

JUSTITIEOMBUDSMANNENS
ÄMBETSBERÄTTELSE

AVGIVEN TILL RIKSDAGEN

ÅR 1955

STOCKHOLM 1955

IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERIAKTIEBOLAG

849177

INNEHÅLL.

Justitieombudsmannens ämbetsberättelse.

	Sid.
Inledning	7
I. Redogörelse för åtal, anställda mot nedannämnda tjänstemän:	
1) t.f. konkursdomaren S. Egersten för bristande tillsyn över konkurser	8
2) byråchefen A. Åman för felaktigt förfarande genom yppande av omständigheter av beskaffenhet att omfattas av den i 3 kap. 15 § andra stycket alkoholistlagen stadgade tystnadsplikten	22
3) landskanslisten B. Isaksson såsom ordförande i fastighetstaxeringsnämnd för påtryckning å klagande i taxeringsmål för att förmå honom att återkalla besvären	39
4) t.f. landsfiskalen P. Gromark för försummelse att, efter gripandet av en person som i sin frånvaro av domstol förklarats häktad och efterlysts i Polisunderrättelser, lämna vederbörlig underrättelse om gripandet	63
5) landsfiskalen N. Lönner för felaktigt förfarande vid förundersökning i brottmål m. m.	78
6) nämndemannen Jenny Edman för tjänstefel genom röjande av innehålllet i en av domstol vid enskild överläggning beslutad men ännu icke offentliggjord dom	102
II. Redogörelse för vissa ärenden, som ej föranlett åtal.	
1) Utlämnande av handlingar, som på grund av bestämmelserna i 10 § sekretesslagen bort hemlighållas	107
2) Fråga huruvida veterinärstyrelsen vid utfärdande av vissa föreskrifter överskridit av Kungl. Maj:t givet bemyndigande. Tillika fråga huruvida överdirektören och byråchef i styrelsen genom skriftligt uttalande föregripit ett av styrelsen meddelat beslut	116
3) Stiftelsen har i skrivelse till pastoratskyrkoråd utan fog beskyllt ordförande i folkskolestyrelse för brott	151
4) Prövning av arvoden till rättens ombudsman och förvaltare i konkurs i fall, då särskild överenskommelse i saken träffats mellan konkursförvaltningen och borgenär	161
5) För verkställighet av frihetsstraff har den dömda felaktigt införpassats till annan fängvårdsanstalt än den, där han bort intagas	167
6) Fråga om rätt för partsombud att erhålla del av fonogram, som vid domstol upptagits av sakframställning och plädering vid huvudförhandling	173
7) Fråga huruvida en till centralt ämbetsverk av tjänsteman i verket överlämnad rapport vore allmän handling eller icke	178
8) Den som make anlitat för att biträda honom vid ifrågasatt hemskillnad bör icke förordnas till medlare jämlikt 14 kap. 1 § giftermålsbalken	186
9) Utackordering av elever vid ungdomsvårdsskolor i hem, som icke varit lämpligt för deras vård, ävensom underlåten tillsyn av hemmet	187
10) Beslagtagande av gods, som av polisen omhändertagits hos för brott misstänkt person och till vilket denne sedermera påstått äganderätt	192
11) Fråga om förfarandet med spritdrycker, som tagits i beslag hos person, vilken efter intagande å alkoholistanstalt icke blivit åtalad för det brott som föranlett beslaget ..	195

	Sid.
12) Fråga om tillhandahållande å landsfiskalskontor av handlingar rörande utsökningsmål och växelprotester	200
13) Åklagares möjlighet att underlåta åtal på grund av den misstänktes sinnesbeskaffenhet	205
14) Felaktigt förfarande vid behandlingen av ansökan från en till frihetsstraff dömd person om anstånd med straffverkställigheten	211
15) Fråga huruvida länsarbetsdirektör förfarit anmärkningsvärt genom att påkalla polisutredning i ärende angående arbetslöshetsunderstöd m. m.	220
16) Obehörigt avdrag å tjänstemans lön för avlöningsbelopp, som tidigare för mycket utbetalts och därför anmärkts till inbetalning av redogörare	231
17) Fråga om statens hyresråd förfarit felaktigt genom att nedsätta grundhyra för en bostadslägenhet på grund av eftersatt underhåll	233

III. Framställningar till Konungen.

1) Ang. ändring av vissa bestämmelser om rättegångskostnad i mål, vari part åtnjutit fri rättegång	271
2) » införande av rätt att fullfölja talan mot statens hyresråds beslut i vissa fall ..	275
3) » tillgodoseende av lantbruksnämndernas behov av ökad juridisk sakkunskap	281

IV. Anmärkningar angående lagskipningen m. m.

1) Undersökning rörande länsstyrelsernas praxis i fråga om återkallelse av körkort	296

V. Inspektionsresor under år 1954

307

VI. Under år 1954 handlagda klagomål och anställda åtal m. m.

307

Bilagor till justitieombudsmannens ämbetsberättelse.

I. Tabell över samtliga av 1954 års riksdag avlätna skrivelser m. m. i nummerföljd enligt riksdagens protokoll	310
II. Förteckning över de av 1954 års riksdag till Konungen avlätna skrivelser jämte uppgifter om de åtgärder, som under nämnda år vidtagits i anledning av samma skrivelser: 312	
1) Justitiedepartementet	312
2) Utrikesdepartementet	317
3) Försvarsdepartementet	318
4) Socialdepartementet	321
5) Kommunikationsdepartementet	326
6) Finansdepartementet	328
7) Ecklesiastikdepartementet	336
8) Jordbruksdepartementet	340
9) Handelsdepartementet	346
10) Inrikesdepartementet	349
11) Civildepartementet	353
III. Särskild förteckning över sådana i förteckningen under bilaga II upptagna ärenden, som vid utgången av år 1954 ännu voro i sin helhet eller till någon del på Kungl. Maj:ts prövning beroende	356

IV. Förteckning över ärenden, som hos Kungl. Maj:t anhängiggjorts genom skrivelser från riksdagen före år 1954 men vid samma års början voro i sin helhet eller till någon del oavgjorda, jämte uppgifter om den behandling dessa ärenden undergått under år 1954:	360
1) Justitiedepartementet	360
2) Utrikesdepartementet	371
3) Försvarsdepartementet	372
4) Socialdepartementet	373
5) Kommunikationsdepartementet	379
6) Finansdepartementet	382
7) Ecklesiastikdepartementet	386
8) Jordbruksdepartementet	391
9) Handelsdepartementet	394
10) Inrikesdepartementet	398
11) Civildepartementet	406
V. Förteckning över ärenden, som hos Kungl. Maj:t anhängiggjorts genom skrivelser från justitieombudsmannen före den 1 januari 1954 och vari under år 1954 åtgärd vidtagits eller vilka vid samma års slut ännu voro på Kungl. Maj:ts prövning beroende, jämte kortfattad uppgift om ärendenas behandling	408

Till RIKSDAGEN.

Jämlikt 14 § i den för riksdagens justitieombudsman gällande instruktionen får jag härmed avlämna berättelse angående justitieombudsmansämbetets förvaltning under år 1954. Jag får därvid meddela, att jag dels på grund av sjukdom åtnjutit ledighet från ämbetets utövande under tiden den 12—den 23 januari och dels begagnat mig av semester under tiderna den 14—den 31 maj och den 23 augusti—den 18 september. Under nämnda tider har min av riksdagen utsedde ställföreträdare f.d. lagmannen Alfred Bexelius förestått ämbetet. Med stöd av 21 § andra stycket i instruktionen har jag uppdragit åt Bexelius att under tiden den 1—den 30 november förrätta å justitieombudsmansämbetet ankommande göromål med undantag av ärende rörande klagomål mot statens hyresråd (nr 459/1952), vilket ärende jämte andra därmed sammanhängande ärenden handlagts av mig.

Berättelsen kommer enligt vedertagen ordning att först innehålla redogörelse för sådana mot tjänstemän för fel eller försummelse i tjänsten anställda åtal, vilka under året blivit slutligen avgjorda eller i någon instans prövade.

I. Redogörelse för anställda åtal.

1. Bristande tillsyn av konkursdomare över konkurser.

I ett hos mig anhängiggjort ärende mot kommunalborgmästaren Erik Persson i Avesta i egenskap av rättens ombudsman i tandläkaren Kurt Jonssons vid Folkare tingslags häradsrätt anhängiga konkurs framkom, att advokaten Mats Ahlberg i Hedemora såsom förvaltare i nämnda och två andra konkurser gjort sig skyldig till brottsligt förfarande med avseende å konkursboen tillhörig egendom.

Ahlberg, vilken omkring årsskiftet 1951/1952 samt påföljande månader anmodats att inkomma med i 56 § konkurslagen föreskrivna halvårsberättelser, hade den 1 april 1952 själv till landsfogden i Kopparbergs län anmält de förövade brotten. Ahlberg hade ställts under åtal och dömts till frihetsstraff för, bland annat, grov förskingring av medel i två konkurser.

För undersökning huruvida från konkursdomarens i Hedemora domsaga sida erforderlig tillsyn över konkurserna utövats införskaffade och granskade jag domsagans konkursdagböcker för senare år. Vid denna granskning antecknades följande.

Den 24 september 1947 försattes Aktiebolaget Bernhards Slumplager i konkurs enligt 185 § konkurslagen vid Hedemora tingslags häradsrätt. Till god man förordnades ovan omförmälde Ahlberg. Den 2 december 1947 beslöts, att konkursen skulle handläggas enligt 19 § konkurslagen. Ahlberg förordnades därvid till förvaltare enligt 43 § samma lag och landsfiskalen Ivar Dybeck till rättens ombudsman. Första borgenärssammanträde hölls den 3 januari 1948, varvid avgavs berättelse enligt 55 § konkurslagen. Ahlberg utsågs samma dag till förvaltare enligt 45 § konkurslagen. Berättelser enligt 56 § samma lag inkommo enligt konkursdagboken till konkursdomaren den 22 juli 1948 och den 23 april 1949 samt därefter först den 9 februari 1952. Sistberörda berättelse avsåg tiden den 1 januari 1949—den 31 december 1951. Den 4 april 1952 försattes Ahlberg jämlikt 80 § tredje stycket konkurslagen ur tjänstgöring och förordnades advokaten Robert Melin i Falun att tills nytt förvaltarval hållits fullgöra förvaltarens åligganden.

Den 29 april 1949 försattes köpmannen Anders Bertil Skogh i Dala-Finnhyttan i konkurs vid samma häradsrätt. Till förvaltare enligt 43 § konkurslagen utsågs Ahlberg och till rättens ombudsman förordnade konkursdomaren Dybeck. Första borgenärssammanträde hölls den 10 juni 1949, varvid berättelse enligt 55 § konkurslagen ingavs och Ahlberg utsågs till förvaltare enligt 45 § konkurslagen. Såvitt konkursdagboken utvisade inkom icke någon berättelse enligt 56 § konkurslagen förrän den 30 januari

1952, då två berättelser inkommo, avseende dels tiden den 29 april 1949—den 31 december 1950 och dels tiden den 1 januari—den 31 december 1951. Den 4 april 1952 försattes Ahlberg ur tjänstgöring. Melin erhöll enahanda förordnande som i bolagets konkurs.

Den 15 juli 1949 blev ovan omförmälde tandläkaren Jonsson försatt i konkurs vid Folkare tingslags häradsrätt. Till förvaltare jämlikt 43 § konkurslagen förordnade samma dag konkursdomaren Ahlberg. I sammanhang därmed förordnade konkursdomaren kommunalborgmästaren Persson att vara rättens ombudsman i konkursen. Berättelse enligt 55 § konkurslagen avgavs den 11 augusti 1949, varefter första borgenärssammanträde i konkursen hölls den 12 augusti. Ahlberg utsågs därvid till förvaltare jämlikt 45 § konkurslagen. Såvitt konkursdagboken utvisade hade några berättelser enligt 56 § konkurslagen icke inkommit förrän under år 1952. Sedan Ahlberg den 4 april 1952 försatts ur tjänstgöring, erhöll Melin uppdrag att tillsvi vidare bestrida förvaltargöromålen.

Av konkursdagboken framgick vidare följande.

Den 25 juni 1948 försattes sågverksägaren Gustaf Elof Jansson i Trollbo i konkurs vid Hedemora tingslags häradsrätt, varvid till rättens ombudsman förordnades landsfiskalen V. Schelin och till förvaltare enligt 43 § konkurslagen advokaten Karl Gezelius. Den 7 juli 1948 ingav den sistnämnde berättelse enligt 55 § konkurslagen. Första borgenärssammanträde hölls den 30 juli 1948. Till förvaltare i konkursen utsågos Gezelius och advokaten Olof Rödöö i Östersund. Berättelser enligt 56 § konkurslagen inkommo enligt konkursdagboken till konkursdomaren den 6 mars 1952 för tiden till och med den 21 maj 1949 samt den 3 maj 1952 och den 11 juli 1952.

Med anledning därav att berättelser enligt 56 § konkurslagen i ovanberörda konkurser icke avgivits inom den i samma lagrum föreskrivna tiden anmodade jag häradshövdingen i domsagan Olof Thulin att infordra yttranden från vederbörande konkursdomare och rättens ombudsmän samt till mig inkomma därmed ävensom med eget yttrande.

I avgivet yttrande, varmed Thulin överlämnade av honom infordrade yttranden, meddelade Thulin, att Svea hovrätt från 1950 års början till den 1 juli 1952 förordnat nedannämnda befattningshavare att uppehålla konkursdomarämbetet i domsagan, nämligen 1) extra hovrättsfiskalen Stig Egersten för tiden den 7 mars 1950—den 20 oktober 1951 (med avbrott för smärre ledigheter), 2) extra hovrättsfiskalen Stig Thanner (under Egerstens militärinkallelse) för tiden den 1 september—den 3 november 1951 (med ett mindre avbrott den 13—den 20 oktober 1951), 3) extra hovrättsfiskalen Holly Witt-Strömer för tiden den 4 november—den 30 december 1951 samt t. f. tingsdomaren Johan Wellander för tiden den 3 januari—den 30 juni 1952.

Egersten anförde i yttrande rörande bolagets och Skoghs konkurser följande.

Egersten hade vissa dagar under sista kvartalet år 1948 och under år 1949 haft förordnanden såsom t. f. domhavande i Hedemora domsaga och därvid haft att fullgöra även konkursdomarens uppgifter. Därutöver hade Egersten under tiden den 7 mars 1950—den 30 september 1951 samt den 13—den 20 oktober 1951 varit förordnad såsom konkursdomare i domsagan. Egersten hade såsom konkursdomare haft full insikt om att Ahlberg såväl före som efter det att Egersten första gången erhöll förordnande såsom konkursdomare underlåtit att uti ifrågavarande konkurser inkomma med berättelser enligt 56 § konkurslagen. Ahlberg hade telefonledes och vid personliga sammanträffanden såväl av Egersten som av den vid domsagan för tillfället tjänstgörande äldste tingsnotarien, vilken närmast under Egersten enligt den vid domsagan tillämpade arbetsordningen haft att ombesörja konkursdomaren åliggande rutingörsmål, flerfaldiga gånger erinrats om sin skyldighet att inkomma med halvårsberättelser. Ahlberg hade därvid för sin underlåtenhet lämnat förklaringar, som närmare framginge av det yttrande rättens ombudsman, Dybeck, avgivit i ärendet. Egersten ville i detta sammanhang framhålla, att Ahlberg ej endast i konkursmål utan även i allmänna rättegångsmål och ärenden haft vissa svårigheter att i rätt tid eller över huvud efterkomma givna förelägganden. — Dybeck hade vid förfrågningar lämnat enahanda besked som Ahlberg. Egersten vore fullt medveten om att han varit befogad att skriftligen förelägga Ahlberg att inkomma med halvårsberättelser och vid tredska entlediga honom såsom förvaltare i konkurserna. Att Egersten icke tillgripit sådana åtgärder berodde på att Ahlberg varit den ende inom domsagan verkande ledamoten av advokatsamfundet, att av naturliga skäl ett livligt umgänge förekommit såväl i som utom tjänsten samt att Egersten — som vid denna tid saknat anledning ifrågasätta sanningsenligheten i Ahlbergs förklaringar — ansett Ahlbergs underlåtenheter vara utslag av hans ovan berörda svårigheter i allmänhet att ställa sig givna förelägganden till efterrättelse. Av vad Egersten sålunda anført syntes framgå, att han vid övervakningen av ifrågavarande konkurser fullgjort allt som skäligen kunde anses ha ålegat honom i egenskap av konkursdomare. Egersten finge därför anhålla, att JO måtte låta bero vid vad i ärendet förekommit.

Thanner uppgav i yttrande rörande samma konkurser, att han av hovrätten förordnats att under tiderna den 1 september—den 12 oktober samt den 21 oktober—den 3 november 1951 uppehålla befattningen såsom tingssekreterare i domsagan och vara konkursdomare. På grund av den stora arbetsbördan i domsagan — tingssekreterarbefattningen hade från och med den 1 januari 1952 ändrats till tingsdomarbefattning — hade Thanners tid uteslutande tagits i anspråk för skötseln av de på honom ankommande löpande göromålen. Till följd därav hade Thanner icke blivit i tillfälle att

företaga någon noggrann genomgång av konkursdagböckerna och akterna i de vid domsagens häradsrätter då anhängiga konkurserna. Vid handläggningen av de konkursärenden av löpande natur, som Thanner haft att taga befattning med, hade han icke uppmärksammat de dröjsmål med avgivandet av halvårsberättelser, varom nu vore fråga. Thanner hade vid denna tid ej heller haft anledning utgå ifrån, att skäl förefunnos till genomgång av vad tidigare förevarit i respektive konkurser. Några dagar före sitt tillträde hade Thanner sålunda i Stockholm haft ett samtal med dåvarande tingssekreteraren i domsagan angående sitt kommande arbete därstädes. På tal om konkursdomarskapet hade därvid, enligt vad Thanner ville minnas, icke framkommit något, som kunnat tyda på att försumlighet i något avseende skulle föreligga från konkursförvaltningarnas sida. Thanners förordnande hade icke infallit under tid eller i omedelbar närhet av tid, då berättelserna enligt 56 § konkurslagen rätteligen skolat ingivas till konkursdomaren. Hans förordnande hade slutligen varit tillfälligt och av kortvarig natur. Först någon av de sista dagarna under sin tjänstgöring i domsagan hade Thanner blivit medveten om att halvårsberättelser i vissa konkurser icke avgivits. Då han slutat sin tjänstgöring hade han omtalat detta förhållande för sin efterträdare och bett honom sätta sig i förbindelse med rättens ombudsmän.

Witt-Strömer, som under tiden den 4 november—den 31 december 1951 tjänstgjort såsom tingssekreterare och konkursdomare i domsagan, anförde i sitt yttrande: I början av sin tjänstgöring i domsagan hade Witt-Strömer haft en mycket stor arbetsbörda. Till följd därav hade han först i december månad fått tillräcklig tid att utföra en noggrann genomgång av konkursdagböckerna och akterna i samtliga vid domsagan anhängiga konkurser. Då Witt-Strömer därvid erfarit, att berättelser enligt 56 § konkurslagen i en del fall icke ingivits till konkursdomaren, hade han uppgjort en förteckning över rättens ombudsmän och förvaltare i de konkurser, där försummelse i angivet hänseende förelåg, varefter han med ledning av förteckningen telefonledes sökt sätta sig i förbindelse med vederbörande ombudsmän och förvaltare. Han hade lyckats få kontakt med de flesta och tillhållit dem att inkomma med halvårsberättelser. Olika skäl — vilka han numera ej kunde erinra sig — hade angivits till att berättelser ännu ej insänts till konkursdomaren, varjämte besked lämnats om att sådana skulle inkomma. Witt-Strömer kunde nu ej erinra sig, vilka ombudsmän och förvaltare han på angivet sätt kontaktat. Dock mindes han, att Ahlberg anmodats inkomma med halvårsberättelser. Å ovannämnda förteckning hade Witt-Strömer noterat vilka personer han ej lyckats få förbindelse med. När Wellander ersatt Witt-Strömer såsom konkursdomare, hade Witt-Strömer överlämnat förteckningen till honom. Därom anmodad av Wellander hade Witt-Strömer i konkursdagböckerna antecknat de telefonsamtal, beträffande vilka han kunde erinra sig data. Vidkommande nu ifrågavarande två

konkurser vore Witt-Strömer väl medveten om att han kunnat skriftligen förelägga Ahlberg att inkomma med halvårsberättelser och vid tredska entlediga honom såsom förvaltare. Dock syntes väl dylika åtgärder icke böra tillgripas, innan det kunnat konstateras, att ett muntligt åläggande icke medfört något resultat. Med hänsyn därtill och då Witt-Strömer under den korta tid han innehåft förordnande såsom konkursdomare i domsagan icke hunnit överblicka resultatet av sina försök att muntligen framtvinga avlämnande av halvårsberättelser, ansågo Witt-Strömer sig icke kunna lastas för att han icke tillgripit några mera effektiva åtgärder vid övervakningen av konkurserna.

Wellander, vilken varit förordnad såsom konkursdomare från och med den 3 januari 1952, hänvisade till en början till en av honom den 3 april 1952 upprättad promemoria, däri redogjordes för åtgärder som Wellander sedan den 11 januari 1952, då Dybeck i närvaro av Thulin för Wellander omtalat att Ahlberg icke avgivit berättelser enligt 56 § konkurslagen i bolagets och Skoghs konkurser, vidtagit för införskaffande av berättelser i dessa och andra konkurser intill den 2 april 1952, då Wellander erhöll meddelande från åklagarmyndigheten att Ahlberg erkänt förskingring av ett avsevärt belopp.

I sitt yttrande anförde Wellander vidare, att han alltjämt hade kvar ett tydligan på eftermiddagen den 21 januari 1952 avfattat koncept till skrivelse den 22 januari till Ahlberg, vari Wellander jämlikt 80 § konkurslagen anmodat honom att senast den 29 januari i Skoghs konkurs avgiva i 56 § konkurslagen avsedd berättelse t. o. m. år 1951. Uppenbarligen hade Wellander avsett att sända en motsvarande anmaning i bolagets konkurs. Avskrift av breven hade skolat överlämnas till rättens ombudsman för kännedom. Skrivelserna hade dock aldrig kommit att expedieras på grund av ett telefonsamtal från Ahlberg på eftermiddagen den 21 januari. Berättelser enligt 56 § konkurslagen för tiden efter Ahlbergs entledigande den 4 april 1952 hade inkommit i rätt tid.

I yttrande rörande Kurt Jonssons konkurs anförde Egersten följande.

Även uti ifrågavarande konkurs hade Egersten, som varit väl medveten om Ahlbergs underlåtenhet att avgiva halvårsberättelser, utövat enahanda påtryckningar å Ahlberg som Egersten redovisat i ovan återgivna yttrande. Ahlberg hade för sin underlåtenhet vid skilda tillfällen lämnat ett flertal förklaringar, vilka ej utan vidare kunnat avvisas. En av dessa förklaringar, som Egersten numera kunde erinra sig, hade varit, att konkursen när som helst skulle kunna avslutas, blott konkursboets mellanhavande med Aktiebolaget Forssbergs dentaldepot, som enligt avbetalningskontrakt med äganderättsförbehåll ägde tandläkarpraktikens inredning, kunde klaras upp. Hur denna angelägenhet kommit att draga ut på tiden framginge av ett yttrande, som rättens ombudsman, Persson, i ärendet avgivit till konkursdomaren. — Även med Persson hade Egersten flera gånger varit i för-

bindelse i anledning av konkursen, senast under hösten 1951, då arvodesräkningar från Persson och Ahlberg inkommit. Persson hade då förklarat, att Ahlberg avgivit redovisning och att konkursen stode inför sitt avslutande. Om anledningen till att Egersten icke tillgripit längre gående åtgärder mot Ahlberg ville Egersten hänvisa till vad han därutinnan anfört i sitt ovannämnda yttrande. Då Egersten vid övervakningen av ifrågavarande konkurs fullgjort allt som skäligen kunde anses ha ålegat honom i egenskap av konkursdomare, hemställde Egersten, att JO måtte låta bero vid vad i ärendet förekommit.

Thanner och Witt-Strömer återopade i yttranden rörande Jonssons konkurs vad de anfört i sina ovanberörda yttranden rörande bolagets och Skoghs konkurser.

Wellander hänförde sig i huvudsak till innehållet i ovan omförmälda promemoria och tillade, att berättelse enligt 56 § konkurslagen för tiden efter Ahlbergs entledigande inkommit i rätt tid.

Beträffande Gustaf Elof Janssons konkurs anförde Egersten i särskilt yttrande följande: Egersten hade såsom konkursdomare haft full insikt om att berättelser enligt 56 § konkurslagen uti ifrågavarande konkurs ej inkommit vare sig före eller efter det att han första gången erhållit förordnande såsom konkursdomare. Exakt vilka åtgärder han i anledning därav vidtagit kunde han numera ej erinra sig. Egersten ville dock minnas, att han i början av sin verksamhet som konkursdomare telefonledes förhört sig med förvaltaren Gezelius om anledningen till att konkursen ännu ej avslutats samt erinrat om att halvårsberättelser måste avgivas. Då sådana berättelser likväl ej inkommit, hade Egersten — som bibragts den uppfattningen att Gezelius' underlåtenhet haft sin grund i den stora arbetsbörda som åvilat honom — med hänsyn till att Gezelius i övrigt på ett föredömligt sätt skött sina rättsliga angelägenheter vid domsagan, i fortsättningen nöjt sig med att anmoda rättens ombudsman, Schelin, att söka införskaffa berättelserna och att snarast få konkursen avslutad. I samband med att Gezelius uppvaktat vid något ting i Hedemora hade Gezelius dock personligen erinrats om halvårsberättelserna. Den tingsnotarie, som närmast under Egersten under senare delen av år 1950 och första delen av år 1951 haft att ombesörja konkursdomaren åliggande rutingöromål, hade vid förfrågan den 2 januari 1953 förklarat, att han numera kunde påminna sig ha haft åtminstone ett telefonsamtal med Gezelius i denna angelägenhet samt ett flertal samtal i samma sak med en å dennes byrå anställd biträdande jurist, vilken tidigare tjänstgjort såsom tingsnotarie vid domsagan. Egersten ansåge, att han vid övervakningen av ifrågavarande konkurs fullgjort allt som skäligen kunde anses hava ålegat honom såsom konkursdomare.

Thanner och Witt-Strömer hänvisade jämväl i fråga om Janssons konkurs till innehållet i de av dem avgivna yttrandena rörande bolagets och

Skoghs konkurser. Witt-Strömer tillade, att han enligt anteckning i konkursdagboken den 17 december 1951 anmodat Gezelius att inkomma med halvårsberättelse.

Beträffande Janssons konkurs anförde Wellander, efter att ha redogjort för sina åtgärder för halvårsberättelsers införskaffande, att han, utöver vad han uppgivit, vid många tillfällen haft överläggningar med Schelin om konkursboet och därigenom fått kunskap om dess tillstånd.

Dybeck, Persson och Schelin avgåvo i sina yttranden förklaringar till att de icke själva vidtagit erforderliga åtgärder för införskaffande och översändande till konkursdomaren av berättelser enligt 56 § konkurslagen.

I sitt eget utlåtande anförde Thulin följande.

Den 4 mars 1950 hade Thulin begärt förordnande för Egersten att i Thulins ställe övertaga konkursdomarämbetet. Detta hade varit ett led i en av arbetsbördan föranledd omläggning av arbetet i domsagan, innebärande att tingssekreteraren befriades från att biträda Thulin vid tingen och i stället hade helt självständiga arbetsuppgifter, alltså samma ordning som tillämpades i domsagor med tingsdomare. Befattningen hade också från och med den 1 januari 1952 utbytt mot tingsdomartjänst. Thulins avsikt hade egentligen varit att i början av år 1950 granska konkurserna, men på grund av andra brådskande arbetsuppgifter hade han ej medhunnit detta. Thulin hade då lagt Egersten på minnet, att han hade att tillse att konkurserna avslutades och att halvårsberättelser infordrades. Troligen i september 1951 hade Thulin ingripit i konkursdomarens ämbetsåliggande och skälet därtill hade varit, att han vid handläggning av frågan om arvoden i Jonssons konkurs upptäckt, att halvårsberättelser saknades. Anledning att infordra halvårsberättelse i Jonssons konkurs hade ej funnits då, eftersom vid arvodesräkningen varit fogad en redogörelse, som fullt motsvarade halvårsberättelsen, och tillika uppgivits, att konkursen omedelbart skulle avslutas. Anmärkningen rörande halvårsberättelser gällde därför kontroll av domsagens konkurser i allmänhet. Thulin hade talat om saken både med Thanner och sedermera med Witt-Strömer. Thulin hade då ej haft den ringaste misstanke om att Ahlberg brast i redovisning, utan det hade varit rena rutinanmärkingar. Ahlberg hade varit den ende i domsagan bosatte ledamoten av Sveriges advokatsamfund, han hade besökt domsagokansliet nästan varje dag och han hade icke minst därför att han var advokat haft såväl domstolens och rättens ombudsmäns som allmänhetens fulla förtroende och det bästa sociala anseende. Ahlberg hade för Thulin uppgivit, att han i det längsta trott, att han skulle kunna redovisa, då hans förskingringar voro relativt obetydliga. Hans fader, som varit förmögen, hade emellertid bundit sina pengar i ett nybygge, och Ahlberg hade ej lyckats skaffa medel från andra håll. När Wellander tillträtt befattningen som tingsdomare den 3 januari 1952, hade Thulin omedelbart tillsagt honom, att kraftiga åtgärder måste vidtagas för att få in halvårsberät-

telser i Skoghs och Jonssons konkurser. Thulin hade därvid antytt, att man icke kunde helt bortse från möjligheten att Ahlberg hade tillfälliga svårigheter att redovisa. Sedan hade hela tragedien — med alla dess svåra följder för dem som litat på Ahlberg — så småningom rullats upp genom ingripande av konkursdomaren och rättens ombudsmän. Ahlberg hade ständigt lovat redovisning men begärt uppskov under allehanda förevändningar. Avslöjandet hade kommit som en fullständig överraskning för allmänheten och icke minst för advokatsamfundet. Det vore att märka, att Ahlbergs förskingringar från konkursboen gjorts senast under juli 1951. Ahlberg hade för Thulin uppgivit, att det belopp han då fått in i Skoghs konkurs, 10 000 kronor, aldrig insatts i bank. Det hade naturligtvis varit i borgenärernas intresse, att Ahlberg skulle få anstånd för att göra rätt för sig. Det korta anstånd han fått kunde därför icke skäligen läggas rättens ombudsmän eller konkursdomarna till last som försummelse.

Beträffande ifrågakvarande konkurser anförde Thulin ytterligare följande.

Aktiebolaget Bernhards Slumplagers konkurs. Denna konkurs hade först varit s. k. fattigkonkurs, enär gäldenären Arne Sundberg avyttrat alla bolagets tillgångar. Vid första borgenärssammanträdet hade den ändrats till vanlig konkurs för att få frågan om åtal mot Sundberg för konkursbrott prövad och eventuellt i samband därmed återvinning från Sundberg. Tillgångarna i konkursen hade utgjort endast 570 kronor, vilket belopp upptagits som konkursboets fordran i Ahlbergs sedermera inträffade konkurs. Detta belopp hade emellertid åtgått till eller täckte i varje fall ej ens tillnärmelsevis konkurskostnaderna. Sundberg hade varit och torde fortfarande vara helt medellös. Vissa osäkra fordringar hade funnits i konkursen men visat sig helt värdelösa. Thulin erinrade sig, att Ahlberg och Dybeck flera gånger för Thulin anmält detta. Åtalsfrågan hade prövats av landsfogden. Under hösten 1952 hade åtal anhängiggjorts och Sundberg hade dömts den 30 december 1952 till ansvar för konkursbrott och att utgiva skadestånd till konkursboet. Konkursen vilade fortfarande. Ingen skada för borgenärerna hade skett genom försummelse av konkursförvaltningen. Konkursdomaren hade kunnat följa åtalsfrågan och hade därigenom haft kontroll över konkursen.

Skoghs konkurs. Konkursutredningen syntes ha varit färdig i juli 1951, varefter konkursen bort avslutas. Halvårsberättelser hade oakttat påminnelser ej inkommit 1950 och 1951. Hösten 1951 hade konkursdomaren påbörjat den aktion mot Ahlberg, som lett till att han entledigats. Ahlberg hade i konkursen förskingrat 20 329 kronor, vilket belopp upptagits som fordran för konkursboet i Ahlbergs konkurs. Enligt uppgift från nuvarande konkursförvaltaren och rättens ombudsman komme konkursboet att väcka civil talan mot Dybeck om utfående av detta belopp. Konkursboet torde emellertid vara villigt till uppgörelse i godo med ett avsevärt rimligare belopp. Uteslutet vore ju ej, att förskingringen skett även om kvartalsrap-

porter avgivits till rättens ombudsman. Ahlberg syntes, när han avslöjades, ha förskingrat alla av honom omhänderhavda medel.

Jonssons konkurs. Konkursutredningen syntes ha varit färdig i början av 1951, varefter konkursen bort avslutas. Ahlberg hade i konkursen förskingrat 2 119 kronor, vilket belopp upptagits som skuld till konkursboet i Ahlbergs konkurs. Persson hade förlikningsvis med konkursförvaltningen träffat uppgörelse om utgivande av en ersättning till boet av 1 500 kronor. Såsom förut nämnts hade redovisning för konkursen inkommit i samband med begäran om fastställande av arvoden i augusti 1951. Denna redovisning täckte helt en halvårsberättelse. Halvårsberättelser hade i övrigt ej avgivits 1950 och 1951, men påminnelser hade gjorts. På nyåret 1952 hade konkursdomaren påbörjat den aktion mot Ahlberg, som lett till att han avslöjats.

Janssons konkurs. Denna konkurs stode i samband med en annan konkurs och vissa rättegångar i Jämtland. Med anledning därav hade förordnats två förvaltare. Konkursutredningen i Hedemora domsaga hade varit avslutad i huvudsak 1949, och konkursen hade sedan vilat i avbidan på utredningen i Jämtland. Redan vid förvaltarvalet hade uppgivits, att konkursutredningen måste bli mycket tidsödande på grund av gäldenärens affärer i Jämtland. Gezelius och Schelin hade anmält, att konkursen fortfarande vilat i avbidan på utredningen i Jämtland. Denna vore ej ännu avslutad. Ingen försummelse av konkursförvaltningen mot borgenärerna, som medfört skada för dessa, kunde anses föreligga. Halvårsberättelser hade icke avgivits 1950 och 1951 med hänsyn till att konkursen vilat; för tiden från och med andra halvåret 1951 hade de emellertid inkommit.

Slutligen framhöll Thulin, att av förklaringarna torde framgå, att konkursdagböckerna delvis gäve en ofullständig och därigenom missvisande bild av den kontroll konkursdomarna utövat över ifrågavarande fyra konkurser. Efter ingripande av Thulin hösten 1951 hade konkursdomarna tillsett, att halvårsberättelser inkommit i konkurserna. I domsagans övriga konkurser syntes halvårsberättelser ha inkommit i föreskriven ordning.

Vid utlåtandet voro fogade, bland annat, avskrifter av svar från Thanner och Witt-Strömer till Thulin på dennes begäran om deras uttalanden rörande åtgärder, som under deras tjänstgöring i domsagan vidtagits för infordrande av berättelser enligt 56 § konkurslagen, ävensom intyg av Ahlberg om att berättelser avfordrats honom såsom konkursförvaltare.

Sedan jag med anledning av Thulins uppgifter i utlåtandet anmodat denne att inkomma med, bland annat, särskild förteckning beträffande envar av ovan omförmälda konkurser, utvisande i vad mån anteckningar, som bort göras i konkursdagböckerna, icke varit införda i dem vid tiden för dagböckernas insändande till mig i november 1952, överlämnade Thulin en så lydande förteckning:

”Åtgärder m. m. i Aktiebolaget Bernhards Slumplagers konkurs (enligt yttrandena).

1948—1951 Anmälan från ro och fv vid flera tillfällen, att tillgångar saknades och att konkursen vilar i avbidan på åtal för konkursbrott.

1948—1952 Ständiga förfrågningar av domhavanden hos åklagarna (landsfiskalen, t. f. landsfogdarna och landsfogdeassistenter), om och när åtal kommer att väckas. Alltid samma svar, att utredningen ej medhunnits på grund av brist på arbetskraft och andra mera brådskande göromål. (Vi måste ju för tingsarbetet veta, när målet kunde komma.)

1950 Påminnelse om halvårsrapporten av tingsnotarie Bäärnhjelm (se Ahlbergs intyg).

1950—1951 Påminnelser om halvårsrapporter (enligt Egerstens yttrande).

hösten 1951 Påminnelse om halvårsrapport (enligt Witt-Strömers yttrande).

Åtgärder m. m. i Bertil Skoghs konkurs (enligt yttrandena).

1950 Påminnelse om halvårsrapport av tingsnotarie Bäärnhjelm (se Ahlbergs intyg).

1950—1951 Påminnelser om halvårsrapporter (enligt Egerstens yttrande).

hösten 1951 Påminnelse om halvårsrapport (enligt Witt-Strömers yttrande).

Åtgärder m. m. i Kurt Jonssons konkurs (enligt yttrandena).

1950 Påminnelse om halvårsrapport av tingsnotarie Bäärnhjelm (se Ahlbergs intyg).

1950—1951 Påminnelser om halvårsrapporter (enligt Egerstens yttrande).

Åtgärder m. m. i Elof Janssons konkurs (enligt yttrandena).

1949—1951 Anmälningar av ro och fv vid flera tillfällen att konkursen vilade i avbidan på rättegångar i Jämtland.

1950—1951 Påminnelser om halvårsrapporter (enligt Egerstens yttrande).

hösten 1951 Påminnelse om halvårsrapport (enligt Witt-Strömers yttrande).”

Enligt meddelande från t. f. landsfogden G. Delleryd hade denne vid Hedemora tingslags häradsrätt väckt åtal mot Dybeck såsom rättens ombudsman i Aktiebolaget Bernhards Slumplagers och Skoghs konkurser för det han, bland annat, försummat vidtaga åtgärder i anledning av konkursförvaltaren Ahlbergs underlåtenhet att i rätt tid avgiva berättelser enligt 56 § konkurslagen samt därigenom och på annat sätt avhänt sig all kontroll över förvaltningen av boets medel. I meddelad dom hade häradsrätten dömt Dybeck för vad han därutinnan och i andra hänseenden låtit komma sig till last såsom rättens ombudsman att för tjänstefel böta 35 dagsböter å 15 kronor.

I skrivelse den 30 juni 1953 till landsfogden i Kopparbergs län förord-

nade jag om åtal mot Persson i egenskap av rättens ombudsman i Jonssons konkurs för tjänstefel genom, bland annat, underlåtenhet att vidtaga erforderliga åtgärder mot förvaltaren Ahlberg i anledning av dennes uraktlåtenhet att inkomma med halvårsberättelser. (Se ämb.-ber. 1954 s. 58 o. f.)

I en till riksåklagarämbetet avlåten skrivelse anförde jag därefter följande.

Sedan förvaltaren enligt 55 § konkurslagen efter konkursens inträde avgivit berättelse om boets tillstånd och om orsakerna till gäldenärens obestånd m. m., åligger det enligt 56 § förvaltaren att, om konkursen icke är avslutad vid utgången av näst efter första borgenärssammanträdet infallande juni eller december månad, inom fjorton dagar därefter till rättens ombudsman avlämna berättelse, vari alla de åtgärder, som vidtagits för förvaltningens bringande till slut, skola noggrant angivas. Det åligger vidare förvaltaren att sedermera under konkursens fortgång för varje halvår inom fjorton dagar från utgången därav avgiva sådan berättelse. Har, då berättelse avgives, mer än ett år förflutit från det beslutet om egendomsavträde meddelades, skall berättelsen tillika innehålla fullständig upplysning om orsakerna till att konkursen icke avslutats. Berättelsen skall av ombudsmannen granskas och inom två veckor från mottagandet ingivas till konkursdomaren jämte de anmärkningar, till vilka ombudsmannen må ha funnit fog.

Rättens ombudsman åligger enligt 59 § att göra sig noga underrättad om boets tillstånd samt under konkursen hålla noggrann uppsikt över förvaltningen. Om förvaltare visar motvilja, oskicklighet eller försummelse vid fullgörandet av sitt uppdrag, har ombudsmannen enligt 80 § att hos konkursdomaren göra anmälan om förhållandet. Göres sådan anmälan eller finner konkursdomaren eljest anledning till anmärkning mot förvaltare, äger konkursdomaren efter omständigheterna tillhålla honom att fullgöra sina åligganden eller skilja honom från befattningen.

I förevarande fall är upplyst, att såvitt angår ovan omförmälda konkurser berättelser enligt 56 § konkurslagen icke i vederbörlig ordning inkommit till konkursdomaren. Sålunda ha ännu vid utgången av år 1951 ingen av de halvårsberättelser, som skolat vara avlämnade under åren 1950 och 1951, inkommit till konkursdomaren. En flyktig granskning av konkursdagböckerna, där avgivandet av sådan berättelse skall antecknas, har under hela denna tid bort giva vederbörande konkursdomare full klarhet om att i fråga om avgivandet av dessa berättelser förelegat försummelse av konkursförvaltarna och även bristande tillsyn över dem från vederbörande rättens ombudsmäns sida. I vissa fall ha väl muntliga påminnelser om skyldigheten att inkomma med berättelser framförts till rättens om-

budsmän eller förvaltare, men några kraftigare åtgärder ha icke vidtagits förrän under år 1952, sedan Wellander övertagit konkursdomarämbetet.

Även om Thulin såsom häradsförvaltare haft en viss skyldighet att vaka över att behandlingen av de vid häradsrätterna anhängiga konkurserna icke droge för långt ut på tiden eller försumrades av förvaltare och rättens ombudsmän, anser jag, då Thulin under allenast kort tid i början av år 1950 förvaltat konkursdomarämbetet, det dock icke kunna läggas honom till last såsom tjänstefel att icke tillräckliga åtgärder under nämnda tid vidtagits för halvårsberättelsernas infordrande eller att det brustit i tillsynen under omförmälda två år.

Ansvaret för tillsynen över konkurserna under åren 1950 och 1951 måste närmast ha åvilat Egersten, vilken under största delen av sagda tid varit konkursdomare. Egersten har varit medveten om att berättelser enligt 56 § konkurslagen i ovannämnda konkurser icke inkommit till konkursdomaren. Han har det oaktat icke vidtagit andra åtgärder än påminnelser till förvaltare och rättens ombudsmän. Då berättelser uteblivit för det ena halvåret efter det andra, borde det uppenbarligen ha stått klart för Egersten, att genom hans försorg något måste göras för framtvingande av berättelserna. I första hand hade han bort skriftligen förelägga rättens ombudsmän att tillse, att berättelser avgåvos, samt, om detta ej medfört resultat, vidtaga åtgärder mot förvaltarna med stöd av 80 § konkurslagen. Egersten har icke vidtagit någon dylik åtgärd och har följaktligen ej heller kunnat utöva den allmänna tillsyn över konkursernas fortgång, som ålegat honom. Därest konkursdomaren utövat sin tillsyn på ett noggrannare och effektivare sätt, skulle med säkerhet rättens ombudsmän ha vidtagit kraftigare åtgärder gentemot förvaltarna, när de försummat sig. Genom att icke tillse att rättens ombudsmän och förvaltare fullgjort sina skyldigheter att inkomma med berättelser enligt 56 § konkurslagen har Egersten gjort sig skyldig till sådan försummelse i utövningen av konkursdomarämbetet, att densamma icke kan undgå beivran.

Vad angår Thanner och Witt-Strömer, vilka allenast under kortare tider uppehållit konkursdomarämbetet, låter jag bero vid av dem avgivna förklaringar och en erinran om vikten därav, att konkursdomare noggrant tillser att berättelser enligt 56 § konkurslagen avgivas i föreskriven ordning och tid.

Beträffande Wellander kan någon försummelse i fråga om tillsynen över konkurserna icke anses ha förelegat.

Som Dybeck av landsfogden i länet ställts under åtal för försummelse såsom rättens ombudsman i bolagets och Skoghs konkurser, påkallar saken icke vidare åtgärd från min sida gentemot honom.

Beträffande Persson har jag såsom ovan berörts förordnat om åtal för vad han låtit komma sig till last.

Vad slutligen angår Schelin har jag funnit mig kunna låta bero vid

en erinran om angelägenheten därav, att rättens ombudsman enligt 56 § konkurslagen åvilande skyldigheter noggrant iakttagas.

På grund av vad jag ovan anfört uppdrog jag åt riksåklagarämbetet att vid Svea hovrätt väcka och utföra talan mot Egersten för tjänstefel i ovan anmärkta hänseende. Ansvar borde yrkas enligt 25 kap. 4 § strafflagen.

Sedan Egersten därefter instämts till Svea hovrätt inkom han till hovrätten med skriftligt genmäle, vari han under hemställan att åtalet måtte lämnas utan bifall anförde, bland annat: Av åklagaren åberopade faktiska omständigheter vitsordades utom på en punkt. Thulin hade i sitt yttrande till JO uppgivit, att han — tydligen i samband med att Egersten i mars månad 1950 förordnats till konkursdomare — lagt Egersten på minnet att tillse, att konkurserna avslutades och att halvårsberättelser infordrades. Egersten kunde icke vitsorda, att han erhållit någon dylik påminnelse. Däremot vore det icke uteslutet, att Thulin i samband med ändrad uppdelning av göromålen dem emellan i mars 1950 i allmänna ordalag omnämnt konkursdomarens göromål, ehuru Egersten icke själv hade något minne därav. Det förhållandet att beträffande vissa konkurser försummelser redan förelegat i avseende å halvårsberättelserna, hade icke varit på tal i samband med att Egersten övertagit konkursdomarämbetet. Detta hade Egersten märkt först då han, så snart sig göra låtit, gått igenom konkursdagböckerna. — Konkursdomarens tillsyn över konkurserna vore av formell natur. Att konkursdomaren med ledning av halvårsberättelserna skulle kunna skaffa sig någon egentlig insyn i konkurserna vore nära nog uteslutet. Därest berättelsernas innehåll ej av särskild orsak gäve anledning till erinran, lades de regelmässigt till handlingarna. I och för sig syntes det icke finnas någon anledning, varför konkursdomaren icke muntligen skulle kunna erhålla de upplysningar, som skulle inflyta i en halvårsberättelse. Egersten hade varit minst lika insatt i de aktuella konkurserna som i de konkurser, i vilka berättelser inkommit i vederbörlig ordning, därigenom att han fått anledning att hos rättens ombudsmän och förvaltarna närmare höra sig för om konkursernas tillstånd. — Av de fyra konkurser, som åtalet avsåge, finge Janssons konkurs anses intaga en särställning. Ingen hade velat ifrågasätta, att Gezelius såsom förvaltare låtit annan försummelse komma sig till last än att han, trots ett flertal påstötningar, ej förrän 1952 avgivit någon halvårsberättelse. Av vad i saken förekommit framginge, att tillsynen över konkursen varit fullt betryggande. JO hade också, vad anginge rättens ombudsman, låtit bero vid en erinran. Av Thulins yttrande framginge vidare, att konkursen under åren 1950 och 1951 varit vilande. Att Egersten under sådan omständigheter skulle fällas till ansvar för tjänstefel för att han icke vidtagit strängare åtgärder mot rättens ombudsman och Gezelius än muntliga påminnelser syntes honom uteslutet. — Vad

anginge de övriga konkurserna, i vilka Ahlberg varit förvaltare, hade Egersten med sin kännedom om svårigheten att i olika sammanhang få in erforderliga handlingar från Ahlberg övervägt att tillgripa skriftliga förelägganden, sedan muntliga föreställningar icke lett till resultat, men trots allt avstått därifrån. Enligt Egerstens förmenande hade hans ställningstagande med de förutsättningar, som då förelegat, icke varit oriktigt. Han önskade vidare framhålla, att han därvidlag påverkats av att försummelser beträffande halvårsberättelserna i samtliga konkurser, som avsåges med åtalet, förelegat redan före hans tillträde av konkursdomarämbetet, vilka försummelser icke föranlett strängare åtgärder mot rättens ombudsmän och förvaltare än muntliga påminnelser. — Även om hans handlande i avseende å de tre konkurser, i vilka Ahlberg varit förvaltare, kunde bli föremål för erinran, gjorde Egersten dock gällande, att straffbar tjänsteförsummelse icke föreläge.

Svea hovrätt yttrade i dom den 22 december 1953 följande.

I de konkurser, som med åtalet åsyftas, har avsevärt dröjsmål förelupit i fråga om avlämnande av berättelser enligt 56 § konkurslagen. Under den tid Egersten var förordnad såsom konkursdomare i domsagan inkommo icke berättelser inom föreskriven tid för första halvåret 1950, andra halvåret 1950 och första halvåret 1951. Icke förrän under år 1952 inkommo berättelser, avseende berörda halvårsperioder.

Egersten, som var medveten om att dröjsmål i anmärkt hänseende förelåg såväl före som under tiden för hans förordnande såsom konkursdomare, gjorde för att förmå förvaltarna att avlämna föreskrivna berättelser hos dem och rättens ombudsmän muntliga påminnelser. Då dessa icke ledde till resultat, hade omständigheterna bort föranleda till mera verksamma åtgärder, i första hand skriftliga förelägganden samt i andra hand ingripande mot förvaltarna med stöd av 80 § konkurslagen. Genom att icke vidtaga åtgärder av denna art måste Egersten anses ha brustit i den tillsyn över konkurserna som ålegat honom i egenskap av konkursdomare.

Emellertid är det förklarligt, att konkursförvaltares underlåtenhet att avlämna berättelse enligt 56 § konkurslagen även vid upprepade försummelser föranleder muntliga påminnelser av konkursdomaren. Det är även att märka, att lagen icke lämnar närmare ledning för det förfarande, som lämpligen bör anlitas för att tillhålla förvaltaren att fullgöra sina åligganden. Vidare torde det förhålla sig så, att konkursdomaren endast i undantagsfall ser sig föranlåten att tillgripa en så allvarlig åtgärd som att skilja förvaltaren från befattningen. Vad sålunda anförts belyses av praxis i domsagan under tiden före Egerstens förordnande såsom konkursdomare och kan i viss mån tjäna till försvar för Egersten. Med hänsyn härtill och i betraktande av den jämförelsevis korta tid, under vilken Egersten hade att svara för konkursdomaren åvilande uppgifter, bör vad i angivet hän-

sende funnits ligga Egersten till last skäligen icke tillräknas honom såsom försummelse som medför ansvar för tjänstefel.

Åklagarens talan lämnas utan bifall.

Hovrättens dom vann laga kraft.

2. Felaktigt förfarande av byråchef i socialstyrelsen genom yppande av omständigheter av beskaffenhet att omfattas av den i 3 kap. 15 § andra stycket alkoholistlagen stadgade tystnadsplikten.

Av handlingarna i ett genom klagomål av direktören Gustaf Sundström, Sareksvägen 8, Bromma, härstädes anhängiggjort ärende inhämtas följande.

Under hösten 1951 utkom en roman, betitlad "Torken", av författaren Waldemar Hammenhög. Romanen skildrade närmast en alkoholistis leverne och vedermödor. I nr 9 för år 1951 av Tidskrift för nykterhetsnämnderna, för vilken byråchefen i socialstyrelsen August Åman är redaktör och ansvarig utgivare, intogs en av Åman under rubriken "Romanen om en alkoholist" skriven recension av romanen. I denna recension uttalade Åman, bland annat, att romanen i verkligheten vore ett — delvis troligen romantiserat — stycke av en självbiografi. De av Åman gjorda uttalandena blevo sedermera föremål för granskning av Hammenhög i en i tidningen Expressen den 12 mars 1952 intagen artikel, däri Hammenhög jämväl begärde svar å vissa av honom framställda frågor. Med anledning härav uttalade sig Åman i ett i tidningen Expressen den 15 mars 1952 intaget, av Åman undertecknat s. k. öppet brev till Hammenhög, däri bland annat anfördes:

"En annan av Er apostroferad person är bokens dr Wannerstedt, dvs. provinsialläkaren Bengt Mannerfelt i Sigtuna. I min granskning av Er bok reagerade jag kraftigt mot Er otillständiga skildring av dr Mannerfelt, därför att jag vet att han är en ärans man och en verkligt fin karl. Av barmhärtighet mot Er yppade jag inte anledningen till att han måste ingripa mot Er, men nu tigger Ni om besked härom. Nå, det ska Ni få. Dr Mannerfelt var vice ordförande och läkarledamot i nykterhetsnämnden i Sigtuna, där Ni vistades för några år sedan. I denna sin egenskap blev han anmodad att ta en titt på Er av stadens taxichaufförer, som hade tröttnat på att natt efter natt frakta hem Er dödfull och bära eller släpa Er upp i Er kula. Även den respektabla institution, som hade mottagit Er som gäst, fann Ert uppförande minst sagt motbjudande och påkallade nykterhetsnämndens ingripande. Vidare sade man sig allmänt i staden att nykterhetsnämnden, som ju inte var slapp när det gällde att ta hand om stadens egna alkoholister, inte fick låta suputerna från Stockholm härja hur som helst i staden. Då dr Mannerfelt på grund härav satte sig i förbindelse

med Er, flydde Ni som en rädd hare. Edra angrepp på dr Mannerfelt be-
tecknade jag i min granskning som en futtig hämnadeakt, och det finns
ingen anledning att ta tillbaka ett ord härav.”

I en hit inkommen skrift förklarade sig Sundström vilja fästa min upp-
märksamhet på Åmans i sistnämnda tidning lämnade uppgifter. Sundström
förmenade, att offentliggörande av dylika uppgifter stode i strid mot inne-
hållet i 14 § lagen den 28 maj 1937 om inskränkningar i rätten att utbe-
komma allmänna handlingar.

Sedan jag med anledning av klagoskriften anmodat Åman att inkomma
med yttrande, anförde denne i här förevarande delar följande.

Den fräna inställning gentemot nykterhetsvården, som genomginge Ham-
menhögs roman ”Torken”, hade på sina håll givit upphov till defaitism
bland nykterhetsvårdarna. Åman hade därför i sin egenskap av målsman
för nykterhetsvården funnit ofrånkomligt att noggrant studera denna
roman och redovisa sin mening om den. Sin uppfattning om romanen hade
Åman delgivit nykterhetsvårdens representanter genom en recension i den
av honom utgivna tidskriften för november 1951. Åmans därvid framförda
huvudanmärkning mot romanen hade varit, att den vore osannfärdig, och
denna anmärkning hade Åman grundat på en analys av hjältens alko-
holismåterfalls genesis. — Mer än tre månader senare hade tidningen
Expressen berett Hammenhög tillfälle att i en längre artikel gå till rätta
med Åman. Den sårade författarambitionen komme här till mycket starka
uttryck, vilka — även om de framstode såsom roande, då de betraktades på
något tidsavstånd — dock genom själva sin frenesi icke kunde undgå att i
förstone verka något irriterande på Åman. En i detta sammanhang vä-
sentlig detalj vore Hammenhögs krav på besked om grunden för nykter-
hetsnämndens i Sigtuna ingripande på sin tid mot honom. Detta krav hade
framförts på ett utmanande sätt och under åthävor, som varslat om att en
vägran att tillmötesgå detsamma skulle komma att utnyttjas för nya an-
grepp på nykterhetsvården. Detta hade varit den psykologiska bakgrunden
till Åmans nu anmälda svar till Hammenhög. På grund av de föreliggande
omständigheterna hade Åman låtit sitt svar innefatta det av Hammenhög
begärda beskedet. Det vore däremot anmälningen vore riktad. Sundström
hade gjort sig dåligt underrättad i ärendet. Hans huvudpåstående, att
Åman i egenskap av byråchef givit offentlighet åt detaljerade skildringar
av viss person före dennes ingående å alkoholistanstalt, vore helt felaktigt.
Den person, varom vore fråga, hade nämligen aldrig någonsin varit intagen
på alkoholistanstalt. Vid sin recension och polemik mot Hammenhög hade
Åman icke agerat i egenskap av byråchef utan såsom redaktör för Tidskrift
för nykterhetsnämnderna. Sundström tycktes vidare icke ha tagit reda på
att Hammenhög enfatiskt hade krävt att få det besked, som anmälningen

vände sig mot, och att få detta just i Expressen. I anmälningen åberopades nämligen 14 § lagen den 28 maj 1937 om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar och framhölles, att stadgandets förbud mot utlämnande av handlingar i ärenden, som rörde behandling av alkoholister eller eljest nykterhetsnämnds verksamhet, i vad de anginge enskilda personliga förhållanden, gällde de fall, då vederbörande icke hade givit sitt samtycke till utlämnandet. I detta fall föreläge ju icke blott samtycke utan även direkt anfordran. Sundström riktade sig slutligen mot att Åman namngivit de nykterhetsnämndsfunktionärer, Mannerfelt och förste inspektören vid Stockholms stads nykterhetsnämnd Axel Sällqvist, som Hammenhög låtit figurera i sin bok; därigenom skulle Åman nämligen ha ökat möjligheten för allmänheten att "lokalisera" det skildrade fallet. Åman vore icke i stånd att fatta innebörden av klagomålen i denna del. Hammenhög hade ju i den artikel, som föranlett Åmans klandrade svar, själv omnämnt Mannerfelt och i själva verket i första hand riktat sin begäran om besked till denne. Att "lokalen" vore Sigtuna hade Hammenhög också angivit i samma artikel. Att Åman dragit bort den mycket genomskinliga namnslöja, som Hammenhög kastat över Sällqvist, kunde icke i någon mån ha hjälpt till att "lokalisera" fallet, eftersom författaren icke lämnade läsaren i något tvivel om att romanens "lokal" jämte Sigtuna vore Stockholm. De av Sundström framförda grunderna för anmälningen syntes vara alldeles ohållbara. Åman hade emellertid funnit det vara riktigt att, oavsett innehållet i den föreliggande anmälningen, ingå på frågan, huruvida Åman genom sitt svar till Hammenhög brutit mot föreskriften i 3 kap. 15 § andra stycket alkoholistlagen, enligt vilken vad hos nykterhetsnämnd förekommit rörande personer, som vore föremål för nämndens behandling, ej finge yppas för obehöriga. Detta stadgande hade till ändamål att skydda nykterhetsnämndernas klienter för insyn, att bespara dem det psykiska lidande, som yppande för obehöriga av deras beteende i olika hänseenden kunde åstadkomma. Stadgandet torde därför icke vara tillämpligt i de för visso ytterst sällsynta fall, där klienten själv krävde yppande, även om själva sällsyntheten hos dessa fall hade medfört, att någon särreglering för deras vidkommande av diskretionsplikten överhuvud taget icke hade övervägts. En viktig omständighet vore vidare, att klienten i detta fall, författaren Hammenhög, uttryckligen hade förklarat, att yppande icke skulle vara ägnat att åstadkomma psykiskt lidande för honom. Han sade nämligen: "Det beklagliga är nämligen, att varken dr Mannerfelt eller byråchefen Åman, inte heller alla deras likasinnade som här med alkoholistvården att göra, kan räkna med att jag plågas av skamkänsla eller mörkrädsla inför det sorgliga faktum att jag under flera år har varit periodiskt alkoholsjuk. Sanningen skall göra eder fria..." Åman hölle därför före, att nämnda stadgande om förbud mot yppande icke vore tillämpligt i detta fall, på grund av klientens uttryckliga önskan därom och lämnade motive-

ring för sin oberördhet av yppande. Möjligen kunde det göras gällande, att klientens framförda önskan hade utvidgat kretsen av behöriga till att omfatta dem, som brytt sig om att följa med polemiken mellan Hammenhög och Åman. I alla händelser syntes det Åman, att omständigheterna i fallet hade varit sådana, att yppandet mot lagens bokstav icke borde läggas Åman till last såsom ett fel. — Till slut nödgades Åman i sanningens intresse rätta en felaktighet i den anmälda artikeln. Efter nedskrivandet av denna hade Åman satt sig i förbindelse med Mannerfelt för att förvissa sig om att Åmans minne icke svikit honom i fråga om de omständigheter, som på sin tid hade föranlett Mannerfelt att ingripa mot Hammenhög och vilka Åman åsyftat i sin recension av romanen "Torken", nämligen taxichaufförernas anmälan. Åman hade därvid fått bekräftat, att hans minne därom varit riktigt. Mannerfelt hade därjämte under samtalet, vilket skett per telefon, meddelat Åman, att han till Sigtunastiftelsen anmält att en av dess gäster, Hammenhög, uppträdde på sådant sätt i spritavseende, att han vore ett dåligt exempel för andra. Denna för Åman nya upplysning hade han tyvärr kommit att uppfatta felaktigt, nämligen att det i stället hade varit Sigtunastiftelsen, som anmält Hammenhög för Mannerfelt. I överensstämmelse därmed hade Åman i sitt svar tillagt uppgiften om att Hammenhög hade blivit anmäld till nykterhetsnämnden av den respektabla institution, där han var gäst. Åman hade tidigare så mycket mindre haft anledning att misstänka, att denna uppgift var felaktig, som tidningen Expressen i sin redaktionella kommentar till Åmans svar uppgivit, att hans uppgifter i stort sett stämde med Hammenhögs egen version. Emellertid hade Åman senare blivit upplyst om denna oriktighet, vilken Åman med beklagande måste vidgå. I detta hänseende hade Åman otvivelaktigt felat. Med avseende å frågan, huruvida vad Åman sålunda låtit komma sig till last vore av beskaffenhet att böra medföra ansvar för honom, kunde Åman till sitt försvar endast framhålla, att han varit i god tro, när han lämnat den oriktiga uppgiften, och med verklig bestörtning erfarit sin missuppfattning. Med något fog kunde det väl även göras gällande, att den bekräftade uppgiften om taxichaufförernas anmälan framstode såsom den för vederbörande jämförelsevis mera graverande och att den tillfogade, felaktiga upplysningen icke innebure något ytterligare ned sättande för vederbörande. Med stöd av vad Åman sålunda anfört hemställde Åman, att på grund av de föreliggande omständigheterna klagomålen icke måtte föranleda någon JO:s åtgärd.

I avgivna påminnelser bemötte Sundström Åmans förklaring och påtalade därjämte vissa uttalanden av Åman i ovan berörda recension av romanen i Tidskrift för nykterhetsnämnderna. Sundström framhöll, att Åman i sitt handlande brutit mot den tystnadsplikt, som ålåg honom enligt alkoholistlagen.

I anledning av förfrågan från justitieombudsmansexpeditionen uppgav nykterhetsnämnden i Sigtuna stad i skrivelse den 27 maj 1952, undertecknad av filosofie licentiaten Mårten Fryklund såsom ordförande, att nykterhetsnämnden som sådan icke företagit några åtgärder i ärende angående Hammenhög, varför några handlingar i sådant ärende icke finnes hos nämnden.

På begäran av mig avgav därefter socialstyrelsen den 21 juni 1952 utlåtande i ärendet härstädes och anförde däri följande.

Vad först beträffade frågan om Åman gjort sig skyldig till brott mot lagen om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar, hade Åman för socialstyrelsen uppgivit, att hans uppgifter i ovannämnda recension och öppna brev icke till någon del hämtats ur dylika handlingar. Den redogörelse, som Åman lämnat beträffande Hammenhögs förhållanden i Sigtuna, byggde enligt Åman på muntliga uppgifter, som han erhållit av Mannerfelt. Några allmänna handlingar rörande Hammenhög hade icke heller funnits vare sig hos socialstyrelsen eller enligt vad styrelsen inhämtat hos länsnykterhetsnämnden i Stockholms län eller hos Sigtuna stads nykterhetsnämnd. Då Åman såsom av det anförda framginge icke utlämnat någon handling i strid mot föreskrifterna i 1937 års lag eller mot förbud som jämlikt densamma meddelats och ej heller brutit mot förbehåll som gjorts vid handlingens utlämnande, vore lagen enligt socialstyrelsens mening icke tillämplig i detta fall. Fråga uppkomme då, huruvida Åman gjort sig skyldig till brott mot tystnadsplikt. Därutinnan kunde till en början anmärkas, att den för socialstyrelsen gällande instruktionen icke innehölle någon bestämmelse om tystnadsplikt för styrelsens befattningshavare. Av skäl som ovan anförts kunde i förevarande fall någon sådan plikt icke heller härledas ur bestämmelserna i 1937 års lag. Då de uppgifter, mot vilkas yppande Sundström riktat anmärkningar, offentliggjorts i tryckt skrift, torde för övrigt — på grund av stadgandet i 7 kap. 3 § andra stycket tryckfrihetsförordningen, jämfört med 1 kap. 3 § samma förordning — någon påföljd för Åman icke kunna ifrågakomma under annan förutsättning än att han befunnes ha uppenbarat förhållande, varom han enligt lag haft att iakttaga tystnad. Med lag förstodes därvid enligt 14 kap. 6 § nyssnämnda förordning stadgande, som, i den ordning för varje särskilt fall vore föreskriven, tillkommit genom samfällt beslut av Konungen och riksdagen. Det förhållandet att vissa uppgifter finnes i en handling, som jämlikt 1937 års lag undantagits från offentlighet, kunde icke för befattningshavare utgöra sådan i lag stadgad tystnadsplikt, som avsåges i 7 kap. 3 § tryckfrihetsförordningen (propositionen nr 230/1948, s. 175). Det enda lagstadgande om tystnadsplikt, som i förevarande fall kunde vara tillämpligt, syntes vara 3 kap. 15 § andra stycket alkoholistlagen, vari stadgades, att vad hos nykterhetsnämnd förekommit rörande personer, som vore före-

mål för nämndens behandling, ej finge yppas för obehöriga. Den sålunda stadgade tystnadsplikten torde i första hand gälla nykterhetsnämnderna, deras ledamöter och tjänstemän. Det kunde emellertid enligt socialstyrelsens mening med fog hävdas, att socialstyrelsen i sin egenskap av uppsiktsmyndighet över alkoholistvården i riket och tillsynsmyndighet över nykterhetsnämnderna ävensom styrelsens tjänstemän borde vara underkastade samma tystnadsplikt. Vad anginge Åmans recension av Hammenhögs roman, yppades enligt socialstyrelsens uppfattning i recensionen icke några förhållanden, om vilka Åman enligt 3 kap. 15 § alkoholistlagen kunde ha haft att iakttaga tystnad. I fråga om Åmans öppna brev till Hammenhög torde endast uppgifterna i det stycke, som började med orden "En annan av Er apostroferad", i och för sig kunna innefatta yppande av sådana förhållanden, som nyss nämnts. För att tystnadsplikt enligt 3 kap. 15 § alkoholistlagen skulle föreligga krävdes emellertid, att de yppade förhållandena avsåge en person, som vore eller varit föremål för nykterhetsnämndens — i förevarande fall nykterhetsnämndens i Sigtuna — behandling. Såvitt socialstyrelsen hade sig bekant hade visserligen vid den tid, som avsåges i ovannämnda stycke av Åmans öppna brev, Hammenhögs förhållande i nykterhetsavseende muntligen påtalats hos nykterhetsnämndens ordförande. Denna hänvändelse till ordföranden syntes emellertid icke ha resulterat i att Hammenhög blivit föremål för nykterhetsnämndens behandling. I skrivelsen den 27 maj 1952 från Sigtuna stads nykterhetsnämnd till JO förklarades nämligen, att nykterhetsnämnden som sådan icke företagit några åtgärder, varför några handlingar ej funnes i ärendet. Vid sådant förhållande omfattades enligt socialstyrelsens bedömande icke heller innehållet i Åmans öppna brev till Hammenhög av tystnadsplikt enligt 3 kap. 15 § alkoholistlagen.

Enligt ett av Mannerfelt till medicinalstyrelsen den 30 april 1952 avgivet yttrande över klagomål av Hammenhög rörande Mannerfelts hänvändelse till Fryklund hade Mannerfelt därutinnan anfört följande: "Under en avsevärd period hade herr Hammenhög mycket ofta, tidvis kväll efter kväll, syntts onycter på Sigtuna stadshotell — även jag hade vid flera tillfällen iakttagit detta — och måst hjälpas hem till Sigtunastiftelsens gästhem, där han bodde, av taxichaufförerna i staden. Detta hade på många håll väckt uppseende, och det framhölls, att mannamån syntes spela roll vid behandling av vissa alkoholmissbrukare. Jag anmälde då till fil. lic. Märten Fryklund, kamrer vid Sigtunastiftelsen, i hans egenskap av ordförande i Sigtuna nykterhetsnämnd, herr Hammenhögs uppträdande, och sade, att om det inte blev någon bättring i dennes nykterhetsförhållande, ansåge jag mig nödsakad att lämna meddelande till Stockholms stads nykterhetsnämnd härom. Enligt vad lic. Fryklund nu bekräftat, kallade han herr Hammenhög till sig och meddelade honom min anmälan under framhållande av vikten att iakttaga ett annat uppträdande — — — Det över-

enskoms emellertid mellan mig och lic. Fryklund, att denne skulle garantera ett korrekt uppträdande från herr Hammenhögs sida. Fråga om någon övervakning i egentlig mening var det aldrig tal om, och om bättring i herr Hammenhögs uppträdande inträdde, skulle med vidare åtgärd få bero. Mig veterligen förekom ej heller därefter anledning till anmärkning under herr Hammenhögs vistelse i Sigtuna före hans avresa till Sydamerika. — — — Såvitt jag kan erinra mig, hade jag vid en sammankomst på socialstyrelsen i byråchefen Åmans närvaro i ett anförande nämnt om fallet Hammenhög för att illustrera de svårigheter nykterhetsnämnderna ha att kämpa med, då det gäller behandling av alkoholsjuka människor av det slag herr Hammenhög tillhör eller tillhörde.”

På anmodan av mig inställde sig Mannerfelt den 13 oktober 1952 å mitt ämbetsrum för att lämna upplysningar i här förevarande ärende, och uppgav Mannerfelt därvid på frågor av mig följande.

Mannerfelt vore vice ordförande i Sigtuna stads nykterhetsnämnd samt läkarledamot av länsnykterhetsnämnden i Stockholms län. Han vore tillika s. k. husläkare vid alkoholistanstalterna å Venngarn och Haknäs. Vid en konferens i socialstyrelsen hade Mannerfelt i närvaro av bland andra Åman uttalat sig angående svårigheten att komma till rätta med alkoholmissbrukare, tillhörande de förmögnare samhällsskikten. Mannerfelt hade därvid särskilt framhållit den olikhet, som i fråga om praktisk möjlighet till ingripande från myndigheternas sida rådde mellan dessa och andra alkoholmissbrukare, och såsom exempel anført svårigheterna med bland andra vissa av Sigtunastiftelsens gäster, tillhörande nämnda kategori. Mannerfelt kunde nu icke längre minnas, huruvida han i detta sammanhang nämnt Hammenhögs namn. Åman hade måhända frågat Mannerfelt om Hammenhög. Det hade i vart fall icke rått någon tvekan om att Hammenhög åsyftats. Det hade emellertid huvudsakligen varit ett resonemang i allmänna ordalag, och några detaljer rörande Hammenhög av det slag Åman återgivit i insändaren i *Expresen* hade Mannerfelt icke yppat utöver att Mannerfelt sagt, att någon av stadens taxichaufförer för Mannerfelt påtalat Hammenhögs leverne. Mannerfelts egenskap av ledamot av nykterhetsnämnd och länsnykterhetsnämnd hade icke berörts under samtalet. — Vid ett tillfälle sommaren 1947, då Mannerfelt skjutsats av chauffören A. Rosling, hade denne uttalat, att det vore ”rent på tok” med Hammenhög och att Rosling icke vidare ville köra Hammenhög hem från stadshotellet. Hammenhög skulle enligt Rosling ofta ha varit så berusad, att han icke utan chaufförens hjälp kunnat taga sig från bilen till sitt rum. Rosling hade frågat Mannerfelt, om icke Mannerfelt kunde medverka till en ändring. Rosling kände väl Mannerfelt och hade vetat, att Mannerfelt stode i nära personlig kontakt med ledningen för Sigtunastiftelsens gästhem. Mannerfelt hade senare hört sig för hos den andre av stadens båda taxichaufförer, J. E. Rydh, i frågan.

Rydh hade därvid lämnat liknande uppgifter och givit uttryck åt samma mening som Rosling. Uppgiften i Åmans insändare att man från Sigtuna-stiftelsen vänt sig till Mannerfelt med begäran om åtgärder mot Hammenhög vore felaktig. Det hade varit Mannerfelt, som satt sig i förbindelse med kamrern hos stiftelsen, tillika nykterhetsnämndens ordförande, Fryklund, med vilken Mannerfelt vore nära bekant, därvid Mannerfelt till Fryklund i dennes egenskap av ordförande i nykterhetsnämnden framfört sina betänkligheter med anledning av att man tolererade Hammenhögs beteende, vilket — därest det godtoges — hade kunnat befaras komma erforderligt ingripande i andra fall att framstå såsom mindre rättvist. Mannerfelt hade vidare meddelat Fryklund, att Mannerfelt övervägde att, för den händelse Fryklund icke ville medverka till åtgärder mot Hammenhög, anmäla Hammenhögs beteende till nykterhetsnämnden i Stockholms stad. Sedan genom Fryklunds försorg Hammenhög delgivits Mannerfelts påpekande till Fryklund, hade Hammenhög ringt upp Mannerfelt och varit ytterst upprörd över vad som förekommit. Mannerfelt hade därvid meddelat Hammenhög, att Hammenhög i denna angelägenhet finge vända sig till Fryklund. Åmans uppgift att man i Sigtuna allmänt sade sig, att man icke finge låta suputerna från Stockholm härja hur som helst i staden, vore icke riktig och härrörde icke från Mannerfelt. Ej heller hade Mannerfelt till Åman uttalat något, som kunnat ge Åman anledning till påståendet att Hammenhög flytt för Mannerfelt "som en rädd hare". Det vore riktigt, att Mannerfelt, såsom Åman upplyst i sin förklaring till JO, vid telefonsamtal med Åman bekräftat riktigheten av sin vid konferensen i socialstyrelsen lämnade upplysning angående taxichaufförernas uttalanden om Hammenhög. I övrigt hade Mannerfelt icke haft något samtal med Åman angående riktigheten av de uppgifter om Hammenhög, som Åman lämnat i insändaren i tidningen Expressen. Mannerfelt bekräftade slutligen riktigheten av innehållet i sitt yttrande till medicinalstyrelsen den 30 april 1952.

Sedan Åman beretts tillfälle att taga del av vad i ärendet förekommit, anförde Åman i förnyat yttrande följande.

Mannerfelt hade förklarat sig icke längre kunna minnas, om han vid en konferens i socialstyrelsen skulle ha nämnt Hammenhögs namn. Åman ansåge det med anledning därav påkallat att meddela, att det icke förekomme, att namn angäves vid dylika konferenser. Det vore därför uteslutet, att Hammenhögs namn — eller annan uppgift som skulle kunna vara identifierande — hade framförts vid konferensen. De upplysningar, som Åman erhållit av Mannerfelt rörande Hammenhög, hade lämnats vid enskilt samtal, troligen i samband med konferensen. I den artikel av Åman, som vore föremål för anmälningen mot honom, anförde Åman: "Vidare sade man sig allmänt i staden, att nykterhetsnämnden, som ju inte var slapp när det gällde att ta hand om stadens egna alkoholister, inte fick låta

sputerna från Stockholm härja hur som helst i staden." Mannerfelt yttrade därom enligt protokollet den 13 oktober 1952, att denna uppgift icke vore riktig och icke härrörde från Mannerfelt. I sin artikel åberopade Åman heller icke Mannerfelt såsom sagesman därvidlag. Åman nödgades emellertid i detta sammanhang påpeka, att Mannerfelt i sin skrivelse till medicinalstyrelsen den 30 april 1952 gjort följande uttalande: "Under en avsevärd period hade herr Hammenhög mycket ofta, tidvis kväll efter kväll, synts onykter på Sigtuna stadshotell — även jag hade vid flera tillfällen iakttagit detta — och måst hjälpas hem till Sigtunastiftelsens gästhem, där han bodde, av taxichaufförerna i staden. Detta hade på många håll väckt uppseende, och det framhölls, att mannamån syntes spela roll vid behandling av vissa alkoholmissbrukare." Det sakliga innehållet i den sista meningen — nämligen att Hammenhögs uppträdande varit allmänt känt i staden och att det hade framhållits, att nykterhetsnämnden icke finge visa efterlåtenhet mot vissa slag av alkoholmissbrukare — hade delgivits Åman långt tidigare i annat sammanhang och då preciserats beträffande uttrycket "vissa slag av alkoholmissbrukare" till att gälla utsocknes med pengar, särskilt stockholmare. Det vore detta sakinnehåll, som på ett drastiskt sätt återgäves i den ovan citerade meningen i Åmans artikel. Det vore alldeles riktigt, att Mannerfelt icke hade givit Åman anledning till hans påstående, att Hammenhög flydde för Mannerfelt som en rädd hare. Det vore Hammenhög själv som givit anledning därtill, nämligen genom sin skildring i romanen "Torken". Åman vore naturligtvis medveten om att hans formulering varit onödigt tillspetsad. Den hade framkommit därigenom, att Åman skrivit artikeln under en förklarlig irritation över Hammenhögs våldsamma angrepp på honom dagen förut i Expressen. Även nu vid lugnare eftertanke förefölle det Åman vara ursäktligt, om en ämbetsman, som bleve offentligen utsatt för en dylik störtskur av tillvitelser, i ögonblickets hetta icke förmådde väga sina ord på guldvåg. Åman ville dock nu oförbehållsamt medgiva, att hans livliga temperament denna gång förlätt honom att på denna punkt — och även i andra stycken — använda ett icke lyckligt skrivsätt. En detaljfråga, som möjligen hade viss juridisk betydelse, vore slutligen, huruvida Mannerfelts anmälan rörande Hammenhög till Fryklund av denne senare uppfattats såsom riktad till honom i hans egenskap av nykterhetsnämndens ordförande eller i hans egenskap av kamrer hos Sigtunastiftelsen, i vars gästhem Hammenhög under denna tid bodde. Mannerfelt hade visserligen, enligt det föreliggande protokollet, uttryckligen förklarat, att han till Fryklund i dennes egenskap av nykterhetsnämndens ordförande framfört sina betänkligheter med anledning av att man tolererade Hammenhögs beteende. Att döma av nykterhetsnämndens av Fryklund undertecknade svar till justitieombudsmansexpeditionen den 27 maj 1952 syntes dock Fryklund icke ha uppfattat anmälan såsom riktad till nykterhetsnämnden. Eljest hade det nämligen varit hans skyl-

dighet att förelägga anmälningen för nykterhetsnämnden till behandling, och i sådant fall skulle det ovillkorligen ha funnits några handlingar hos nämnden rörande Hammenhög, såsom någon utredningspromemoria eller dylikt. I samma riktning ginge ett yttrande av Hammenhög själv i ett brev till socialstyrelsen den 27 juli 1952, däri han meddelade: "Inte förrän jag fick avskriften av dr Mannerfelts brev till kungl. medicinalstyrelsen blev jag underrättad om att lic. Fryklund var ordförande i Sigtuna nykterhetsnämnd." Nu åsyftade brev vore det förut omförmälda brevet av den 30 april 1952. Då anmälningen torde ha gjorts någon gång under månaderna juni—juli 1947, häntydde även denna upplysning på att Hammenhög under sin vistelse i Sigtuna icke varit klient hos nykterhetsnämnden.

Den 19 december 1952 hördes därefter Fryklund å mitt ämbetsrum, varvid han på frågor av mig uppgav följande.

Fryklund, som nu vore pensionerad, hade tidigare varit anställd såsom folkhögskollärare och, under de sista 20 åren, ekonomichef hos Sigtunastiftelsen. Fryklund hade icke i denna egenskap haft någon befogenhet att på egen hand ingripa mot stiftelsens gäster med anledning av deras uppträdande och hade heller aldrig gjort så. Då det någon gång förekommit, att ingripande måst ske mot en gäst för alkoholmissbruk eller av annan orsak, hade det alltid varit direktor eller husmor, som vidtagit de erforderliga åtgärderna. Fryklund vore sedan många år ordförande i Sigtuna stads nykterhetsnämnd. Anmälningar rörande fall av alkoholmissbruk brukade vanligen göras till socialvårdsbyrån. Det förekomme emellertid även, att anmälan gjordes till Fryklund personligen. Dylika anmälningar brukade Fryklund föredraga i nämnden, därest det syntes honom påkallat med ingripande från nämnden. Förefölle honom dylikt ingripande icke erforderligt, brukade Fryklund söka att genom samtal med den, mot vilken anmälan riktats, och eventuellt andra åstadkomma rättelse under hand. Vad anginge Hammenhög hade Fryklund själv sett denne berusad på stadshotellet i Sigtuna. Till Hammenhögs svårighet att gå hade dock måhända även bidragit, att han lidit av nattblindhet och en fotåkomma. Fryklund hade icke haft någon tanke på att tala med Hammenhög om hans alkoholvanor, innan Mannerfelt vänt sig till Fryklund i saken. Fryklund mindes icke, huruvida det varit vid personligt sammanträffande eller vid telefonsamtal som Mannerfelt påtalat Hammenhögs uppträdande. Mannerfelt hade yttrat, att Hammenhög i regel åkt bil från stadshotellet till stiftelsens gästhem och att, enligt vad stadens chaufförer uppgivit, Hammenhög därvid kunnat vara så berusad, att han måst hjälpas från bilen till sitt rum. Mannerfelt hade vidare sagt, att man i staden allmänt talade om Hammenhögs beteende och att därvid givits uttryck åt den uppfattningen, att — enligt vad efterlåtenheten mot Hammenhög syntes utvisa — bildade och mera välsituerade personer åtnjöte välvilligare behandling från de nykterhets-

vårdande myndigheternas sida än som komme andra till del. Mannerfelt hade slutligen förklarat att, därest icke en ändring komme till stånd, Mannerfelt såge sig nödsakad att göra anmälan om Hammenhögs alkoholmissbruk till nykterhetsnämnden i Stockholm, vilken närmast hade att taga upp frågan om åtgärder mot Hammenhög i nykterhetsvårdsavseende. Mannerfelt hade utan tvivel vänt sig till Fryklund i Fryklunds egenskap av nykterhetsnämndens ordförande. I annan egenskap hade ju Fryklund överhuvud icke kunnat vidtaga någon åtgärd av det slag Mannerfelt påyrkat. Fryklund trodde emellertid icke, att det uttryckligen varit tal om att Fryklund skolat handla såsom nykterhetsnämndens ordförande. Detta hade förutsatts såsom självklart. Med hänsyn till att Hammenhög inom kort skolat resa till Sydamerika och redan hyrt ut sin bostad i Stockholm hade Fryklund vid samtalet föreslagit Mannerfelt, att Fryklund skulle försöka tala Hammenhög till rätta och taga löfte av honom att icke under återstoden av vistelsen i Sigtuna besöka stadshotellet samt att man i avbidan på resultatet därav skulle låta anstå med anmälan till nykterhetsnämnden i Stockholm. Detta förslag hade vunnit Mannerfelts gillande. Vid det samtal, som Fryklund därefter haft med Hammenhög, hade Fryklund meddelat denne, att Fryklund uppträdde i sin egenskap av nykterhetsnämndens ordförande, samt framhållit risken av en anmälan från de nykterhetsvårdande myndigheterna i Sigtuna till nykterhetsnämnden i Stockholm, därest icke Hammenhög gjorde bättring. Hammenhög hade förklarat sig inse detta och lovat att icke vidare besöka stadshotellet. Detta samtal, som å ömse sidor förts i vänskaplig anda, hade medfört önskat resultat, och någon anmälan till nykterhetsnämnden i Stockholm hade icke vidare ifrågasatts vare sig mellan Fryklund och Mannerfelt eller eljest. Fryklund hade berättat vad sålunda förekommit för husmor hos stiftelsen men hade eljest icke yppat något därom för någon utanför nykterhetsnämnden. Mannerfelt hade genast fått meddelande om samtalet mellan Fryklund och Hammenhög och förklarat sig nöjd med det resultat Fryklund därvid uppnått. Fryklund kunde icke minnas, att fallet Hammenhög varit uppe till behandling inom nykterhetsnämnden. Någon åtgärd från nämndens sida mot Hammenhög hade i varje fall icke förekommit, och några anteckningar rörande Hammenhög funnes icke hos nämnden. Möjligen hade Fryklund under hand meddelat några av nämndledamöterna vad som förekommit beträffande Hammenhög.

Med anledning av vad sålunda upplysts hördes ånyo socialstyrelsen, som i utlåtande den 23 mars 1953 anförde följande.

Sedan socialstyrelsen förut utlätit sig i ärendet, hade Mannerfelt och Fryklund muntligen hörts inför JO. Därvid hade upplysts bland annat, att Mannerfelts i ärendet omförmälda hänvändelse till Fryklund rörande Hammenhög skett till Fryklund i dennes egenskap av ordförande i Sigtuna

stads nykterhetsnämnd, att Fryklund uppfattat hänvändelsen såsom riktad till honom i denna hans egenskap samt att Fryklund vid det samtal, som han sedermera haft med Hammenhög, meddelat denne, att Fryklund uppträdde i sin egenskap av nykterhetsnämndens ordförande. Fråga uppkomme då, huruvida vad sålunda förekommit varit tillräckligt för att konstituera tystnadsplikt enligt bestämmelsen i 3 kap. 15 § andra stycket alkoholistlagen. Av utredningen framginge visserligen, att Hammenhög icke i den meningen varit föremål för behandling av nykterhetsnämnden i Sigtuna, att nämnden såsom sådan handlagt något ärende rörande honom. Fryklund — som inför JO uppgivit, att han brukade i nämnden föredraga anmälningar som gjordes till honom personligen, därest det syntes honom påkallat med ingripande från nämnden — hade sålunda icke hänskjutit Mannerfelts anmälan till nämnden. Åt ifrågavarande bestämmelse torde emellertid icke kunna givas en så snäv tolkning, att bestämmelsen med hänsyn till det anförda icke skulle vara tillämplig i förevarande fall. I motiven till bestämmelsen — vilken motsvarade 9 § i det år 1929 av sakkunniga avgivna förslaget till lagstiftning om alkoholistvård — uttalades (SOU 1929: 29 s. 72): "Från olika håll har framhållits önskvärdheten av att stadga skyldighet för nykterhetsnämnd att i utövningen av dess verksamhet dels iakttaga sträng diskretionsplikt, dels ock tillse, att de personer, som äro föremål för nämndens behandling, icke utan trängande skäl utsättas för allmän uppmärksamhet eller störas i sin lovliga verksamhet. Med hänsyn till den grannliga beskaffenheten av nykterhetsnämndens verksamhet hava de sakkunniga ansett föreskrift i antydd riktning böra meddelas, allrahelst som motsvarande bestämmelser i viss mån gälla på närstående områden av lagstiftningen. Därigenom torde ock förtroendet till lagen och dess tillämpning från deras sida, som bliva föremål för nämndens behandling, i viss mån stärkas, och detta kan i sin ordning bidra till ett bättre resultat av behandlingen. På nu anförda skäl har även införts föreskrift om tysthetsplikt för nämnden och dess funktionärer rörande vad som i ärende enligt förevarande lag förekommer."

För att tystnadsplikten — anförde socialstyrelsen vidare — skulle kunna fylla det ändamål, som avsåges i nämnda uttalande, måste den inträda så snart ett ärende blivit anhängiggjort hos nykterhetsnämnden och alltså oavsett, huruvida nämnden som sådan ännu haft ärendet uppe till behandling. Bestämmelsen i 3 kap. 15 § andra stycket alkoholistlagen torde också av nykterhetsnämnderna tillämpas i enlighet därmed. Vid det förhållandet att — såsom numera blivit upplyst i ärendet — Mannerfelt anmält Hammenhög till Fryklund i dennes egenskap av ordförande i Sigtuna stads nykterhetsnämnd och Fryklund uppfattat anmälningen såsom riktad till honom i denna hans egenskap, syntes därför tystnadsplikt enligt angivna bestämmelse ha inträtt för såväl Fryklund som Mannerfelt, vilken senare vore vice ordförande i nykterhetsnämnden. Den omständigheten att anmäl-

ningen sedermera icke blivit hänskjuten till nykterhetsnämnden såsom sådan torde icke ha medfört, att Fryklund och Mannerfelt blivit befriade från sin tystnadsplikt. I sitt utlåtande den 21 juni 1952 hade socialstyrelsen givit uttryck åt den uppfattningen, att den i 3 kap. 15 § andra stycket alkoholistlagen stadgade tystnadsplikten — vilken i första hand torde ha avseende å nykterhetsnämnderna, deras ledamöter och tjänstemän — även skulle gälla för styrelsen i dess egenskap av uppsiktsmyndighet över alkoholistvården i riket och tillsynsmyndighet för nykterhetsnämnderna ävensom för styrelsens tjänstemän. I enlighet med denna uppfattning skulle i förevarande fall Åman, för vilken Mannerfelt redogjort för sitt ingripande mot Hammenhög, ha blivit bunden av tystnadsplikten. Vissa av de uppgifter, vilkas yppande Sundström påtalat hos JO, syntes ha omfattats av nämnda plikt. Huruvida det oaktat deras yppande skett under sådana omständigheter, att ansvar för tjänstefel finge anses uteslutet, vore ett spørsmål, vartill socialstyrelsen icke hade att taga ställning.

Beredd tillfälle att ånyo yttra sig i ärendet anförde Åman slutligen följande.

De av Fryklund och Mannerfelt lämnade upplysningarna till JO gåve vid handen, att Fryklund och Mannerfelt numera vore övertygade om att Mannerfelt hänvänt sig angående Hammenhög till Fryklund i dennes egenskap av ordförande i nykterhetsnämnden i Sigtuna. Fryklund vore även viss om att han vid sitt av anmälningen föranledda samtal med Hammenhög uttryckligen uppträtt i sin egenskap av ordförande i nykterhetsnämnden. Detta hade dock undgått Hammenhög så fullständigt, att denne först flera år senare, i april 1952, fått klart för sig Fryklunds ställning. Det hade även undgått nykterhetsnämnden i övrigt — fränsett Mannerfelt, som vid denna tid var vice ordförande i nämnden — att nämndens ordförande i denna sin egenskap hade tagit någon befattning med Hammenhög. Hos nykterhetsnämnden funnes nämligen, enligt nämndens egna uppgifter till JO, icke några som helst upplysningar rörande Hammenhög vare sig i handlingar eller protokoll. Detta stode i dålig överensstämmelse med uppgiften att anmälningen till Fryklund varit riktad till denne i hans egenskap av nykterhetsnämndens ordförande. Fryklund hade i sådant fall varit skyldig att föredraga ärendet för nykterhetsnämnden vid dess nästa sammanträde och hemställa om godkännande av den av honom vidtagna åtgärden, vilken utgjorts av ett samtal åtföljt av en muntlig varning. Något uttryckligt stadgande därom funnes visserligen icke i alkoholistlagen, av den anledningen att denna lag utginge från att nykterhetsnämnden i dess helhet skulle träffa avgörande i alla verkliga alkoholistvårdsärenden och medgåve delegation av beslutanderätten till arbetsutskott eller ordförande endast i körkortsärenden och motboksärenden. Beträffande dessa mindre viktiga ärenden lämnades emellertid en belysande föreskrift i 7 § första stycket

andra punkten, vilken ålade arbetsutskott eller ordförande med delegerad beslutanderätt att anmäla vidtagen åtgärd för nykterhetsnämnden vid dess nästa sammanträde. Då alkoholistlagen utginge från att nykterhetsnämnden i sin helhet skulle beredas tillfälle att i detalj följa handläggningen av även mera rutinmässiga ärenden, dit ju större delen av körkorts- och motboksärendena hörde, framstode det såsom nästan självklart, att nykterhetsnämnden i sin helhet icke finge undanhållas kännedom om handläggningen av de långt viktigare alkoholistvårdsärendena. Dessa senare skulle ju i själva verket reguljärt handläggas av den samlade nykterhetsnämnden. Fryklund kunde såsom mångårig ordförande i nykterhetsnämnd icke antagas vara okunnig om dessa bestämmelser. Föreställningen att han likväl skulle driva nykterhetsvårdande verksamhet i hemlighet för sina egna nämndledamöter framstode därför såsom mycket egendomlig, och förståelsen härför underlättades för visso icke därav, att denna verksamhet skulle ha kommit att utövas på grund av en anmälan av en av nykterhetsnämndens egna ledamöter, Mannerfelt, vilken dock skulle ha medverkat till detta hemlighållande. Den formlöshet som utmärkte både anmälningen rörande Hammenhög och handläggningen av denna anmälan vore så total, att det syntes vara vanskligt att avgöra, om vad som hade förekommit i Sigtuna beträffande Hammenhög rimligen kunde karakteriseras såsom "undersökning eller annan åtgärd på nykterhetsnämndens föranstaltande", varom talades i 3 kap. 15 § alkoholistlagen, samt om Hammenhög kunde anses ha varit "föremål för nämndens behandling". Vid besvarandet av dessa två frågor kunde man ju icke gärna förbigå det faktum att nykterhetsnämnden som sådan icke hade någon som helst kännedom om att den skulle ha vidtagit någon undersökning eller någon åtgärd med avseende å Hammenhög och att Hammenhög själv icke hade någon kännedom om att han varit föremål för behandling av nykterhetsnämnden. Beaktande av detta syntes leda till den slutsatsen, att de angivna rekvisiten i 3 kap. 15 § alkoholistlagen icke vore för handen i detta fall. Socialstyrelsen hade i sitt senaste utlåtande med rätta framhållit, att tystnadsplikten i nämnda lagrum måste inträda i och med att ett ärende blivit anhängiggjort hos nykterhetsnämnden. Styrelsen hade därmed givit uttryck för den riktiga uppfattningen att tystnadsplikten måste gälla även under utredningsstadiet, innan nykterhetsnämnden hunnit taga ställning till fallet och besluta om erforderliga åtgärder. Denna synpunkt saknade emellertid relevans i detta fall, när det syntes med fog kunna göras gällande, att ärendet rörande Hammenhög aldrig hade blivit anhängiggjort hos nykterhetsnämnden utan hade stannat hos nykterhetsnämndens ordförande.

Hammenhög anhöll sedermera i en till mig inkommen skrift, att Åman måtte ställas till ansvar för brott mot sekretessbestämmelserna.

I en till riksåklagarämbetet avlåten skrivelse anförde jag därefter följande.

Handlingar i ärenden rörande behandling av alkoholister eller eljest nykterhetsnämnds verksamhet äro enligt 14 § lagen den 28 maj 1937 om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar, i vad de angå enskilds personliga förhållanden, i princip hemliga, så att de utom i vissa undantagsfall icke utan hans samtycke må till annan utlämnas tidigare än 70 år efter handlingens datum.

Redan av denna bestämmelse torde följa, att en tjänsteman förfar felaktigt om han för obehöriga yppar vad han i sin tjänst erfarit rörande förhållanden, som omförmälas i lagrummet. Plikten till förtegenhet om vad som hos nykterhetsnämnd förekommit har emellertid ansetts böra ytterligare inskräpas genom särskilt stadgande därom i lagen den 12 juni 1931 om behandling av alkoholister. I 3 kap. 15 § nämnda lag stadgas således följande:

”Då undersökning eller annan åtgärd på nykterhetsnämnds föranstaltande vidtages, bör noga tillses, att den, som åtgärden avser, icke utsättes för allmän uppmärksamhet eller onödigtvis störes i lovlig verksamhet.

Vad hos nykterhetsnämnd förekommit rörande personer, som äro föremål för nämndens behandling, må ej yppas för obehöriga.

Alla handlingar i förekommande ärenden skola så bevaras, att de icke åtkommas av obehöriga.”

Ämbetsman, som uppsåtligen yppar vad han är pliktig hemlighålla, straffas jämlikt 25 kap. 3 § strafflagen för brott mot tystnadsplikt. Har gärningen skett av obetänksamhet, inträder straff för tjänstefel enligt 4 § i samma kapitel.

Straffbarheten för brytande av tystnadsplikt röner emellertid inverkan av den i tryckfrihetsförordningen antagna principen att för innehållet i tryckt skrift skriftens författare eller utgivare är ensam ansvarig. Om således befattningshavare, som förbrutit sig mot tystnadsplikten genom offentliggörande av upplysningar i tryckt skrift, själv är utgivare av skriften, kan ansvar utkrävas allenast för tryckfrihetsbrott, ej för ämbetsbrott. Då Åman är ansvarig utgivare av Tidskrift för nykterhetsnämnderna, kan följaktligen vad som lagts honom till last i fråga om den av honom författade, i tidskriften intagna recensionen av Hammenhøgs bok icke göras till föremål för någon min prövning.

Enligt 1 kap. 1 § andra stycket tryckfrihetsförordningen skall det stå envar fritt att, i alla de fall då ej annat är i förordningen föreskrivet, för offentliggörande i tryckt skrift till dess författare eller utgivare eller, om för skriften finnes särskild redaktion, till denna meddela uppgifter och underrättelser i vad ämne som helst. Såsom ett undantag från denna rättighet föreskrives dock i 7 kap. 3 § samma förordning att, om den som på grund av allmän befattning erhållit kännedom om förhållande varom han

enligt lag haft att iakttaga tystnad uppenbarar vad han sålunda erfarit, gärningen må åtalas och straffas enligt vad därom är stadgat. Sistnämnda grundlagsföreskrift innebär i fråga om straffbarheten för röjande i tryckt skrift av omständigheter rörande nykterhetsnämnds verksamhet, att brott mot 3 kap. 15 § alkoholistlagen straffas enligt ovan omförmälda lagrum i 25 kap. strafflagen, medan däremot brott mot den tystnadsplikt, som följer av 14 § sekretesslagen eller som eljest föreligger på grund av tjänstens beskaffenhet, icke kan beivras såsom fel i tjänsten. Vad angår Åmans omförmälda öppna brev till Hammenhög i tidningen Expressen blir således fråga om tillämpning av bestämmelsen i 3 kap. 15 § andra stycket alkoholistlagen.

Av ordalydelsen i detta lagrum framgår, att den däri stadgade tystnadsplikten åvilar icke blott nykterhetsnämndens ledamöter och tjänstemän utan även andra, som å tjänstens vägnar ha fått del av handlingar eller uppgifter i ärenden från nykterhetsnämnder. Såsom socialstyrelsen anfört måste därför också befattningshavare i styrelsen iakttaga denna tystnadsplikt. Klart är vidare, att tystnadsplikten gäller även om allenast förberedande undersökning skett genom ordförande eller tjänsteman, huruvida ärende mot viss person enligt alkoholistlagen skall upptagas. Härutinnan må erinras, att det enligt 12 § alkoholistlagen tillkommer ordförande i nykterhetsnämnd att besluta om kallelse å den, som är föremål för undersökning, till inställelse inför nämnden eller särskilt utsett ombud eller av nämnden anvisad läkare. Vad i sammanhang därmed förekommit måste givetvis omfattas av den lagstadgade tystnadsplikten, likaväl som varje till nämnden gjord men ännu ej behandlad anmälan om förhållande, som bör föranleda nämndens ingripande. Även om inhämtade upplysningar sedermera ej komma att behandlas inom nämnden såsom sådan, kunna varken de eller av nämndens ordförande, ledamöter eller tjänstemän i anledning av upplysningarna vidtagna åtgärder mot alkoholmissbrukare få yppas för obehöriga.

I ärendet är upplyst, att vice ordföranden i nykterhetsnämnden i Sigtuna Mannerfelt i samband med en konferens i socialstyrelsen för Åman — uppenbarligen såsom byråchef i styrelsen — omtalat, att taxichaufförer i Sigtuna till Mannerfelt lämnat vissa upplysningar rörande Hammenhögs förhållande i nykterhetskänseende samt att Mannerfelt vidarebefordrat dessa upplysningar till Fryklund i dennes egenskap av nykterhetsnämndens ordförande, till följd varav Fryklund talat med Hammenhög om uppgifterna och om det önskvärda i att han gjorde sitt till för förbättring av förhållandena. I det öppna brevet till Hammenhög, som Åman överlämnat till tidningen Expressen för offentliggörande, har Åman därefter i tillspetsad form givit offentlighet åt de honom av Mannerfelt lämnade upplysningarna om chaufförernas uttalanden rörande Hammenhög samt därutöver uppgivit, att nykterhetsnämndens ingripande mot Hammenhög på-

kallats av den institution, där han var gäst under vistelsen i staden, ävensom att Mannerfelt i anledning av vad som förekommit satt sig i förbindelse med Hammenhög.

Det synes mig uppenbart, att de upplysningar, som Mannerfelt lämnat Åman — nämligen om taxichaufförernas uppgifter och att i anledning därav åtgärd vidtagits mot Hammenhög — varit av sådan beskaffenhet, att stadsgandet i 3 kap. 15 § andra stycket alkoholistlagen varit tillämpligt å dem. Av vad Mannerfelt och Fryklund i ärendet uppgivit är tydligt, att de handlat i egenskap av ledamöter i nykterhetsnämnden. Såsom socialstyrelsen anført har tystnadsplikt åvilat Åman och han har därför icke ägt att för obehöriga uppenbara vad han erfarit av Mannerfelt. Vad Åman till stöd för en motsatt uppfattning anført förtjänar icke avseende. Då Åman offentliggjort uttalanden, varigenom skada kan ha tillskyndats Hammenhög, har Åman följaktligen gjort sig skyldig till tjänstefel av beskaffenhet att icke kunna undgå beivran. Av vad i ärendet förekommit synes emellertid framgå, att Åman trott sig vara berättigad att yppa vad han enligt det ovan sagda bort hemlighålla. Åman får därför enligt min mening anses ha handlat av obetänksamhet.

På grund av det anförda uppdrog jag åt riksåklagarämbetet att vid Svea hovrätt väcka och utföra åtal mot Åman för tjänstefel i anmärkta hänseende. Ansvar borde yrkas enligt 25 kap. 4 § strafflagen. Tillfälle borde beredas Hammenhög att yttra sig i målet.

Svea hovrätt, där Hammenhög fordrade ersättning av Åman med 1 000 kronor för psykiskt lidande i följd av den gärning som i målet lades Åman till last, yttrade i dom *den 2 mars 1954* följande.

Enligt av Åman vid huvudförhandlingen i hovrätten åberopat utdrag av stadsfullmäktiges i Sigtuna protokoll vid sammanträde den 16 december 1946 valde fullmäktige vid sammanträdet Mannerfelt och Fryklund till ledamöter i nykterhetsnämnden för åren 1947—1950, i samband varmed de omvaldes till ordförande respektive vice ordförande i nämnden.

I målet är uppenbart, att det i förevarande fall förelegat grundad anledning till ingripande från nykterhetsnämndens sida.

Av vad Mannerfelt och Fryklund såsom vittnen i hovrätten uppgivit framgår, att de tagit befattning med fallet såsom ledamöter av nykterhetsnämnden. Fryklund har emellertid, enligt vad han i hovrätten upplyst, varit intresserad av rättelse i fallet även såsom tjänsteman hos den institution, där Hammenhög var gäst.

Enär Mannerfelt och Fryklund i egenskap av ledamöter av nykterhetsnämnden tagit befattning med ett fall tillhörande nämndens verksamhetsområde, har med avseende å vad därvid förekommit för dem inträtt tyst-

nadsplikt enligt 3 kap. 15 § andra stycket alkoholistlagen, oktadt nämnden icke i vidare mån än nu sagts haft fallet till behandling.

Eftersom bestämmelsen i nyssnämnda lagrum måste anses gälla — förutom för nykterhetsnämndernas ledamöter och tjänstemän — jämväl för vederbörande befattningshavare i socialstyrelsen i dess egenskap av uppsiktsmyndighet över alkoholistvården i riket och tillsynsmyndighet för nykterhetsnämnderna, har samma bestämmelse i förevarande fall blivit tillämplig även för Åman, vilken såsom byråchef i styrelsen av Mannerfelt erhållit upplysningar rörande dennes ingripande i fallet.

Likväl har Åman på sätt och i den utsträckning åklagaren i målet uppgivit yppat omständigheter, som Åman erfarit av Mannerfelt och vilka äro av beskaffenhet att omfattas av tystnadsplikten.

Vad Hammenhög i tidningsartikeln den 12 mars 1952 anført kan icke anses ha inneburit anfordran till Åman att på sätt som skett yppa nyssnämnda omständigheter eller samtycke till vad sålunda ägt rum. Åman har följaktligen handlat i strid med vad i det åberopade lagrummet stadgats.

Med hänsyn till såväl berörda tidningsartikels allmänna innehåll och avfattning som bakgrunden till meningsskiftet mellan Hammenhög och Åman finner hovrätten emellertid vad Åman låtit komma sig till last, vilket får anses ha skett av obetänksamhet, skäligen icke böra tillräknas honom såsom felaktigt förfarande som medför ansvar för tjänstefel eller skadeståndsskyldighet.

I målet förd ansvars- och ersättningstalan lämnas av hovrätten utan bifall.

Vad av allmänna medel utgått i ersättning till Mannerfelt och Fryklund för inställelse i hovrätten skall stanna å statsverket.

Hovrättens dom har vunnit laga kraft.

3. Ordförande i fastighetstaxeringsnämnd har övat påtryckning å klagande i taxeringsmål för att förmå honom att återkalla besvären.

Sedan fastighetstaxeringsnämnden i Vaxholm år 1951 fastställt höjda taxeringsvärden å nedannämnda fastigheter å Tynningö, nämligen Tynningö 1⁰⁰ och 1²²⁶ tillhöriga Johan Ragnar Jansson, Tynningö 1²⁶, 1³⁹, 1⁵⁹, 1⁶¹ och 1⁶⁵ tillhöriga Josef Nilsson, Tore Nilsson och Gunhild Ahlström, Tynningö 1²⁵⁰ tillhörig fru Sofia Ericsson samt Tynningö 1²⁰, 1³¹ och 1⁴⁴ tillhöriga fru Edith Pettersson, anförde fastigheternas ägare besvär hos fastighetsprövningsnämnden i Stockholms län med yrkande om nedsättning av de av fastighetstaxeringsnämnden åsatta taxeringsvärdena.

Med anledning av besvären anmodades ordföranden i fastighetstaxeringsnämnden, landskanslisten Bertil Isaksson, att efter den utredning, som kunde befinnas erforderlig, avgiva yttranden i målen.

Sedan Isaksson på grund av dessa remisser tillsammans med ledamöter av fastighetstaxeringsnämnden den 25 maj 1952 besiktigat de ifrågavarande fastigheterna samt Jansson den 30 maj återkallat sina besvär, avgav Isaksson yttranden över besvären i övrigt. Beträffande Josef Nilssons, Tore Nilssons och Gunhild Ahlströms besvär hemställde Isaksson om avslag å besvären. I fråga om Sofia Ericssons besvär tillstyrkte Isaksson viss nedsättning av det åsatta byggnadsvärdet å Tynningö 1²⁵⁰. Beträffande Edith Petterssons besvär förklarade Isaksson, att — enligt vad vid besiktning framkommit — det av fastighetstaxeringsnämnden åsatta byggnadsvärdet för samtliga å hennes tomter befintliga byggnader borde höjas, samt hemställde om ytterligare höjning av taxeringsvärdena å två av tomterna, när markpriset å dessa beräknats för lågt.

Fastighetsprövningsnämnden lät bero vid Janssons återkallelse samt avslog Josef Nilssons och hans medparters besvär. I fråga om Sofia Ericssons fastighet bestämde fastighetsprövningsnämnden taxeringsvärdet i enlighet med Isakssons hemställan. Taxeringsvärdena å Edith Petterssons fastigheter nedsattes.

Med översändande av ett av Jansson utfärdat intyg anhöll professorn Halvar G. F. Sundberg sedermera i skrivelse den 12 augusti 1952 till landskamreraren i länet, att närmare utredning måtte verkställas rörande vissa i intyget omförmälda förhållanden. Intyget innehöll följande.

I anledning av de besvär Jansson anfört över taxeringen av hans fastigheter hade i slutet av maj månad 1952 fem ledamöter av fastighetstaxeringsnämnden infunnit sig hos Jansson. Två av dem hade varit för Jansson okända personer. De övriga hade varit färghandlaren Johan Abrahamsson, bokhandlaren Tore Gustavsson och cigarrhandlaren Viktor Zetterlund, alla i Vaxholm. En av de till namnet okända, vilken enligt Janssons uppfattning även varit fastighetstaxeringsnämndens ordförande, hade inlett samtalet med att fråga Jansson, vad denne menade med de av honom anförda besvären. Jansson hade då svarat, att meningen väl med full tydlighet framginge av besvärsskriften. Ordföranden hade då genmält, att därest Jansson icke återtog besvären, skulle nämnden öka det redan åsatta taxeringsvärdet, 56 000 kronor, med 10 000 kronor. Detta skulle ske genom en upptaxering av tomtvärdet. I detta hade de övriga ledamöterna instämt. Zetterlund hade tillagt, att Jansson borde betänka, att han tidigare tillhört Värmdö och att man där tillämpat synnerligen låga taxeringar. Därefter hade nämnden lämnat Jansson. I anledning av nämndens hot hade Jansson återkallat sina besvär.

Sedan länsstyrelsen i Stockholms län i anledning av Sundbergs anmälan

anmodat Isaksson att efter hörande av taxeringsnämndens ledamöter inkomma med förklaring, anförde Isaksson i avgivet yttrande följande.

Med anledning av de besvär Jansson anført över fastighetstaxeringsnämndens beslut rörande hans fastigheter hade taxeringsnämnden den 25 maj 1952 verkställt förnyad besiktning av fastigheterna, varvid de i Janssons intyg omförmälda personerna närvarit. De för Jansson okända personerna hade varit drätselkammarens i Vaxholm ordförande kaptenen Karl J. Näsström samt Isaksson. Samma dag hade ett 40-tal andra fastigheter besiktigats. Isaksson hade icke fält de yttranden, som Jansson uppgivit i intyget. Isaksson veterligt hade ej heller någon av de övriga ledamöterna i nämnden fält några dylika yttranden, varför ett missförstånd syntes ha uppstått. Vid besiktningstillfället hade Isaksson meddelat, att sammanlagda taxeringsvärdet för Janssons fastigheter å Tynningö uppginge till 56 000 kronor, därav markvärde 20 300 kronor. Markvärdet hade beräknats efter 2 kronor per m². Jansson hade då varit närvarande. En av ledamöterna hade påpekat, att med det läge som tomten hade å-priset rätteligen bort ha satts betydligt högre, eller som han sade "det måste höjas till 3: — kr. per m²", vilket enligt hans förmenande vore försvarbart. Detta yttrande kunde möjligen ha föranlett missförståndet, Zetterlund och Isaksson hade därefter lämnat Janssons fastighet i och för besiktning av en intilliggande mindre sommarstuga, under det att övriga ledamöter kvarstannat. Därefter hade nämnden fortsatt besiktningen av övriga fastigheter å Tynningö. Beträffande Janssons fastigheter hade nämnden beslutat att i sitt yttrande till fastighetsprövningsnämnden vidhålla det tidigare åsatta taxeringsvärdet, då detsamma icke kunde anses för högt. Hot av något slag hade icke framförts från vare sig Isakssons eller övriga taxeringsnämndsledamöters sida vid de besiktningar, som nämnden företagit i anledning av besvär över fastighetstaxeringen inom Vaxholms stad.

Zetterlund, Gustavsson, Abrahamsson och Näsström vitsordade Isakssons uppgifter, Zetterlund med tillägg att fastighetstaxeringsnämnden omöjligen kunnat hota med att höja taxeringsvärdet om icke besvären återkallades, enär nämnden icke ägde sådan befogenhet.

Efter tagen del av detta yttrande inkom Sundberg med ett av Josef Nilsson den 20 augusti 1952 avgivet intyg av i huvudsak följande innehåll.

Söndagen den 25 maj 1952 hade Nilsson på sin fastighet Björkbacken å Tynningö fått besök av fastighetstaxeringsnämnden. Ordföranden Isaksson och Zetterlund hade vid besöket fört ordet. De hade omtalat, att nämnden kommit för att höja det taxeringsvärde, som nämnden tidigare åsatt Björkbacken. Anledningen till att nämnden skulle höja taxeringsvärdet hade varit, att nämndens beslut i fråga om taxeringen överklagats. Nämnden hade kommit till insikt om att det tidigare åsatta taxeringsvärdet inneburit en alltför liten höjning av taxeringsvärdet. Zetterlund hade gått och tittat på utsikten över sjön och därefter sagt, att den var värd pengar. Dessutom

hade han framhållit, att om nämnden vid sitt besök på fastigheten hösten 1951 kunnat ana, att det på försommaren skulle vara så grönt och vackert på fastigheten som nämnden nu konstaterat, hade nämnden vid sitt första besök beslutat om ett avsevärt högre taxeringsvärde än som skett. Isaksson hade med instämmande av Zetterlund sagt att, om besvären över taxeringen återkallades, skulle nämnden låta bero vid det åsatta taxeringsvärdet och icke göra någon höjning. De hade hörbart varit mycket misslynta över att nämndens beslut överklagats, då de ansett, att nämnden åsatt fastigheten ett mycket lågt taxeringsvärde. Deras förslag om att besvären skulle återkallas hade framförts med stort allvar, och det hade varit ett tydligt hot i deras tal att, om besvären icke återkallades, nämnden skulle ordna så att taxeringsvärdet höjdes ytterligare. Isaksson hade till och med gått så långt, att han velat, att Nilsson med handslag skulle bekräfta att besvären skulle återkallas. Nilsson hade dock tvekat och hänvisat till att han måste rådgöra med sina barn, vilka vore delägare i fastigheten. Samtalet med Isaksson och Zetterlund hade varat 10—15 minuter. En ledamot, som Nilsson icke kände till namnet, hade understött Isaksson och Zetterlund, när de velat ha Nilsson att lova, att besvären skulle återkallas. Medan nämndens övriga ledamöter samtalat med Nilsson hade Abrahamsson och Gustavsson suttit på en trädgårdsbänk i närheten. De hade synts icke alls lyssna till vad som avhandlades mellan de övriga ledamöterna och Nilsson utan pratat sams emellan.

Vidare företedde Sundberg ett intyg, däri — efter återgivande av Janssons tidigare lämnade redogörelse för händelseförloppet vid nämndens besök hos Jansson — direktören O. Grafström i Stockholm förklarade, att händelseförloppet vore riktigt återgivet av Jansson samt att Grafström kunde på ed intyga, att en av de okända männen även direkt angivit, att priset på marken per m² skulle höjas från 2 till 3 kronor, om icke Jansson återkallade sina besvär.

På anmodan avgåvo Isaksson samt Zetterlund, Gustavsson, Abrahamsson och Näsström yttrande i anledning av Josef Nilssons uppgifter och anförde därvid följande.

Fastighetstaxeringsnämnden hade söndagen den 25 maj 1952 inställt sig vid Nilssons fastighet för att företaga förnyad besiktning av denna med anledning av Nilssons besvär. Nämnden hade sammanträffat med Nilsson utanför en av byggnaderna. Isaksson hade redogjort för nämndens ärende och, efter att först ha besiktigat befintliga byggnader utifrån, meddelat honom, att det av taxeringsnämnden åsatta värdet icke syntes Isaksson för högt. Nilsson hade då genmält, att med tanke på byggnadernas ålder och nuvarande beskaffenhet samt det pris han erlagt för fastigheten vore värdet alldeles för högt; visserligen hade han reparerat och förbättrat fastigheten, men detta hade icke kunnat motivera en så stor höjning. På fråga hur stort kapital han nedlagt i fastigheten på reparationer och dylikt hade

Nilsson vägrat att lämna någon uppgift därom. Vid direkt fråga, om vilka bristfälligheter fastigheten varit behäftad med, hade han uppgivit, att plåttaket vore i dåligt skick och måste repareras eller nytt tak påläggas samt att fastigheten vore svår att hålla uppvärmd. Zetterlund och Näsström hade sinsemellan diskuterat markvärdet, varvid Zetterlund yttrat, att åpriset bort sättas högre, samt Näsström genmält, att man finge olika uppfattning av markvärdet, om man såge ett område på våren eller på hösten. Huruvida Nilsson åhört detta samtal vore för nämnden obekant. — Nilssons uppgift att nämnden skulle ha visat sig missnöjd över att Nilsson anfört besvär saknade all grund. Varje skattskyldig ägde rätt att anföra besvär över en taxeringsnämnds beslut och, om en skattskyldig kunde påvisa att taxeringsnämnden förfarit felaktigt, skulle han också ha rättelse. Det hade alltså varit av den anledningen nämnden företagit förnyad besiktning av Nilssons fastighet, alltså för att komma fram till ett så rättvist taxeringsvärde som möjligt. Nämnden hade därefter lämnat Nilsson efter att först ha sagt farväl på sedvanligt sätt, vilket icke kunde hänföras till att Isaksson därigenom yrkade bekräftelse på något ingånget avtal. Isaksson bestrede på det bestämdaste, att han skulle ha fällt de yttranden, som Nilsson uppgivit i intyget. Nämndens ledamöter hade för övrigt icke hört, att dylika yttranden fällts i något sammanhang vid besiktningen å Tynningö. Taxeringsnämnden bestrede, att Nilsson eller någon annan fastighetsägare utsatts för hot om höjning av taxeringsvärdet, därest besvären icke återkallades. I sitt yttrande till fastighetsprövningsnämnden hade taxeringsnämnden hemställt, att Nilssons besvär skulle lämnas utan avseende och tidigare åsatt värde bibehållas, oaktat Zetterlund och Näsström ansett markvärdet för lågt upptaget.

Genom resolution den 25 september 1952 överlämnade länsstyrelsen därefter handlingarna i ärendet till landsfogden i Stockholms län för den åtgärd, som han efter utredning i ärendet kunde finna påkallad.

På anmodan av landsfogden verkställde kriminalstatspolisen utredning i saken. Därvid förekom, bland annat, följande.

Jansson uppgav vid förhör, att hans fastigheter — Elisedal, Tynningö 1⁶⁰, och Mariedal, Tynningö 1²²⁶, m. fl. — vilka tidigare haft ett taxeringsvärde av 31 000 kronor för byggnaderna och marken gemensamt, vid fastighetstaxeringen år 1952 taxerats till sammanlagt 56 000 kronor, varav 35 700 kronor för byggnaderna. Då Jansson ansett att värdet å byggnaderna var alldeles för högt, hade han den 12 maj 1952 till länsstyrelsen ingivit en besvärsskrift, vari han begärt nedsättning av taxeringsvärdet å fastigheterna från 56 000 kronor till 40 000 kronor. Söndagen den 25 maj 1952 på förmiddagen hade Jansson å Mariedal fått besök av representanter för fastighetstaxeringsnämnden. Den man, som sedermera befunnits heta Isaksson och vara nämndens ordförande, hade frågat Jansson, vad denne menade med att överklaga taxeringsnämndens beslut, vartill Jansson genmält, att

han ansåge det byggnaderna åsatta värdet alldeles för högt med hänsyn till att byggnaderna vore mycket gamla och i behov av modernisering och reparationer. Jansson hade bett nämndens representanter gå med in och se på byggnaderna. Isaksson och Zetterlund hade då gått med Jansson upp på övre botten i en gul sommarvilla på Mariedal. Övriga nämndmedlemmar hade satt sig i gräset för att "taga igen sig". Jansson, Isaksson och Zetterlund hade tillsammans gått igenom övre botten i den gula villan och därefter gått ut på en öppen veranda. Under vistelsen där hade Isaksson sagt till Jansson, att därest denne icke återtog sin besvärsskrivelse, skulle taxeringsvärdet för Janssons fastigheter höjas med ytterligare en krona per m², vilket skulle ha inneburit en höjning av taxeringsvärdet i sin helhet med cirka 10 000 kronor. Jansson, som varit rädd att hotelsen skulle sättas i verket, hade sagt till Isaksson och Zetterlund, att "det är väl bäst att jag tar tillbaka då". Isaksson hade därtill genmält: "Och det i morgon dag, annars höjer vi taxeringen." Under det Jansson stött på den öppna verandan och talat med Isaksson och Zetterlund hade Grafström, vilken såsom sommarvärd hyrde nedre botten i villan, befunnit sig utomhus under den öppna verandan på övre botten. Grafström hade, enligt vad han senare själv uppgivit, hört i varje fall de ovan citerade uttrycken av samtalet mellan Jansson och Isaksson. Jansson hade själv sett Grafström stå under verandan, varför Grafström enligt Janssons uppfattning måste ha hört vad som avhandlats, särskilt som Isaksson vid några tillfällen höjt rösten. De medlemmar av taxeringsnämnden, som icke varit med uppe på verandan, måste nog även ha hört vad som sagts på verandan, då de befunnit sig alldeles i närheten. Efter samtalet med Jansson hade taxeringsnämndens ledamöter avlägsnat sig. Ett par tre dagar därefter hade Jansson skriftligen återkallat sin besvärsskrift. Detta återtagande hade skett helt under trycket av det hot om höjning av taxeringsvärdet, som framkastats av Isaksson. Eljest skulle Jansson icke ha återkallat besvären. Vid något tillfälle på sommaren 1952 hade Jansson med båt skjutsat professorn Sundberg, vilken hade en sommarstuga på Tynningö, till Stockholm. Under färden hade det blivit tal om fastighetstaxeringar, och Jansson hade då för Sundberg relaterat vad som förevarit mellan honom och fastighetstaxeringsnämnden i Vaxholm. Sundberg hade reagerat kraftigt mot nämndens beteende och sagt, att han skulle anmäla förhållandet för myndigheterna. Vid något senare tillfälle på eftersommaren hade en av Sundbergs anställda förelagt Jansson ett intyg för underskrift. Intyget lämnade i korta drag en redogörelse för vad som passerat mellan Jansson och fastighetstaxeringsnämnden. Jansson hade skrivit under intyget, som sedan bifogats anmälan mot nämnden. Jansson bestred, att det, såsom taxeringsnämndens ledamöter ville göra gällande i sitt yttrande till länsstyrelsen, föreläge någon missuppfattning från hans sida beträffande det hot, som framförts mot honom att ytterligare höja hans fastighetstaxering, därest han icke återtog sin besvärsskrift. Det hade sålunda

enligt Janssons uppfattning förelegat ett klart hot om höjning av hans taxering, och någon annan tolkning kunde Jansson icke lägga i de Isakssons ord, som fällt på verandan till den gula sommarvillan.

Grafström uppgav vid förhör, att han, som sedan flera år tillbaka av Jansson förhyrt sommarbostad i en gul villa på Mariedal, den 25 maj 1952 befunnit sig på Mariedal. Grafström hade vid denna tidpunkt kommit över ett eget sommarställe på Tynningö och skulle därför säga upp det sommarnöje, som han tidigare hyrt av Jansson. För den skull hade han på förmiddagen sagda dag stått och samtalat med Jansson ute på tomten. Därunder hade fem herrar kommit på vägen utanför tomten. Grafström hade icke känt igen någon av männen, men sedermera hade han erhållit kännedom om att de voro ledamöter av fastighetstaxeringsnämnden i Vaxholm. En av männen, en stor kraftig man med portfölj — enligt senare uppgift skulle det ha varit nämndens ordförande — hade i mycket myndig ton sagt till Jansson: "Jansson har ju överklagat." Sedan Jansson jakande besvarat denna fråga, hade mannen fortsatt: "Vad menar Jansson med det." Jansson hade framhållit, att han tyckt, att hans fastigheter blivit alldeles för högt taxerade, och att han av denna anledning överklagat. Jansson hade i övrigt hänvisat till sin ingivna besvärsskrift. Mannen med portföljen hade genmält: "Det är väl ingenting med 2 kronor per kvadratmetern, och om inte Jansson tar tillbaka, så höjer vi till 3 kronor." Grafström hade tyckt, att det hela verkat obehagligt, och gjort den reflexionen: "Kan det verkligen vara möjligt, att en ledamot av en taxeringsnämnd får uttala sådana hotelser." Enligt vad Grafström ville minnas hade en av männen understött den man, som fört talan. Vad de övriga haft för sig kunde Grafström icke minnas, men han trodde, att ett par av dem slagit sig ned i gräset i närheten. Själv hade Grafström begivit sig in i den röda villan på tomten, som beboddes av makarna Jansson, och till Janssons son Rune, som befunnit sig inne i huset, sagt att denne skulle gå och hjälpa Jansson mot männen. Rune Jansson, som vore taxibåtförare, hade emellertid haft någon körning som skulle utföras, varför Grafström icke visste, i vilken utsträckning Rune Jansson kommit i tillfälle att hjälpa fadern. På särskild fråga vid förhöret, huruvida männen företagit någon besiktning av husen på tomten, sade sig Grafström icke ha något bestämt minne därav, men han trodde, att de tillsammans med Jansson varit uppe på övre botten av den gula villan. Janssons uppgift, att Grafström skulle ha stått under den öppna verandan till den gula villan och åhört samtalet mellan Jansson och ett par av ledamöterna av taxeringsnämnden, måste ha berott på någon missuppfattning från Janssons sida. Grafström hade nämligen åhört samtalet ute på tomten, där också samtalet ägt rum.

Josef Nilsson vitsordade riktigheten av innehållet i sitt ovan omförmälda intyg samt uppgav vidare: Taxeringsvärdet å Nilssons fastighet hade vid fastighetstaxeringen höjts från 22 500 kronor till 41 000 kronor. Vid fastig-

hetstaxeringsnämndens besök den 25 maj 1952 hade Isaksson fört ordet, i första hand understödd av Zetterlund men även i viss mån av Näsström. Isaksson hade bland annat yttrat: "Herr Nilsson har ju överklagat taxeringen?" Sedan Nilsson bejakat detta, hade Isaksson fortsatt: "Vi kommer nog att höja ytterligare, om herr Nilsson inte tar tillbaka besvären, för i så fall får det vara som det är." Zetterlund och Näsström hade understött Isaksson genom att framhålla, vilken vacker tomt Nilsson hade, och att det därför skulle vara motiverat med ytterligare höjning. Männen hade icke varit inne i byggnaderna på tomten. Abrahamsson och Gustavsson hade icke deltagit i samtalet utan uppehållit sig ett stycke från de övriga under nämndens besök på tomten. Någon överenskommelse hade icke träffats att Nilsson skulle återtaga sin besvärsskrift angående taxeringen, ehuru Isaksson sökt framskapa en sådan genom att föreslå att "de skulle ta varandra i hand på saken". Nilsson ville framhålla, att han tagit Isakssons hot om höjd taxering på fullt allvar, och något skämt hade det minst av allt förefallit att vara.

Sofia Ericssons son försäljningschefen Gustaf Eriksson i Stockholm berättade bland annat följande: Sofia Ericsson ägde sedan flera år tillbaka en sommarstuga på Tynningö, belägen på fastigheten Tynningö 1²⁵⁰, vilken fastighet låge omedelbart intill Janssons ställe Mariedal. Vid tiden för Sofia Ericssons senast lämnade taxeringsuppgift hade stugan varit upptagen till troligen 3 000 kronor. Vid något tillfälle på våren 1952 hade Gustaf Eriksson och hans moder fått vetskap om att fastighetstaxeringsnämnden höjt taxeringen till troligen 7 000 kronor. Sofia Ericsson hade överklagat taxeringsnämndens beslut med motiveringen att byggnaden vore gammal och icke värd så mycket, som det av taxeringsnämnden åsatta taxeringsvärdet utvisade. I början av maj 1952 hade taxeringsnämndens ordförande Isaksson skrivit till Sofia Ericsson och begärt ett sammanträffande en söndag på Tynningö. Gustaf Eriksson hade rest ut till Tynningö, men Isaksson hade icke infunnit sig den avtalade dagen. Söndagen den 25 maj 1952 hade Eriksson befunnit sig på tomten på Tynningö och han hade då fått besök av troligen fyra eller fem representanter för fastighetstaxeringsnämnden med ordföranden Isaksson i spetsen. Under det följande samtalet mellan Eriksson och taxeringsnämndens medlemmarna hade Jansson samt Erikssons syster Ingegerd Eriksson varit närvarande. Isaksson och en annan av ledamöterna hade fört ordet. Isaksson hade poängterat, att Gustaf Eriksson anfört besvär över fastighetstaxeringen, vilket Eriksson bejakat. Eriksson hade framhållit, att han ansåge huset alldeles för högt taxerat, när det vore gammalt och behövde repareras. Isaksson hade emellertid förklarat, att han icke ansåge taxeringen för hög, och sagt, att han skulle vara glad, därest han finge köpa huset för det av taxeringsnämnden fastställda taxeringsvärdet. "Ni kan vara glad, att inte taxeringsvärdet satts högre", hade Isaksson förklarat. Efter det korta samtalet hade nämndledamöterna avlägsnat sig och

som slutkläm hade Isaksson förklarat, att därest Erikssons moder icke återtog de anförda besvären, så kunde det vara möjligt, att taxeringsvärdet höjdes ytterligare. Eriksson hade icke tagit Isakssons sistnämnda uttalande så allvarligt, enär han misstänkt, att Isaksson icke hade någon befogenhet att på eget bevåg företaga någon ytterligare höjning av taxeringsvärdet. Eriksson hade sålunda icke gjort något för att återtaga de av modern anförda besvären. Sedermera hade det av nämnden åsatta taxeringsvärdet på huset, vad Eriksson ville minnas, sänkts med något 1 000-tal kronor.

Fröken Ingegerd Eriksson uppgav, att hon tillsammans med brodern Gustaf Eriksson den 25 maj 1952 uppehållit sig på moderns tomt på Tynningö, då fastighetstaxeringsnämnden kommit på besök. En lång mörk man med portfölj, som sedermera befunnits vara Isaksson, hade fört ordet. Isaksson hade fört på tal att Sofia Ericsson överklagat nämndens beslut om taxeringen av hennes fastighet på Tynningö. Såväl Ingegerd Eriksson som hennes broder hade för nämndledamöterna framhållit, att de ansåge det åsatta taxeringsvärdet alldeles för högt, vilket bestritts av Isaksson. Ingegerd Eriksson hade icke tagit någon mera aktiv del i samtalet utan hade detta huvudsakligen förts mellan Isaksson och hennes broder. Hon erinrade sig, att Isaksson, när nämndledamöterna lämnade tomten, yttrat, att därest icke besvären återtoges, skulle det kunna finnas möjligheter till ytterligare höjning av taxeringsvärdet.

Edith Petterssons dotter fru Märta Hörgren i Stockholm berättade vid förhör följande: Edith Pettersson ägde sedan flera år tillbaka fastigheten Björkhagen å Tynningö med beteckningarna 1²⁰, 1³¹ och 1⁴⁴. Taxeringsvärdet för tomt och byggnader hade på hösten 1951 varit 17 500 kronor. Vid den därefter följande fastighetstaxeringen hade fastighetstaxeringsnämnden i Vaxholm avsevärt höjt taxeringsvärdet, till vilket belopp kunde Märta Hörgren nu icke erinra sig. Edith Pettersson hade överklagat den höjda taxeringen. Söndagen den 25 maj 1952 hade Märta Hörgren haft semester och befunnit sig på moderns ställe på Tynningö, där hon ansat trädgården. Vid något tillfälle under dagen hade en samling män infunnit sig på tomten. Märta Hörgren kände icke någon av männen ens till utseendet och kunde icke erinra sig, huru många de voro. Det hade emellertid av de följande händelserna framgått, att männen voro ledamöter av fastighetstaxeringsnämnden. En stor, grov karl med portfölj hade fört ordet. Märta Hörgren kunde icke erinra sig alla detaljer från samtalet, men det hela hade gått ut på att man ansåge, att det åsatta taxeringsvärdet vore alldeles för lågt. Särskilt hade detta framhållits av en liten man i sällskapet. Tre av männen, däribland den långe med portföljen, hade gått in i bostadshuset, där de fällt yttranden om att det gjorts reparationer, som borde ha höjt värdet av huset. Av männens uttalanden och beteende hade med tydlighet framgått, att besöket förorsakats av de av Edith Pettersson anförda besvären mot fastighetstaxeringen, och det hade i förtäckta ordalag framskynt, att därest

besvären icke återkallades, skulle det finnas möjlighet till ytterligare höjning. Märta Hörgren hade också direkt till männen, då de skolat gå därifrån, ställt frågan: "Om vi tar tillbaka besvären, så ska' Ni inte yrka på ytterligare höjning av taxeringen. Det är väl det Ni menar?" Den länge med portföljen hade svarat ja eller givit ett jakande besked i annan form.

Edith Pettersson uppgav: Söndagen den 25 maj 1952 hade Edith Pettersson besökt sin fastighet Björkhagen å Tynningö, där hennes dotter Märta Hörgren då vistades. Vid hennes ankomst hade Märta Hörgren varit mycket upprörd med anledning av att hon kort förut samma dag haft besök av fastighetstaxeringsnämndens ledamöter, vilka enligt Märta Hörgren skulle ha hotat med att höja taxeringsvärdet ytterligare på fastigheten, om icke besvären över den åsatta taxeringen återtoges. Edith Pettersson hade senare talat med kammarrättsrådet Olof Ljungberg, vilken tidigare varit henne behjälplig med upprättandet av besvärsskrivelsen till prövningsnämnden, och för denne relaterat vad Märta Hörgren uppgivit. Ljungberg hade velat, att Edith Pettersson och Märta Hörgren skulle sätta sig i förbindelse med Sundberg och omtala taxeringsnämndsledamöternas uppträdande, men detta hade de icke gjort.

Härefter hördes Isaksson i saken, varvid han anförde bland annat följande.

Isaksson hade år 1951 av länsstyrelsen förordnats till ordförande i fastighetstaxeringsnämnden i Vaxholm. På hösten samma år hade taxeringen av fastigheterna inom distriktet påbörjats, och detta arbete hade varit avslutat den 25 mars 1952. Fastighetstaxeringarna hade omfattat även fastigheterna på Tynningö. Vid besvärstidens utgång den 15 maj 1952 hade ett flertal besvärsskrifter inkommit, bland annat från Jansson och Josef Nilsson. I de fall, då besvär ingivits, hade taxeringsnämnden haft att yttra sig till länsstyrelsen. Innan taxeringsnämnden avgivit sina yttranden beträffande besvären från fastighetsägarna på Tynningö, hade samtliga ledamöter av nämnden söndagen den 25 maj 1952 gjort besök hos dessa fastighetsägare, detta speciellt med hänsyn till att de kartor över Tynningö, som nämnden på hösten 1951 haft till sitt förfogande, varit av mycket gammalt datum, varför det eventuellt skulle ha kunnat uppkomma några felaktigheter, som det skulle finnas möjlighet att korrigeras vid eventuellt personliga sammanträffanden med fastighetsägarna. Vid besöket på Tynningö den 25 maj 1952 hade taxeringsnämnden bland annat besökt Jansson, vilken vid nämndens ankomst befunnit sig i trädgården till sin fastighet Mariedal. Abrahamsson hade kallat på Jansson, som då kommit fram till en gul villa på tomten, intill vilken nämndledamöterna stannat. Isaksson hade framhållit, att nämndens besök föranletts av Janssons besvär. Isaksson, som medfört besvärskakterna i en portfölj, hade innan samtalet med Jansson börjat upplyst övriga ledamöter i nämnden om vilket taxeringsvärde, som åsatts Janssons fastighet. Isaksson hade frågat Jansson, vilka bristfälligheter beträffande

fastigheten som Jansson åberopat i sin besvärsskrivelse. Jansson hade då bland annat framhållit, att trappan upp till en veranda på den gula villan vore rutten. Isaksson hade därtill genmält, att nämnden vid taxeringen på hösten 1951 tagit hänsyn till bristfälligheterna på denna byggnad. Enligt vad Isaksson ville minnas hade ingen av nämndledamöterna vid besöket varit inne i det gula huset, utan samtalet med Jansson hade ägt rum på trappan upp till husets veranda.

Efter det Isaksson fått taga del av Janssons och Grafströms uppgifter till polisen bestred han på det bestämdaste riktigheten av dessa uppgifter. Något som helst hot eller försök att på annat sätt förmå Jansson att taga tillbaka sina besvär hade icke förekommit från vare sig Isakssons eller någon annan av nämndledamöternas sida. Isaksson förnekade sålunda, att han hotat Jansson med att höja hans taxering, därest Jansson icke återtog sina besvär. Nämnden hade för övrigt icke haft någon möjlighet att själv ändra på det redan åsatta taxeringsvärdet, utan nämndens befogenhet hade endast sträckt sig till att kunna föreslå höjning eller sänkning av taxeringsvärdena. Isaksson kände icke Grafström och hade vid besöket på Janssons fastighet icke sett till någon annan person än Jansson. — Vid besöket hos Josef Nilsson hade det i stort sett gått till på samma sätt som hos Jansson. Isaksson hade sålunda för Nilsson framhållit anledningen till besöket, d. v. s. Nilssons besvärsskrift. Samtalet med Nilsson hade ägt rum ute på Nilssons tomt och någon inre inspektion av byggnaderna hade ej företagits, vilket ej heller påfordrats av Nilsson. Även i detta fall bestrede Isaksson, att något som helst hot från Isakssons eller övriga ledamöters sida förekommit för att söka förmå Nilsson att återkalla sina besvär. Man hade endast diskuterat taxeringsvärdena och deras berättigande, och samtliga ledamöter hade varit av den åsikten att de åsatta taxeringsvärdena vore fullt berättigade, varför man även senare föreslagit, att besvären skulle lämnas utan avseende. — Isaksson, som fått taga del av Gustaf Erikssons uppgifter, bestrede, att han eller någon annan av taxeringsnämndens ledamöter uttalat hotelser om att höja taxeringsvärdet å Sofia Ericssons fastighet, därest icke besvären återkallades. Däremot hade Isaksson säkerligen för Eriksson framhållit, att han icke ansåge det åsatta taxeringsvärdet för högt, vilket han nog framhållit för de flesta fastighetsägare, som anført besvär mot de åsatta taxeringsvärdena. Efter diskussion med Eriksson hade Isaksson emellertid kommit till insikt om att värdet kanske varit väl högt, varför han också senare föreslagit en sänkning. — Beträffande Märta Hörgrens och Edith Petterssons uppgifter till polisen hade lika litet i detta fall som i de övriga förekommit något hot om höjning av taxeringen, därest icke besvären återtoges. För Edith Petterssons fastighet hade emellertid nämnden efter besöket föreslagit höjning av taxeringsvärdet, men detta beslut hade icke baserats på att besvären icke återtagits utan hade haft sin grund i att nämnden verk-

ligen ansett det åsatta taxeringsvärdet för lågt på grund av att en byggnad ej blivit medtagen tidigare.

Isaksson framhöll slutligen, att han icke kunde förstå anledningen till de anmärkningar, som riktats mot honom av vissa fastighetsägare på Tynningö. Han ansåge sig såväl vid besöket å Tynningö den 25 maj 1952 som vid andra tillfällen, då han uppträtt som representant för taxeringsmyndigheten, ha handlat fullt korrekt. Han hade icke på något sätt velat "trissa upp" värdena på fastigheterna utan i stället försökt att hålla låga värden. I detta sammanhang ville han framhålla, att vid besöket hos Jansson den 25 maj 1952 en av nämndledamöterna — antingen Näsström eller Zetterlund — påpekat, att Janssons tomt var en 3-kronorstomt, d. v. s. borde taxeras efter 3 kronor per m². Sjötomterna brukade nämligen åsättas detta värde. När det nu gäller Jansson hade emellertid Isaksson hållit fast vid det redan åsatta värdet av 2 kronor per m², detta beroende på den förhållandevis stora arealen.

Under polisutredningen hördes därefter nedannämnda ledamöter av fastighetstaxeringsnämnden i Vaxholm, vilka i huvudsak uppgåvo följande.

Abrahamsson berättade: Sedan samtliga besvärsskrifter över 1952 års fastighetstaxering i Vaxholms distrikt samlats hos Isaksson, hade denne satt sig i förbindelse med övriga ledamöter av fastighetstaxeringsnämnden och föreslagit dessa, att man skulle göra en ytterligare inspektion av de fastigheter, i fråga om vilka besvär anförts. Någon skyldighet till sådan ytterligare inspektion hade icke förelegat, enär taxeringsarbetet varit avslutat och taxeringslängderna underskrivna. Med hänsyn till att man vid taxeringen endast haft gamla kartor att gå efter vid avgörandet av tomtgränserna hade nämnden emellertid beslutat att göra ytterligare besök på fastigheterna, bland annat på Tynningö, för att få konstaterat, att man icke gjort några misstag beträffande tomtgränserna. Vidare hade det vid ett förnyat besök funnits möjlighet att träffa fastighetsägarna och med dessa diskutera taxeringarna. Den 25 maj 1952 hade nämnden besökt Tynningö. Nämnden hade där sammanträffat med ett flertal av de fastighetsägare, som besvärat sig, och sedan man resonerat med dem, hade det stora flertalet ställt sig förstående till nämndens synpunkter och insett det befogade i det höjda taxeringsvärdet. En del av fastighetsägarna hade emellertid icke intagit samma medgörliga hållning utan vidhållit, att de åsatta taxeringsvärdena vore alldeles för höga. Vid besöken hos de olika fastighetsägarna hade vanligen tillgått så, att ett par tre ledamöter fört resonemanget med fastighetsägaren under det att de övriga gått och sett sig omkring för att bilda sig en uppfattning om markvärdet. De som vanligen fört samtalen hade varit Isaksson, Zetterlund och Näsström. Det hela hade enligt Abrahamssons uppfattning förlöpt lugnt utan några hetsiga diskussioner, bortsett från besöket hos Jansson, där ordväxlingen blivit livligare. Abrahamsson bestrede emellertid, att något hot om höjning av taxeringsvärdet framsagts av någon av

ledamöterna vid detta besök. Vid ankomsten till Janssons fastighet hade nämndledamöterna mött en man, vilken de frågat efter Jansson. De hade erhållit upplysning att Jansson befann sig nere vid sjön, varför de begivt sig i riktning mot denna, men halvvägs över tomten hade de sammanträffat med Jansson. Samtalet med Jansson hade huvudsakligen förts av Isaksson, Zetterlund och Näsström, under det att Abrahamsson och Gustavsson sett sig omkring på tomten. Abrahamsson hade icke åhört hela samtalet med Jansson, men han erinrade sig, att Zetterlund yttrat till Jansson: "Här är så vackert att man borde höja i stället för sänka." Abrahamsson hade för sin del fattat detta yttrande mer som ett skämt, då han ju väl kände till att taxeringsnämnden icke hade befogenhet att verkställa någon höjning. När nämndledamöterna skolat lämna Janssons tomt, hade Abrahamsson hört Jansson yttra: "Jaså, ligger det så till, då är det väl lika bra, att jag tager tillbaka besvären." Därtill hade Isaksson svarat: "Ja, och då är det bäst att göra detta redan i morgon dag för sen har prövningsnämnden sammanträdde." Man hade sålunda varit överens om att Jansson skulle återtaga besvären, vilket även bekräftats genom handslag, när man skilts åt. Abrahamsson hade varit av den uppfattningen att Jansson motvilligt beslutat sig för att återtaga besvären. På särskild fråga vid förhöret, huruvida Jansson möjligen kunde ha uppfattat Zetterlunds ovan anförda yttrande som ett hot, förklarade Abrahamsson, att det naturligtvis kunde vara möjligt att Jansson fattat uttrycket så, fastän det verkade föga troligt. Jansson och nämndledamöterna hade skilts i bästa samförstånd.

Sedan Abrahamsson fått taga del av Josef Nilssons uppgifter vid polisförhöret, bestred han till vissa delar riktigheten av dessa uppgifter. Vid besöket hos Nilsson hade i stort sett tillgått på samma vis som vid besöket hos Jansson, d. v. s. Abrahamsson och Gustavsson hade gått omkring och tittat på tomten, under det att övriga ledamöter fört samtalet med Nilsson. Sedan Abrahamsson och Gustavsson sett på tomten, hade de satt sig på en bänk i närheten av de samtalande, så att de kunnat höra vad dessa resonerat om. Abrahamsson kunde nu icke erinra sig några detaljer från samtalet, men han komme ihåg, att Zetterlund yttrat, att det vore så vackert på tomten att man borde höja i stället för sänka. Abrahamsson hade för sin del icke kunnat fatta detta som något hot om höjning av taxeringsvärdet, men det kunde naturligtvis vara möjligt, att Nilsson fattat yttrandet på så sätt. Att Isaksson uttalat något hot om att höja taxeringsvärdet, därest Nilsson icke återtog sina besvär, hade däremot Abrahamsson icke hört, och han ansåge detta högst otroligt med hänsyn till Isakssons lugna saklighet. Den sista fråga som ställts till Nilsson av Isaksson hade varit, huruvida icke Nilsson ansåge det lämpligast att återtaga besvären, vilket emellertid Nilsson icke velat vara med på. — Även vid besöket på Sofia Ericssons tomt hade nämndledamöterna genom samtal med hennes son Gustaf Eriksson sökt få till stånd ett återtagande av besvären över den höjda taxeringen.

Något som helst hot för att få till stånd ett sådant återtagande hade icke förekommit från någon av nämndledamöternas sida. Däremot vore det mycket troligt, att det under samtalet med Eriksson framhållits, att det med hänsyn till tomtens vackra läge kanske rentav skulle vara försvarbart med en ytterligare höjning. Någon höjning hade emellertid icke varit genomförbar från nämndens sida. Det kunde även vara möjligt, att Isaksson vid besöket hos Eriksson framkastat ett förslag att få köpa fastigheten för taxeringsvärdet. Abrahamsson kände nämligen till, att Isaksson sökte en sommarfastighet, och just under besöket på Tynningö hade Isaksson på ett par ställen kommit med sådana förslag. Beträffande besöket å Edith Petterssons fastighet kunde Abrahamsson icke erinra sig några detaljer, men säkerligen hade därvid tillgått på liknande sätt som hos andra fastighetsägare, som man uppsökt samma dag. Man hade sålunda resonemangsvis sökt övertyga vederbörande om det berättigade i det åsatta taxeringsvärdet och sålunda sökt få till stånd ett återtagande av besvärsskrivelsen. Abrahamsson vore emellertid säker på att icke några hotelser om höjd taxering eller annat hot förekommit från någon av nämndledamöternas sida.

Näsström uppgav, att han icke hade hört något av vad som vid besöket hos Jansson avhandlats mellan Jansson, Isaksson och Zetterlund. Näsström hade icke vare sig hos Jansson eller hos någon annan fastighetsägare på Tynningö hört något tal om att besvären skulle återkallas. Näsström hade icke heller hört Isaksson uttala några hotelser om höjd taxering för att söka förmå Nilsson att återtaga sin besvärsskrivelse och än mindre skulle Näsström själv ha understött Isaksson i några sådana hotelser. I fråga om taxeringsnämndens besök hos Eriksson kunde Näsström icke göra något som helst uttalande, enär han själv icke varit inne på Sofia Ericssons tomt. Näsström hade icke något speciellt minne av besöket på Edith Petterssons fastighet. Han kände nämligen icke folket på Tynningö och hade därför svårt att nu efteråt erinra sig, vilka personer som besökts den 25 maj 1952. Näsström ville framhålla, att han kände Isaksson såsom en mycket försynt och tillbakadragen person, varför Näsström skulle hålla det för absolut otroligt, att Isaksson genom hot skulle vilja förmå en fastighetsägare att frånträda sin rätt till klagomål. Skulle några hotelser i nämnd riktning ha hörts av Näsström vid besöket på Tynningö eller senare kommit till hans kännedom, skulle han omedelbart ha reagerat däremot och satt sig emot sådana metoder.

Gustavsson berättade vid förhör, att Isaksson till följd av de anförda besvären över 1952 års fastighetstaxeringar i distriktet föreslagit, att man på våren 1952 skulle göra ett förnyat besök bland annat på Tynningö för att försäkra sig om att man på hösten 1951 icke begått några misstag i samband med den då verkställda taxeringen. Man hade tänkt sig möjligheten att vid personliga sammanträffanden med fastighetsägarna kunna resonemangsvis komma överens om det berättigade i de höjda taxeringsvärdena,

vilket i sin tur skolat kunna medföra, att fastighetsägarna återtog sina besvär. Den 25 maj 1952 hade fastighetstaxeringsnämnden besökt Tynningö, varvid man uppsökt de fastighetsägare, som överklagat taxeringarna. Man hade träffat de flesta av fastighetsägarna, vilka Gustavsson till större delen kände. Gustavsson hade nämligen under flera års tid haft bostad på Tynningö. Vid sammanträffandena mellan fastighetsägarna och nämndledamöterna hade samtalen på det stora hela flutit lugnt och sansat, och några hårda ord hade näppeligen växlats. Många av fastighetsägarna hade efter samtal med nämnden insett det berättigade i de åsatta taxeringsvärdena, men en hel del hade icke varit mottagliga för argument utan fortfarande påstått, att taxeringen vore för hög. Taxeringsnämndens talan hade förts av Isaksson samt kronombudet Zetterlund. De övriga tre, Gustavsson, Näsström och Abrahamsson, hade hållit sig litet i bakgrunden medan Isaksson och Zetterlund resonerat med fastighetsägarna. Beträffande de under polisförhören lämnade uppgifterna att Isaksson skulle ha uttalat hotelser om att höja taxeringarna i de fall, där vederbörande fastighetsägare vägrade att återkalla sina besvär, hade Gustavsson för sin del icke hört Isaksson eller någon annan av nämndledamöterna uttala några dylika hotelser, och själv hade Gustavsson icke i något fall framfört något sådant hot. Han hade ju för övrigt knappast tagit någon del i diskussionerna mellan fastighetsägarna och nämndledamöterna angående taxeringarna. Gustavssons uppfattning om Isaksson, med vilken han kommit i kontakt i samband med taxeringsarbetet på hösten 1951, vore den, att Isaksson vore en mycket tillbakadragen person, som näppeligen skulle kunna vara så hänsynslös att han skulle använda hot för att få en person att avstå från sin lagliga rätt att framföra klagomål.

Under utredningen upplystes, att Zetterlund avlidit i slutet av år 1952.

Sedan förundersökningen slutförts, meddelade t. f. biträdande landsfogden Åke Magnusson den 10 juni 1953 följande i skrivelse till länsstyrelsen samma dag intagna beslut:

Av utredningen måste anses framgå att Isaksson i sin befattning som ordförande i Vaxholms stads fastighetstaxeringsnämnd vid besök den 25 maj 1952 å Tynningö hos fyra fastighetsägare, vilka besvärat sig över nämndens taxering, uppmanat dem att återkalla besvären vid äventyr att de av nämnden åsatta taxeringsvärdena i annat fall skulle höjas. Isakssons förfarande, vilket syntes ha tillkommit av obetänksamhet, måste anses såsom mycket olämpligt av en förtroendeman i Isakssons ställning. Emellertid syntes med hänsyn till avfattningen av 25 kap. 11 § andra stycket strafflagen ansvar för tjänstefel icke kunna följa. Icke heller kunde Isaksson genom gärningen anses ha gjort sig skyldig till annat brott. Åtal skulle därför ej väckas.

Sedan innehållet i detta beslut kommit till min kännedom, tog jag del av de å landsfogdeexpeditionen förvarade handlingarna i saken. Med hänsyn

till vad under förundersökningen framkommit mot Isaksson och då han i egenskap av förordnad ordförande i fastighetstaxeringsnämnd stod under min tillsyn, fann jag anledning att till behandling upptaga frågan om beivrande av det felaktiga förfarande, som lagts Isaksson till last. I anslutning härtill avlät jag den 21 augusti 1953 en skrivelse till Isaksson, däri jag anförde följande.

Enligt 25 kap. 11 § strafflagen föreligger allenast ett partiellt ämbetsansvar för vissa där omförmälda befattningshavare, i det att de icke kunna dömas till ansvar för tjänstemissbruk eller tjänstefel men väl för tagande av muta och brott mot tystnadsplikt, varjämte bestämmelserna om osjälvständiga ämbetsbrott och ämbetsbrott i vidsträckt mening i 5 och 7 §§ äro tillämpliga å dem. Detta partiella ämbetsansvar gäller för den som är förordnad eller vald till ledamot av beslutande statlig eller kommunal församling eller sitter i jury eller beskattningsnämnd.

Denna inskränkning av ämbetsansvaret har, vad angår den som sitter i beskattningsnämnd, en viss motsvarighet i § 113 regeringsformen, enligt vilken taxeringsmän, som riksdagens bevillnings föreskrifter å dess vägnar tillämpa, ej skola för debitering eller taxering kunna till något ansvar ställas.

Emellertid föreligga förhållanden, som medföra att ordförande i taxeringsnämnd — varmed här och i det följande avses jämväl nämnd för allmän fastighetstaxering — intager en särställning i fråga om ämbetsansvaret i förhållande till övriga ledamöter i nämnden. Ordföranden har nämligen en rad åligganden, i vilkas fullgörande nämndens övriga ledamöter icke deltaga. Det ankommer således på ordföranden ensam att införskaffa de uppgifter och upplysningar som ytterligare må finnas erforderliga för taxeringen, att kalla nämndens ledamöter till sammanträden och därom underätta länsstyrelsen, att ombesörja förandet av nämndens protokoll och längder samt att avgiva förklaring över besvär angående taxering m. m. Ehuru enligt den strafflagstiftning, som gällde före den 1 januari 1949, "ledamot i taxerings- eller prövningskommitté" icke kunde dömas till ansvar för något självständigt ämbetsbrott samt ordföranden i sådan kommitté — med hänsyn till då gällande stadgande i 10 kap. 3 § strafflagen — otvivelaktigt var att anse som ledamot, har JO funnit sig oförhindrad att ingripa mot taxeringsnämndsordförande, som visat försumlighet vid fullgörande av de speciella åligganden, vilka enligt vad ovan sagts ankomma på honom ensam, och de domstolar, vid vilka mål av detta slag anhängiggjorts, ha funnit sig kunna upptaga dem till behandling (jfr ämbetsberättelserna 1935 s. 155, 1939 s. 98 och 1943 s. 99). Det har således ansetts, att ordföranden i dylika fall utövar en särskild tjänstebefattning vid sidan av sitt ledamotskap av taxeringsnämnden i övrigt, något som ju också är fallet beträffande landskamrerare såsom ordförande i prövningsnämnd.

Den nya bestämmelsen i strafflagen om partiellt ämbetsansvar för den

som "sitter i beskattningsnämnd" torde icke i nu nämnt hänseende innebära någon ändring (se Beckman m. fl.: Brott mot staten och allmänheten, s. 644). Väl torde någon gång tvekan kunna uppstå, huruvida ordföranden handlat medan han "suttit" i nämnden eller om han vidtagit en åtgärd i sin egenskap av särskild befattningshavare. Så mycket synes mig dock vara klart, att om ordföranden gör sig skyldig till fel vid handläggandet av en uppgift, som enligt taxeringsförordningen klart ålagts honom utan att nämnden har att därvid medverka, han icke kan undgå det fullständiga ämbetsansvaret.

Enligt 69 § 1 mom. taxeringsförordningen skall fastighetstaxeringsnämndens arbete i länen vara avslutat senast den 25 mars under taxeringsåret. Nämnden såsom sådan har därefter ingen annan uppgift sig ålagd än att handlägga av prövningsnämnd behandlad taxeringsfråga, som återförvisats till nämnden för förnyad behandling. Övriga åtgärder hos nämnden ankomma på ordföranden ensam. Således stadgas i 134 § i förordningen, att ordförande i beskattningsnämnd i första instans är skyldig att, då sådant av vederbörande myndighet påfordras, avgiva förklaring över besvär angående taxering samt att beskattningsnämnd icke må åläggas förklaringskyldighet. För vad ordföranden i samband med avgivande av förklaring företager sig kan han därför enligt min mening icke för frihet från ansvar åberopa, att han "sitter i beskattningsnämnd". Icke heller kan han avbürda sig det fullständiga ämbetsansvaret genom att rådföra sig med nämndens övriga ledamöter eller låta dessa på annat sätt biträda honom i anledning av ett infordrat yttrande.

På grund av vad jag sålunda anfört och i anledning av innehållet i de samtidigt överlämnade handlingarna till den redan verkställda förundersökningen anmodade jag Isaksson att till mig inkomma med yttrande i ärendet.

Till svar å min remiss anförde Isaksson därefter följande.

Enligt Isakssons förmenande borde icke den omständigheten att en ordförande i taxeringsnämnd hade vissa åligganden, vid vilkas fullgörande övriga nämndledamöter icke deltog, medföra att ordföranden på grund därav i fråga om ansvar för tjänstefel komme i en annan ställning än övriga ledamöter i nämnden. Ledamotskapet syntes ensamt böra vara avgörande, då det dock vore i sin egenskap av ledamot som ordföranden företog de särskilda åtgärder, som ankomme på honom. Den omständigheten att fastighetstaxeringsnämndens arbete skulle vara avslutat senast den 25 mars under taxeringsåret syntes Isaksson icke böra tolkas så, att nämnden därmed ansåges upplöst och endast ordföranden fungerade. Enligt gällande förordning ålåg det väl ordföranden att avgiva förklaring över inkomna besvär över taxeringar, men då ordföranden ensam icke besuttede erforderlig lokal- och personkänedom, måste han rådgöra med nämndens övriga ledamöter och

kräva deras biträde vid avfattandet av infordrade yttranden. I sak hade Isaksson bestritt, att han sökt förmå vederbörande, som anfört besvär över taxeringarna, att återkalla dessa, enär i motsatt fall taxeringarna komme att höjas. Isaksson hemställde, att ärendet icke måtte föranleda någon JO:s åtgärd.

I en till landsfogden i Stockholms län avlåten skrivelse anförde jag därefter följande.

Av utredningen i ärendet måste — såsom också uttalats i t. f. biträdande landsfogden Magnussons beslut den 10 juni 1953 — anses framgå, att Isaksson i sin befattning som ordförande i fastighetstaxeringsnämnden i Vaxholm vid besök den 25 maj 1952 hos vissa fastighetsägare å Tynningö, vilka anfört besvär över den av nämnden verkställda taxeringen av deras fastigheter, uppmanat dem att återkalla besvären och i samband därmed ingivit dem föreställningen att i annat fall de av nämnden åsatta taxeringsvärdena skulle höjas. Isakssons förfarande, som uppenbarligen lett till att Jansson återkallat sina besvär, synes mig icke blott vara olämpligt utan även innebära ett så felaktigt handhavande av ett allmänt uppdrag, att det är att betrakta såsom ett allvarligt tjänstefel.

Av vad jag anfört i min skrivelse till Isaksson torde framgå, att Isaksson, vilken i förevarande fall haft att enligt 134 § taxeringsförordningen i egenkap av ordförande avgiva förklaring över de av fastighetsägarna anförda besvären över fastighetstaxeringsnämndens beslut, därvid handlat under fullständigt ämbetsansvar. Att han för avgivande av de infordrade förklaringarna anlitat biträde av fastighetstaxeringsnämndens ledamöter och tillsammans med dem besiktigat fastigheterna kan icke befria honom från sagda ansvar för sitt handlande såsom ordförande. Med hänsyn härtill kan vad ovan lagts Isaksson till last enligt min mening icke undgå beivran.

Jag uppdrog därför åt landsfogden att vid vederbörlig domstol i laga ordning väcka och utföra åtal mot Isaksson för tjänstefel i anmärkta hänseende. Ansvar borde yrkas jämlikt 25 kap. 4 § strafflagen.

Södra Roslags domsagas häradsrätt, varest åtalet anhängiggjordes, yttrade i dom den 11 mars 1954 följande.

Isaksson har till en början gjort gällande, att han såsom ledamot av beskattningsnämnd icke kunde ställas till något ansvar för taxering.

Häradsrätten finner vad Isaksson sålunda åberopat icke vara i förevarande fall tillämpligt och upptager förty åtalet till prövning.

A. Besöket hos Jansson.

Isaksson har bestritt åtalet i denna del, därvid han uppgivit: Med anledning av de anförda besvären hade han söndagen den 25 maj 1952 tillsammans med ledamöterna i fastighetstaxeringsnämnden, Zetterlund, Abra-

hamsson, Gustavsson och Näsström, begivit sig till Tynningö för att sammanträffa med fastighetsägarna samt verkställa förnyad besiktning av fastigheterna. Att han anmodat nämnden medverka hade uteslutande berott därpå, att han saknat erforderlig lokalkännedom och därför varit i behov av dess bistånd. Vid ifrågavarande tillfälle hade nämnden bland annat besökt Jansson. Sedan han samlat ledamöterna omkring sig och för dessa redogjort för de taxeringsvärden, som åsatts Janssons fastigheter, ävensom för dessas à-pris, hade han tillfrågat Jansson, vilka bristfälligheter denne åberopat till stöd för besvären. Jansson hade därvid framhållit den gula villa, invid vilken de befunnit sig, och visat på dess trappa. Efter dessa uppgifter hade Isaksson överlämnat ordet till nämndledamöterna, varpå han begivit sig till nästa fastighet. Såvitt han kunde minnas, hade de aldrig varit inne i villan utan hela tiden fört samtalet utomhus. Det hade icke varit tal om taxeringen annat än vid det tillfälle, då han nämnt à-priset för fastigheterna. Antingen Näsström eller Zetterlund hade därvid yttrat, att detta varit alldeles för lågt och att det bort höjas med en krona. Härpå hade han svarat, att hänsyn tagits till den stora arealen. Enligt vad han hört efteråt, hade Näsström, sedan han avlägsnat sig, "benat upp" taxeringsvärdet för Jansson. Då han återkommit till Janssons fastigheter, hade han av Gustavsson erfarit, att Jansson ämnat återkalla sina besvär. Han hade icke vidare samtalat med Jansson därom.

Till styrkande av sin talan i denna del har åklagaren påkallat förhör med förenämnde Jansson, vilken berättat: Isaksson, som vid ifrågavarande besök icke varit på bästa humör, hade framhållit det oriktiga i att klaga på taxeringsvärdena, enär dessa väl motsvarade fastigheternas verkliga värden. I samband härmed hade Zetterlund påpekat, att trädgården och jorden varit av så god kvalitet, att en höjning av en krona per kvadratmeter vore motiverad. Härtill hade Jansson genmält, att byggnadsvärdet med hänsyn till byggnadernas ålder och bristfälliga beskaffenhet satts alltför högt. Till sammans med Isaksson och Zetterlund hade han därefter gått in i gula villan, där han på övre våningen visat dem, i vilket behov av reparation trappan varit. Under besöket, vid vilket samtalet allenast förts av Isaksson och Zetterlund, hade Isaksson yttrat, att, om Jansson återtog besvären påföljande dag, de åsatta taxeringsvärdena skulle stå fast, men att dessa i annat fall komme att höjas ytterligare. Isaksson hade därvid till och med nämnt den adress, under vilken återkallelsen skulle sändas, nämligen Pontonjergatan 21. Ingen annan än Isaksson hade sagt något om en eventuell återkallelse. Sedan Jansson tänkt över saken en stund och Näsström förklarat, med vilket belopp skatten, beräknad efter de nya taxeringsvärdena, komme att utgå, hade han, till undvikande av ytterligare höjning, lovat återkalla besvären. Isaksson hade vid meddelandet härom förefallit nöjd. Han hade tagit Isakssons ord på fullt allvar och ett par dagar senare insänt en skrift, vari han återkallat sina besvär.

Såsom vittnen ha i denna del hörts, på åklagarens begäran Grafström och Abrahamsson samt på Isakssons begäran Gustavsson och Näsström.

Grafström har uppgivit: Han hade ifrågavarande dag varit på besök hos Jansson. Tillsammans med denne hade han gått ned till en invid stora landsvägen belägen äng. Då han anlänt dit, hade han varseblivit ett antal herrar på vägen, av vilka en stannat och tilltalat Jansson. En av dessa, en stor och kraftig man med portfölj, hade placerat ena foten på avvisarlisten vid stora landsvägen och därifrån samtalat med Jansson, vilken liksom han själv alltjämt befunnit sig på ängen. Personen ifråga vore förmodligen identisk med Isaksson. Folk hade efteråt sagt honom detta. Mannen hade tillfrågat Jansson, varför denne överklagat taxeringen, därvid Jansson hänvisat till sin besvärsskrift. Mannen hade då sett ut över trädgården och yttrat någonting liknande: ”2 kronor för den här tomten är väl ingenting. Den skulle kunna höjas till 3 kronor — alltså 1 krona kvadratmetern — om inte Jansson tar tillbaks.” Grafström hade uppfattat yttrandet såsom ett direkt hot och funnit det uppseendeväckande, att tonen varit så sträv. Jansson, som förefallit taga illa vid sig av samtalet, hade nämnt, att det kanske vore bäst, att han återkallade besvären, vilket han även senare gjort. Jansson hade därefter gått upp på vägen, där en eller möjligen två herrar dröjt kvar. Själv hade han begivit sig till Janssons son Rune och bett denne komma till undsättning, enär Jansson förefallit tämligen ”klämd”. Sonen hade emellertid varit förhindrad efterkomma uppmaningen.

Abrahamsson har anfört: Han hade i likhet med de övriga nämndledamöterna av Isaksson ombetts att medfölja till Tynningö för att sammanträffa med fastighetsägarna och undersöka, huruvida något misstag förelupit beträffande taxeringen. Sinsemellan hade ledamöterna talat om önskvärdheten av att därvid söka förmå fastighetsägarna att återtaga besvären. Vid ifrågavarande besök hade ordet förts av Isaksson och Zetterlund, under det att de övriga förhållit sig mera passiva. Såsom en av de första hade de besökt Jansson. De hade mött denne ute på gården och omtalat, i vilket ärende de kommit. Sedan Jansson framhållit, att byggnaderna åsatts alltför höga värden, hade Jansson tillsammans med Isaksson och Zetterlund gått in i gula villan, varefter herrarna trätt ut på en balkong. Själv hade han med de övriga stannat kvar nedanför balkongen. Efter besiktningen av villan hade samtalet fortsatts, därvid Isaksson och framför allt Zetterlund sökt motivera nämndens ursprungliga uppfattning om taxeringsvärdena. Jansson hade förefallit godtaga de anförda skälen och inse, att han utan större betänkligheter kunde återkalla besvären. Särskilt hade han synt lugnad av Näsströms besked, att skillnaden i skattehänseende bleve ringa. Han hade dock låtit påskina, att han i själ och hjärta ansett besvären berättigade. Avslutningsvis hade Jansson yttrat ungefär följande: ”Ja, jag får väl se då. Jag kanske återkallar det där.” Härpå hade Isaksson svarat, att, därest Jansson ämnade återkalla besvären, detta lämpligen borde ske

omgående, enär prövningsnämnden snart skulle sammanträda. Efter detta samtal hade de tagit varandra i hand som goda vänner. Han hade i likhet med de övriga, då han lämnat Jansson, haft intrycket att denne skolat återkalla besvären. Isaksson hade icke under besöket yttrat någonting, som kunnat uppfattas såsom ett hot om höjning av taxeringsvärdena. Däremot hade Zetterlund vid något tillfälle sagt, att man bort höja i stället för sänka. Abrahamsson hade dock tagit detta som ett skämt, enär alla varit medvetna om att nämnden varken förmått höja eller sänka taxeringsvärdena. Han hade under besöket icke ständigt varit i sådan närhet av Jansson, Isaksson och Zetterlund, att han kunnat åhöra hela samtalet dem emellan. Detta hade varit livligt och kanske även något högröstat, förmodligen beroende på Janssons lomhördhet. Han hade samarbetat med Isaksson i många år och alltid funnit denne korrekt i sitt uppträdande.

Gustavsson har förmått: Han hade ifrågavarande dag jämte övriga ledamöter rest ut till Tynningö för förnyad granskning av fastigheterna därstädes. Därvid hade bland annat Jansson besökts. Sedan Isaksson och Zetterlund, vilka fört ordet, presenterat dem samt omtalat i vilket ärende de varit ute, hade Jansson påpekat, att enligt hans förmenande taxeringsvärdena med hänsyn till bland annat den gula villans beskaffenhet varit alltför höga. Efter att ha besett husets veranda hade Isaksson och förmodligen även Zetterlund lämnat Jansson och gått över till grannfastigheten, dit han också själv begivit sig. Han hade efter en stund återvänt till Jansson, med vilken de kvarvarande ledamöterna samtalat. Härunder hade Jansson ånyo framhåvt de höga taxeringsvärdena, varpå Näsström för honom räknat ut med vilken liten summa skatten komme att ökas. Han hade icke hört någon yttra att, därest Jansson icke återkallade besvären, taxeringsvärdena skulle ytterligare höjas. Isaksson hade under samtalet uppträtt tillbakadraget, medan däremot Zetterlund varit mera burdus. Han hade icke hela tiden befunnit sig i sådan närhet av Isaksson och Jansson, att han kunnat åhöra allt vad som avhandlats mellan dem.

Näsström har berättat: Då Isaksson ombett honom att medfölja till Tynningö, hade Isaksson såsom förklaring till resan angivit, att han velat undersöka, huruvida något misstag begåtts vid fastighetstaxeringen. Under besöket hos Jansson hade samtalet förts av Isaksson och Zetterlund. De övriga ledamöterna hade sett sig omkring på tomten. Han hade icke hört någonting av resonemanget mellan Isaksson, Zetterlund och Jansson, enär han dels lede av starkt nedsatt hörsel, dels ock befunnit sig på jämförelsevis långt avstånd ifrån dessa.

Av Janssons uppgifter sammanställda med vad vittnet Grafström anført framgår, att Isaksson vid besöket hos Jansson uppmanat denne att snarast återkalla sina besvär vid äventyr, att de av nämnden åsatta taxeringsvärdena eljest skulle ytterligare höjas, att såväl Jansson som Grafström upp-

fattat Isakssons yttrande såsom ett direkt hot om höjning *samt att* Jansson till följd härav ett par dagar senare återkallat de anförda besvären.

På grund av vad ovan anförts och då Janssons och Grafströms uppgifter icke vederlagts av övrig utredning i målet — vittnena Abrahamsson, Gustavsson och Näsström ha samstämmt förklarar, att de icke åhört hela samtalet mellan Jansson och Isaksson — finner häradsrätten styrkt, att Isaksson på sätt åklagaren påstått gjort sig skyldig till tjänstefel.

B. Besöket hos Nilsson.

Isaksson har bestritt åtalet jämväl i denna del samt anført: Besöket hos Nilsson hade förlöpt på motsvarande sätt som hos Jansson. Sedan han samlat ledamöterna omkring sig, hade han läst upp de åsatta taxeringsvärdena, varefter han tillfrågat Nilsson, vilka bristfälligheter denne ansett motivera en sänkning av dessa. Nilsson, som funnit värdena för höga, hade uppgivit, att plåttaket å huset varit dåligt. Därefter hade Zetterlund och Näsström fortsatt samtalet med Nilsson, under det att han själv mest stått och lyssnat. Det hade aldrig varit tal om återkallelse av besvären. Samtalet hade allenast rört sig om de beräkningsgrunder, som tillämpats av nämnden, varvid man sökt få Nilsson att inse det berättigade i dessa.

Åklagaren har för att styrka sin talan i denna del åberopat förhör med förenämnde Nilsson, vilken berättat: Ifrågavarande dag hade han fått besök av fastighetstaxeringsnämnden. Dess ordförande, Isaksson, hade förklarar orsaken till besöket, varefter han, med instämmande av Zetterlund, yttrat, att de nog komme att höja taxeringsvärdena, därest besvären icke återkallades. Han hade uppfattat yttrandet såsom ett direkt hot. Övriga ledamöter hade befunnit sig ett stycke ifrån dem och hade icke deltagit i samtalet. Isaksson, Zetterlund och han hade därefter gått bort till en närbelägen villa, varvid Zetterlund sett sig omkring samt yttrat, att fastigheterna väl motsvarat de åsatta taxeringsvärdena och mera till. Häri hade Isaksson instämt. De hade därpå tagit varandra i hand och sagt farväl. Något löfte om återkallelse hade han icke avgivit. — På senare fråga i målet har Nilsson uppgivit, att yttrandet om en eventuell höjning av taxeringsvärdena fällts i början av samtalet, medan däremot återkallelsen varit på tal under det fortsatta resonemanget.

På åklagarens begäran har såsom vittne i denna del hörts Abrahamsson, varjämte Isaksson påkallat vittnesförhör med Gustavsson.

Abrahamsson har anført: Han hade möjligen varit inne på Nilssons tomt ett litet tag mot slutet. Såvitt han kunde minnas, hade han icke närmare deltagit i besiktningen av fastigheterna. Samtalet hade rört samma förhållanden som hos Jansson. Under besöket hade Zetterlund uttalat sin uppskattning över fastigheternas vackra läge. Yttrandet hade icke fällts såsom motivering för en eventuell höjning av taxeringsvärdena utan endast helt allmänt. Det vore icke otroligt, att Isaksson avslutat resonemanget med en förfrågan, huruvida Nilsson icke funne det lämpligast att återkalla besvären.

Gustavsson har uppgivit: Sedan han hälsat på Nilsson, hade han och Abrahamsson satt sig på en trädgårdssoffa. Isaksson och Nilsson hade stått ett stycke därifrån och samtalat om villafastigheten, därvid Nilsson framhållit plåttakets bristfällighet. Huruvida även taxeringsvärdena diskuterats, kunde han icke erinra sig. Han hade icke följt allt vad som avhandlats mellan Isaksson och Nilsson.

Häradsrätten finner den av åklagaren i denna del åberopade utredningen icke tillförlitligen giva vid handen, att Isaksson gjort sig skyldig till åtalade gärningen.

C. Besöket hos Gustaf Eriksson.

Isaksson har bestritt, vad åklagaren i denna del lagt honom till last, därvid han anført: Såvitt han kunde minnas, hade endast Zetterlund och han varit närvarande vid besöket hos Eriksson. Sedan han läst upp det värde, som åsatts fastigheten, hade han tillfrågat Eriksson, vilka förhållanden som kunde motivera en sänkning av detta, varpå denne framlagt sina synpunkter. I sitt yttrande till länsstyrelsen hade han tillstyrkt nedsättning av taxeringsvärdet.

Åklagaren har till styrkande av sin talan i denna del åberopat vittnesförhör med Gustaf Eriksson, Ingegerd Eriksson samt Abrahamsson, varjämte på Isakssons begäran hörts Gustavsson.

Gustaf Eriksson har uppgivit: Han hade ifrågavarande dag fått besök av Isaksson, Zetterlund och Abrahamsson. Den sistnämnde hade satt sig på en grässlänt på sådant avstånd, att han omöjligen kunnat avlyssna det följande samtalet. Isaksson hade fört ordet och frågat, om besvär anförts, vilket han bejakat. Som grund härför hade han uppgivit, att stugan varit gammal och i behov av reparation. Härtill hade Isaksson genmält, att han med glädje skulle köpa stugan för det åsatta taxeringsvärdet samt att Eriksson borde vara glad, att taxeringsvärdet icke satts ännu högre. Som avslutning hade Isaksson förklarat att, därest besvären icke återkallades, taxeringsvärdet kunde höjas ytterligare. Yttrandet hade "gått ut på ett hot". Han hade dock icke tagit detta på allvar utan endast skrattat åt det. Efteråt hade han berättat för sin moder, vilken ägde fastigheten, vad som inträffat.

Ingegerd Eriksson har anført: Hon hade tillsammans med sin broder Gustaf Eriksson vistats å moderns fastighet å Tynningö, då bland annat Isaksson kommit på besök. Denne hade resonerat med brodern om taxeringsvärdet å fastigheten, varvid Isaksson yttrat, att detta skulle ha kunnat bli ännu högre. Vad som därutöver sagts kunde hon icke draga sig till minnes.

Abrahamsson och Gustavsson ha förklarat sig icke kunna uttala sig om vad som förevarit vid omförmälda besök, enär de varken deltagit i eller åhört samtalet med Gustaf Eriksson.

Som åklagaren icke mot Isakssons bestridande förmått styrka den påstådda gärningen, lämnar häradsrätten åtalet jämväl i denna del utan bifall.

D. Besöket hos Märta Hörgren.

Isaksson har bestritt ansvar jämväl i förevarande del samt anført: Sedan han hälsat på Märta Hörgren och berättat, vilka de varit, hade han för nämnden redogjort för de åsatta taxeringsvärdena, varefter ledamöterna besett fastigheterna. Efter besöket hade en av ledamöterna påtalat, att de vid taxeringen bortglömt en byggnad. Med hänsyn härtill och till de övriga fastigheternas à-pris hade han senare föreslagit en höjning av taxeringsvärdena. Något tal om återkallelse av besvären hade det aldrig varit.

Såsom vittnen ha i denna del hörts på åklagarens begäran Märta Hörgren och Abrahamsson samt på Isakssons begäran Gustavsson.

Märta Hörgren har berättat: Hon hade ifrågavarande dag fått besök av en samling herrar, däribland Isaksson, vilken börjat samtala med henne om fastighetstaxeringen. Härunder hade en av de övriga herrarna yttrat, att läget varit så vackert att de egentligen bort åsätta fastigheten ett högre värde. För att få klart besked om innebörden av deras resonemang hade hon, innan de avlägsnat sig, yttrat ungefär följande: "Om min mor tar besvären tillbaka, så ska vi inte yrka på ökad taxering." Isaksson hade antingen svarat henne eller nickat, varav hon bibringats uppfattningen, att han "gått med härpå". Då modern kort därefter anlant, hade hon för henne relaterat vad som inträffat.

Abrahamsson och Gustavsson ha samstämmigt uppgivit, att de vid besöket hos Märta Hörgren satt sig ett stycke från de övriga, varför de icke åhört det samtal som förts.

Häradsrätten finner icke heller i denna del styrkt, att Isaksson gjort sig skyldig till åtalade gärningen.

Länsstyrelsen i Stockholms län har den 9 december 1953 — med överlämnande av tjänstgöringsbetyg för Isaksson — jämlikt kungl. kungörelsen den 30 december 1948 avgivit yttrande i målet.

Av tjänstgöringsbetyget, utfärdat i länsstyrelsen den 12 januari 1953, framgår, att Isaksson — som från och med den 1 juli 1947 förordnats att hos länsstyrelsen vara e. o. landskontorist, vilken tjänstebeteckning den 1 januari 1953 ändrats till landskanslist — i sin tjänstgöring i länet ådagalagt stor skicklighet, synnerligen god arbetsförmåga, synnerligen stort nit samt synnerligen stor noggrannhet och ordning, varjämte han iakttagit ett hedrande uppförande.

Häradsrätten ogillar åtalet såvitt avser besöken hos Nilsson, Gustaf Eriksson och Märta Hörgren.

Häradsrätten dömer Isaksson jämlikt 25 kap. 4 § strafflagen för tjänstefel i vad avser besöket hos Jansson att till kronan utgiva 40 dagsböter om 10 kronor.

Advokaten Hugo Lindberg tillerkännes för det biträde han i egenskap av offentlig försvarare lämnat Isaksson arvode av allmänna medel med fordrade 175 kronor.

Med hänsyn till utgången i målet åligger det Isaksson att av förenämnda belopp till statsverket återgälda 75 kronor, varemot återstoden skall stanna å statsverket.

Isaksson förpliktas tillika att återgälda statsverket vad av allmänna medel utgått till målsäganden Jansson eller 21 kronor.

Kostnaden för det på åklagarens begäran hörda vittnet Märta Hörgren skall stanna å statsverket.

Svea hovrätt, varest Isaksson fullföljt talan mot häradsrättens dom, yttrade i dom *den 15 december 1954* följande.

Hovrätten, som förehaft målet vid huvudförhandling den 26 november 1954, därvid ånyo hörts, Jansson som målsägande samt Grafström, Abrahamsson och Gustavsson som vittnen, finner ej skäl att göra ändring i häradsrättens överklagade dom.

Lindberg tillerkännes för försvaret av Isaksson i hovrätten arvode av allmänna medel med fordrade 200 kronor.

Det åligger Isaksson att återgälda statsverket såväl arvodet till Lindberg som vad av allmänna medel utgivits i ersättning till Jansson för dennes inställelse i hovrätten eller 16 kronor.

4. Försummelse av polischef att, efter gripandet av en person som i sin frånvaro av domstol förklarats häktad och efterlysts i Polisunderrättelser, lämna vederbörlig underrättelse om gripandet.

Den 14 september 1953 innehöll tidningen *Expressen* under rubriken: "Satt bortglömd på Långholmen sex veckor." en artikel, däri uppgavs, att en tivoliarbetare, som den 25 juni 1953 av Stockholms rådhusrätt i sin frånvaro förklarats häktad och därpå efterlysts i Polisunderrättelser, den 31 juli 1953 gripits i Sollefteå och transporterats till fångvårdsanstalten å Långholmen, där han fått sitta bortglömd sex veckor till den 12 september. Enligt tidningen hade från fångvårdsanstalten då gjorts en förfrågan hos åklagarmyndigheten i Stockholm hur länge tivoliarbetaren skulle sitta häktad, varvid visat sig, att åklagarmyndigheten överhuvudtaget ej kände till att mannen gripits.

Sedan jag med anledning av innehållet i denna tidningsartikel anmodat landsfiskalen i Sollefteå distrikt att inkomma med upplysningar, inkom biträdande landsfiskalen Per Gromark, vilken den 31 juli 1953 uppehållit befattningen såsom polischef-åklagare i distriktet, med en av kriminalkonstapeln Sven Kindahl upprättad promemoria angående åtgärder i samband med den åsyftade mannens, arbetaren Karl Bengt Sture Bolins, gripande

och införpassande till fångvårdsanstalten i Härnösand samt en av poliskonstapeln K. E. Skoog avgiven promemoria i saken, varjämte Gromark avgav eget yttrande.

Av dessa handlingar inhämtades följande.

På yrkande av t. f. stadsfiskalen Harald Frejd förklarade Stockholms rådhusrätts nionde avdelning den 25 juni 1953 Bolin i dennes frånvaro häktad. Sedan häktningsbeslutet översänts till Frejd, överlämnade denne den 3 juli 1953 beslutet till kriminalavdelningen i Stockholm för verkställighet. Samma dag utskrevs anmälan nr 24924/53 angående häktningsbeslutet å kriminalavdelningen och tilldelades femte rotelns handräckningskommision. Bolin efterspanades, varvid det visade sig, att han icke varit hemma sedan juni 1953 och att han slutat å en för Bolins fader känd arbetsplats. Den 6 juli 1953 begärdes Bolin efterlyst i tidningen Polisunderrättelser, i vilken den 9 juli 1953, nr 152, intogs en A-notis av följande lydelse:

”Bolin, Karl Bengt Sture, f 14/5-31 i Sofia, Sthlm, hh Sthlm. arb., 25/6-53 häktad i sin frånvaro av Sthlms RR såsom misst. för grovt egenmäktigt förfarande. Gripes. Införp. närmaste fvanst. Åkl.-myndigh. Sthlm. Medd. lämnas krim-pol. tel. 54 04 80, ankn. 31 (120 C-52).”

Enligt Kindahls promemoria hade Bolin den 29 juni 1953 gripits i Sundsvall såsom misstänkt för grovt egenmäktigt förfarande i Sollefteå natten till samma dag och den 30 juni transporterats till Sollefteå för förhör. Sedan förhör verkställts, hade Bolin samma dag frigivits.

Efter erhållen kännedom om ovannämnda efterlysning översände polischefen-åklagaren i Sollefteå distrikt, landsfiskalen G. A. Edlund, den 14 juli 1953 förundersökningsprotokollet rörande omförmälda av Bolin i Sollefteå begångna brott till åklagarmyndigheten i Stockholm för åtal under hänvisning till 19 kap. 6 § rättegångsbalken.

Fredagen den 31 juli 1953 greps Bolin ånyo i Sollefteå och infördes klockan 13.55 å polisstationen. Beträffande vad därefter förekom uppgav Kindahl i sin promemoria följande: Efter Bolins ankomst till polisstationen hade Gromark underrättats om gripandet och han hade även fått tillfälle taga del av notisen i Polisunderrättelser om Bolins häktning. Gromark hade då anmodat Kindahl att dels skriva ut förpassning på Bolin och dels underrätta kriminalpolisen i Stockholm om att Bolin gripits och skulle transporteras till fångvårdsanstalten i Härnösand. Fördenskull hade Kindahl upprättat förpassningshandling för Bolin, varefter denne tillsammans med en förut för förpassning till fångvårdsanstalten omhändertagen person avförts i bil till Härnösand. Till följd av att tiden på dagen varit långt framskriden och på grund av vissa brådskande göromål utanför polisstationen hade Kindahl icke under dagen telefonerat till kriminalpolisen beträffande Bolin. Under den därpå följande dagen hade Kindahl varit fri från tjänsten och då sysslat med vissa göromål inom civilförsvaret utanför Sollefteå. Måndagen den 3 augusti hade Skoog under morgonen redovisat för sin förpass-

ning av Bolin till fängvårdsanstalten. I samband med denna redovisning hade Kindahl tagit fram Polisunderrättelser nr 152, som alltså låg kvar på hans bord i tjänsterummet och var han för övrigt särskilt ritad för just notisen om Bolin. Kindahl hade anmodat Skoog att omgående beställa telefonsamtal med kriminalpolisen i Stockholm och tala med någon å det nummer, som fanns angivet i Polisunderrättelser, samt meddela, att den efterlyste Bolin gripits och införpassats till fängvårdsanstalten i Härnösand. Skoog, som jämväl erhållit Polisunderrättelser med den aktuella notisen, hade senare under dagen rapporterat, att han verkställt uppdraget. Kindahl hade därefter underrättat Gromark om att uppdraget verkställts.

Härutöver uppgav Kindahl: Den 16 september 1953 hade Kindahl fått ett telefonsamtal från kriminalöverkonstapeln E. A. Hellström i Stockholm, varvid denne meddelat, att kriminalpolisen i Stockholm icke erhållit någon underrättelse om att Bolin gripits och införpassats till fängvårdsanstalt i enlighet med framställningen i Polisunderrättelser nr 152. Vid förfrågan av Hellström om Kindahl lämnat kriminalpolisen i Stockholm någon underrättelse om Bolins gripande och införpassande hade Kindahl uppgivit, att meddelande lämnats per telefon till kriminalpolisen i Stockholm i enlighet med notisen i Polisunderrättelser men att Kindahl icke säkert kunde säga dagen därför. Kindahl hade förklarat för Hellström, att han å telegrafstationen skulle låta undersöka när ifrågavarande telefonsamtal utväxlats. Vid därefter företagen undersökning av kvittan å rikssamtal å samtalsapparat nr 10013, vilken telefonapparat använts av Skoog, hade ifrågavarande kvitto anträffats. — Sedan Bolin införts till polisstationen i Sollefteå, hade Kindahl själv talat med Bolin och lämnat honom underrättelse om att han av Stockholms rådhusrätt förklarats häktad för grovt egenmäktigt förfarande. Bolin, som varit fullt på det klara med att det bland annat gällde hans rymning från Stockholms örlogsstation och enligt vad han själv uppgivit rattfylleri, hade tyckt, att rådhusrättens häktningsbeslut kommit så plötsligt och olämpligt. Han hade frågat, huru länge det kunde tänkas dröja innan han bleve ställd inför domstol, varvid Kindahl uppgivit, att han kunde beräkna ungefär en veckas tid. Bolin måste sålunda under vistelsen på polisstationen i Sollefteå ha fått fullt klart för sig, varför han gripits och skulle överföras till fängvårdsanstalt. Han hade vidare fått klart för sig, att polisen i Sollefteå icke kunde föra honom till Stockholm utan endast till fängvårdsanstalten i Härnösand, varefter fängvårdsmyndigheterna komme att föranstalta om hans vidare transport till Stockholm. — Kindahl hade redan under fredagen den 31 juli 1953 kunnat lämna telefonunderrättelse till kriminalpolisen i Stockholm men till följd av andra brådskande göromål låtit underrättandet bero. Bolin hade icke rimligtvis kunnat inträffa i Stockholm förrän tidigast den 3 augusti, vilket Kindahl ägt kännedom om.

Skoogs promemoria innehöll följande.

Den 31 juli 1953 hade på order av Gromark Skoog och konstapeln Sixten Nordholm verkställt förpassning av Bolin till Härnösand. Enär vid tillfället tjänstgörande överkonstapelns Kindahl haft fridag påföljande dag, hade Skoog icke kunnat överlämna förpassningsordern till honom förrän under måndagen den 3 augusti. I samband med att Skoog överlämnat förpassningsordern till Kindahl hade denne överlämnat det nummer av Polisunderrättelser, i vilket Bolin var efterlyst, och beordrat Skoog att ringa det telefonnummer vid kriminalpolisen i Stockholm, som enligt efterlysningen skulle underrättas vid Bolins gripande. Omedelbart efter den erhållna ordern hade Skoog begärt det omnämnda numret, 54 04 80, i Stockholm. Någon gång troligen mellan klockan 11 och 12 hade samtalet effektuerats. Innan Skoog omtalat sitt ärende hade han förklarat vem han var samt sitt ärende. Även den som svarat i Stockholm hade uppgivit sitt namn, men Skoog kunde icke nu erinra sig namnet på den som mottagit meddelandet. Skoog trodde icke, att det varit något befäl i högre grad. Under samtalet hade Skoog meddelat, att Bolin, som var efterlyst av åklagarmyndigheten i Stockholm, gripits i Sollefteå och att han den 31 juli blivit införpassad till fångvårdsanstalten i Härnösand i enlighet med notisen i Polisunderrättelser. Efter det Skoog förstått, att meddelandet blivit uppfattat, hade samtalet avslutats.

I det avgivna yttrandet anförde Gromark följande.

Den 31 juli 1953 på eftermiddagen hade Kindahl till Gromark, som vid denna tidpunkt tjänstgjort såsom tillförordnad polischef-åklagare i distriktet, rapporterat, att Bolin med anledning av efterlysningen i Polisunderrättelser kort förut gripits på en gata i Sollefteå. Kindahl hade då av Gromark anmodats att utskryva vederbörlig förpassning för omedelbar transport av Bolin till fångvårdsanstalten i Härnösand samt att sätta sig i telefonförbindelse med kriminalpolisen i Stockholm i enlighet med vad som begärts i efterlysningsnotisen. Beträffande Kindahls med anledning därav vidtagna åtgärder ville Gromark hänvisa till Kindahls redogörelse. Själv hade Gromark vid denna tidpunkt varit strängt upptagen av andra göromål, då han förutom tjänsten såsom landsfiskal, polischef-åklagare, jämväl uppehållit befattningen såsom landsfiskal-utmättningsman i distriktet. Av förpassningen framginge, att Bolin ankommit till fångvårdsanstalten samma dag klockan 17.50 samt att han efterlysts i Polisunderrättelser nr 152 under avd. A och att förhandling med Bolin skulle äga rum inför Stockholms rådhusrätt. I samband med Bolins mottagande å fångvårdsanstalten hade överlämnats ett exemplar av förpassningen. Av Kindahls redogörelse framginge, att han av Gromark blivit beordrad att på sätt notisen i Polisunderrättelser angåve underrätta kriminalpolisen i Stockholm om Bolins gripande och överförande till Härnösand. Givetvis hade Gromark utgått från att denna order omedelbart blivit verkställd, men Gromark hade sedermera erfarit, att telefonsamtalet med kriminalpolisen utväxlats först måndagen

den 3 augusti. Genom telegrafverkets samtalskort avseende polisens i Sollefteå telefon nr 10013, samtalsräkningsperiod den 5 juli—den 15 augusti 1953, vore det utrett, att samtal med kriminalpolisen beställts från polisstationens telefon klockan 11.50 den 3 augusti och expedierats klockan 12.14 samma dag. I övrigt ville Gromark i denna del hänvisa till Skoogs redogörelse för telefonsamtalet. Visserligen hade Kindahl bort underrätta kriminalpolisen i Stockholm redan samma dag som överförandet av Bolin till Härnösand ägt rum, men såvitt Gromark kunde se torde ett anstånd med denna åtgärd icke ha haft någon avgörande betydelse, då Bolin tidigast kunnat inträffa på fångvårdsanstalten i Stockholm den 3 augusti. Notisen i Polisunderrättelser gäve vid handen att kriminalpolisen i Stockholm önskat besked, när Bolin gripits och överförts till närmaste fångvårdsanstalt. Så hade också skett i detta fall, och Gromark hade därför utgått från att kriminalpolisen vidarebefordrat meddelandet till vederbörande åklagarmyndighet, som i sin tur gjorde sådan anmälan, som omförmäldes i 24 kap. 17 § rättegångsbalken. Hade den polismyndighet, som gripit Bolin, skolat göra ifrågavarande anmälan, hade efterlysningen uppenbarligen icke bort formuleras på sätt som skett.

Vid yttrandet var fogad en bestyrkt avskrift av ovanberörda förpassning.

Sedan jag därefter anmodat polismästaren i Stockholm att efter verkställd utredning inkomma med yttrande, lät denne genom kriminalpolisintendenten A. Zetterquist verkställa utredning i saken, varefter polismästaren inkom därmed ävensom med eget yttrande.

Vid denna utredning förekom följande.

Hellström lämnade i en avgiven promemoria, efter att ha redogjort för efterlysningen av Bolin, i huvudsak följande redogörelse: Å kriminalavdelningen hade i samband med anmälan om häktningsbeslutet skrivits ett s. k. spärkort till spärregistret och, då Bolin begärts efterlyst, upplagts en s. k. spaningsakt på Bolin, vilken akt förvarades på anvisad plats i registraturen. Å femte rotelns handräkningskommission hade sedvanlig bokföring skett angående saken. Av denna bokföring framginge bland annat, att kommissionen hade ett ärende på en person, då densamme bleve avlyst i Polisunderrättelser under avd. B. Den 14 september 1953 hade biträdande stadsfiskalen Dag Halldin meddelat, att Bolin blivit införd å kronohäktesavdelningen å Långholmen den 5 augusti 1953 från fångvårdsanstalten i Härnösand. Vid förhandling i Stockholms rådhusrätt hade Bolin på fråga uppgivit, att han gripits av polisen i Sollefteå den 31 juli 1953. Med anledning därav hade omedelbart kriminalavdelningens bokföring och registrering kontrollerats, varvid det visat sig, att Bolin fortfarande var efterlyst i Polisunderrättelser, att spaningsakten var orörd såtillvida att ingen anteckning fanns om att han anträffats samt att ingen anteckning fanns å femte rotelns handräkningskommission om att Bolins ärende var klart. Bolin hade be-

gärts avlyst den 14 september 1953. Den 15 september hade tagits telefonkontakt med Kindahl, vilken med säkerhet visste, att han varit i telefonförbindelse med någon vid polisen i Stockholm vid ett tidigare tillfälle, då Bolin varit gripen. Huruvida Kindahl meddelat kriminalpolisen i Stockholm verkställigheten av här ifrågavarande häktningsbeslut per telefon kunde han icke med säkerhet uppgiva. Avlysning i tidningen Polisunderrättelser hade i vart fall icke ingivits.

Överkonstapeln G. Helgstrand, som under tiden den 17 juli—den 15 augusti 1953 tjänstgjort såsom kommissarie vid kriminalavdelningens femte rotel, uppgav följande: Då det varit hans första tjänstgöring som kommissarie vid denna rotel, hade han med största noggrannhet följt alla de ärenden, som därunder handlagts vid roteln. Han kunde därför med största bestämdhet säga, att han varken mottagit något meddelande från kriminalpolisen i Sollefteå angående Bolins gripande och införpassande till fångvårdsanstalten å Långholmen eller något sådant meddelande från kriminalavdelningens "jour" eller någon annan vid kriminalavdelningen vare sig i form av något telefonsamtal eller någon promemoria.

Överkonstapeln S. Svedenhult uppgav, att han tjänstgjort på femte rotelns spaningssektion under tiden den 16 juli—den 15 augusti 1953. Därunder hade han icke mottagit något som helst meddelande om att Bolin skulle ha gripits i Sollefteå. Därest han mottagit något dylikt meddelande, skulle han genast ha tagit fram spaningsakten angående Bolin och där-efter omedelbart dels per telefon och dels skriftligen ha underrättat såväl rådhusrätten som åklagaren i målet. Dylika åtgärder brukade han regelbundet vidtaga i sådana ärenden enligt rådande arbetsrutin.

T. f. överkonstapeln B. N. Österblom, som varit vakthavande den 3 augusti 1953 klockan 8—17, samt under tiden klockan 8—15 samma dag tjänstgörande kriminalkonstaplarna J. Malm, K. A. Hallberg, P. Å. Sjöman och Å. Gustafsson hördes därefter var för sig. De fyra förstnämnda uppgåvo samtliga, att de icke under förmiddagen den 3 augusti mottagit något telefonsamtal från Skoog. Gustafsson förklarade, att han icke kunde påminna sig, att han den 3 augusti tagit emot ett telefonsamtal från polisen i Sollefteå, i vilket fall han rutinmässigt skulle ha vidarebefordrat uppgiften däri till vederbörande rotel.

Ett flertal andra kriminalpolismän och kvinnliga befattningshavare vid kriminalavdelningen hördes angående ifrågakomna telefonsamtal och förklarade sig sakna all kännedom om detsamma.

Kriminalkommissarien A. Ottosson, som verkställt utredningen, anförde i promemoria till kriminalpolisintendenten följande: Enligt kungl. brev den 1 juni 1877 skulle den polismyndighet, som komme i tillfälle att i första hand lämna meddelande om att efterlyst person anträffats eller anhållits, så fort sig göra låte direkt till Polisunderrättelser (nu kriminaltekniska anstalten) insända sådant meddelande. För vederbörlig kontroll skulle emellertid

även den polismyndighet, som begärt efterlysningen, omedelbart efter erhållen del av meddelande om att efterlyst person anträffats eller anhållits till anstalten inkomma med avlysning. Erinran därom funnes alltid intagen på s. 1 i den av kriminaltekniska anstalten årligen två gånger utgivna förteckningen över efterlysta personer.

Zetterquist anförde i det avgivna yttrandet följande.

Vad till en början anginge polismyndighets skyldighet att hos rätten göra anmälan om att häktningsbeslut, som meddelats i den misstänktes utevaro, verkställts, stadgade 24 kap. 17 § tredje stycket rättegångsbalken, att sådan anmälan skulle göras "så snart" beslutet effektuerats. Därav syntes framgå, att dylikt meddelande skulle ske utan dröjsmål. Däremot framginge ej av lagtexten, vilken polismyndighet som i förevarande fall detta ålåg. Processlagberedningen uttalade emellertid i motiven till berörda stadgande följande: "Är den misstänkte ej tillstädes vid beslutets meddelande, har rätten att för verkställighet överlämna beslutet till vederbörande polismyndighet. Såsom framgår av sista stycket i förevarande paragraf åligger det myndigheten att så snart beslutet verkställts göra anmälan till rätten." Därigenom att "myndigheten" sålunda stode i bestämd form förefölle det i förevarande fall ha ålågat polismyndigheten i Stockholm att göra föreskriven anmälan. Detta förutsatte ju emellertid av naturliga skäl, att gripandet kommit till denna myndighets kännedom. Av telegrafverkets samtalskort avseende interurbana samtal från polisens i Sollefteå telefon nr 10013 under tiden den 5 juli—den 15 augusti 1953 framginge, att ett samtal den 3 augusti expedierats till polisens växel i Stockholm, vars nummer för interurbana samtal vore 54 04 80. Åklagarmyndigheten, kriminalpolisen och ordningspolisen hade anknytningsnummer till växeln. Det vore sålunda enbart genom det här aktuella samtalskortet ej utrett, att samtalet utväxlats mellan Skoog och befattningshavare vid kriminalpolisen. Samtalet kunde i och för sig lika väl ha gällt någon trafikutredning. Det kunde här påpekas, att samma dag ytterligare två samtal utgått från den angivna telefonapparat i Sollefteå till abonnenter i Stockholm, varav det ena till en försäkringsagentur. Vid utredningen i saken hade icke kunnat utrönas, huruvida befattningshavare inom kriminalavdelningen mottagit ifrågavarande telefonsamtal. Utöver vad som framginge av utredningspromemorian hade i detta avseende all personal inom stöldroteln hörts, varvid samtliga förklarar sig sakna kännedom om samtalet. Det förefölle med hänsyn därtill samt på grund av den rådande arbetsrutinen ej sannolikt, att någon inom avdelningen mottagit samtalet. Därest så varit fallet, skulle vederbörande med största sannolikhet ha anmodat Skoog att genom telegram eller på annat sätt bekräfta sakförhållandet. Ett stort antal ärenden av detta slag behandlades av personalen, som sålunda måste anses väl förtrogen med arbetsrutinen. Zetterquist ville vidare särskilt åberopa den verkställda utredningen med avseende å gällande föreskrifter beträffande meddelande till

statens kriminaltekniska anstalt att för brott efterlyst person anträffats. Med hänsyn till vad ovan anförts kunde Zetterquist ej finna, att befattningshavare inom kriminalavdelningen gjort sig skyldig till felaktigt förfarande eller försummelse i tjänsten.

Polismästaren hemställde i sitt utlåtande att, då genom undersökningen icke kunnat utredas huruvida någon befattningshavare vid kriminalavdelningen i Stockholm gjort sig skyldig till fel eller försummelse i tjänsten, ärendet såvitt anginge nämnda avdelning icke måtte föranleda någon vidare åtgärd.

På begäran avgav därefter statens kriminaltekniska anstalt utlåtande i saken och anförde däri följande.

Den 15 september 1953 hade från kriminalpolisen i Stockholm inkommit en den 14 september dagtecknad begäran om avlysning av Bolin, som publicerats i Polisunderrättelser den 16 september. Den 19 september hade från landsfiskalen i Sollefteå distrikt inkommit ett den 16 september dagtecknat registerbesked om Bolins gripande i Sollefteå den 31 juli 1953. I kungl. cirkulär till Konungens befallningshavande i samtliga län (SFS 1877 Bih. nr 31) hade föreskrivits, att i Polisunderrättelser skulle meddelas "tillkännagivanden om att efterlyst person eller genom brott åtkommet gods anhållits" samt att "den länsstyrelse, poliskammare, polisföreståndare, stadsfiskal, kronofogde, landsfiskal eller länsman, som kommer i tillfälle att i första hand lämna sådana meddelanden, skall så fort sig göra låter direkt till redaktionen för Polisunderrättelser insända nämnda meddelanden". Sådant meddelande hade icke inkommit till anstalten och syntes enligt Gromarks i ärendet avgivna yttrande icke heller ha insänts. Hade sådant meddelande mottagits, skulle anstalten i vanlig ordning ha avlyst Bolin och därjämte till kriminalpolisen i Stockholm ha översänt ett meddelande om Bolins gripande.

Efter anmodan av mig höll därefter landsfogden i Västernorrlands län förhör med Gromark och Skoog. Därvid förekom följande.

Gromark anförde vid förhöret, under hänvisning till sitt förut avgivna yttrande, vidare: Samma dag Kindahl meddelat Gromark om gripandet av Bolin hade polisen i Sollefteå gripit ytterligare en person, som skulle avtjäna frihetsstraff. Det hade ansetts lämpligt, att Bolin och denne person transporterades samtidigt. På grund därav hade ärendet blivit behandlat med en viss skyndsamhet, vilket kunde vara en förklaring till att Kindahl icke underrättat stockholmspolisen samma dag gripandet skett. Gromarks förfarande i samband med gripandet hade skett helt efter den praxis som gällt i Sollefteå. I regel brukade det tillgå så, att man efter gripandet av en efterlyst person per telefon begärde direktiv av den som begärt efterlysningen. I detta fall hade i efterlysningen funnits angivet, hur man skulle

förfara. Fördenskull hade vederbörande allenast blivit underrättad om att de i efterlysningen begärda åtgärderna vidtagits.

På frågor uppgav Gromark: Han hade själv tagit del av efterlysningen i Polisunderrättelser. Kindahl hade fått order att ombesörja transport av Bolin tillsammans med förut angivne person samt att underrätta stockholmspolisen per telefon. Några ytterligare direktiv hade icke utfärdats. Kindahl hade icke erhållit någon tillsägelse om att rapportera till Gromark, när ordern fullgjorts. Kindahl hade då tjänstgjort som överkonstapel, och Gromark hade ansett sig kunna helt förlita sig på att åtgärderna bleve riktigt vidtagna. Gromark hade för övrigt kunnat kontrollera detta genom att förpassningen återkommit påskriften i samband med avgivandet av rapport om transportens verkställande, som alltid brukade ske. Några bestämda direktiv för polispersonalen att vid telefonsamtal med andra polismyndigheter anteckna namnet på den man talade med eller begära telegrafisk bekräftelse på mottagande av ett meddelande hade icke lämnats. En sådan generell bestämmelse skulle verka synnerligen betungande för personalen, som hade många telefonsamtal. Frågan finge prövas från fall till fall. Gromark kunde icke finna, att det i nu förevarande fall varit nödvändigt att i någon form skaffa bekräftelse på att meddelandet uppfattats. Tidigare telefonkontakter med stockholmspolisen hade aldrig givit anledning till missförstånd.

Gromark medgav, att han icke haft Kungl. Maj:ts brev av den 1 juni 1877 i minnet vid handläggningen av förpassningsärendet. Han medgav tillika, att om föreskrivet meddelande lämnats anstalten, den nu förevarande situationen med all sannolikhet aldrig skulle uppstått. Gromark ville emellertid framhålla, att han vid den tidpunkt det här gällde uppehållit såväl polischefen-åklagarens som utmätningsmannens befattningar samt att han saknat kvalificerat biträde i form av assistent eller biträdande landsfiskal. En följd därav hade varit, att han blivit synnerligen pressad och jäktad i sitt arbete.

Skoog förklarade sig icke ha något att tillägga till sin ovanberörda promemoria. På frågor uppgav han: Han kunde icke erinra sig och hölle ej heller för troligt, att han av Kindahl i samband med ordern om transporten av Bolin erhållit några direktiv angående meddelande till stockholmspolisen. Det hade varit först måndagen den 3 augusti han erhållit tillsägelse att ringa i samband med att Kindahl granskat hans reseräkning och mottagit rapport rörande transporten. Kindahl hade givit Skoog ett exemplar av Polisunderrättelser och beordrat honom taga kontakt med stockholmspolisen i enlighet med notisen om Bolin. Några närmare direktiv om hur telefonsamtalet skulle utföras, om telegrafisk bekräftelse eller dylikt, hade Kindahl icke givit. Skoog veterligt hade det aldrig hänt, att några sådana direktiv utfärdats. I regel antecknade Skoog aldrig namnet på en kollega, som han i något ärende lämnade ett meddelande per telefon. Beträffande telefon-

samtalet till stockholmspolisen hade Skoog begärt numret 54 04 80, däremot icke lokalnumret 31. Han förstode, att förstränmda nummer vore en telefonväxel eller dylikt. Han hade utgått från att den som svarade antingen skulle sätta honom i förbindelse med rätt man, när han lämnade sitt meddelande, eller också själv vidarebefordra detta. Skoog kunde icke heller nu komma ihåg namnet på den person, som tagit emot samtalet, men mindes, att det förefallit vara ett taget namn, som icke varit kort. Det kunde exempelvis ha varit namnen Svedenhult eller Wirdestam. Sedan Skoog framfört sitt meddelande, hade han icke frågat vederbörande, om bekräftelse på meddelandet skulle lämnas i någon form från Sollefteå. Ej heller hade sådan bekräftelse begärts av den han talat med.

På särskild fråga med anledning av kriminalpolisens i Stockholm utredning förklarade sig Skoog vara absolut övertygad om att han ringt samtalet ifråga. Han hade i anledning av förpassningen icke erhållit order om någon annan åtgärd än telefonmeddelandet. Han hade icke underrättat Kindahl om samtalet efteråt, och Kindahl hade ej heller frågat därom. Bolin hade ändå kommit på tal på eftermiddagen samma dag i anledning av att Skoog erhållit pengar av Kindahl.

I eget utlåtande anförde landsfogden därefter följande.

Beträffande polispersonalens i Sollefteå förfaranden i samband med Bolins gripande kunde till en början anmärkas, att Kindahl bort tillse, att meddelande därom lämnats i enlighet med notisen i Polisunderrättelser redan samma dag gripandet skett. Kindahl hade förklarat, att orsaken till denna underlåtenhet varit dels andra brådskande göromål och dels den omständigheten att Bolin enligt hans bedömande kunde bli föremål för åtgärder från stockholmsmyndigheternas sida först måndagen den 3 augusti, då Bolin tidigast kunnat förväntas inträffa där. Kindahls underlåtenhet tedde sig ur dessa synpunkter förklarlig. Hans bedömande kunde emellertid icke anses riktigt. Med hänsyn till nu angivna förhållanden syntes dock det oförstånd han visat icke vara av sådan beskaffenhet, att det krävde bestraffning i någon form. I fråga om telefonsamtalet mellan Skoog och kriminalpolisen i Stockholm hade icke genom utredningen kunnat klarläggas, att det å samtalskortet upptagna samtalet vore identiskt med det av Skoog uppgivna. I samband med förhöret med Skoog hade landsfogden emellertid bibringats den bestämda uppfattningen, att anledning icke funnes att betvivla Skoogs uppgifter. Det förhållandet att Skoog vid telefonsamtalet icke noterat namnet på mottagaren eller eljest vidtagit några åtgärder för att få bekräftelse på att meddelandet uppfattats och mottagits av rätt person kunde visserligen påtalas ur den synpunkten, att ett sådant förfarande nu framstode såsom lämpligt med hänsyn till utredningen i ärendet, men hans underlåtenhet därutinnan syntes icke kunna läggas honom till last såsom fel eller försummelse. — Den omständigheten att statens kriminaltekniska anstalt icke erhållit meddelande om Bolins gripande i enlighet med

cirkuläret av år 1877 syntes emellertid böra tillerkännas avgörande betydelse i ärendet, under förutsättning dock att anstalten omedelbart föranstaltat om avlysning av Bolin och underrättat polisen i Stockholm. Ansvaret för att meddelande till anstalten lämnades hade åvilat Gromark i hans egenskap av polischef. Gromark hade oförbehållsamt vidgått, att så varit fallet, och medgivit, att han av förbiseende underlåtit lämna sådant meddelande. Till förklaring av sitt förbiseende hade Gromark anfört, att han vid den tidpunkt varom här vore fråga varit synnerligen hårt ansträngd av arbetsgörömål genom att han utan kvalificerad biträdeshjälپ måst uppehålla båda landsfiskalstjänsterna i distriktet. Hans uppgifter därutinnan kunde landsfogden vitsorda. Slutligen borde omnämnas, att ansvaret för att avlysning hos anstalten skedde vid gripandet av en i Polisunderrättelser efterlyst person enligt gängse uppfattning hos polismyndigheterna i första hand åvilade den, som begärt efterlysningen. Denna uppfattning torde ha blivit så fast rotad, att bestämmelserna i ovannämnda cirkulär i viss mån kommit i skymundan och därför måhända icke i förekommande fall aktualiserades i medvetandet hos vederbörande tjänsteman. Med hänsyn därtill och då några ersättningsanspråk icke torde kunna uppkomma i ärendet, syntes Gromarks försummelse icke vara av sådan art, att den krävde att åtal anställdes mot honom.

Sedan jag därefter anhållit, att fångvårdsstyrelsen måtte efter verkställd utredning avgiva yttrande i ärendet såvitt detsamma berörde vederbörande fångvårdsmyndighet, inkom styrelsen med ett av assistenten å kronohäktesavdelningen vid fångvårdsanstalten å Långholmen A. Larsson avgivet yttrande ävensom med eget utlåtande.

Larsson anförde följande.

Den 12 september 1953 hade Bolin begärt samtal med Larsson. Bolin hade erhållit detta på eftermiddagen samma dag, varvid han frågat när hans mål skulle före. Av samtalet hade framgått, att Bolin icke varit kallad till polisförhör eller förhandling i rätten under den tid han varit intagen å kronohäktet. Då han ankommit dit från fångvårdsanstalten i Härnösand den 5 augusti och således varit där mer än en månad, hade Larsson omedelbart kontaktat polisen och därefter åklagarmyndigheten. — Å kronohäktet intagna häktade, ställda under åtal vid Stockholms rådhusrätt, rekvirerades av stadshäktet till förhör och förhandlingar hos polismyndighet eller domstolsavdelning. Stadshäktet avhämtade sedan vid två tillfällen dagligen rekvirerade häktade och verkställde inställelserna. Några anteckningar fördes icke å kronohäktesavdelningen rörande inställelserna till polisförhör. Varje inställelse inför domstol infördes däremot å den häktades uppslag i fängerrullan. Då det icke vore ovanligt, att längre mellanrum än fjorton dagar mellan häktningsförhandlingarna förekomme — exempel på mer än en månad funnes — hade det icke väckt uppmärksamhet att anteckningar i

rullan om häktningsförhandling saknats. Uppfattningen å kronohäktet hade varit, att polisförhör varit i gång och att målet hört till de mera omfattande. Egendomligt vore, att Bolin själv icke låtit höra av sig med en förfrågan förrän mer än en månad gått. I vanliga fall gjordes diverse förfrågningar angående åtalstid m. m. på ett tidigt stadium och speciellt när häktningstiden tangerade fjortondagarsstrecket. På Larssons fråga, varför Bolin icke stött på tidigare, hade Bolin svarat, att han varit inställd på att sådana här saker toge sin tid.

För egen del anförde fångvårdsstyrelsen, att när den som i sin frånvaro förklarats häktad hade efterlysts och införpassats till fångvårdsanstalt, ålåde det icke fångvårdsmyndighet utan polismyndighet att tillse, att domstolen och åklagaren erhöle underrättelse om att häktningsbeslutet verkstälts. Om avsevärt dröjsmål uppstode med häktads inställelse inför domstol, torde fångvårdsmyndigheten icke böra underlåta att efterhöra orsaken därtill och, om något fel syntes föreligga, vidtaga åtgärd för att rättelse skulle komma till stånd. Av det av Larsson avgivna yttrandet framginge, att anstaltsmyndigheten i förevarande fall ingripit i nämnda syfte så snart den fått sin uppmärksamhet riktad på dröjsmålet, vilket skett genom ett påpekande från den häktade. Av de skäl, som angivits i yttrandet, hade anstaltsledningen icke på ett tidigare stadium haft anledning misstänka, att någon felaktighet förelåg.

I ärendet inhämtades vidare att, sedan Stockholms rådhusrätt efter anmälan av åklagaren ånyo upptagit målet mot Bolin, rådhusrätten genom dom den 26 september 1953 dömt Bolin för grovt egenmäktigt förfarande jämte andra brott till ett gemensamt straff av straffarbete sex månader, vilket straff till en tid av en månad 20 dagar skulle anses verkställt genom Bolins hållande i häkte.

I en till landsfogden i Västernorrlands län avlåten skrivelse anförde jag därefter följande.

I ärendet är upplyst att Bolin på grund av den i Polisunderrättelser den 9 juli 1953 intagna efterlysningen gripits i Sollefteå den 31 juli 1953 samt i avbidan på återupptagande av det mot honom väckta åtalet införpassats till fångvårdsanstalten i Härnösand och därifrån till fångvårdsanstalten å Långholmen. Först efter det Bolin själv den 12 september 1953 vänt sig till föreståndaren för kronohäktesavdelningen å Långholmen med förfrågan om målets företagande vid rådhusrätten har verkställigheten av rådhusrättens häktningsbeslut bragts till åklagarens och därefter rådhusrättens kännedom.

Vid Bolins gripande i Sollefteå tjänstgjorde Gromark såsom åklagare-polischef i Sollefteå landsfiskalsdistrikt, och han erhöle omedelbart kännedom.

dom om såväl gripandet som efterlysningen. Gromark har därefter uppdragit åt Kindahl att underrätta polismyndigheten i Stockholm, och Kindahl har i sin tur anmodat Skoog att verkställa samma uppdrag. Hur uppdraget utförts är icke fullt utrett. Något meddelande har emellertid icke kommit åklagarmyndigheten tillhanda förrän den 12 september. Då det icke kunnat klarläggas, att någon polisman i Stockholm mottagit telefonmeddelande från Skoog, synes mig det förhållandet att Bolins gripande icke anmälts till åklagaren eller rådhusrätten icke kunna läggas polismyndigheten i Stockholm till last. Vad Kindahl och Skoog beträffar anser jag mig på skäl som av landsfogden anförts kunna låta bero vid en erinran om vikten därav, att största noggrannhet iakttages vid fullgörandet av uppdrag av omförmälda slag.

Vad angår Gromark måste denne i första hand anses ansvarig för meddelandet av underrättelse till polismyndigheten i Stockholm om Bolins gripande. Då han överlåtit expedieringen av meddelandet till underlydande personal, måste det också anses ha åvilat honom att övervaka, att meddelandet lämnades i vederbörlig ordning. Härutinnan har Gromark uppenbarligen brustit, då han icke förvissat sig om att meddelande nått den i Polisunderrättelser angivna polismyndigheten. Rätteligen hade Gromark icke bort nöja sig med att allenast lämna myndigheten ett telefonmeddelande, utan han hade även bort konfirmera detta med telegram om gripandet av Bolin. Enligt föreskrifterna i ovan omförmälda cirkulär av år 1877, vilka överensstämman med de i Polisunderrättelser i maj 1953 lämnade anvisningarna, hade det också ålegat Gromark att till kriminaltekniska anstalten skyndsamt insända meddelande om att Bolin gripits. Därest så skett, skulle anstalten ha avlyst Bolin och därjämte särskilt meddelande om Bolins gripande av anstalten ha översänts till polismyndigheten i Stockholm. Härigenom skulle uppenbarligen verkställigheten av häktningsbeslutet ha kommit till åklagarmyndighetens kännedom och lagförande av Bolin ha skett utan dröjsmål. Genom underlåtenheten att göra sådan anmälan till anstalten har alltså Gromark gjort sig skyldig till försummelse i tjänsten, som medfört att Bolin fått i häkte avbida rannsaking alltför lång tid. Även om häktningstiden i sin helhet kunnat tillgodoräknas Bolin såsom avdrag å det sedermera utdömda straffet, synes mig Gromarks förfarande i detta fall icke kunna undgå att beivras såsom tjänstefel.

På grund av vad jag ovan anfört uppdrog jag åt landsfogden att vid vederbörlig domstol väcka och utföra åtal mot Gromark för tjänstefel i anmärkta hänseenden. Ansvar borde yrkas enligt 25 kap. 4 § strafflagen.

Ångermanlands mellersta domsagas häradsrätt, varest åtalet anhängigjordes, yttrade i dom den 17 juni 1954 följande.

Gromark har erkänt, att han försummat att underrätta kriminaltekniska

anstalten om Bolins gripande, men har framhållit, att försummelsen ej vore av den art att den borde föranleda ansvar för tjänstefel.

I målet har upplysts följande.

Sedan Stockholms rådhusrätt genom beslut den 25 juni 1953 förklarar Bolin i hans frånvaro häktad, har åklagarmyndigheten i Stockholm i tidningen Polisunderrättelser för den 9 juli 1953 efterlyst Bolin. Bolin greps den 31 juli 1953 av polismyndigheten i Sollefteå och införpassades samma dag till fångvårdsanstalten i Härnösand enligt order av Gromark, som då uppehöll de två landsfiskalstjänsterna i Sollefteå distrikt. Enligt vad Gromark och tjänstgörande överkonstapeln i Sollefteå Kindahl uppgivit beordrade Gromark därjämte Kindahl att per telefon underrätta kriminalpolisen i Stockholm om gripandet. Överkonstapeln överflyttade i sin tur ordern på poliskonstapeln Skoog, vilken enligt egen uppgift den 3 augusti 1953 verkställt densamma. Enligt utredning av polismästaren i Stockholm hava ett flertal befattningshavare vid kriminalavdelningen hörts i saken och därvid förklarar sig sakna kännedom om att avdelningen underrättats om Bolins gripande. Först sedan Bolin själv den 12 september 1953 vänt sig till föreståndaren för kronohäktesavdelningen å Långholmen, dit han överförts från fångvårdsanstalten i Härnösand, med förfrågan om när rättegång mot honom skulle företagas, har verkställigheten av häktningsbeslutet bragts till vederbörande åklagares och domstols kännedom. Till statens kriminaltekniska anstalt inkom den 15 september 1953 från kriminalpolisen i Stockholm begäran om avlysning av Bolin och ej förrän den 19 i samma månad från landsfiskalen i Sollefteå distrikt skriftligt besked om Bolins gripande. Genom dom den 26 september 1953 har Stockholms rådhusrätt dömt Bolin för grovt egenmäktigt förfarande jämte andra brott till straffarbete sex månader med föreskrift att straffet till en tid av en månad 20 dagar skulle anses verkställt genom att Bolin varit häktad.

Även om Gromark, såsom han i målet anfört, haft skälig anledning räkna med att kriminalpolisen i Stockholm enligt hans order utan dröjsmål underrättats om Bolins gripande och att denna myndighet därefter begärt avlysning i tidningen Polisunderrättelser, har detta ej fritagit Gromark från att enligt föreskrift i kungl. cirkuläret den 1 maj 1877 till statens kriminaltekniska anstalt skyndsamt insända meddelande om att Bolin gripits. Det får även antagas att, därest så skett, vederbörande åklagare i så god tid fått kännedom om verkställigheten av häktningsbeslutet att Bolin kunnat lagföras utan dröjsmål.

På grund av det anförda finner häradsrätten, att Gromarks försummelse måste bedömas såsom tjänstefel.

Till sitt försvar har Gromark vidare i huvudsak anfört följande.

Vid handläggningen av ifrågavarande ärende hade han visserligen ej haft i minnet, att meddelande skulle avlätas till kriminaltekniska anstalten. Det vore emellertid omöjligt för landsfiskalen i Sollefteå distrikt att personligen

handlägga alla rutinärenden. Därför tillämpades en viss arbetsfördelning, enligt vilken det i fråga om gripande av efterlyst person ålåg överkonstapeln att för underskrift av landsfiskalen uppsätta och därpå expediera vederbörligt meddelande till kriminaltekniska anstalten. Kindahl hade många gånger tidigare såsom vikarierande överkonstapel handhaft dylika ärenden, varför Gromark litat på denne. Såväl Kindahl som Gromark hade emellertid vid ifrågavarande tidpunkt varit överhopade av arbete. Kindahl hade sålunda jämte överkonstapelbefattningen uppehållit civilförsvarschefens tjänst. Gromark hade utan kvalificerat biträde måst uppehålla såväl polischefen-åklagarens som utmätningsmannens landsfiskalstjänst. I praxis hade det alltmör ansetts, att huvudansvaret för meddelande till kriminaltekniska anstalten om gripande av efterlyst person åvilade den myndighet som begärt efterlysningen i Polisunderrättelser.

Landsfogden, som vitsordat riktigheten av Gromarks uppgifter om arbetsbördan, har även upplyst, att nyssnämnda uppfattning angående förstahandsansvaret för meddelande till anstalten torde vara så fast rotad hos polismyndigheterna, att ifrågavarande föreskrift i 1877 års kungl. cirkulär i viss mån kommit i skymundan.

Nu anmärkta omständigheter äro visserligen ej av den beskaffenhet, att Gromark helt kan undgå ansvar för tjänstefel, men böra å andra sidan komma i betraktande såsom för honom särskilt mildrande omständigheter.

Häradsrätten dömer Gromark jämlikt 25 kap. 4 § strafflagen för tjänstefel att utgiva 5 dagsböter å 10 kronor.

Böterna skola tillfalla kronan.

Hovrätten för Nedre Norrland, där Gromark fullföljt talan mot häradsrättens dom, yttrade i dom *den 11 oktober 1954* följande.

Enligt den notis i tidningen Polisunderrättelser, som föranlett Bolins gripande den 31 juli 1953, skulle meddelande därom lämnas till kriminalpolisen i Stockholm. Om sådant meddelande på betryggande sätt — såsom genom telegram eller telefonmeddelande, bekräftat i brev — tillställts den efterlysande myndigheten, synes Gromarks underlåtenhet att lämna föreskrivet meddelande till kriminaltekniska anstalten icke i och för sig vara av beskaffenhet att böra föranleda ansvar. Utredningen ger emellertid vid handen att Gromark, som överlåtit å underlydande personal att underrätta den efterlysande myndigheten om Bolins gripande, ej gjort sig förvissad om att sådan underrättelse i betryggande ordning lämnades.

På grund härav och på de av häradsrätten anförda skälen fastställer hovrätten häradsrättens domslut.

Hovrättens dom har vunnit laga kraft.

5. Felaktigt förfarande av landsfiskal vid förundersökning i brottmål m. m.

Vid granskning av en från landsfiskalen i Filipstads distrikt hit inkommen avskrift av de jämlikt 13 § förundersökningskungörelsen förda anteckningarna rörande anhållna, för brott misstänkta personer fann jag anledning till anmärkning beträffande anteckningarna rörande försäljaren Karl-Axel Erling Kling från Göteborg. Enligt anteckningarna hade denne på begäran av landsfiskalen i ovannämnda distrikt gripits i Göteborg den 7 juli 1952 såsom misstänkt för medverkan till grov stöld samt transporterats till statspolisen i Karlstad för förhör. Kling hade förklarats anhållen samma dag klockan 12.05 och frigivits den 9 juli klockan 17.30. Anteckning saknades huruvida förhör enligt 24 kap. 8 § rättegångsbalken hållits av landsfiskalen.

Med anledning därav anmodade jag landsfiskalen i Filipstads distrikt att inkomma med upplysningar i sagda hänseende. Till svar å denna remiss uppgav landsfiskalen Nils Lönner, att kriminalstatspolisen i Karlstad erhållit uppdrag att hålla förhör med Kling samt att Kling efter förhöret överförs till tingshuset i Kristinehamn, där han hörts såsom vittne i mål mot häktade fabriksarbetaren Per Tage Lööf från Göteborg. Kling hade därpå frigivits.

Av därefter införskaffade handlingar i saken framgick, att Lönner vid Östersysslets domsagas häradsrätt enligt stämning den 3 juli 1952 väckt talan mot Lööf för ett flertal brott, bland annat stöld, bestående däri att Lööf vid upprepade tillfällen i Aktiebolaget Rosendahls Fabriker i Filipstad olovligen tillägnat sig recept å färgsammansättningar för tillverkning av karbonpapper, värda lägst 10 000 kronor.

Enligt förundersökningsprotokoll hade — sedan hos Lööf påträffats en del recept över tillverkning av karbonpapper — Lööf uppgivit, att han någon gång under våren 1952 sammanträffat med en okänd man, som erbjudit honom recepten för 50 kronor, samt att Lööf lämnat mannen detta belopp och fått recepten. Lööf hade då icke reflekterat över vad han skulle använda dem till och han förnekade, att han haft någon inkomst av dem.

Sedan den vidare utredningen i saken uppdragits åt kriminalstatspolisen i Karlstad, hölls ett flertal förhör i saken, varvid Lööf förnekade brottslig befattning med recepten.

På begäran av kriminalöverkonstapeln Erik Andersson om undersökning, huruvida Lööf möjligen vid något tillfälle hos två uppgivna företag i Stockholm utbjudit några recept för tillverkning av karbonpapper, hölls av kriminalpolisen därstädes förhör med disponenten B. R. Malmquist i J. A. Hedberg & Co Industriaktiebolag, som driver tillverkning av karbonpapper. Denne uppgav därvid bland annat följande: I början av april 1952 hade

Malmquist blivit uppringd från Göteborg av en man, som presenterat sig med namnet Kling. Denne hade frågat, om bolaget hade intresse för ett recept på karbonpapper. Han hade nämnt, att han hade en bekant, som tidigare arbetat vid Rosendahls Fabriker i Filipstad och som under detta arbete lärt sig recept för tillverkning av karbonpapper. Malmquist hade svarat, att bolaget alltid hade intresse för recept. Malmquist hade frågat Kling, huru mycket denne ville ha för recepten, och Kling hade begärt 2 500 kronor. Malmquist hade då svarat, att han icke kunde göra upp en sådan affär per telefon. Efter några dagar hade Kling åter ringt och nämnt något om att han ämnade resa till Stockholm och förevisa recepten, men att han ville ha garantier för att bolaget köpte dem. Malmquist hade meddelat, att han ej kunde lämna några sådana garantier. Kling hade någon dag senare ringt och bestämt tid för ett besök hos bolaget. I slutet av april hade Kling vid avtalad tidpunkt kommit till bolagets kontor i Henriksdal och sammanträffat med Malmquist. I sitt sällskap hade Kling då haft en annan man, som varit liten till växten och som presenterat sig med namnet Lööf. Kling hade varit den, som fört underhandlingarna. Malmquist hade utfrågat Kling och Lööf om recepten. Lööf hade omtalat, att han varit anställd vid Rosendahls Fabriker i sex eller sju år och slutat för ett år sedan, samt förklarat, att han under sitt arbete hos Rosendahls lärt sig de recept för tillverkning av karbonpapper, som han nu ville sälja. Inför driftsingenjören vid bolaget hade Lööf fått redogöra för tillverkningsprocessen för en viss färgsats, och han hade i övrigt blivit utfrågad om sådant, som hörde till branschen. Han hade därvid lämnat vederhäftiga svar. Malmquist hade förhört sig noggrant om huruvida Lööf vid tidpunkten var anställd hos Rosendahls, och härtill hade Lööf svarat, att han slutat vid nämnda företag för ett år sedan. Lööf hade haft en anteckningsbok med ett flertal recept antecknade för tillverkning av karbonpapper. För att recepten skulle kunna prövas hade Lööf fått lämna ett av dem och redogöra för tillverkningsprocessen, och det hade därvid konstaterats, att receptet var ungefär detsamma som bolaget använde. Efter detta prov hade Malmquist ansett, att Lööfs recept, som voro cirka 12 till antalet, kunde ha värde för bolaget, och Malmquist hade därför bestämt sig för att för bolagets räkning inköpa dem. Kling hade begärt 2 500 kronor för recepten, och han hade blivit lovad att få detta. Lööf hade överlämnat anteckningsboken med recepten till Malmquist. Därefter hade med Lööf genomgåts tillverkningsprocessen för de olika recepten. Det hade därvid visat sig, att recepten voro mycket allmänt hållna utan närmare specificering av de olika råvarornas ursprung, och i en del fall hade funnits sådana namn angivna, som ej förekomme i allmänna marknaden. Malmquist hade därför begärt närmare upplysningar av Lööf. Denne hade ej kunnat lämna några sådana upplysningar, men han hade trott, att han hade anteckningar i sitt hem, och lovat återkomma. Med hänsyn till att recepten, såsom ovan nämnts, voro ofullständiga, hade Malm-

quist ansett sig ej kunna betala Lööf mer än 2 000 kronor, och denne hade då skolat fullständiga recepten med anteckningar, som han uppgivit sig förvara i sin bostad. Beloppet 2 000 kronor hade därefter utbetalats och summan kvitterats av Kling. Malmquist hade tagit hand om receptboken. Efter någon tid hade Lööf återkommit. Enligt löfte hade han då skolat medföra benämningar på ett 10-tal färger, som funnos angivna på recepten, med mer specificerade namn. Lööf hade dock medfört benämningar på endast 5 färger. Han hade vid besöket begärt att få anställning vid bolaget, men detta hade han ej fått. Lööf hade klagat över att han haft utlägg för resan till Stockholm och sagt, att han var utan pengar, och han hade då fått 200 kronor. Det hade varit i början av maj 1952. Sedan dess hade bolaget icke haft något att göra med Lööf. De av Lööf överlämnade recepten hade använts för experiment, men dessa hade ej utfallit särdeles bra och någon tillverkning efter nämnda recept hade icke planerats eller kommit till utförande. Malmquist ansåge recepten värdelösa i det skick dessa befunne sig.

Vid förhör med Lööf den 26 juni 1952 bekräftade denne, sedan han fått del av protokollet över förhöret med Malmquist, försäljningen av recepten till ovanberörda bolag. På fråga vem Kling var dröjde Lööf med svaret och förklarade sedan, att han träffat denne i Göteborg några gånger men att han ej närmare kände honom. Han kände således ej till Klings förnamn och ej heller hans bostad, men han trodde, att Kling tidigare bott på Kvarnbergsgatan i Göteborg. Av omförmälda penningar, 2 000 kronor, hade Lööf fått omkring 1 700 kronor för egen del. — I övrigt ville Lööf icke göra några som helst medgivanden utan hänvisade till vad han förut uppgivit.

Sedan hos uppborhetsverket i Göteborg inhämtats, att en försäljare Karl-Axel Erling Kling vore bosatt å Kvarnbergsgatan 11 B i staden, begärdes hos kriminalpolisen där, att denne skulle höras i saken.

Med anledning därav hördes Kling av kriminalpolisen i Göteborg den 3 juli 1952. Kling uppgav därvid följande.

Någon dag omkring den 13 april 1952 hade Kling i sin bostad å Kvarnbergsgatan 11 fått besök av grovarbetaren S. Spetsmark, som han vore bekant med. Spetsmark hade haft med sig en för Kling okänd man vid namn Lööf. Sedan det pratats om "ditt och datt" en stund, hade Spetsmark och Lööf avlägsnat sig. Påföljande dag hade Kling sammanträffat med Lööf på någon plats i stadens centrum. Lööf hade då omtalat, att han hade några färgbadsrecept, som han ville sälja. Samtidigt hade Lööf frågat, om Kling ville telefonera till en firma i Stockholm och höra om de vore intresserade av att köpa recepten. Lööf hade sagt sig besväras av dålig hörsel. Kling hade därpå ringt till J. A. Hedberg & Co Industriaktiebolag i Stockholm. Den person Kling talat med hade visat sig intresserad av recepten. Det hade bestämts, att dessa skulle företes för bolaget. Samma dag eller dagen efter hade Lööf och Kling med tåg rest till Stockholm. Eftersom Lööf icke haft några pengar, hade Kling betalat resan för dem båda. Kling hade, sedan

affären blivit klar, skolat få tillbaka resekostnaderna och därtill 200 kronor för sitt besvär. Komna till Stockholm hade Lööf och Kling rest direkt till bolaget och sammanträffat med disponenten. Lööf, som haft en anteckningsbok innehållande recept, hade ensam fört samtalet med disponenten. Kling hade icke förstått något därav, enär det innehållit tekniska termer och troligen rört sig om tillverkningsdetaljer. Priset för recepten — 2 000 kronor — hade disponenten utbetalat till Kling, som kvitterat beloppet. Det hade varit Lööf, som föreslagit att Kling skulle mottaga och kvittera pengarna, trots att Lööf ensam förhandlat med disponenten. På återresan till Göteborg hade Kling haft sällskap med Lööf till Hallsberg, där denne lämnat tåget för att fortsätta resan åt annat håll. Kling hade sedan dess icke haft någon förbindelse med Lööf. Kling hade, som överenskommet var, fått betalt för de utlägg han gjort under resan samt därutöver fått 200 kronor. Kling kände ej till på vad sätt Lööf erhållit recepten. Lööf hade icke nämnt något därom, varför Kling tagit för givet, att Lööf själv "lagat ihop dem". Kling hade icke haft andra affärstransaktioner ihop med Lööf.

Kling förklarade, att han underskrivit det vid förhöret föredragna kvittot till bolaget samt att kvittot gällde relaterade affär.

Den 7 juli 1952 beslutade Lönner, att Kling skulle anhållas, och begärde vid telefonsamtal med kriminalpolisen i Göteborg, att Kling skulle efterspannas och gripas samt förpassas till kriminalstatspolisen i Karlstad. Kling greps samma dag klockan 10.50, varom Lönner underrättades per telefon klockan 11.20. Klockan 16 avfördes Kling från Göteborg till Karlstad.

Den 8 juli hördes Kling i Karlstad av kriminalkonstapeln Lennart Berggren. Kling berättade därvid följande.

Tillsammans med sin hustru hade Kling sedan november månad 1950 såsom inneboende förhyrt ett rum och kök hos urmakaren Nils Holmström å Kvarnbergsgatan 11 B i Göteborg, från vilken lägenhet han avflyttat den 20 maj 1952. Därefter hade han haft tillfällig bostad å Åbygatan 26 i Mölnådal hos fru Thorn. Då Kling flyttat in i Holmströms lägenhet, hade denne haft även en annan inneboende vid namn Spetsmark, som flyttat på eftersommaren eller hösten 1951 till för Kling okänd adress. Troligen någon gång vid påsktiden 1952 hade Spetsmark kommit till sin gamla bostad på Kvarnbergsgatan för att hälsa på dem, som bodde kvar där sedan hans tid. Spetsmark hade då haft Lööf i sällskap. Denne hade tidigare varit fullkomligt okänd för Kling. Det hade emellertid vid det besöket ej varit något som helst tal om några recept eller liknande. Någon eller några dagar därefter hade Kling sammanträffat med Lööf, varvid Lööf frågat, om Kling ville vara honom behjälplig med att ringa till firman i Stockholm för att efterhöra, huruvida intresse fanns för recept. Anledningen till att Lööf ej ville ringa själv hade varit, att Lööf endera helt enkelt ej ville ringa själv eller att han hörde dåligt. Innan Kling gått med på att ringa, hade han frågat Lööf, om det vore någon risk förbunden med det. Kling hade därmed av-

sett att utröna, huruvida recepten på något sätt vore oärligt åtkomna. I övrigt hade det förhållit sig så, som Kling uppgivit vid förhöret inför göteborgspolisen. Lööf hade absolut icke vid något tillfälle talat med Kling om hur han kommit över recepten, som Kling sett endast vid ett tillfälle, nämligen då Lööf visat dem i Stockholm för köparen. Recepten hade då varit inskrivna i en anteckningsbok med fasta blad och svarta pärmar. Kling hade i övrigt ingen som helst kännedom i saken.

Efter detta förhör blev Kling senare den 8 juli å fängvårdsanstalten i Karlstad konfronterad med Lööf. Enligt det därvid förda protokollet förekom vid konfrontationen följande. På fråga av Berggren huruvida Lööf kände Kling, vilkens namn ännu ej nämnts, uppgav Lööf, att han ej kände honom men att han möjligen sett honom någon gång. Han hade aldrig haft några affärer ihop med honom. Lööf kunde ej erinra sig, att han tidigare uppgivit att han tillsammans med Kling varit i Stockholm samt att han trott, att Kling tidigare bott på Kvarnbergsgatan i Göteborg. Lööf uppgav nu, att han icke hade varit i Stockholm och sålt några recept. — Sedan Kling på fråga uppgivit, att det varit Lööf, som varit med honom i Stockholm och sålt recepten, medgav Lööf ånyo, att han sålt dem och att Kling vid tillfället varit med. Lööf hade blivit bekant med Kling genom en gemensam bekant vid namn Spetsmark. Lööf hade för ett par tre månader sedan åtföljt Spetsmark till Klings bostad, där även Spetsmark tidigare bott. Lööf kunde ej erinra sig, om det varit vid detta eller något senare tillfälle, som han talat med Kling om att sälja recept. Lööf mindes ej heller, vad han uppgivit för skäl för sin begäran att Kling skulle hjälpa honom med försäljningen. — Lööf förnekade, att han talat med Kling om på vad sätt han åtkommit recepten. I varje fall kunde han ej erinra sig detta. Ej heller hade Kling frågat honom. — Kling uppgav, att han frågat Lööf, om det vore någon risk, vartill Lööf genmälde, att det vore möjligt, att Kling frågat honom detta. Båda förnekade, att det varit något tal om att Lööf skulle ha lärt sig recepten medan han var anställd hos Rosendahls. Kling sade sig över huvud taget ej ha vetat, att Lööf varit anställd hos Rosendahls.

Vid huvudförhandling i Kristinehamn den 9 juli 1952 i målet mot Lööf hördes på Lönners begäran Kling såsom vittne. Därvid förekom enligt häradsrättens protokoll följande:

”Ordföranden: Det är upplyst i målet, att ni och Lööf tillsammans skulle ha sålt recept på färgsammansättningar. Är det riktigt?

Vittnet: Lööf har sålt dem. Jag har varit behjälplig med att ringa till Stockholm till den här firman.

Ordföranden: Vilken firma?

Vittnet: Hedbergs.

Ordföranden: Var det många recept?

Vittnet: Det vet jag inte riktigt. Det var 5—6 stycken.

Ordföranden: Vet ni var Lööf hade fått dem ifrån?

Vittnet: Nej.

Ordföranden: Hörde ni vad han sade att han fått dem ifrån vid försäljningen?

Vittnet: Nej.

Ordföranden: Blev han inte tillfrågad?

Vittnet: Det kan jag inte erinra mig.

Ordföranden: Vad innehöll recepten?

Vittnet: Det var färgsammansättningar på tillverkning av färgblad.

Ordföranden: Hur mycket fick ni för recepten?

Vittnet: 2 000 kronor fick Lööf.

Ordföranden: Försökte ni på något annat ställe?

Vittnet: Inte jag.

Ordföranden: Är det det enda tillfället, som ni har medverkat?

Vittnet: Ja.

Ordföranden: Och ni vet inte varifrån receptet härrör?

Vittnet: Nej.

Ordföranden: Är det säkert?

Vittnet: Ja.

Åklagaren: Det är Kling, som har kvitterat de här 2 000 kronorna.

Vittnet: Ja.

Åklagaren: Hur mycket har ni fått då?

Vittnet: 200 kronor plus resa."

På därom framställd begäran tillerkändes Kling ersättning för inställelsen med 25 kronor 95 öre för resa och 8 kronor för uppehälle under en dag att utgå av allmänna medel.

Dom i målet mot Lööf meddelades den 21 juli 1952. Lööf dömdes däri till ansvar för olovligt tillgrepp av ovanberörda recept.

Sedan jag med anledning av vad sålunda förekommit anmodat Lönner att inkomma med sina förundersökningshandlingar beträffande Kling ävensom med uttömmande redogörelse i saken, anförde Lönner, under förmälan att några ytterligare handlingar utöver de i förundersökningshandlingarna rörande Lööf ingående icke finnes hos Lönner, i avgivet yttrande följande.

Såsom av utredningen beträffande Lööf framginge hade Kling kunnat misstänkas vara delaktig i Lööfs åtgörande med tillgripna recept å tillverkning av karbonpapper eller färgblad. Att Kling till en början överförts till Karlstad för förhör hade berott på att han skolat konfronteras med Lööf, som förvarats å fängvårdsanstalten där. Lööf hade ju hela tiden nekat till det yttersta och varit synnerligen svårhanterlig, av en ytterst farlig samhällsfientlig typ. Lööf och Kling hade bött å ett mycket illa ansett ungarshotell i Göteborg, "ett bedrövligt kyffe" enligt polisens bedömande. För att få utredningen beträffande Lööf och Kling fullständig samt för att

om möjligt klargöra Klings delaktighet hade Lönner beslutat, att Kling, som enligt uppgifter från Göteborgs polis saknade fast bostad och stadigvarande arbete och som därför och på grund av sin inblandning i Lööfs brottsliga verksamhet kunde befaras avvika, skulle anhållas samt att beslutet om framställningen om hans häktande finge anstå till dess han hörts som vittne inför underrätten. Då ingenting ytterligare framkommit, som stärkt misstankarna mot Kling om hans skuld, och ingenting ytterligare kunnat företagas i utredningssyfte, hade han frigivits i Kristinehamn, där målet förekommit, den 9 juli 1952 klockan 17.30. Några utgifter för sin resa från Göteborg och åter hade han som anhållen givetvis icke behövt vidkännas. Det hade varit meningen att uppgifter om anhållningsbeslutet skolat inflyta i statspolisens utredningsprotokoll. Om så ej skett, syntes det Lönner vara ursäktligt på grund av utredningens vidlyftighet och målets svåra art. Mot ett vittne, Olle Olsson, hade senare till och med förekommit åtal för mened. Han hade frikänts därför men dömts för häleri. Beträffande Kling ville Lönner framhålla, att Lönner ännu icke vore säker på att allt framkommit om Klings delaktighet i Lööfs brott. Man kunde faktiskt ha väntat sig mer av hans vittnesmål. Hade hans delaktighet kunnat bevisas, hade Lönner omedelbart begärt honom häktad. Det syntes Lönner vara berättigat, att i ett dylikt fall — som väl finge anses höra till undantagen — ett uppskov med beslutet om framställning om den misstänktes häktande medgäves i avbidan på vittnesmålen inför domstolen, då det icke bleve fråga om längre tid än i förevarande mål. Det finge väl anses ha varit av synnerlig vikt att han tagits i förvar och hörts av domstolen. Liggaren över kvarhållna och anhållna personer fördes av assistenten å landsfiskalskontoret, som också i regel förberedde samtliga brottmål.

Vid yttrandet var fogad en den 3 augusti 1953 dagtecknad skrivelse från kriminalöverkonstapeln Andersson till landsfiskalen i Filipstads distrikt. I skrivelsen meddelade Andersson, att Kling, efter att ha transporterats från Göteborg till polisstationen i Karlstad, den 8 juli 1952 inställts till förhör klockan 13.50 samt att förhöret hade hållits av Berggren, vilken även fört protokollet.

På anmodan av mig verkställde landsfogden i Värmlands län ytterligare utredning i saken, varvid förhör med Lönner, Andersson och Berggren hölls av dåvarande biträdande landsfogden i länet Erik G. Sahlén.

Lönner uppgav vid förhöret följande: Lönner hade den 7 juli 1952 troligen strax efter klockan 9 per telefon till polisen i Göteborg begärt, att Kling skulle gripas därstädes. Sedan Lönner troligen vid 11.30-tiden per telefon från Göteborg erhållit meddelande att Kling gripits, hade han enligt vid 12-tiden avsänt telegram begärt, att Kling skulle anhållas och inställas hos statspolisen i Karlstad. Enligt tidigare under utredningens gång till statspolisen lämnade direktiv hade Kling skolat höras om sin eventuella delak-

tighet i brottsligt förfarande med avseende å recepten till karbonpapper samt konfronterats med Lööf. Lönner hade underrättats om att Kling anlät till Karlstad först på eftermiddagen den 8 juli, då Berggren rapporterat, att han hört Kling samt konfronterat honom med Lööf å fängelset samt att varken förhöret eller konfrontationen givit något positivt resultat. Lönner kände icke till, huruvida Kling meddelats misstanke om brott och rätten att anlita advokat. Förhör jämlikt 24 kap. 8 § rättegångsbalken hade enligt Lönners uppfattning bort hållas av den polisman som biträtt med utredningen. Vederbörliga protokollsanteckningar borde ha gjorts av statspolisen. Kling hade färdats med statspolisen till Kristinehamn och efter vittnesmålet erhållit respengar från Kristinehamn till Göteborg av vittnesmedel. — De omständigheter som föranlett anhållandet hade varit, att Kling av Lönner ansetts skäligen misstänkt för stöld eller häleri i fråga om recepten. Lönner ville särskilt framhålla, att recepten varit mycket värdefulla ur fabrikationssynpunkt samt att ytterligare recept kunnat finnas exempelvis hos Kling. Saken hade varit mycket svårarbetad, beroende bland annat på att Lööf nekat hela tiden och att det ej varit känt huru många recept som tillgripits. Mot Kling hade talat att han bott tillsammans med Lööf i Göteborg på ett ”riktigt kyffe”, att Kling varit medellös, arbetslös och utan fast bostad, att han förhandlat med och undertecknat kvittot hos stockholmsfirman och erhållit betalning med 200 kronor för sin insats jämte resekostnader samt att det även kunnat misstänkas, att han varit med Lööf på en resa till Oslo, där tillgripna recept jämväl utbjudits. Konfrontationen hade företagits för att man icke kunnat lita på vare sig Lööfs eller Malmquists uppgifter. Lööfs inställning hade varit att neka till det hela och Malmquist hade som konkurrent till målsäganden — Rosendahls Fabriker — kunnat finna sin inblandning obehaglig. Det hade därför varit av stort värde, om Lööfs och Klings uppgifter rörande receptens omfattning och utbudande åt olika håll kunnat ”kollas” vid en konfrontation. Inga andra vittnen hade hörts vid huvudförhandlingen angående Kling, men Lönner hade väntat, att Kling själv skolat berätta mera då han hörts som vittne. Beträffande dröjsmålet med häktningsframställningen mot Kling menade Lönner, att om exempelvis vid huvudförhandlingen framkommit, att Kling varit med om utbudande av recept även åt andra håll, hade hans brottslighet bort vara klar. Förresten hade Kling redan då han erfor, att man kunde få 2 000 kronor för några ”pappersanteckningar”, bort förstå, att Lööf åtkommit desamma på orämligt sätt. Lönner hade också räknat med att Lööfs uppgifter vid huvudförhandlingen skulle motivera starkare misstankar mot Kling för brottslighet. Anledningen till att Kling kvarhållits efter konfrontationen den 8 juli hade varit att närmare utredning om Klings delaktighet skulle framkomma vid huvudförhandlingen. — Enligt vad Lönner kunde erinra sig hade han före huvudförhandlingen per telefon till häradsrättens ordförande, tingsnotarien K. G. Olsson, meddelat, att Kling var an-

hållen, och troligen även vid huvudförhandlingen upplyst om att Kling var anhållen samt att han förpassats till Kristinehamn av polisen. Att märka vore, att Kling av rätten tillerkänts reseersättning endast för resan Kristinehamn—Göteborg. Enligt vad Lönner kunde draga sig till minnes, hade Kling före vittnesmålet ej erinrats i enlighet med bestämmelserna i 36 kap. 6 § rättegångsbalken och 13 kap. 4 § strafflagen. — Med stöd av vad som tidigare anförts ansåge Lönner, att det varit av största vikt att höra Kling som vittne. Lönner hade vid häradsrätten tillstyrkt, att Kling skulle erhålla reseersättning för återresan till Göteborg, enär Kling vistats där vid anhållandet. Hela tiden huvudförhandlingen varat hade Kling varit under polisbevakning i vittnesrum, då han ej vittnade, och vid huvudförhandlingens slut hade Lönner beslutat, att Kling skulle lösgivas, varvid han omedelbart blivit försatt på fri fot klockan 17.30. Kling hade således varit kvar under bevakning även efter det han själv vittnat.

Andersson berättade: Den 14 juni 1952 hade landsfiskalen i Filipstads distrikt begärt biträde med förundersökning angående av Lööf begångna brott. Den 16 juni hade Andersson rest till Filipstad och därefter varit Lönner behjälplig med utredningen. Han hade därvid själv hållit en del förhör med misstänkta och vittnen samt även närvarit som protokollförare, då förhör i saken hållits av Lönner. Under utredningen hade framkommit vissa omständigheter, som kunnat tyda på att Lööf utbjudit de ifrågavarande recepten såväl i Oslo som hos firman i Stockholm. Fördenskull hade Andersson begärt förhör med vederbörande i stockholmsfirman och erhållit en den 26 juni dagteknad rapport över förhöret. Av nämnda förhör hade framgått, att Kling förmedlat affären mellan firman och Lööf. På grund av dessa uppgifter hade Lööf hörts av Berggren och därvid bekräftat, att försäljning skett samt att Kling därvid varit med. Sedan Andersson genom uppboordsverket i Göteborg fått reda på Klings identitet, hade Andersson hos göteborgspolisen begärt, att Kling skulle höras om sin kontakt med Lööf och åtkomsten av recepten samt huru mycket han själv erhållit av de utkvitterade pengarna samt i övrigt vad han hade sig bekant i saken. — Andersson hade den 3 juli 1952 påbörjat semester och kände icke till, huru saken sedermera avancerat. Anderssons semester hade pågått till den 4 augusti och under mellantiden hade Berggren vikarierat som kriminalöverkonstapel. Under den tid Andersson handhaft saken hade han i sin tur haft biträde av Berggren. I vad anginge utevaron av anteckningar i statspolisens protokoll om underrättelse om misstanke och meddelande om rätt till försvarare kunde det förhålla sig så, att Berggren antingen fått den uppfattningen att dessa formaliteter iakttagits i Göteborg vid anhållandet av Kling eller också att han uppfattat, att förhöret med Kling endast avsåg vittnesförhör. Vid förhör med misstänkta brukade statspolisen i Karlstad alltid först ifylla en särskild dossier med personuppgifter med angivande av tider för gripande,

inställelse till förhör och anhållningsbeslut. Någon sådan dossier hade icke förts beträffande Kling hos statspolisen i Karlstad.

Berggren uppgav följande: Vid utredningen angående Lööf hade Andersson och Berggren sedan den 16 juni 1952 tillsammans biträtt Lönner. Under utredningen hade framkommit, att Kling, troligen från Göteborg, undertecknat ett kvitto vid Lööfs försäljning av recept till stockholmsfirman. Berggren kände till att Klings identitet sedermera framkommit genom förmedling av uppborädsverket i Göteborg. Berggren hade därefter några dagar varit sysselsatt med andra utredningar och icke direkt haft något att skaffa med Lööfutredningen och ej heller med Klings hörande i Göteborg. Berggren hade dock ett minne av att Lönner med honom diskuterat lämpligheten att taga upp Kling från Göteborg till Kristinehamn vid den kommande huvudförhandlingen, men Berggren hade då aldrig fått reda på under vilka former detta skulle ske. Den 7 juli 1952 hade Berggren befunnit sig i Säffle för en mordbrandsutredning och därvid genom förmedling av säfflepolisens anmodats att sätta sig i förbindelse med Lönner i Filipstad. På eftermiddagen samma dag hade Berggren fått besked av Lönner att Kling skulle föras till Karlstad och direktiv att Kling skulle höras angående omständigheterna vid receptförsäljningen i Stockholm samt troligen även att Lööf, som förvarades å fängvårdsanstalten i Karlstad, och Kling skulle höras mot varandra. Den 8 juli klockan 13.50—14.20 hade Berggren hört Kling å Karlstads stads kriminalavdelning. Under tiden klockan 14.25—15.15 hade Berggren konfronterat Kling med Lööf å fängelset. Över båda dessa förhör hade protokoll upprättats. Omedelbart efter förhörens avslutande hade Berggren per telefon meddelat Lönner om resultatet och därvid frågat, om protokollen skulle översändas till honom. Lönner hade då givit det beskedet, att Berggren skulle inställa sig vid huvudförhandlingen i Kristinehamn den 9 juli klockan 11 och därvid medföra såväl Kling som de ifrågasvarande protokollen. Meningen hade varit att Kling skulle höras vid huvudförhandlingen, i vilken egenskap kunde Berggren icke säga, men Berggren ville framhålla, att han hela tiden varit medveten om att Kling varit anhållen på begäran av Lönner. Berggren hade givetvis icke velat ifrågasätta denna undersökningsledarens åtgärd. Efter förhören hade Kling ånyo överförts till polistationen i Karlstad. Påföljande dag klockan 10 hade Berggren och Kling avrest till Kristinehamn och inställt sig vid huvudförhandlingen med Lööf på tingshuset. Berggren hade omedelbart efter ankomsten sammanträffat med Lönner och avlämnat såväl Kling som protokollen över de två förhören med honom. Enligt vad Berggren ville minnas hade Kling blivit anvisad plats i vittnesrummet tillsammans med andra vittnen. Under huvudförhandlingen hade Berggren bland annat blivit utskickad av Lönner att skaffa en bit fosfor, som skulle företes såsom åskådningmateriel i rätten. Under vittnesförhöret med Kling hade Berggren troligen varit närvarande, men han kunde icke erinra sig några detaljer av vad som därvid framkommit.

Efter vittnesmålets avgivande hade Kling fått sitta kvar i rättssalen och troligen erhållit respengar från Kristinehamn till Göteborg av rätten. Vid huvudförhandlingens slut hade Kling fått gå. Redan vid avresan från Karlstad hade Kling fått utkvittera sina tillhörigheter hos karlstadspolisen.

Beträffande avsaknaden av anteckningar om misstanke och rätt till försvarare i protokollen över förhören med Kling uppgav Berggren, att han icke erhållit order av undersökningsledaren att höra Kling såsom misstänkt för brott. Därest Berggren erhållit sådana direktiv, hade han utan tvekan i vanlig ordning upprättat en personakt angående Kling och i denna infört alla erforderliga uppgifter såsom fullständigt namn, "lilla biografien", tid för gripande, inställande till förhör, anhållande, misstanke om brott, undersökningsledare m. m., vilket rutinmässigt alltid skedde i sådana fall. Dylika förhör brukade dessutom alltid påbörjas med meddelande om misstanke om brott samt rätten att erhålla försvarare. Enligt Berggrens uppfattning torde anledningen till att Kling blivit anhållen i stället vara den, att Lönner ville säkerställa Klings inställande för rätten, när Kling uppenbarligen saknade fast bostad och arbetsanställning samt kunde befaras underlåta att inställa sig, om han endast erhöle kallelse i vanlig ordning.

Efter tagen del av Anderssons och Berggrens uppgifter anförde Lönner i skrivelse till landsfogden, att han vidhölle de av honom inför biträdande landsfogden Sahlin lämnade uppgifterna. Lönner ville emellertid framhålla, att minnesbilden av det ifrågavarande fallet icke vore för honom helt klar. Det vore också sannolikt, att Kling i samband med målet mot Lööf i viss mån kunde ha kommit i skuggan. Lönner erinrade sig emellertid säkert, att han vid telefonsamtalet med Berggren gjort det klart för honom att Kling skulle anhållas som misstänkt för delaktighet i Lööfs brott i fråga om färgbladsrecepten. När man hade att göra med en så utsökt skicklig kriminalpolitjänteman som Berggren, förutsatte man, att han utan särskild tillsägelse hölle sådant förhör, som avsåges i 24 kap. 8 § rättegångsbalken. Det vore därför icke säkert, att Lönner särskilt framhållit att sådant förhör skulle hållas. Lönner mindes emellertid, att han blivit förvånad över att i protokollen över förhören med Kling ingenting framkommit, som tytt på att han var anhållen och misstänkt, men förmodat, att särskilt protokoll däröver upprättats av kriminalstatspolisen. Det vore troligt, att detta bidragit till att Kling i motsats till Olsson icke kommit att erinras om innehållet i 36 kap. 6 § rättegångsbalken. Lönner trodde, att Berggrens uttalande i slutet av hans berättelse inför biträdande landsfogden om anledningen till att Kling blivit anhållen vore att anse som en hypotes, men det vore också möjligt, att han av någon orsak erhållit en förutfattad mening om anledningen, vilken beklagligt nog blivit orsak till att formaliteterna i fråga om Klings behandling såsom anhållen icke kommit att uppfyllas. Det vore givetvis svårt att i ett fall som det förevarande hålla isär, vilket skäl för att Kling icke tidigare blivit frigiven som kunde framstå som det mest

dominerande. Som det i utredningen nu ville komma till synes hade Klings hörande i målet mot Lööf varit det då mest aktuella. Sett ur Lönners synpunkt hade Klings hörande av Lönner ansetts motivera ett uppskjutande av avgörandet av frågan om framställning om hans häktande. I den av poliskammaren i Göteborg förebragta utredningen om ärendets handläggning därstädes framginge icke, att kriminalpolisen uppfattat Kling såsom anhållen. I brottmålsakten hade Lönner dock återfunnit ett blyerts-koncept av det telegram, som avlåtits till kriminalpolisen i Göteborg. Konceptet hade följande lydelse: "Till Kriminalpolisen i Göteborg. Av Eder på min begäran gripne Karl Axel Erling Kling begäres anhållen och inställd hos statspolisen i Karlstad. Landsfiskal Lönner."

I eget utlåtande anförde landsfogden följande.

Den 26 september 1953 hade landsfogden för komplettering av utredningen haft ett telefonsamtal med t. f. stadsfiskalen Karl Gustaf Olsson, åklagarmyndigheten i Stockholm, vilken den 9 juli 1952 varit ordförande i häradsrätten vid huvudförhandlingen i målet mot Lööf. Olsson hade därvid uppgivit, att han hade "ett svagt minne av att Kling uppgivits vara gripen eller anhållen och efter huvudförhandlingen skulle transporteras till Göteborg". Enligt det minne Olsson nu hade av Kling hade Kling visserligen vid inställandet inför häradsrätten varit gripen eller anhållen såsom misstänkt för något brott, men detta brott hade icke haft något samband med Lööfs brott. — Såsom utlåtande i saken ville landsfogden framhålla följande: Landsfogden ansåge, att Lönner förordnat om Klings anhållande och att han haft skäl därtill. Däremot hade Lönner bort giva klart besked åt de kriminalpolismän från statspolisen, som biträtt honom med förundersökningen, att Kling varit anhållen för brott, så att dessa kunnat upplysa Kling därom och om hans rätt att anlita försvarare under förundersökningen. Så syntes Lönner icke ha förfarit. Sedan Lönner fått veta resultatet av förhöret med Kling och konfrontationen mellan Lööf och Kling den 8 juli 1952, hade Lönner bort förordna om Klings lösgivande. När nu Kling den 9 juli 1952 förts till häradsrätten i Kristinehamn för att vittna, hade Lönner vidare bort upplysa rätten om de misstankar, som han haft mot Kling angående hans delaktighet i Lööfs brott.

På anmodan verkställde polismyndigheten i Göteborg därefter ytterligare utredning i vissa hänseenden genom förhör med Kling, vilken därvid enligt en av kriminalöverkonstapeln Fritz Gustafsson upprättad rapport berättade följande: Kriminalkonstaplarna Vallentin Wallerstedt och Gösta Boman hade gripit Kling i hans bostad i Mölndal troligen den 7 juli 1952 och medfört honom till kriminalstationen i Göteborg, där han fått besked om att han gripits på begäran av landsfiskalen i Filipstad och hade att kvarstanna tills vidare besked komne från landsfiskalen. Kling hade begärt besked om anledningen till kvarhållandet. Wallerstedt hade då telefonerat till

ordonnanspolisen i Göteborg och därpå hade Kling själv fått tala i telefonen med troligen någon ordonnanskonstapel, vilken uppgivit, att Kling på begäran av landsfiskalen i Filipstad skulle transporteras till Karlstad. Ordonnanskonstapeln hade sagt, att begäran därom kommit per teleprinter. Något besked om att han var anhållen hade Kling icke fått vare sig i Göteborg eller senare i Karlstad eller Kristinehamn, såvitt Kling kunde erinra sig. Berggren hade icke underrättat Kling om att Berggren skulle höra Kling såsom misstänkt för brott. Icke heller hade Berggren underrättat Kling om att han ägde rätt att erhålla biträde av försvarare. Berggren hade uppgivit, att Kling skulle höras som vittne mot Lööf och att Kling skulle till Kristinehamn och vittna i saken inför häradsrätten där. Berggren hade förhört Kling om vad han visste om försäljning av recept till färgblad och om han visste, var Lööf fått dessa recept ifrån. Sedan förhöret och konfrontationen den 8 juli ägt rum, hade Berggren endast sagt till Kling, att han fick stanna kvar ”tills i morron”, för då skulle han inställas som vittne i rätten. Kling hade icke före vittnesmålets avläggande den 9 juli fått någon erinran om att han ägde vägra att yttra sig angående omständighet, vars yppande skulle röja att han förövat brottslig handling. Kling vore övertygad om att rättens ordförande icke känt till att Kling varit anhållen förrän åklagaren omedelbart efter vittnesmålets avläggande lämnat upplysning därom. Omedelbart efter det Kling avlagt sitt vittnesmål hade rättens ordförande frågat Kling, vad han begärde i ersättning för inställelsen. Kling hade begärt ersättning för de tre dagar han varit berövad friheten. Åklagaren hade då tagit till orda och uppgivit, att Kling varit anhållen och att Kling därför icke kunde påfordra annan ersättning än fri resa tillbaka till Göteborg. ”Han har varit anhållen, men skall omedelbart försättas på fri fot”, hade åklagaren yttrat. Något annat besked om att Kling försattes på fri fot och anledningen därtill hade icke lämnats honom. Rätten hade därpå tillerkänt Kling ersättning för resa till Göteborg och dagtraktamente med troligen 8 kronor. Kling kunde icke erinra sig, att det inför rätten varit tal om anledningen till att Kling varit anhållen. Så snart Kling vittnat — således före huvudförhandlingens slut — hade han fått följa med troligen någon tingshusvaktmästare till ett rum intill rättens sammanträdesrum, där han av en kvinnlig tjänsteman fått ut reseersättning och traktamente, varpå Kling avlägsnat sig från rätten. Det hade då endast varit 5 minuter kvar till nästa tåg mot Göteborg, varför Kling skyndat till stationen och medföljt detta tåg.

På fråga vilken uppfattning Kling själv fått om anledningen till anhållandet uppgav Kling, att han hade den uppfattningen att han skulle höras som vittne mot Lööf. När Kling av Wallerstedt och Boman förts till kriminalstationen i Göteborg, hade Kling framhållit, att han själv kunde inställa sig i god tid inför rätten i Kristinehamn den 9 juli och att det icke vore nödvändigt att han kvarhölls för att inställas inför rätta. Det hade varit då Wallerstedt överlämnat telefonluren till Kling, så att han i telefon fått tala

med ordonnanspolisen om landsfiskalens i Filipstad begäran att Kling skulle transporteras till Karlstad. Wallerstedt hade framhållit, att han och Boman gripit Kling på landsfiskalens begäran och att de hade laglig rätt och skyldighet därtill. Att Kling varit anhållen hade han icke hört talas om förrän Lönner tagit till orda vid Klings begäran om ersättning för frihetsförlusten.

Kling förklarade vid förhöret slutligen, att han ville ha ersättning för de tre dagar han varit berövad friheten, om det skulle visa sig att Lönner icke haft laga rätt att beröva Kling friheten på sätt som skett.

Enligt en av kriminalkommissarierna i Göteborg N.-S. Trägårdh upprättad rapport uppgåvo Boman och Wallerstedt i fråga om händelseförloppet efter Klings gripande den 7 juli 1952 följande.

Boman: Efter införandet å kriminalstationen hade Kling hemställt om besked rörande anledningen till gripandet. Boman hade upplyst Kling där- om, att gripandet enligt Bomans uppfattning tillkommit som en följd av Klings engagemang i den receptförsäljning, varom Kling hörts av Boman den 3 juli 1952. I anslutning därtill hade Boman omedelbart beställt telefonsamtal med landsfiskalen i Filipstad, vilket expedierats och utväxlat omkring klockan 11.20. Lönner hade underrättat Boman om att Lönner förklarade Kling anhållen samt att Lönner omgående ämnade bekräfta beslutet med telegram innehållande jämväl begäran om transport av Kling till Karlstad. Lönner hade icke nämnt något om arten av det brott, varför Kling misstänkts. Med hänsyn till sin underordnade ställning som polisman hade Boman icke ansett sig lämpligen kunna begära precisering av det brott, varför Kling uppenbarligen måst misstänkas. Emellertid hade Boman haft klart för sig, att Kling var berättigad erhålla icke blott besked om anhållandet som sådant utan jämväl om brottets art. Kling hade under samtalet med Lönner befunnit sig i samma rum som Boman och således varit vittne till vad Boman yttrat. Boman ville därför tro, att Kling misstagit sig i fråga om det av honom påstådda telefonsamtalet med ordonnanspolisen. För så vitt Bomans minne icke sloge helt fel, hade han nämligen låtit Kling övertaga telefonluren för att på så sätt bereda denne tillfälle att själv av Lönner direkt informera sig om anledningen till anhållningsbeslutet. Boman trodde alltså, att Kling och Lönner språkats vid. Därest Boman trots allt skulle ha misstagit sig därutinnan, ville Boman anföra, att något hemlighetsmakeri från hans sida icke förekommit. Lönner hade ju redan i telefonsamtalet med Boman meddelat anhållningsbeslut, och det finge därför anses helt uteslutet, att Boman skulle ha underlåtit upplysa Kling därom. Kling hade gjort ett mycket sympatiskt intryck och redan av den anledningen hade förefunnits skäl att tillmötesgå hans begäran. Boman hölle bestämt före, att Kling antingen av Lönner direkt eller genom förmedlan av Boman underrättats om anhållningsbeslutet men väl måhända icke blivit underrättad om det brott, varå anhållningsbeslutet grundats. När Kling påstode att han icke underrättats om beslutet ifråga, ville Boman

under återopande av det nu anförda ge uttryck för den uppfattningen, att Klings minne sveke honom på denna punkt på grund av att han icke erhållit kännedom om det brott, som föranlett beslutet. Boman hade avlämnat Kling i kriminalpolisens arrestlokaler i omedelbar anslutning till samtalet med Lönner. Därefter hade Boman den 7 juli icke haft någon förbindelse med Kling.

Wallerstedt: Han hade vid gripandet av Kling så att säga endast biträtt Boman, som tilldelats ärendet. Därför hade Wallerstedt icke i någon högre grad engagerat sig däri. Wallerstedt erinrade sig dock Kling som en hygglig och sympatisk person och hade kvar den minnesbilden, att han funnit Lönners beslut att anhålla Kling vara egendomligt.

Sedan jag därefter berett Lönner tillfälle att taga del av vad i ärendet förekommit samt inkomma med slutligt yttrande däri, anförde Lönner i afgivet yttrande följande.

Det ville synas som om Kling redan i Göteborg erhållit besked om orsaken till hans anhållande. Lönner kunde numera icke erinra sig något sådant telefonsamtal med Kling som omnämndes av Boman. Det vore emellertid icke omöjligt att Lönner själv per telefon delgivit Kling orsakerna. Lönner ville icke medgiva, att ett uppskjutande av beslutet om Klings frigivande före hans hörande vid domstolen varit oberättigat. Med hänsyn till hans medhjälp vid försäljningen av recepten och hans därför uppburna ersättning hade Lönner hela tiden ansett Kling starkt misstänkt för delaktighet i Lööfs brott. På grund av att Kling saknat fast bostad och ordnat arbete ävensom medel till sitt uppehälle hade det varit nödvändigt att omhändertaga honom för att dels säkerställa den bevisning hans vittnesmål innebure och dels möjliggöra hans häktande, därest hans delaktighet bleve klargjord. Att han icke kommit att erhålla den juridiska behandling enligt rättegångsbalken, som han varit berättigad till, finge tillskrivas en serie olyckliga omständigheter, kanske mest brådskan kring målet mot Lööf. Svårt vore ju också att långt efteråt erinra sig alla detaljer. Filipstads distrikt hade omkring 1 000 brottmål per år och det vore därför förklarligt, att man tappade kontakten med ett ärende så snart detsamma betraktades som avslutat. Lönner vore säker på att han för rättens ordförande omtalat, att Kling var anhållen, men Lönner kunde givetvis icke garantera hur ordföranden uppfattat meddelandet. — Lönner vore fullt medveten om att han bort giva Berggren tydligare order om Klings hörande och annat. Orsaken vore emellertid ursäktlig, då Lönner förutsatt att Berggren skulle förstå innebörden av anhållandet. Det vore alldeles klart, att man i fortsättningen finge inrikta sig på bättre ordergivning, tydligen skriftlig och per telegram. Någon ersättning till Kling syntes Lönner icke böra utgå. Kling hade, enligt de uppgifter Lönner erhållit från Göteborg, vid tiden för gripandet icke haft någon anställning. Därest ersättning emellertid ansåges böra utgå, borde

utredningen kompletteras med uppgifter om hans anställnings- och ekonomiska förhållanden m. m. vid tiden för anhållandet.

I en till landsfogden i Värmlands län avlåten skrivelse anförde jag där-
efter följande.

I ärendet är upplyst, att sedan vid förundersökningen angående Lööf framkommit, att Kling biträtt Lööf vid försäljningen till ett bolag i Stockholm av de av Lööf innehavda, på orättmätigt sätt åtkomna recepten, Kling den 3 juli 1952 hörts å polisstationen i Göteborg, därvid Kling förnekat kännedom om Lööfs åtkomst av recepten. Den 7 juli 1952 har Lönner i telefon till kriminalpolisen i Göteborg begärt, att Kling skulle gripas och införpassas till kriminalstatspolisen i Karlstad. Efter det Kling med anledning av detta anhållningsbeslut gripits samma dag klockan 10.50, varom Lönner underrättats genom telefonsamtal klockan 11.20, har Lönner vid samtalet och därefter i telegram begärt Klings anhållande och transporterrande till Karlstad. Kling har därpå överförts till Karlstad, där förhör med honom hållits av kriminalkonstapeln Berggren den 8 juli, då Kling även konfronterats med Lööf. På eftermiddagen den 8 juli har Berggren per telefon underrättat Lönner om resultatet av förhöret och konfrontationen, därvid Lönner lämnat Berggren det beskedet att Kling skulle påföljande dag av Berggren inställas vid huvudförhandlingen i målet mot Lööf. Sedan Kling under nämnda huvudförhandling hörts såsom vittne i målet, har han frigivits och fått återvända till Göteborg.

Även om Lönner till en början kunnat misstänka Kling för brottsligt förfarande med avseende å de ifrågavarande recepten, måste av den förebragta utredningen anses framgå, att anledning icke förelegat att efter förhöret med Kling den 3 juli beröva honom friheten. Några omständigheter, som vederlade Klings vid nämnda förhör lämnade uppgifter, hade icke förebragts. Då vad mot Kling förekommit icke innefattade skälig misstanke om brottsligt förfarande, hade Lönner icke ägt anhålla honom i och för anställande av ytterligare förhör i Karlstad. Berggrens förhör med Kling och konfrontationen med Lööf den 8 juli hade — i stället för att stärka misstankarna mot Kling — bekräftat riktigheten av dennes tidigare berättelse. Under alla omständigheter hade det därför ålegat Lönner att, sedan han sistnämnda dag av Berggren underrättats om resultatet av förhöret och konfrontationen, omedelbart förordna om Klings frigivande. Att låta avgörandet, om Kling skulle frigivas eller framställning göras om hans häktande, anstå i avvaktan på att Kling eller Lööf måhända skulle lämna andra uppgifter vid huvudförhandlingen i målet mot Lööf, kan uppenbarligen icke ha varit befogat.

I själva verket synes det varken ha varit misstanke om brottsligt förfä-

rande från Klings sida eller tanken att bevis mot honom skulle framkomma vid huvudförhandlingen, som föranlett Lönner att anhålla Kling den 7 juli och sedan kvarhålla honom till huvudförhandlingen. Enligt min mening måste det i stället antagas, att Lönners berörda åtgärder skett i syfte att säkerställa Klings hörande såsom vittne i målet mot Lööf. Att så varit fallet vinner stöd av följande omständigheter.

Sedan Lönners den 7 juli meddelade anhållningsbeslut verkställdes genom Klings gripande samt Lönner underrättats därom, hade det ålegat Lönner att föranstalta om förhör med Kling jämlikt 24 kap. 8 § rättegångsbalken. Vid nämnda förhör hade Kling skolat erhålla besked om det brott, för vilket han var misstänkt, och om sin rätt att under förundersökningen anlita försvarare. Lönner har emellertid helt underlåtit att lämna förhørsledarna instruktioner i ifrågavarande hänseenden. Den enda instruktion Lönner meddelat den 7 juli har varit en order att Kling skulle inställas hos statspolisen i Karlstad, och den 8 juli har Lönner icke givit annat besked rörande den fortsatta förundersökningen än att Kling skulle inställas vid huvudförhandlingen i målet mot Lööf. Berggren har också uppgivit, att han icke erhållit order av Lönner att höra Kling såsom misstänkt för brott och att han ej heller förhört Kling i sådan egenskap. Med den av Lönner beordrade konfrontationen kunde icke heller gärna ha åsyftats annat än att förmå Lööf att medgiva riktigheten av Klings uppgifter. Berggren har tydligen hyst den uppfattningen att Kling anhållits för att höras som vittne, enär det kunde befaras att Kling icke skulle efterkomma en kallelse till rätten i vanlig ordning. Om detta varit anledningen till frihetsberövandet, vinner Lönners berörda underlåtenhet att leda och övervaka förundersökningen sin fulla förklaring.

Vidare har Lönner såsom åklagare i målet mot Lööf vid huvudförhandlingen den 9 juli åberopat Kling som vittne utan att för rätten giva tillkänna, att Kling vid tillfället var anhållen såsom misstänkt för delaktighet i det brott, om vilket han skulle höras. Sedan Kling avgivit sitt vittnesmål och Lönner upplyst, att Kling var anhållen men skulle frigivas, har Kling av rätten i vittnesersättning tillerkänts traktamente för en dag samt kostnaden för återresan till Göteborg. Av allt att döma har således Lönner beslutat, att Kling skulle frigivas omedelbart efter det han avlagt sitt vittnesmål. Jämväl dessa omständigheter tala för att Kling i själva verket icke var anhållen såsom misstänkt för delaktighet i Lööfs brott.

Lönner har själv i sitt slutliga yttrande till mig anfört, att då Kling saknat fast bostad och ordnat arbete ävensom medel till sitt uppehälle, Lönners åtgärd att anhålla Kling delvis vidtagits i syfte att säkerställa den bevisning hans vittnesmål kunde innebära.

Även om Lönner ansett det vara av aldrig så stor vikt att Kling togs i förvar för sådant ändamål, borde det ha stått klart för Lönner, att det var lagstridigt att, utan domstols beslut, beröva en person friheten för att in-

ställa honom till vittnesförhör. Skulle det icke kunna anses utrett att Lönner handlat i sådan avsikt, måste Lönner dock anses ha överskridit sin befogenhet genom att anhålla Kling såsom misstänkt för delaktighet i Lööfs brott. Genom anhållandet av Kling den 7 juli och i allt fall genom att icke den 8 juli förordna om hans frigivande har Lönner därför gjort sig skyldig till felaktigt förfarande av sådan beskaffenhet, att detsamma icke kan undgå beivran.

Därest Lönner — mot min i det föregående uttalade uppfattning — skulle anses ha varit berättigad att på grund av misstanke om brott anhålla Kling och kvarhålla honom tills han vittnat vid huvudförhandlingen, har Lönner i allt fall gjort sig skyldig till tjänstefel i följande hänseenden.

Såsom förut anförts har Kling icke erhållit besked om vare sig det brott, för vilket han misstänktes, eller den honom tillkommande rätten att anlita försvarare. Ej ens de polismän, som omhändertagit eller förhört Kling, synas ha haft kännedom om varför han anhållits, och denna ovetenhet kan icke läggas dem till last utan har uppenbarligen berott på att Lönner icke lämnat dem erforderliga instruktioner. Betecknande härutinnan är, att Lönner, enligt vad han själv uppgivit, utan vidare antagit att Berggren skulle hålla förhör med Kling enligt 24 kap. 8 § rättegångsbalken, oaktat ett sådant förhör skolat hållas av Lönner själv eller av polisman, som därtill särskilt beordrats av Lönner. Förundersökningen rörande Kling har följaktligen präglats av en så anmärkningsvärd försumlighet från Lönners sida i fråga om ledning och övervakning, att den icke kan anses ursäktlig.

Lönner har vidare, enligt vad förut framhållits, underlåtit att vid huvudförhandlingen i målet mot Lööf giva till känna, att Kling var anhållen såsom misstänkt för delaktighet i det brott, som vittnesmålet rörde. I 36 kap. 6 § rättegångsbalken förordnas, att vittne må vägra yttra sig angående omständighet, vars yppande skulle röja att vittnet förövat brottslig handling, och i 13 kap. 4 § strafflagen stadgas straffrihet för den som lämnat osann uppgift eller förtigit sanningen angående sådant, varom han ägt vägra att yttra sig, i fall då omständigheterna innebära skälig ursäkt för honom. Med hänsyn till dessa bestämmelser kan redan lämpligheten av att i förevarande fall låta höra Kling som vittne starkt ifrågasättas. För bedömandet av värdet av Klings vittnesmål och därmed även för meddelandet av en riktig dom i målet måste det under alla omständigheter ha varit av största vikt för rätten att äga kännedom om att Kling var så starkt misstänkt för delaktighet i Lööfs brott, att han vid vittnesmålets avgivande var anhållen, och att Lönner sålunda övervägde att göra framställning om hans häktande. Även genom sin uraktlåtenhet att upplysa rätten om dessa förhållanden har Lönner gjort sig skyldig till en anmärkningsvärd försummelse.

På grund av vad jag sålunda anført uppdrog jag åt landsfogden att vid vederbörlig domstol väcka och utföra talan mot Lönner för olaga anhål-

lande av Kling. Ansvar borde yrkas enligt 15 kap. 22 § strafflagen. För den händelse denna talan icke skulle vinna bifall, borde landsfogden i andra hand yrka ansvar å Lönner jämlikt 25 kap. 4 § strafflagen för hans ovanberörda försumlighet att leda och övervaka förundersökningen rörande Kling och att före Klings vittnesmål upplysa rätten om att Kling var anhållen såsom delaktig i det brott, varom han skulle vittna. Tillfälle borde beredas Kling att i målet föra talan, och borde av honom framställda ersättningsanspråk, i den mån de funnes befogade, av landsfogden understödjas.

Östersysslets domsagas häradsrätt, varest åtalet väcktes och Kling yrkade skadestånd av Lönner med 75 kronor för förlorad arbetsförtjänst och 75 kronor för psykiskt lidande, yttrade i dom *den 1 juli 1954* följande.

Lönner har bestritt åtalet till alla delar.

Beträffande arten av målet mot Lööf samt anledningen till Klings anhållande och kvarhållande har Lönner vid huvudförhandlingen anfört:

Målet mot Lööf hade varit ett av de vidlyftigaste och svåraste Lönner haft sedan han 1948 börjat tjänstgöra som landsfiskal i Filipstads distrikt. Den anmälan från Rosendahls Fabriker, med stöd varav utredningen igångsatts, hade avsett industrispionage och det hade därför redan från början stått klart, att stora värden stått på spel. Sådana recept på färgsammanställningar, som Lööf förmodades ha tillägnat sig, skulle i en konkurrenshand ha haft ett mångdubbelt större värde än 10 000 kronor. Lööf hade under förundersökningens gång nekat till det yttersta och erkänt endast sådana omständigheter, varom han blivit överbevisad. Lööf hade varit svårhanterlig och av en ytterst farlig, samhällsfientlig typ. På grund av Lööfs inställning hade stora bevisvärigheter uppstått. Det hade också varit till följd av målets besvärliga karaktär som Lönner påkallat biträde av kriminalstatspolisen i Karlstad. Lönner hade själv tjänstgjort som undersökningsledare.

Anledningen till att Lönner den 7 juli beslutat anhålla Kling hade varit, att Kling av Lönner ansetts skäligen misstänkt för medverkan till grov stöld eller häleri i fråga om recepten samt att Kling bott på ett "riktigt kyffe" i Göteborg och dessutom varit medellös, arbetslös och utan fast bostad, varför det funnits anledning befara, att Kling skolat avvika. De omständigheter som föranlett Lönner till misstanke om att Kling gjort sig skyldig till brottslig gärning hade framförallt varit, att Kling medverkat vid försäljningen av recepten i Stockholm, att han kvitterat och mottagit köpeskillingen samt att Kling för personlig räkning erhållit kontant ersättning. Vidare gäve det förhållandet att Lööf under förundersökningen icke velat vidkännas Kling anledning att förmoda, att Kling haft större andel i försäljningen än vad som framkommit. På anförda grunder ansåge Lönner, att han haft laga skäl att anhålla Kling.

Anledningen till att Lönner den 8 juli beslutat kvarhålla Kling efter för-

höret och konfrontationen hade varit de tidigare angivna starka misstankarna, som funnits mot Kling om brottslig gärning och vilka kvarstått med oförminskad styrka, ävensom de omständigheter i övrigt, som föranlett Klings anhållande. Lönner hade hela tiden trott, att Kling gjort sig skyldig till brottslig gärning med avseende å recepten. Visserligen hade varken vid förhöret eller konfrontationen framkommit något som stärkt misstankarna mot Kling, men Lönner hade räknat med att vid huvudförhandlingen skulle ha förebragts sådana omständigheter mot Kling, att Lönners misstankar skulle ha bekräftats och Lönner därför efter förhandlingen skulle ha kunnat begära Klings häktande. Det hade nämligen varit tänkbart, att Lööf inför den press, som vanligen vore förbunden med en domstolsförhandling, skulle ha avslöjat förhållanden, som han förtigit inför polisen samt att detta i sin tur skulle ha föranlett Kling att berätta mera än tidigare. På anförda grunder ansåge Lönner, att han haft laga skäl att även efter förhöret och konfrontationen hålla Kling anhållen.

Lönner bestrede, att han anhållit och kvarhållit Kling i avsikt att höra honom som vittne, och ansåge denna misstanke vara för honom — en erfaren landsfiskal — ”rent genant”. Det hade visserligen varit så, att Kling kommit att höras som vittne i målet, varför Lönners åtgärd att beröva Kling friheten av JO givetvis kunde tolkas till Lönners nackdel. Lönner ville i detta hänseende endast påpeka, att Kling upptagits i Lönners anhållningsliggare som misstänkt för medverkan till grov stöld, och detta hade givetvis icke skett, om Lönner velat försäkra sig om Klings person för att höra honom som vittne, enär i liggaren icke fördes några anteckningar om vittnen.

Lönner ansåge med stöd av det anförda, att han icke gjort sig skyldig till rättsstridigt tvång.

Beträffande den formella behandlingen av ärendet har Lönner uppgivit följande.

Alltsedan utredningen mot Lööf påbörjats hade han biträts av två kriminalpolismän, Andersson och Berggren. Andersson hade stått till Lönners förfogande fram till den 3 juli, varefter Berggren ensam hjälpt Lönner med utredningen. Andersson och Berggren hade under större delen av utredningen varit i Filipstad men hade även varit på andra håll och hållit förhör med olika personer. Därefter hade Lönner fått del av förhørsresultaten. Berggren hade visserligen under utredningens gång varit sysselsatt även med andra utredningar, men det vore Lönners uppfattning att Berggren ”känt till denna affär lika bra som Lönner själv”. Den 7 juli hade Lönner ringt till Berggren, som då befunnit sig på en mordbrandsutredning i Säffle, och meddelat, att Lönner begärt Kling anhållen i Göteborg och att Kling skulle överföras till Karlstad, samt uppmanat Berggren att hålla förhör med Kling i Karlstad. Lönner kunde icke erinra sig, huruvida han upplyst göteborgspolisen eller Berggren om anledningen till Klings anhållande och om

det brott misstanken mot Kling avsett. Beträffande göteborgspolisen hade emellertid tidigare under utredningens gång lämnats direktiv om att Kling skulle höras om sin eventuella delaktighet i brottsligt förfarande med avseende å recepten. Beträffande Klings behandling i Karlstad hade Lönner tagit för givet, att Berggren känt till, att Kling varit anhållen som misstänkt för delaktighet i Lööfs brott. "Berggren visste ju i vilken mån Kling varit med om detta." Om Berggren varit osäker, hade det legat nära till hands, att han av Lönner inhämtat klart besked. Lönner visste, att han icke uttryckligen uppmanat Berggren att hålla förhör jämlikt 24 kap. 8 § rättegångsbalken. Han hade utgått från att Berggren, vilken han lärt känna som en mycket skicklig polisman, utan särskild anmaning skulle hålla sådant förhör och föra protokoll däröver. Det förekomme aldrig, att en polisman, som vore insatt i en utredning, uttryckligen anmanades att med en anhållen hålla förhör jämlikt 24 kap. 8 § rättegångsbalken, vilket innebure att den misstänkte erhöle besked om det brott misstanken avsåge och om hans rätt att anlita försvarare, utan förundersökningsledaren brukade utgå ifrån att så skedde. Anledningen till att någon anteckning icke influerades i anhållningsliggaren om tidpunkten för förhör jämlikt förenämnda paragraf hade varit, att Berggren vid ett telefonsamtal, som Lönners assistent några dagar senare haft med denne, upplyst, att något sådant förhör icke hållits. — Beträffande huvudförhandlingen den 9 juli har Lönner medgivit, att han icke vid själva sammanträdet upplyst om, att Kling varit anhållen. Emellertid hade han varit fullt övertygad om att häradsrättens ordförande haft vetskap därom, enär han någon dag tidigare talat med denne i telefon om målet mot Lööf och därvid upplyst, att Kling suttit anhållen.

Lönner ansåge med stöd av det anförda, att han icke gjort sig skyldig till tjänstefel.

På åklagarens begäran har vittnesförhör ägt rum med Berggren.

Berggren har uppgivit: Han hade biträtt Lönner och Andersson med utredningen om receptstölderna från Rosendahls Fabriker. Det hade varit en mycket svår utredning och det hade varit svårt att få de anhållna att göra några medgivanden. Berggren kände till, att Andersson från en stockholmsfirma fått besked om att firman innehafte ett kvitto, som varit undertecknat med namnet Kling, samt att Kling kontaktat bolaget per telefon från Göteborg. Berggren kände också till, att Andersson därefter hos göteborgspolisen begärt, att Kling skulle höras på vissa särskilt angivna punkter. Först den 3 juli hade Berggren blivit direkt inkopplad på fallet Kling. Berggren hade då varit i Filipstad, och Lönner och han hade under en promenad i staden diskuterat om Kling. Lönner hade "nog" då beslutat sig för att höra Kling mot Lööf vid huvudförhandlingen och Berggren hade "ett minne av att Lönner varit tveksam om hur han skulle förfara". Lönner hade påpekat bland annat, att Kling saknat fast bostad och fast anställning. Berggren hade även "hållit med Lönner om att det kanske kunde

finnas en viss risk, att Kling inte inställde sig på en vanlig kallelse". På eftermiddagen den 7 juli hade han i Säffle haft ett telefonsamtal med Lönner, vilken då omtalat, att Kling samma dag varit på väg till Karlstad och skulle väntas dit samma kväll. Därefter hade Lönner bett, att Berggren skulle "höra Kling litet ytterligare" samt att Berggren skulle höra Lööf mot Kling. Den 8 juli hade Berggren även förhört Kling och konfronterat Kling och Lööf med varandra. Därefter hade han i ett telefonsamtal samma dag underrättat Lönner om resultatet av förhöret och konfrontationen. Han hade frågat Lönner, om han skolat sända denne tilläggsprotokollen över förhöret, men Lönner hade då svarat, att Berggren kunde taga med sig protokollen samtidigt som han påföljande dag inställde Kling inför häradsrätten. Berggren trodde, att han redan vid telefonsamtalet den 7 juli fått order att inställa Kling till huvudförhandlingen, och grundade detta antagande på att han vid förhöret den 8 juli underrättat Kling om att denne skulle inställas vid huvudförhandlingen. Berggren trodde icke, att det vare sig vid hans besök i Filipstad eller vid telefonsamtalen den 7 eller den 8 juli varit tal om att Kling varit anhållen. Det hade endast sagts, att Kling skulle hämtas till Karlstad för att inställas vid rätten. Även om ordet "anhållen" sålunda icke nämnts hade Berggren emellertid "nog" haft klart för sig, att Kling varit anhållen, och den uppfattningen hade han fått därför att "man kan väl inte utan vidare gripa en människa och förpassa honom och visitera av honom och sätta in honom utan att han är anhållen". Berggren hade emellertid icke fått någon uppgift om att Kling varit anhållen som misstänkt för delaktighet i brott. Det hade icke heller i det protokoll, som förts vid det förhör med Kling som hållits i Göteborg, funnits någon anteckning om att Kling skulle höras som misstänkt eller att förhör ägt rum jämlikt 24 kap. 8 § rättegångsbalken. Berggren hade icke heller beordrats att hålla förhör med Kling jämlikt nämnda paragraf. Det förhör Berggren hållit med Kling hade enligt Berggrens uppfattning varit ett vittnesförhör. Det hade varit vid samtalet i Filipstad den 3 juli, som Berggren fått för sig att Kling skulle betraktas som vittne. Berggren hade visserligen känt till, att det icke funnes någon möjlighet att i denna ordning beröva någon friheten för att höra honom som vittne, men han hade likväl icke velat ifrågasätta riktigheten av undersökningsledarens åtgärd.

Närmare hörd om anledningen till att Berggren fått den uppfattningen att Kling skulle höras som vittne har Berggren uppgivit, att Lönner vid samtalet i Filipstad den 3 juli sagt "rent ut", att Lönner beslutat höra Kling som vittne. Då Berggren därefter tillfrågats, huru han då kunnat få den uppfattningen att Kling varit anhållen, trots att Lönner enligt Berggrens nu lämnade uppgifter sagt att Kling skulle höras som vittne, har Berggren endast uppgivit, att han icke insett, att han haft några "skäl att fundera över om Lönner gjort rätt eller inte". Ytterligare hörd har Berggren uppgivit, att han trott, att Kling varit anhållen för att inställas inför rätten. —

Berggren hade varit i tjänst som polisman sedan 1936 och hade de sista sex åren tjänstgjort på statspolisens kriminalavdelning. Han hade förordnats som förhørsledare såväl av landsfogden som av landsfiskalerna i länet och hade icke — såvitt han hade sig bekant — i något enda fall försummat de formaliteter, som skulle iakttagas i fråga om personer, som varit anhållna såsom misstänkta för brott.

Enligt bestämmelserna i 24 kap. 1 § rättegångsbalken må häktning ske av den, som på sannolika skäl är misstänkt för brott, varå straffarbete kan följa, om med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller annan omständighet skäligen kan befaras, att han avviker eller annorledes undandraget sig lagföring eller straff. Enligt bestämmelse i 24 kap. 5 § rättegångsbalken må den mot vilken förekommer skäl till häktning anhållas i avbidan på rättens beslut därom.

De omständigheter, vilka av Lönner åberopats till stöd för att han ansett Kling skäligen misstänkt för medverkan till grov stöld eller för häleri, ha enligt häradsrättens uppfattning innefattat tillräckliga skäl för uppkomsten av sådan misstanke. Nämnda brott kunna medföra straffarbete. Med hänsyn därtill och i beaktande av vad Lönner obesträtt uppgivit om Klings vid tidpunkten för anhållandet ostadiga arbets- och bostadsförhållanden, vilka utgjort fara för att Kling skolat avvika, anser häradsrätten Lönner ha haft laga skäl för anhållandet av Kling.

Därefter uppkommer frågan, huruvida Lönner ägt rätt att efter förhöret och konfrontationen den 8 juli fortfarande ha Kling anhållen.

Varken vid förhöret eller konfrontationen framkom något som kunde stärka misstankarna mot Kling. I stället bekräftades därvid riktigheten av vad Kling tidigare uppgivit. Det kan förty icke anses, att därefter förelegat sådana skäl till misstanke att Kling begått brottslig gärning, att Lönner i fortsättningen ägt ha Kling anhållen.

Som Lönner emellertid icke kan anses övertygad att ha handlat i annan tanke än att Kling verkligen gjort sig skyldig till den brottslighet, varför han varit av Lönner misstänkt, kan Lönner icke straffas för det han kvarhållit Kling efter konfrontationen.

På grund av vad sålunda anförts och enär genom den i målet förebragta utredningen mot Lönners bestridande icke heller är styrkt, att han berövat Kling friheten i avsikt att höra honom som vittne, skall åtalet mot Lönner för rättsstridigt tvång ogillas.

Härefter återstår att bedöma, huruvida Lönner gjort sig skyldig till tjänstefel.

Vad först angår frågan om Lönner lämnat honom underställd polispersonal klara uppgifter om anledningen till Klings anhållande får genom Berggrens vittnesmål och vad i övrigt i målet förekommit anses utrett, att Lönner icke lämnat sådana uppgifter. Genom sin underlåtenhet härutinnan har Lönner förfarit felaktigt. Med hänsyn till vad Lönner uppgivit därom, att

göteborgspolisen tidigare fått direktiv om att Kling skulle höras om sin delaktighet i brottsligt förfarande med avseende å recepten, och i beaktande av att Berggren biträtt Lönner under förundersökningen får Lönner anses i viss utsträckning ha haft skäl att antaga, att den honom underställda polispersonalen skolat känna till anledningen till Klings anhållande. Lönners underlåtenhet är med hänsyn härtill ursäktad i sådan grad, att den icke bör medföra ansvar för tjänstefel.

Vidkommande därefter frågan, om Lönner i övrigt icke lett förundersökningen på föreskrivet sätt, framgår, att Lönner givit Berggren i uppdrag att hålla förhör med Kling ävensom att förhör ägt rum. Av Lönners uppgifter framgår tydligt, att han med förhöret avsett ett sådant förhör, som omtalas i 24 kap. 8 § rättegångsbalken. Anledningen till att detta förhör icke av Berggren uppfattats som ett sådant förhör har uppenbarligen varit Lönners underlåtenhet att upplysa Berggren om att Kling av Lönner varit misstänkt för delaktighet i Lööfs brott. Därest Berggren erhållit sådant besked måste med hänsyn till vad i målet blivit upplyst om Berggrens skicklighet som polisman förutsättas, att förundersökningen därefter kommit att äga rum enligt meddelade bestämmelser. Som emellertid Lönner särskilt lagts till last sin underlåtenhet att upplysa om anledningen till Klings anhållande, vilken underlåtenhet sålunda enligt häradsrättens uppfattning varit orsak till att förundersökningen icke ägt rum i stadgad ordning, bör Lönner icke därjämte läggas till last, att han icke i övrigt lett förundersökningen på föreskrivet sätt.

Genom Lönners eget medgivande är slutligen utrett, att Lönner icke vid huvudförhandlingen upplyst häradsrätten, att Kling varit anhållen som misstänkt för delaktighet i Lööfs brott. Därigenom har Lönner enligt häradsrättens uppfattning förfarit felaktigt. I beaktande av vad Lönner obesträtt uppgivit därom, att han någon dag före huvudförhandlingen vid telefonsamtal berättat för häradsrättens ordförande, att Kling varit anhållen, och med hänsyn till stadgandet i 36 kap. 10 § rättegångsbalken, enligt vilket det åligger rätten att innan vittnesmål avlägges söka utröna om vittnet till part eller till saken står i något förhållande, som kan vara av vikt för bedömning av tilltron till vittnets berättelse, anser häradsrätten emellertid Lönners sistnämnda underlåtenhet icke vara av beskaffenhet att medföra ansvar.

På anförda grunder skall jämväl åtalet för tjänstefel ogillas.

Lönner har bestritt skadeståndsskyldighet. Såsom ett i och för sig skäligt belopp har Lönner vitsordat 25 kronor i ersättning för psykiskt lidande.

Vid ovanstående utgång i ansvarsfrågan är Kling icke berättigad till skadestånd.

Häradsrätten ogillar åtalet. Klings skadeståndstalan lämnas utan bifall.

Från denna dom, som innefattade nämndens enhälliga mening, var häradsrättens ordförande skiljaktig och anförde följande:

”Lika med häradsrätten anser jag utrett, att Lönner underlåtit såväl att lämna honom underställd polispersonal klara uppgifter om anledningen till Klings anhållande som att vid huvudförhandlingen i målet mot Lööf upplysa om att Kling varit anhållen som misstänkt för delaktighet i Lööfs brott samt att Lönner härigenom förfarit felaktigt.

De omständigheter, Lönner åberopat till försvar för sin underlåtenhet i ovannämnda hänseenden, kan emellertid enligt min mening icke föranleda till att Lönner därigenom kan anses ursäktad i sådan grad, att han för vad han sålunda låtit komma sig till last kan undgå ansvar för tjänstefel.

Kling kan dock på grund därav icke anses berättigad till skadestånd.

Jag är i övrigt ense med pluraliteten.

Domslut.

Jag prövar lagligt döma Lönner jämlikt 25 kap. 4 § strafflagen för tjänstefel att till kronan utgiva 10 dagsböter om 15 kronor.

Klings skadeståndstalan lämnas utan bifall.”

Med den utgång åtalet fått i häradsrätten fann jag mig icke kunna åtnöjas. Jag anmodade därför landsfogden i Värmlands län att hos Svea hovrätt fullfölja talan mot häradsrättens dom under yrkande om bifall till åtalet.

Målet är beroende på hovrättens prövning.

6. Tjänstefel av nämndeman genom röjande av innehållet i en av domstol vid enskild överläggning beslutad men ännu icke offentliggjord dom.

Av handlingarna i ett genom klagomål av vägmästaren Sigurd Granbrant i Barsele härstädes anhängiggjort ärende inhämtas följande.

Allmän åklagare påstod vid Åsele och Vilhelmina häradsrätt efter stämning å klaganden och skogsarbetaren Alvar Svensson i Lillögda ansvar å klaganden för rattfylleri, medverkan till rattfylleri och medverkan till olovlig körning samt å Svensson för rattfylleri, olovlig körning och vårdslöshet i trafik.

Huvudförhandling i målet hölls å tingsstället i Åsele den 26 oktober 1953 inför häradsrätten med nämnd och med häradshövdingen Erik Thomasson såsom ordförande. Vid förhandlingen anförde åklagaren: Klaganden och Svensson hade natten mellan den 18 och den 19 juli 1953 å allmän väg inom Åsele socken fört en klaganden tillhörig personbil oaktat båda varit så påverkade av starka drycker, att det kunde antagas att de icke på be-

tryggande sätt kunnat föra fordonet. Svensson hade saknat körkort. Klaganden hade överlåtit förandet av bilen åt Svensson, oaktat klaganden vetat att Svensson var spritpåverkad och saknade körkort. Svensson hade vidare fört bilen ovarsamt i det att han i en kurva kört för fort, varvid bilen kommit av vägen och rullat runt samt fått svåra skador.

Svensson vitsordade, att han saknat körkort, och klaganden vidgick, att han överlämnat åt Svensson att föra bilen. Klaganden uppgav, att han, innan han överlämnat ratten åt Svensson, frågat denne om han kunde köra bil, vartill Svensson svarat att han avlagt prov under militärtjänst. Rörande åtalet mot Svensson för ovarsam körning påstod Svensson, att han fått punktering, vilket haft till följd att han kört av vägen. Både klaganden och Svensson bestredo, att de under körningen varit spritpåverkade.

Vid huvudförhandlingen tillkännagavs, att dom i målet skulle meddelas genom att hållas tillgänglig å rättens kansli i Lycksele den 9 november 1953. Efter rättsförhandlingens slut den 26 oktober 1953 höll rätten enskild överläggning, varvid domen beslutades.

I domen, som meddelades å utsatt dag, dömdes dels klaganden jämlikt 3 § andra stycket samt 4 § 1 mom. lagen om straff för vissa trafikbrott, sistnämnda lagrum jämfört med 3 kap. 4 § strafflagen samt allt under tillämpning av 4 kap. 1 och 2 §§ strafflagen, att för medverkan till olovlig körning och medverkan i rattfylleri hållas i fängelse två månader, dels ock Svensson jämlikt 3 § första stycket, 1 § första stycket och 4 § 1 mom. lagen om straff för vissa trafikbrott ävensom 4 kap. 1 och 2 §§ strafflagen att för olovlig körning, vårdslöshet i trafik och rattfylleri hållas i fängelse likaledes två månader.

I en den 23 februari 1954 hit inkommen skrift anförde klaganden följande.

Endast någon dag efter tingsförhandlingen den 26 oktober 1953 hade det av ett flertal personer i Siksjö och Lillögda byar samt i Åsele varit känt, att domen i målet mot klaganden och Svensson skulle lyda på fängelse i två månader. Orsaken därtill vore, att en av rättens ledamöter redan dagen efter målets handläggning omtalat domslutet för mätningsteknikern Börje Salomonsson i Åsele. Denne, som ju ej hade någon tystnadsplikt i ett fall som detta, hade i sin tur omtalat saken för andra personer. Klaganden misstänkte, att det vore Thomasson som yppat domslutet. Thomasson och Salomonsson hade nämligen dagen efter tingsförhandlingen sammanträffat i Borgsjö vid handläggningen av ett annat trafikmål, i vilket Salomonsson hörts som vittne.

Sedan jag anmodat Thomasson att till mig inkomma med yttrande över klagomålen samt Thomasson i avgiven förklaring bestritt, att han för Salomonsson eller annan obehörig röjt domens innehåll, uppdrog jag åt lands-

fogden i Västerbottens län att genom förhör med Salomonsson verkställa utredning i saken.

Med anledning därav höll landsfogden Erik G. Sahlin förhör med Salomonsson, vilken därvid berättade följande.

Den 27 oktober 1953 hade Salomonsson infunnit sig som vittne vid en huvudförhandling i ett trafikmål, som handlades å olycksplatsen i närheten av vägskälet vid Borgsjöbyn. Salomonsson hade färdats till platsen i sin personbil. Sedan Salomonsson avgivit sitt vittnesmål och handläggningen av målet avslutats, hade han begivit sig till sin bil, vänt densamma och kört Umeå-vägen fram. Han hade då i backspegeln sett, att en man stått och vinkat vid vägkanten. Salomonsson hade stannat bilen och mannen hade frågat om "en fru" kunde få följa med i bilen. Salomonsson hade jakat därtill, och därefter hade en kvinna kommit in i bilen och tagit plats i framsätet. Salomonsson hade sedan fört bilen till Åsele, och hans kvinnliga passagerare hade begärt att få bli skjutsad till busstationen i Åsele. Hon hade icke presenterat sig, men Salomonsson hade känt igen hennes utseende och vetat, att hon var ledamot av rätten som nämndeman. Salomonsson hade först sagt någonting om den ruskiga väderleken och att det ej var så roligt att stå ute på vägarna och ha förrättningar. Passageraren hade svarat, att "det går ju an när det är så kort förhandling som i dag, men i går tog det en fyra timmar". Hon hade talat om, att hon därvid avsåge ett mål, som rört en trafikolycka vid Lillögda. Då hon nämnt Lillögda, hade Salomonsson förstått vilket mål det gällt. Han hade nämligen vetat, att två personer stått åtalade för rattfylleri samt att olycksplatsen var belägen vid Lillögda. Han hade därefter frågat passageraren, hur det hade gått i målet, och hon hade då svarat: "Det blev två månader, och det var rätten fullständigt enig om." Salomonsson hade därigenom fått klart för sig, att de båda personerna i lillögdamålet fått vardera två månaders fängelse. Han hade trott, att domen i detta mål avsågs i vanlig ordning dagen förut. Därefter hade det icke varit mera tal om detta mål. Efter cirka 20 minuters färd hade de nått busstationen, där Salomonsson avlämnat sin passagerare. Senare på dagen hade Salomonsson samtalat med vägmästaren Torsten Nilsson, vilken därvid frågat, om Salomonsson visste hur det hade gått i lillögdamålet. Salomonsson hade svarat, att "det blev två månader".

I det över förhöret med Salomonsson förda protokollet antecknade Sahlin, att vid häradsrättens förhandling den 27 oktober 1953 två kvinnliga nämndemen tjänstgjort i rätten, nämligen fruarna Jenny Edman i Lomsjö och Anna Abrahamsson i Gavsele, samt att en av Salomonsson lämnad beskrivning av hans passagerare vid bilfärden till Åsele tydde på att passageraren var Anna Abrahamsson.

I av mig infortrat yttrande förklarade Anna Abrahamsson, att hon icke hade med saken att skaffa, samt företedde ett av polismannen Helmer Lindahl i Åsele utfärdat intyg, enligt vilket Anna Abrahamsson vid det ifrågavarande tillfället färdats från Borgsjö till Åsele i Lindahls bil.

På anmodan avgav därefter Jenny Edman yttrande. Hon anförde följande.

Det vore riktigt att hon den 27 oktober 1953 åkt med Salomonsson i hennes bil från Borgsjö, där handläggning av ett trafikmål pågått. Salomonsson och Jenny Edman hade börjat tala om en vägförrättning och sedan övergått till tal om väderleken, som under dagen var regnig och kall. Jenny Edman hade sagt, att även om vädret var dåligt kunde det dock vara trevligare med utomhushandläggning av mål, ”för exempelvis i går satt vi inne med ett mål i fyra timmar och sådant kan bli nog så långsamt”. Salomonsson hade tydligen känt till vilket mål Jenny Edman åsyftat och kommit med frågan ”hur gick det med det där”. ”Ja — det blev ju två månader” hade Jenny Edman svarat utan att för ögonblicket tänka på att domen ännu icke var offentliggjord. Det hade skett av ren obetänksamhet. En starkt bidragande orsak till Jenny Edmans obetänksamma yttrande hade nog varit, att rattfylleri regelmässigt icke vore föremål för något hemlighetsmakeri och oftast gäves största möjliga publicitet. Hade det varit fråga om ett annat mål, trodde sig Jenny Edman kunna säga, att hon säkerligen aldrig fällt något uttalande av den innebörd som påtalats. Jenny Edman beklagade djupt, att yttrandet kommit att fällas och de konsekvenser obetänksamheten medfört. Den skada klaganden till äventyrs lidit vore Jenny Edman icke i stånd att bedöma. Domen skulle ju i allt fall ha offentliggjorts inom kort. Tilläggas kunde, att varken klagandens eller någon annan i målet inblandad persons namn nämnts vid samtalet med Salomonsson.

I avgivna påminnelser meddelade klaganden, att han komme att kräva skadestånd av Jenny Edman. Sedan jag berett Jenny Edman tillfälle till förnyat yttrande, anförde hon, att hon icke hade något att tillägga till förklaring av att domslutet yppats i förtid, samt framhöll, att klaganden otvivelaktigt icke lidit någon skada genom hennes förvällande, varför hon bestredde alla anspråk på skadestånd från klagandens sida.

I en till riksåklagarämbetet avläten skrivelse anförde jag därefter följande.

Omfattningen av den särskilda tystnadsplikt, som åligger domare, framgår av den i 4 kap. 11 § rättegångsbalken föreskrivna domareden. I denna

ed, som skall avläggas innan domaren får tjänstgöra, försäkrar han, att han "skall varken förr, än domen avsäges, eller sedan uppenbara dem, som till rätta gå, eller andra de rådslag rätten inom stängda dörrar håller". Domaren får således icke för obehörig röja något av vad vid enskild överläggning beslutats rörande innehållet i en dom, förrän domen blivit i vederbörlig ordning offentliggjord, och han äger icke heller yppa, om rätten varit enhällig eller om skiljaktig mening förekommit.

I förevarande fall är utrett, att Jenny Edman — sedan hon den 26 oktober 1953 i egenskap av nämndeman deltagit i häradsrättens överläggning till dom i ovannämnda mål att avkunnas den 9 november 1953 — redan den 27 oktober och således före domens meddelande för Salomonsson omtalat vilka straff rätten vid den enskilda överläggningen beslutat ådöma klaganden och Svensson. Enligt vad Salomonsson uppgivit har Jenny Edman därjämte yppat, att domen var enhällig.

Jenny Edman har därigenom uppenbart brutit mot den henne som domare åvilande tystnadsplikten. På grund härav har domslutet kommit till allmän kännedom innan domen fallit. Väl framgår av vad i ärendet förekommit, att Jenny Edman handlat allenast av oaktsamhet. Hon har dock genom sin vårdslöshet gjort sig skyldig till ett sådant åsidosättande av sin ämbetsplikt som domare, att hennes förfarande icke bör undgå att beivras som tjänstefel.

Jag uppdrog alltså åt riksåklagarämbetet att vid hovrätten för Övre Norrland väcka och utföra talan mot Jenny Edman i anmärkta hänseendet. Ansvar borde yrkas enligt 25 kap. 4 § strafflagen. Tillfälle borde beredas klaganden att i målet föra talan.

Hovrätten för Övre Norrland, varest riksåklagarämbetet yrkade ansvar å Jenny Edman för det hon för en utomstående omtalat, vilka straff häradsrätten vid den enskilda överläggningen beslutat ådöma klaganden och Svensson, och därigenom brutit mot den tystnadsplikt, vilken åvilade henne såsom domare, yttrade i dom *den 11 december 1954* följande.

Genom Jenny Edmans erkännande, som bestyrkes av utredningen i målet, är utrett att hon i enlighet med åklagarens påstående brutit mot sin tystnadsplikt. Härigenom har hon gjort sig skyldig till tjänstefel.

Hovrätten dömer Jenny Edman, jämlikt 25 kap. 4 § strafflagen, för tjänstefel att till kronan utgiva 20 dagsböter å 2 kronor.

II. Redogörelse för vissa ärenden, som ej föranlett åtal.

För nedbringande av tryckningskostnaderna för berättelsen har jag, i likhet med vad tidigare skett, under denna avdelning intagit redogörelse för allenast ett mindre antal under år 1954 behandlade ärenden.

1. Utlämnande av handlingar, som på grund av bestämmelserna i 10 § sekretesslagen bort hemlighållas.

I en den 2 mars 1954 hit inkommen skrift anförde en lantbrukare i Karlsdal, Hånger, klagomål rörande det förhållandet att, sedan till polismyndigheterna i Sverige inkommit ett av polismyndighet i Finland upprättat polisundersökningsprotokoll angående en därstädes gjord anmälan mot klaganden för otukt, innehållet i detta protokoll delgivits en medarbetare i Värnamo-Tidningen. Denna åtgärd hade, enligt klaganden, haft till följd att i tidningen, redan innan klaganden blivit hörd i saken, den 29 januari 1954 under rubriken "Lantbrukare i Hånger anmäld: otukt med krigsfosterbarn" införts en artikel av följande lydelse:

"En trist otuktshistoria, i vilken en lantbrukare från Hånger figurerar, har blottats inför kriminalpolisen i Ekenäs i Finland. Denna polismyndighet har via Kriminaltekniska anstalten i Stockholm översänt handlingarna till landsfiskal Olof Hallin i Värnamo, som i sin tur remitterat dem till landsfiskal Tage Gedda i Reftele för vidare åtgärder.

En finsk kvinna, född 1932 i Tenala men nu gift och bosatt i Ekenäs, har berättat att hon år 1944 kom som krigsfosterbarn till lantbrukarehemmet i Hånger. Hennes broder hade tidigare genom Finlandshjälpens förmedling placerats i ett hem i Villstad och det var därigenom systemen som kom i förbindelse med hemmet i Hånger. Strax efter hennes ankomst dit — hon var då 13 år gammal — hade lantbrukaren, som är gift, börjat göra otillbörliga närmanden. Polisrapporten från Ekenäs ger många beklämmande detaljer om lantbrukarens sätt att behandla sin fosterflicka. Hon försökte värja sig, men han var efterhängsen och sedan hon fyllt 15 år förekom fullbordade otuktshandlingar ofta flera gånger i veckan. Flickan förklarar för polisen att hon var rädd för mannen och inte vågade motsätta sig honom. Förhållandet mellan henne och lantbrukaren fortsatte så länge hon vistades i hans hem.

Nu är hon som sagt gift och hon har för sin man berättat hela den tråkiga historien. Upplevelsen under åren i Sverige vållade henne starka psykiska påfrestningar och hon anser sig ha blivit märkt för livet. Polisförhör med henne hölls av kriminalpolisen i Ekenäs den 15—16 januari. Hon berättade då bl. a. att lantbrukaren i brev sedan hon återvänt till Finland

förklarar att han 'älskat henne', varjämte han uppmanat henne att bränna breven.

Det blir nu polisens sak att utreda hur det förhåller sig med denna sak.”

I klagoskriften framhöll klaganden, att tidningen distribuerats i klagandens hembygd vid 9-tiden på morgonen den 29 januari, medan däremot polismyndigheten i orten först vid 17.30-tiden samma dag infunnit sig i klagandens hem för att underrätta klaganden om den gjorda anmälan och hålla förhör. I tidningsartikeln hade återgivits även grava anklagelser mot klaganden, vilka saknade grund och som klaganden inför polisen på det bestämdaste bestritt. Klaganden anhöll, att JO måtte verkställa undersökning huruvida påtalade förfarande stode i överensstämmelse med gällande sekretesslag.

På anmodan av mig verkställde landsfogden i Jönköpings län Bertil Ankar utredning i ärendet och inkom därmed ävensom med eget utlåtande.

I en av Ankar upprättad promemoria angående saken upplystes till en början följande.

Den 29 januari 1954 på förmiddagen hade Ankar av landsfiskalen i Reftele distrikt telefonledes underrättats om att landsfiskalen i Värnamo distrikt till honom översänt ett polisundersökningsprotokoll från finsk polismyndighet, varav framgått att klaganden kunde misstänkas ha stått i otillbörligt förhållande till sin förutvarande fosterdotter Yngborg. Landsfiskalen i Reftele distrikt hade samtidigt meddelat, att polisundersökningsprotokollets innehåll samma morgon av för honom obekant anledning publicerats i Värnamo-Tidningen samt att klaganden ännu icke kunnat höras i saken. Ankar hade omedelbart givit order till kriminalstatspolis att påbörja förundersökning. Två kriminalkonstaplar hade farit till Reftele, där finska polisens protokoll av landsfiskalen överlämnats till kriminalkonstaplarna, varpå dessa redan samma dags eftermiddag anställt förhör med klaganden. Förundersökningen hade avslutats den 11 februari 1954, därvid Ankar fattat beslut om åtal mot klaganden för otukt mot fosterdotter jämlikt 18 kap. 6 § strafflagen. Förundersökningsprotokoll med beslutet hade därefter översänts till klaganden. Sedermera hade ansökan om stämning gjorts hos Östbo och Västbo domsagas häradsrätt.

Den 13 mars 1954 hördes landsfiskalen i Värnamo distrikt Olof Hallin av Ankar. Hallin uppgav därvid följande.

Den 28 januari 1954 hade Hallin från statens kriminaltekniska anstalt erhållit ovannämnda polisundersökningsprotokoll. Så snart Hallin tagit del av handlingarna, hade han trott sig förstå, att anstalten sänt dem fel. Efter kommunindelningsändringen 1952 hörde nämligen Hångers kommun icke längre till Värnamo landsfiskalsdistrikt utan till Reftele distrikt. Hallin hade dock varit något tveksam, enär det varit möjligt att Karlsdal låg inom Värnamo distrikt men så nära gränsen, att Hångers likväl var postadress.

Eftersom Hallin av handlingarna sett, att det rörde sig om ett finlandsbarn, hade han erinrat sig att redaktören Harry Sjöman i Värnamo-Tidningen tidigare varit engagerad i Hjälpkommittén för Finlands barn, antingen såsom ordförande eller på annat sätt. För att lokalisera Karlsdal hade Hallin därför ringt upp Sjöman och frågat, om han hade kännedom om eller komme ihåg Yngborg. Sjöman hade upplyst, att han kände henne väl, och Hallin hade därefter frågat, var Karlsdal vore beläget. Sedan han av Sjöman erhållit besked att Karlsdal låge söder om Hångers station, hade han genast förstått, att platsen ifråga icke låge inom hans distrikt och att han borde vidarebefordra ärendet till landsfiskalen i Reftele distrikt. Hallin insåge väl, att ärendet tillhörde statsåklagarens prövning, men han hade tänkt sig att, eftersom anstalten sänt handlingarna till en distriktsåklagare, denne i sin tur borde sända dem till behörig distriktsåklagare. Enligt Hallins mening hade landsfiskalen i Reftele distrikt bort översända ärendet till statsåklagaren. Sjöman hade vidare sagt sig vara intresserad av de fosterbarns öden, i vilka han tidigare haft del, och därför frågat Hallin vad det nu rörde sig om. Hallin hade upplyst Sjöman, att det förefölle som om klaganden stått i otillbörligt förhållande till Yngborg. Sjöman hade då yttrat någonting om att han på visst sätt kände sig ansvarig för flickan, eftersom det varit han som anvisat henne till fosterhemmet hos klaganden. Sjöman hade vidare frågat, om Hallin hade någonting emot att Sjöman finge besöka landsfiskalskontoret för att få närmare upplysningar i ärendet. Hallin hade svarat att, eftersom det nu låge till på det sättet, han icke kunde finna att något hinder förelåge mot att Sjöman finge taga del av handlingarna och av dem närmare få veta vad det rörde sig om. En stund senare hade Sjöman besökt landsfiskalskontoret. Hallin hade redogjort för vad handlingarna innehöllo och även låtit Sjöman taga del av dem. Besöket hade varat ungefär tjugo minuter. Såvitt Hallin kunde erinra sig, hade Sjöman icke gjort några anteckningar. Under tiden hade Hallin och Sjöman samtalat om saken och Sjöman hade uttryckt sin ledsnad över vad som hänt. Hallin hade ett svagt minne av att han och Sjöman resonerat om huruvida saken borde publiceras. Han ville också minnas, att han avrått från publicering, då däremot Sjöman yttrat någonting om att detta borde skrikas ut för allmänheten. Hallin hade dock icke av samtalet fått den uppfattningen att det varit Sjömans mening att låta det inflyta i tidningen. Efter cirka tjugo minuter hade Hallin och Sjöman skilts åt. Omedelbart därefter hade Hallin skickat handlingarna utan att diarieföra dem till landsfiskalen i Reftele distrikt. Dagen efter hade Hallin fått se tidningsartikeln. Han kände väl till, att handlingar rörande undersökning av brott icke i något fall finge utlämnas förrän åklagaren beslutat i saken. Han hade själv alltid varit mycket angelägen om att honom underlydande polismän skulle följa dessa bestämmelser. Han ville meddela, att han för icke så länge sedan studerat ett tidningsurklipp, vari statsåklagaren i Göteborg i en artikel berört tidnings-

mäns klagomål över att de icke blivit informerade om polisiära nyheter. Slutligen ville Hallin framhålla, att han icke utlämnat upplysningar till Sjöman i dennes egenskap av tidningsman utan såsom intresserad av finlandsbarnen.

Hallin överlämnade vid förhöret ett av Sjöman undertecknat intyg av följande innehåll.

Sjöman ansåge det orätt, om Hallin skulle lastas för publicerandet av ifrågakomna anmälan mot klaganden. För att kunna bedöma om det i anmälan omnämnda brottet varit begånget inom hans distrikt hade Hallin telefonledes begärt vissa uppgifter av Sjöman. Enär förfrågan gällt ett före detta s. k. krigsbarn från Finland, hade Sjöman blivit intresserad och önskat närmare uppgifter. Anledningen till Sjömans intresse hade varit, att han i denna del av landet fungerat såsom ombud för Hjälpkommittén för Finlands barn. I sådan egenskap hade Sjöman på sin tid lagt ned mycken tid och oerhört mycket arbete på att bereda de från Finland komna barnen den allra bästa omvårdnad genom att placera dem i hem, där han varit övertygad om att de skulle kunna erhålla sådan omvårdnad. I den mån det varit Sjöman möjligt hade han därefter med intresse sökt följa de finska barnens levnadsöden. Han hade t. ex. känt till att Yngborg nu vore gift med en poliskonstapel i Ekenäs. Det hade således icke varit i egenskap av tidningsman som Sjöman kontaktat Hallin och begärt de uppgifter, som han senare använt vid publicerandet. Att Sjöman ändock använt uppgifterna för sin tidning kunde Hallin icke lastas för. Ju mera Sjöman efter besöket hos Hallin tänkt över saken, desto mera hade hans indignation ökats över att den person, som erhållit hans och hjälpkommitténs förtroende att handha vårdsnaden av ett ömtåligt och känsligt flickebarn från ett krigshärjat land, till den grad missbrukat förtroendet, att han utnyttjat den mottagna skyddslingen för att tillfredsställa sina sämsta drifter. Genom att Sjöman känt ett visst ansvar för vad som skett hade hans indignation stegrats till den grad, att han beslutat sig för att ge offentlighet åt saken. Hade Sjöman underrättat Hallin om sitt beslut, vore han på grund av sin kännedom om denne övertygad om, att Hallin tillrätt Sjöman att vänta med publicerandet till dess utredningen genom vederbörande polismyndighet varit slutförd. I alla andra fall av ömtålig art hade Sjöman enligt sin mening förfarit ytterst korrekt.

I sitt utlåtande anförde Ankar följande.

Den verkställda utredningen syntes Ankar giva vid handen, att Hallin i tjänsten utlämnat handling, som avsåges i 10 § sekretesslagen, under sådana förhållanden att han bort räkna med publicering av vissa uppgifter ur handlingen å sådan tid att deras offentliggörande skäligen kunnat befaras motverka brottmålsutredningen. Vidare syntes Hallin vid utlämnandet, med hänsyn till att den misstänkte då ännu icke hörts, ha bort förstå, att hans åtgärd kunde vara ägnad att medföra onödigt men för den misstänkte. Det

hade dock visat sig, att brottmålsutredningen i stort icke påverkats av tidningsartikeln. Den misstänkte hade dessutom, såsom framginge av förundersökningsprotokollet, delvis medgivit riktigheten av vad som offentliggjorts. Icke desto mindre syntes Hallin ha handlat oförsiktigt.

I förnyat yttrande anförde Hallin till förtydligande av förhörspromemorian, att Sjöman, som på grund av sitt tidigare engagemang i riksföreningen för Finlands barn haft ett berättigat intresse av att efter föreningens upphörande i möjligaste mån hålla kontakten med finlandsbarnen, hade upplyst Hallin om att Sjöman kände Yngborg väl och att han ditintills sökt hålla kontakten med henne. Under sådana förhållanden och då det varit känt att Yngborg var bosatt i utlandet, hade Hallin ansett sig böra passa på tillfället att höra sig för om hennes tillförlitlighet. Hade det därvid upplysts, att anmälaren vore känd för mindre tillförlitlighet, hade Hallin givit vederbörande polismyndighet en vink därom. Enär han ansett det olämpligt att i telefon tala med Sjöman om saken, hade Hallin bett denne, som hade sitt kontor på andra sidan den gata där Hallin själv hade sina tjänstelokaler, att komma upp till sig. Sedan Sjöman efterkommit denna begäran och tagit plats vid Hallins skrivbord, hade Hallin givit honom i stora drag en redogörelse för innehållet i anmälningen. Något utlämnande av handlingarna enligt sekretesslagens ordalydelse hade således icke förekommit. Efter det Sjöman fått del av anmälningens innehåll, hade han vitsordat, att med hans kännedom om Yngborg tilltro kunde sättas till hennes i anmälningen nedskrivna berättelse. De påtalade åtgärderna från Hallins sida hade således varit bestämmande för hur han skulle förfara med det till honom översända ärendet. Hallin bestrede, att han "utlämnat" handlingarna ifråga, och han bestrede likaledes, att han lämnat uppgifterna om anmälningens innehåll för att desamma skulle kunna publiceras. Med sin kännedom om Sjömans storartade och uppoffrande arbete för finlandsbarnen hade Hallin icke haft någon anledning misstänka publiceringssyfte, så mycket mindre som Sjöman flerfaldiga gånger på Hallins begäran väntat med publicering av polisnyheter, som Sjöman på annat sätt fått reda på och där omedelbar publicering skolat kunna skada pågående utredning. Bestämmelserna i tryckfrihetsförordningen, sekretesslagen och andra olika sekretesskungörelser m. m. reglerade endast frågan om tillhandahållandet av allmänna handlingar. De vore således icke tillämpliga på frågan i vad mån muntliga uppgifter finge lämnas. Ej heller mot tystnadsplikten, sådan den reglerats genom bestämmelserna i 9 § i allmänna polisinstruktionen, ansåge Hallin sig ha brutit genom de påtalade åtgärderna. Med den förklaring Hallin nu lämnat torde man icke kunna anse Sjöman såsom "obehörig" i lagens mening. Genom sina åtgärder hade Hallin ej heller motverkat målets utredning. Under sin långa tjänstetid hade Hallin sysslat en hel del med brottmål. Han ansåge sig därför kunna bedöma riskerna för eventuell bevisnings

förstörande. I detta ärende hade icke funnits några bevis som kunde förstöras. Polisundersökningen hade icke heller givit något som helst belägg för att det i och för sig beklagliga publicerandet motverkat målets utredning. Ankar uttalade i sitt yttrande, att Hallin bort förstå, att hans åtgärd kunnat vara ägnad att medföra onödigt men för den misstänkte. Något sådant men för en enskild, som omnämndes i 2 kap. 1 § första stycket tryckfrihetsförordningen, hade icke åsamkats klaganden, och någonting sådant hade denne ej heller påstått i sin klagoskrift.

Då Hallin vid förhöret inför landsfogden uppgivit, att han låtit Sjöman taga del av det finska undersökningsprotokollet, men i sin förklaring bestritt, att han utlämnat handlingen ifråga, anmodade jag Hallin att komma med fullständig redogörelse över vad i berörda hänseende förekommit. Med anledning därav anförde Hallin i förnyat yttrande följande.

Att så lång tid efter en händelse kunna i detalj redogöra för vad som förekommit kunde Hallin icke. Enligt vad han nu komme ihåg hade följande hänt. Vid Sjömans besök hos Hallin hade han tagit plats vid skrivbordet snett emot Hallin. Bordsskivan vore icke mer än 0,8 meter bred. Handlingarna angående anmälan mot klaganden hade Hallin haft liggande på skrivbordet framför sig. Det hade därför icke varit någon svårighet för Sjöman att från sin plats snett emot Hallin se vad som stod i handlingarna. Då Hallin vid telefonsamtalet med Sjöman fått bekräftelse på att klaganden var bosatt inom Hångers socken, hade Hallins och Sjömans samtal vid tillfället rört sig om vad Yngborgs till polisen i Finland avgivna berättelse innehöll i stora drag och i samband därmed huruvida Yngborg kunde tillmätas trovärdighet. Som Sjöman lärt känna Yngborg hade han ansett, att man kunde lita på hennes uppgifter. Handlingarna hade under tiden aldrig blivit utlämnade till Sjöman. De hade hela tiden legat framför Hallin på skrivbordet och Hallin hade icke iakttagit, att Sjöman gjorde några anteckningar. Hallin kunde därför icke annat än vidhålla sitt påstående i den förut avgivna förklaringen, att något utlämnande av handlingarna enligt sekretesslagens ordalydelse icke förekommit. I 10 § sekretesslagen stadgades, att handlingar rörande polismyndigheters och åklagares verksamhet till förekommande eller beivrande av brott ej finge utlämnas, såvida skäligen kunde befaras, att utlämnande skulle motverka brotts upptäckande eller brottmåls utredning eller vara menligt för enskild person. Ankar anförde i sitt yttrande, att Hallin utlämnat handling, som avsåges i 10 § sekretesslagen, under sådana förhållanden att han bort räkna med publicering av vissa uppgifter å sådan tid, att deras offentliggörande skäligen kunde befaras motverka brottmålsutredningen. För en person, som sysslat med brottmålsutredningar, hade det varit lätt att förstå, att i ett fall som det ifrågavarande det knappast kunde tänkas några bevis som kunde förstöras. Icke heller yppandet av anmälan innehåll för Sjöman hade Hallin kunnat be-

döma som en åtgärd av beskaffenhet att motverka utredningen. Från polisen i Finland hade icke förelegat annat än Yngborgs berättelse med vissa påståenden, som i någon ringa mån kunnat göras sannolika genom de brev som bifogats polisförhørsprotokollet. Hade klaganden ihärdigt nekat till vad som lagts honom till last av Yngborg, torde han icke ha kunnat fällas till ansvar för brottet. Hallin bestrede därför bestämt, att han vid det tillfället haft några som helst skäl misstänka svårigheter för den blivande polisutredningen genom att han för Sjöman i dennes tidigare skildrade egenskap omtalat vad klagandens förra fosterdotter berättat för polisen i Finland. Det hade fastmer varit till fördel för den fortsatta polisutredningen att man blivit övertygad om att Yngborg var känd för trovärdighet. Sjöman hade sedermera icke behövt höras närmare om den saken, enär klaganden så gott som genast erkänt brotten. — Yngborg hade någon dag tidigare tillskrivit klagandens hustru om saken, vilken givetvis redan då varit avhandlad mellan makarna. — Hade Hallin förutsett publicering, hade han givetvis bett Sjöman vänta därmed tills klaganden hunnit höras. Sjöman hade tidigare väntat med publicering av polisnyheter till dess det ansetts lämpligt. Hallin hade numera den uppfattningen, att det i och för sig beklagliga publicerandet hjälpt polisen att tvinga fram erkännande från klaganden. Saken hade ju av anledning som Hallin nyss nämnt varit högaktuell hos klagandens familj och hade givetvis där diskuterats igenom ordentligt. Då klaganden genom tidningen erfarit att hans brott polisanmälts, hade han blivit överrumplad och osäker om vilken bevisning i form av brev till Yngborg, som hon lämnat ifrån sig till polisen. Klaganden hade icke kunnat veta, att de brev som omtalats i tidningsartikeln i verkligheten voro brända samt att bevismaterialet var så gott som ingenting. Ankar påstode vidare, att Hallin med hänsyn till att den misstänkte då ännu icke hörts bort förstå, att Hallins åtgärd kunnat vara ägnad att medföra onödigt men för den misstänkte. Hallin vidhölle, att han icke räknat med publicering, och under sådant förhållande hade det icke kunnat vara menligt för den misstänkte, att Sjöman fick reda på vad hans skyddsling berättat. Såge man efteråt på vad som verkligen skett, måste man konstatera, att tidningsartikeln ifråga varit försynt formulerad. Något namn hade icke blivit nämnt vare sig å den misstänkte eller hans bostad. Helt allmänt hade angivits en lantbrukare i Hånger och där funnes åtskilliga sådana. Därigenom kunde artikeln ifråga knappast anses ha medfört något men för den misstänkte. De närmaste grannarna, som känt till att klaganden haft ett finlandsbarn, hade möjligen kunnat förstå att artikeln ifråga avsåg klaganden. I kommunen i övrigt och utanför densamma inom tidningens begränsade spridningsområde hade ingen kunnat förstå, att artikeln avsåg klaganden. Senare hade genom polisutredningen framkommit, att Yngborg ungefär samtidigt med anmälan till polisen i Finland tillskrivit förutom klagandens hustru en av grannarna. Saken hade därigenom redan varit känd bland dessa. Därest

de av Hallin mottagna och sedan vidareända handlingarna av kriminaltekniska anstalten betraktats såsom hemliga enligt 10 § sekretesslagen, ifrågasatte Hallin, om icke anstalten såsom varande den första myndigheten här i landet som handlagt ärendet bort på något sätt utmärka handlingarnas karaktär. Kriminaltekniska anstalten, som Hallin förutsatte kände till att brott av ifrågavarande slag utreddes och beivrades av statsåklagare, hade bort sända ärendet direkt till denne. Hallin själv hade omedelbart efter mottagandet bort underrätta statsåklagaren. Han hade dock faktiskt blivit vilseledd av den omständigheten att kriminaltekniska anstalten översänt handlingarna till distriktsåklagare. Det vore beklagligt, att Hallins åtgörande i saken lett till den påtalade publiceringen. Då Hallin väl kände till lagstiftningens anda och mening, kunde han icke annat än försäkra, att hans påtalade åtgärd skett oavsiktligt. Han vore också väl medveten om att detta förhållande i och för sig icke vore friande. Med hänsyn till vad Hallin nu anfört beträffande åtgärdens inverkan på brottmålets utredning och att den knappast kunde anses ha varit menlig för enskild person, kunde det till och med ifrågasättas om hans åtgärd varit stridande mot 10 § sekretesslagen. Om Hallin icke desto mindre skulle anses ha handlat oförsiktigt, syntes denna hans oförsiktighet med hänsyn till vad han anfört och åberopat böra bedömas såsom lindrig och för honom endast medföra en reprimand.

I det mål, som sedermera av Ankar såsom statsåklagare i länet anhängigjordes mot klaganden vid Östbo och Västbo domsagas häradsrätt med yrkande om ansvar för otukt med fosterbarn, blev ifrågakomna polisundersökningsprotokoll, dagtecknat den 16 januari 1954, ingivet till rätten. Genom dom den 2 juli 1954, som vann laga kraft, dömde häradsrätten klaganden jämlikt 18 kap. 6 § första stycket samt 4 kap. 1 och 2 §§ strafflagen för otukt med fosterbarn till straffarbete åtta månader, villkorlig dom.

Vid avgörandet av målet, däri huvudförhandling hållits inom stängda dörrar, meddelades icke något beslut om hemlighållande av handlingar i målet.

Vid ärendets avgörande gjorde jag följande uttalanden, vilka upptogos i en till Hallin avläten skrivelse.

I 10 § lagen den 28 maj 1937 om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar stadgas, att handlingar rörande polismyndighets, tullmyndighets eller åklagares verksamhet till förekommande eller beivrande av brott ej må utlämnas, såvida skäligen kan befaras, att utlämnande skulle motverka brotts upptäckande eller brottmåls utredning eller åtgärder till förekommande av brott eller ock vara menligt för rikets säkerhet eller för enskild person.

Av innehållet i detta lagrum framgår, att avsikten med stadgandet varit att bereda skydd mot offentliggörandet av bland annat anmälningar rörande brott och på grund därav upprättade förundersökningsprotokoll under de i lagrummet angivna förutsättningarna. Så länge offentliggörandet av en sådan handling kan antagas motverka utredningen av brottmålet, måste handlingen hemlighållas intill dess efter handlingens företeende i rättegång densamma blivit offentlig. Detsamma gäller, om innehållet i handlingen är av sådan beskaffenhet att det kan lända enskild person till men. Med enskild person avses här även den för det anmälda brottet misstänkte. Ett förundersökningsprotokoll kan innehålla upplysningar om den misstänkte, vilka icke direkt beröra brottet ifråga, eller om brottsliga gärningar av denne, vilka ej föranlett åtal, och i dessa delar måste protokollet hemlighållas under ovan angivna tid. Någon hemligstämpling av handlingar, som skola hemlighållas enligt 10 § sekretesslagen, torde i regel icke ske, utan den som förvarar sådan handling har att från fall till fall pröva, om handlingen får utlämnas eller ej.

I förevarande fall är upplyst att, sedan ett av polismyndighet i Finland upprättat polisundersökningsprotokoll rörande Yngborgs anmälan mot klaganden för otukt från kriminaltekniska anstalten översänts till Hallin för vidare åtgärd, Hallin den 28 januari 1954 låtit redaktören Sjöman få del av vissa i protokollet intagna uppgifter, varpå protokollets innehåll i dessa delar påföljande dag återgivits i Värnamo-Tidningen. Det till Hallin översända undersökningsprotokollet innehöll uppenbarligen sådana upplysningar om klaganden och hans handlande i anmälda hänseenden, att detsamma med anledning av stadgandena i 10 § sekretesslagen var att betrakta som hemligt och ej fick utlämnas till annan för genomläsning. Såsom landsfogden Ankar anfört måste nämligen protokollets innehåll anses vara sådant, att dess offentliggörande kunnat motverka brottmålsutredningen och framför allt lända klaganden till men. Det hade alltså ålegat Hallin att taga sådan vård om handlingen, att innehållet i densamma icke skulle komma till kännedom för utomstående.

Till försvar för sin åtgärd att låta Sjöman få del av den mot klaganden gjorda anmälan har Hallin åberopat, att Sjöman kunde tänkas känna till i vad mån Yngborgs uppgifter voro förtjänta av tilltro, varför protokollet i denna del skulle kunna av Hallin kompletteras genom upplysningar av Sjöman. Denna omständighet torde emellertid näppeligen ha utgjort tillräckligt skäl för en utredande verksamhet från Hallins sida, då det vid den tidpunkten uppenbarligen redan var klarlagt att förundersökningen i saken icke ankom på honom utan på annan åklagare. Yppandet för Sjöman av Yngborgs anmälan mot klaganden torde alltså icke kunna försvaras med att det skett för tillgodoseende av behörigt ändamål. Med hänsyn till föreskriften i 9 § allmänna polisinstruktionen att polisman icke får för obehörig yppa något, varom han i tjänsten erhållit kunskap och som ej bör komma

till allmänhetens kännedom, hade det därför ålegat Hallin att iakttaga tystnad om vad han i tjänsten erfarit om ifrågavarande anmälan och brott.

Hallin har i ärendet vidare gjort gällande, att han icke utlämnat handlingen till Sjöman. Med utlämnande av handling i tryckfrihetsförordningens och sekretesslagens mening måste förstås varje tillhandahållande av handlingen för genomläsning, oavsett om den lämnas i vederbörandes hand eller ej. Av utredningen i ärendet synes framgå, att Hallin i förevarande fall utlämnat protokollet till Sjöman för genomläsning. Skulle så icke vara fallet, måste dock med hänsyn till överensstämmelsen mellan tidningsartikelns innehåll och innehållet i undersökningsprotokollet antagas, att Sjöman beretts möjlighet att läsa delar av detta medan det, enligt Hallins egen uppgift, låg framme på hans skrivbord, vid vilket Sjöman vid tillfället satt. I sistnämnda fall har Hallin uppenbarligen icke övervakat, att handlingens hemliga innehåll därvid icke kunde läsas av Sjöman, och därigenom har Hallin, oavsett om handlingen utlämnats till Sjöman eller icke, brustit i den tillsyn över handlingen som ålegat honom. Hallin har alltså enligt min mening förfarit felaktigt genom att låta Sjöman taga del av ifrågavarande handling.

Då protokollet sedermera genom företeende i målet mot klaganden utan att beslut om hemlighållande av detsamma meddelats vid målets avgörande blivit offentlig handling, syntes mig någon skada icke kunna anses tillskyndad klaganden genom Hallins förfarande. Med hänsyn därtill och då Hallin i förevarande fall syntes ha felat mera av ovarsamhet än i vrång avsikt, fann jag mig kunna i saken låta bero vid mina ovan gjorda uttalanden och en erinran om vikten av iakttagande av föreskrifterna i såväl 9 § allmänna polisinstruktionen som 10 § sekretesslagen.

2. Fråga huruvida veterinärstyrelsen vid utfärdande av vissa föreskrifter överskridit av Kungl. Maj:t givet bemyndigande. Tillika fråga huruvida överdirektören och byråchef i styrelsen genom skriftligt uttalande föregripit ett av styrelsen meddelat beslut.

Lagen den 12 april 1935 om bekämpande av smittsamma husdjursjukdomar (epizootilagen) innehåller bestämmelser, som reglera huvuddragen av sjukdomarnas bekämpande samt de enskilda djurägarnas och andra av bestämmelserna berörda personers rättigheter och skyldigheter. I lagens 11 § stadgas, att det ankommer på Konungen att meddela de närmare föreskrifter, som finnas erforderliga för lagens tillämpning.

I propositionen till lagen uttalade dåvarande chefen för jordbruksdepartementet (prop. nr 42/1935, s. 28), att i av Kungl. Maj:t i administrativ väg utfärdad kungörelse borde meddelas sådana tillämpningsföreskrifter, som vore av mera allmängiltig eller ingripande beskaffenhet. Däremot borde fastställandet av detaljbestämmelser, vilka huvudsakligen vore antingen av rent veterinär natur och med hänsyn därtill icke sällan i samband med nya rön på det veterinärvetenskapliga området i behov av ändringar eller ock ordningsföreskrifter, i hög grad beroende av de lokala förhållandena på den plats, där en epizooti utbrutit, i största möjliga mån överlämnas åt medicinalstyrelsen och vederbörande länsstyrelse.

Med stöd av 11 § i epizootilagen utfärdade Kungl. Maj:t den 12 april 1935 kungörelse med närmare föreskrifter angående bekämpande av smittsamma husdjurssjukdomar (SFS nr 106), i det följande benämnd epizootikungörelsen. I fråga om sjukdomen svinpest meddelades i 25—28 §§ särskilda föreskrifter. I 28 § 2 mom. stadgades följande: ”Finnes anledning antaga att genom användande av köksavfall (s. k. svinmat) eller slaktavfall eller dylikt för utfodring av svin kan befaras utbrott eller spridning av svinpest, må länsstyrelse, i den utsträckning så prövas erforderligt, föreskriva, att sådant avfall skall fullständigt genomkokas, innan det användes till utfodring.”

Genom kungörelse den 31 maj 1940 angående förbud att använda okokt avfall till svinföda, m. m. (SFS nr 406) föreskrev därefter Kungl. Maj:t, bland annat, att till svinföda avsett avfall icke finge användas till utfodring av svin, med mindre det fullständigt genomkokats under minst 60 minuter, samt att anläggning, vari sådant avfall yrkesmässigt underkastades genomkokning, skulle vara i viss ordning godkänd.

Sedan genom kungörelse den 9 maj 1941 om ändring i vissa delar av epizootikungörelsen (SFS nr 342) den å länsstyrelse jämlikt 28 § 2 mom. ankommande befogenheten överflyttats på medicinalstyrelsen, utfärdade medicinalstyrelsen den 18 juni 1941 kungörelse angående förbud att använda okokt avfall till svinföda m. m. (Ser. B nr 27), vilken kungörelse upphävdes genom styrelsens den 23 september 1942 utfärdade förnyade kungörelse i samma ämne (Ser. B nr 50). I sistnämnda kungörelse föreskrevs dels att slaktavfall, köksavfall och annat till svinföda avsett avfall av animaliskt ursprung icke finge användas till utfodring av svin, med mindre det fullständigt genomkokats under minst 60 minuter, dels ock att från anläggning, varest dylikt avfall yrkesmässigt underkastades föreskriven genomkokning, icke finge utlämnas därstädes behandlat avfall, förrän anläggningen (kokningsapparat och lokal) efter avsyning blivit godkänd av vederbörande länsveterinär eller av annan tjänsteveterinär, som därtill utsetts av länsveterinären.

Efter framställning av veterinärstyrelsen, på vilken från och med den 1 juli 1947 överflyttats medicinalstyrelsens befogenheter enligt epizooti-

lagstiftningen, förordnade Kungl. Maj:t genom kungörelse den 15 oktober 1948 (SFS nr 665) dels att 28 § 2 mom. epizootikungörelsen skulle upphöra att gälla, dels ock att till samma kungörelse skulle fogas en ny paragraf, betecknad 6 a §, av följande lydelse: "Veterinärstyrelsen må, där så finnes påkallat för att förebygga utbrott eller förhindra spridning av sjukdom som avses i denna kungörelse, föreskriva att köks- eller slaktavfall eller dylikt skall fullständigt genomkokas, innan det användes för utfodring eller forslas från den plats, där det framvunnits, så ock meddela nödiga föreskrifter angående beskaffenheten av anläggning, vari kokningen skall ske."

Den 24 oktober 1951 utfärdade veterinärstyrelsen en med nr 56 betecknad kungörelse, som innehöll bland annat följande:

"1 §. Slaktavfall, köksavfall eller eljest till svinföda avsett avfall av animaliskt ursprung ävensom annat till svinföda avsett foder, som varit i beröring med sådant avfall, skall, innan det användes till utfodring av svin, effektivt steriliseras genom kokning.

2 §. Inom de områden och i den utsträckning, som Veterinärstyrelsen förordnar, må i 1 § avsett avfall eller foder icke forslas från den plats, där det framvunnits, annorledes än till steriliseringsanläggning, som omförmäles i 3 §.

3 §. Steriliseringsanläggning, som avses i 2 §, skall vara belägen på sådant avstånd från svingård, att risken för att smittämne från det till anläggningen förda avfallet skall på vanliga vägar (genom människor, fåglar, råttor och dylika) överföras till svingården kan anses vara i möjligaste mån undanröjd.

Steriliseringsanläggning skall inrättas och drivas med beaktande av i hälsovårdsstadgan givna föreskrifter. Vid inrättningens inrättande och drift skall i övrigt särskilt iakttagas

att kontakt omöjliggöres mellan den avdelning, där det okokta avfallet införes ('den orena avdelningen'), och den, varifrån den steriliserade svinmaten utföres ('den rena avdelningen'),

att mellan den rena och den orena avdelningen finnes desinfektionsrum med dusch samt särskilda klädrum för dels arbetskläder, dels icke arbetskläder, vilka rum skola så användas, att personalen efter avslutat arbete avlägger sina arbetskläder i klädrummet för sådana, desinfekteras och där-efter insläppes i klädrummet för icke arbetskläder,

att anläggningen i tekniskt avseende skall möjliggöra betryggande sterilisering av avfallet samt i och för fortlöpande kontroll vara försedd med automatisk registrering av temperatur och tid, varunder sterilisering ägt rum,

att de kärl, vari det okokta matavfallet föres till anläggningen, efter tömningen desinfekteras, samt

att särskilda kärl nyttjas för transport till mottagarna av det steriliserade avfallet.

Anläggning som nu sagts skall, innan den tages i bruk, godkännas av Veterinärstyrelsen eller den Styrelsen därtill förordnar samt stå under fortlöpande tillsyn av en av Styrelsen därtill förordnad veterinär.”

Samma dag föreskrev veterinärstyrelsen — på grund av rådande epizootiläge samt med stöd av bestämmelserna i 6 a § epizootikungörelsen — i en med nr 57 betecknad kungörelse, att inom Stockholms stad samt följande kommuner av Stockholms län, nämligen Nacka stad, Sundbybergs stad, Solna stad, Djursholms stad och Stocksunds köping slaktavfall, köksavfall eller eljest till svinföda avsett avfall av animaliskt ursprung ävensom annat till svinföda avsett foder, som varit i beröring med sådant avfall, icke finge forslas från den plats, där det framvunnits, annorstädes än till anläggning för sterilisering, som omförmäldes i 3 § i kungörelsen nr 56. Det sålunda stadgade transportförbudet skulle dock icke utgöra hinder för ägare av svinbesättning, som omfattade högst fem till gödning avsedda svin (hushållsgrisar), att för utfodring av dessa använda avfall, som framvunnits i hans hushåll eller rörelse; och kunde veterinärstyrelsen, då särskilda omständigheter därtill föranledde, medgiva ytterligare undantag från förbudet.

I samband med utfärdandet av förevarande kungörelser förklarade veterinärstyrelsen en av Föreningen stockholmsortens avfallsfoder u. p. a. — i det följande benämnd föreningen — uppförd steriliseringsanläggning å Västberga industriområde i Stockholm vara av beskaffenhet, som avsåges i kungörelsen nr 56.

I en till mig den 16 januari 1953 inkommen klagoskrift fäste riksgäldsfullmäktigen Wald. Svensson i Ljungskile min uppmärksamhet på vad i saken förekommit, varvid framhölls, att kungl. kungörelsen den 15 oktober 1948 icke innefattade så vidsträckta fullmakter för veterinärstyrelsen, som styrelsen i sin framställning begärt, samt att styrelsen, enligt vad som syntes framgå av en av föreningen utsänd cirkulärskrivelse, på förhand lovat att, när en av föreningen planerad steriliseringsanläggning bleve färdig, utfärda bestämmelser, som i realiteten skulle giva föreningen monopol på marknaden för avfallsfoder inom Stockholm med omnejd. I skriften framhölls vidare, att två namngivna personer blivit i mål vid domstol dömda till dagsböter för överträdelse av veterinärstyrelsens föreskrifter.

Beträffande tillkomsten av veterinärstyrelsens av klaganden påtalade föreskrifter den 24 oktober 1951 samt de omedelbara följdverkningarna av dessa föreskrifter hade förekommit i huvudsak följande.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 24 april 1945 anhöll föreningen om statsbidrag med 136 648 kronor för att kunna uppföra ett centralkokeri för matavfall i Stockholm.

Vid skrivelsen var fogad en promemoria, vari anfördes: Föreningen hade startats år 1940 för att vid då inträdande foderbrist tillvarata matavfall

inom Stockholm. Redan vid starten hade från medicinalstyrelsens sida framhållits önskvärdheten av att ett centralt kokeri för sådant matavfall komme till stånd. Utredning angående byggnads- och driftskostnaderna för en dylik anläggning, avsedd att uppföras å Västberga industriområde i Stockholm, hade nu verkställts. För att täcka den del av byggnadskostnaderna, som icke kunde anskaffas genom enskilda medel, vore nödvändigt att erhålla statsbidrag. Det torde vara av nationalekonomisk betydelse att den ökade smittorisk, som komme att inträda när importen från utlandet återupptoges, på allt sätt eliminerades. Stockholm utgjorde en betydande importhamn, och den svinstock, som årligen uppfödades genom köksavfall från staden, representerade stora ekonomiska värden. Genom infektion av svinpest och andra sjukdomar kunde denna svinstock förorsaka smittans spridande även till andra delar av landet. Någon effektiv sterilisering av köksavfallet i kokerier ute vid de olika svingårdarna hade visat sig synnerligen svår att genomföra. Genom att insamlingen av avfallet centraliserades erbjödes även möjlighet att tillföra det vid kokeriet steriliserade fodret optimala mängder mineralämnen och vitaminer. Därigenom skulle den av bristen på sådana tillskott beroende höga dödligheten hos svinbesättningar komma att nedgå. Föreningen hade sig bekant, att medicinalstyrelsen, troligen i samband med livsmedelsimportens återupptagande, komme att väsentligt skärpa kraven på avfallskokerier beträffande såväl deras tillstånd som skötsel. Föreningen räknade med att som medlemmar få samtliga svinuppfödare, som inköpte köksavfall från Stockholm.

Vid promemorian voro fogade ritningar och beskrivning över centralkokeriet samt beräknade anläggnings- och driftskostnader.

Över ansöknigen avgåvo lantbruksstyrelsen och medicinalstyrelsen gemensamt utlåtande den 13 mars 1946, vari anfördes bland annat: Matavfall från restauranter, sjukhus, militärförläggningar och andra liknande större inrättningar och företag hade sedan flera år i regel tillvaratagits för utfodring företrädesvis av svin. Såväl under det första som det andra världskriget hade matavfall jämväl från mindre inrättningar och företag av liknande art ävensom från enskilda hushåll i viss utsträckning tillvaratagits för samma ändamål. Erfarenheten hade givit vid handen, att den av medicinalstyrelsen föreskrivna åtgärden om genomkokning av avfallet med hänsyn till de bristfälliga anordningarna i avseende å det okokta matavfallens transport och tillvaratagande vid de olika, jämförelsevis primitiva kokerierna icke utgjorde ett tillräckligt skydd för smittspridning. Svinpest hade sålunda påvisats inom besättningar, vilka utfodrats med avfall, som behandlats i enlighet med medicinalstyrelsens föreskrifter. För att kunna förebygga uppkomst och spridning av mul- och klövsjuka, svinpest, trikinos och andra epizootier, vilkas bekämpande kunde medföra stora utgifter för det allmänna, vore det angeläget, att särskilda kokerier för sterilisering av matavfall anlades i de tätorter, där större mängder avfall regelbundet till-

varatoges för utfodringsändamål. Behovet därav vore särskilt framträdande i Stockholm, Göteborg, Malmö och andra större importorter. Det vore dock uppenbart, att det vid central kokning kunde uppstå svårigheter att åstadkomma en rättvis betalning eller fördelning av det matavfall, som utbjödes till försäljning, då de olika avfallspartierna, som kunde ha ett mycket växlande näringsvärde, svårigen kunde kokas vart för sig utan måste blandas med varandra. Den omständigheten att allt sådant matavfall måste passera centralkokeriet, innan det transporterades till respektive köpare, medförde även svårighet att upprätthålla en fri prisbildning å varan, särskilt om centralkokeriet såsom i förevarande fall vore avsett att drivas av en förening, som ensidigt företrädde köparnas intressen. En dylik förening måste emellertid tillse, att det i centralkokeriet nedlagda kapitalet förräntades, och torde därför bli nödsakad att driva en sådan prispolitik, att tillräckliga mängder matavfall tillvaratoges och försålde. Beträffande nu ifrågavarande centralkokeri torde den för en räntabel drift av detsamma behövlige kvantiteten komma att överstiga de kvantiteter, som för det dåvarande utbjödes till försäljning i orten. Det torde därför komma att uppstå en viss brist på matavfall, som företrädesvis måste täckas genom insamling från enskilda hushåll. Då kostnaden för denna insamling i regel överstege det pris, som betalades för matavfall från större inrättningar och företag, syntes det knappast föreligga möjlighet för föreningen att framtvinga en allmän prissänkning å matavfall. Övriga ekonomiska konsekvenser av det framlagda förslaget kunde på frågans dåvarande läge icke helt överblickas. Det kunde vara möjligt, att kokningskostnaden för kilogram matavfall under i övrigt likartade förhållanden bleve något lägre vid mindre kokerier på landsbygden, vilka kunde drivas av vederbörande jordbrukare med egen arbetskraft och eget bränsle, än vid större till städerna förlagda centralkokerier. Denna eventuella kostnadsskillnad borde dock kunna nedbringas till skälig nivå genom lämplig rationalisering av de centrala kokerierna samt uppvägas av fördelarna för djurägarna att dels undgå arbetet med uppsamlandet av det ofta å flera ställen befintliga matavfallet, dels erhålla trygghet för överföring av infektions- och invasionssjukdomar och ett ur näringsvärdessynpunkt värdefullt foder. Då det vore av stort allmänt intresse att risken för spridning av smittsamma husdjurssjukdomar nedbringades genom anläggande i vissa fall av centralkokerier för matavfall, borde staten i förekommande fall medverka därtill genom att lämna bidrag till uppförande av dylika anläggningar. Styrelserna hemställde därför, att Kungl. Maj:t måtte under vissa angivna villkor bevilja föreningen statsbidrag för anläggande i Stockholm av ett centralkokeri för sterilisering av matavfall med belopp högst motsvarande hälften av den kostnad utöver 150 000 kronor, som föreningen styrkte sig ha haft för ändamålet, dock högst 75 000 kronor.

Genom beslut den 14 juni 1946 fann Kungl. Maj:t den ifrågavarande

ansökningen — jämte en framställning om statsbidrag åt en för göteborgs-orten bildad liknande förening — icke föranleda annan Kungl. Maj:ts åtgärd än att Kungl. Maj:t anbefalldes medicinalstyrelsen att utfärda de bestämmelser, som styrelsen med hänsyn till den av ansökningarna berörda verksamheten funne påkallade ur veterinärmedicinsk och sanitär synpunkt.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 6 april 1948 hemställde veterinärstyrelsen om ändring av epizootikungörelsen i enlighet med ett av styrelsen framlagt förslag. I skrivelsen lämnades inledningsvis en redogörelse för fodrets roll som överförare av smittsamma husdjursjukdomar, varvid smittvägar- na vid sjukdomen svinpest särskilt behandlades. Det framhölls, bland annat, att man funnit den mest sannolika smittkällan vara saltat fläsk från Nord- eller Sydamerika samt att vid de sedan sekelskiftet i Sverige inträffade svinpestutbrotten primärfallen uteslutande uppträtt inom svingårdar, som använt matavfall till utfodring, ävensom att dessa primärfall vanligen förekommit i närheten av de större städerna med deras stora konsumtion och där i matavfallet även inginge sådant, som härrörde från utlandet. Genom sterilisering medelst kokning av matavfall, som skulle användas till utfodring, kunde man spärra den viktigaste smittvägen vid svinpest och en del andra förödande sjukdomar hos såväl svin som fjäderfä. Medicinalstyrelsen hade även genom sin kungörelse den 23 september 1942 lämnat föreskrifter i sådant hänseende. Erfarenheten hade emellertid visat att genom sålunda anbefalld kokning icke vunnes önskad trygghet mot smittspridning. Kokningen, som ombesörjts av de olika svinbesättningarnas ägare och som det icke läte sig göra att öva någon effektivare kontroll över, hade ofta icke utförts på tillfredsställande sätt. Därtill komme att avfallet först fördes ut till svinbesättningarna, innan det kokades. Därigenom uppkomme risk för att smittämnet via personer, råttor, fåglar eller på annat sätt överfördes till mottagliga djur. Ett annat viktigt moment utgjorde rengöringen av uppsamlingskärlen och även därtutinnan hade det brustit. Det vore därför av vikt, att avfallet steriliserades, innan det fördes ut till djurbesättningarna. I första hand gällde detta avfallet från städer och andra tätorter.

I skrivelsen erinrade veterinärstyrelsen vidare om de förenämnda ansökningarna om statsbidrag för anläggande av centralkokerier i Stockholm och Göteborg samt Kungl. Maj:ts beslut i anledning av ansökningarna. Därefter anförde styrelsen: Föreningen, som omfattade samtliga yrkesmässiga fläskproducenter i Stockholm med omnejd utom två, hade låtit uppgöra ritningar till ett centralkokeri för matavfall att uppföras å tomt, som Stockholms stad upplåtit för ändamålet. Ritningarna hade den 20 september 1947 godkänts av veterinärstyrelsen och byggnadstillstånd hade beviljats. Byggnadskostnaden uppskattades till — viss inredning oberäknat — minst 275 000 kronor. Den planerade anläggningen fyllde enligt styrelsens mening de högst ställda fordringar i fråga om sanitär effektivitet. Den skulle även

möjliggöra en avsevärd förhöjning av avfallets fodervärde, då detsamma nämligen vore avsett att innan det utlämnades försättas med mineralämnen och vitaminer. Föreningen hade vänt sig till veterinärstyrelsen och anhållit, att styrelsen ville beträffande kokning av svinmat från Stockholm och Solna, avsedd för yrkesmässig fläskproduktion, utfärda de bestämmelser, som torde ha åsyftats i Kungl. Maj:ts omförmälda beslut. Genom inrättandet av centralkokerier, vari matavfallet kunde effektivt steriliseras, skulle tillkomma ett dittills saknat vapen i kampen mot svinpesten och en del andra svårartade smittsamma husdjursjukdomar. En av förutsättningarna för att så skulle bli fallet vore emellertid, att man inom de särskilda orterna kunde åstadkomma en sådan dirigerings av allt matavfall av betydelse, att intet av detsamma komme att passera förbi centralkokeriet på platsen. Ur veterinärmedicinsk synpunkt vore det givetvis ett önskemål, att å varje ort med mera betydande produktion av till kreatursfoder använt matavfall skulle skapas möjlighet att effektivt sterilisera detsamma. Förutom den trygghet ur epizootibekämpande synpunkt, som skulle följa av en sådan utveckling, borde man ej heller förbise, att den sålunda minskade epizootifrekvensen även komme att medföra ekonomisk vinst såväl för statskassan som för de enskilda djurägarna. Då genom uppförandet i Stockholm av ett centralkokeri huvudstaden och dess omgivning, som dittills utgjort ett av de beträffande faran för såväl svinpest som hönspest mest utsatta områdena, skulle kunna bli "säkra" för dessa sjukdomar, funne veterinärstyrelsen det i hög grad angeläget, att ett sådant kokeri skulle komma till stånd, som kunde taga hand om matavfallet från området. Styrelsen vore övertygad om att, därest stockholmsinitiativet visade sig infria de därvid knutna förväntningarna, detsamma komme att få efterföljare på andra orter, i första rummet i de stora importstäderna, där det också vore mest angeläget att kunna fullt betryggande oskadliggöra i matavfallet befintliga smittämnen. Vid ärendets övervägande hade veterinärstyrelsen emellertid kommit till den uppfattningen, att den styrelsen jämlikt 28 § 2 mom. epizootikungörelsen tillagda rättigheten att föreskriva kokning av matavfall icke kunde anses inbegripa befogenhet att utfärda bestämmelser rörande kokning av matavfallet å en ort vid viss av styrelsen godkänd kokningsanläggning. Styrelsen hade därför utarbetat förslag till författningsändring, avseende att komplettera föreskrifterna uti ifrågavarande moment med ett stadgande om dylik befogenhet för styrelsen. Möjligheten för styrelsen att föreskriva kokning av matavfall hade för närvarande sin största betydelse vid fara för svinpest, hönspest samt mul- och klövsjuka. Styrelsen funne det emellertid icke uteslutet, att sagda skyddsåtgärder framdeles kunde visa sig önskvärda även för förebyggandet och bekämpandet av andra under epizootilagen fallande sjukdomar. Det syntes därför mest ändamålsenligt att icke knyta de ifrågavarande föreskrifterna till viss eller vissa av de i epizootikungörelsen särskilt behandlade sjukdomarna utan att infoga de-

samma i den del av kungörelsen, som innehölle gemensamma bestämmelser, där stadgandet syntes kunna införas såsom en ny paragraf efter 6 §, varvid 28 § 2 mom. borde upphävas. I veterinärstyrelsens författningsförslag hade styrelsens befogenhet givits en mycket vid formulering, detta givetvis för att därunder skulle kunna inbegripas eventuellt framdeles uppkommande, nu icke förutsebara situationer. Styrelsen ville emellertid meddela att, därest förslaget bifölles, styrelsen i fråga om det nu aktuella fallet — kokning av svinmaten i stockholmstrakten vid det planerade centralkokeriet — ämnade från bestämmelserna därom undantaga besättningar med högst tre svin. Därigenom skulle möjliggöras utfodring med "hemproducerat" matavfall av hushållsgrisar.

Den i veterinärstyrelsens förslag till kungörelse intagna nya paragrafen, 6 a §, hade givits följande utformning: "Veterinärstyrelsen äger att beträffande utfodring med köksavfall eller slaktavfall eller dylikt meddela de närmare föreskrifter, som styrelsen prövar nödiga till förebyggande av utbrott av i epizootilagen omförmäld sjukdom eller förhindrande av sådan sjukdoms spridning eller som styrelsen eljest må finna påkallad av sanitära skäl."

I ärendets handläggning i veterinärstyrelsen deltog överdirektören Gustaf Adolf Bouveng, veterinärrådet Axel Alegren, byråchefen Sture Lindström och veterinärrådet Torsten Blom.

Över veterinärstyrelsens framställning avgåvos utlåtanden av medicinalstyrelsen, lantbruksstyrelsen och kommerskollegium.

Vid medicinalstyrelsens utlåtande, däri ämnet behandlades uteslutande ur human-medicinska synpunkter, var fogad en till styrelsen ställd skrivelse från föreningen av den 24 maj 1948, vari lämnades vissa uppgifter angående föreningens verksamhet. Därav framgick, bland annat, att föreningen bestod av 48 medlemmar representerande ett sammanlagt innehav av 5 501 svin.

I sitt utlåtande anförde lantbruksstyrelsen: Enligt lantbruksstyrelsens mening vore det angeläget att förebygga spridning av smittsamma kreatursjukdomar i riket genom sterilisering av till kreatursfoder avsett matavfall. Mot det förslag, som veterinärstyrelsen i sådant syfte framlagt, hade lantbruksstyrelsen i och för sig intet att erinra. Sagda förslag innebure emellertid, att allt matavfall av betydelse inom särskild ort skulle kunna dirigeras till visst inom orten inrättat centralkokeri. Då en sådan åtgärd kunde medföra intrång i den fria handeln med dylikt avfall, syntes det angeläget att den som innehade och dreve sådant centralkokeri, varom fråga vore, ålades att ställa detsamma till allmänhetens förfogande mot viss fastställd taxa samt att efterlevnaden av denna bestämmelse övervakades från det allmännas sida.

Kommerskollegium yttrade: Kommerskollegium hade icke något att erinra mot utfärdande av bestämmelser, enligt vilka vissa smittsamma hus-

djurssjukdomar effektivt kunde bekämpas genom sterilisering av matavfall. Därest centralkokeri i enlighet med de föreskrifter, som veterinärstyrelsen efter genomförandet av lagändringen kunde komma att utfärda, uppfördes av viss förening, syntes det emellertid böra tillses, att den dominerande ställning, som föreningen kunde komma att intaga genom innehav av centralkokeriet, icke komme att missbrukas så att andra förbrukare av matavfall än föreningens medlemmar bleve missgynnade i förhållande till medlemmarna, exempelvis vid fördelning av avfallsfoder. Den av sanitära skäl förestavade koncentreringsen av kokning av matavfall inom en ort till ett centralkokeri syntes genom rationalisering medföra kostnadsminskning bland annat vid upphandling av avfall och därigenom i viss mån motivera den inskränkning i den fria handeln med matavfall, som skyldigheten att hänvända sig till visst centralkokeri för erhållande av avfallsfoder medförde. Under förutsättning att tillfredsställande bestämmelser för sådant centralkokeri meddelades hade kollegiet icke någon erinran att framställa mot det framlagda författningsförslaget.

Kungl. Maj:t utfärdade därefter kungörelsen den 15 oktober 1948 om ändring i epizootikungörelsen (SFS nr 665).

I en till veterinärstyrelsen ställd, den 17 mars 1949 dagtecknad skrivelse anhöll föreningen genom förvaltaren Fred. E. Helgöstm om styrelsens "bekräftelse:

1) Dels om ikraftträdande av lag enligt Svensk Författningssamling årgång 1935 nr 106 och årgång 1948 nr 665.

2) Dels tid för ikraftträdandet i förhållande till centralkokeriets upptagande av verksamheten samt

3) Dels lagens innebörd."

Med anledning av denna framställning, som icke syntes ha blivit diarietförd hos veterinärstyrelsen, avlätto Bouveng och Alegren en så lydande svarsskrivelse:

"Kungl. Veterinärstyrelsen

Stockholm den 24 mars 1949.

Herr Förvaltaren Fred. E. Helgöstm

Farsta gård Södertörns villastad.

Till följd av sammanträden i anledning av Lantbruksveckan och andra hinder ha vi ej förrän i dag hunnit slutligt utforma ett uttalande angående kokningen av matavfallet, som lämpligen synes kunna tjäna det av grosshandlaren J. E. Johansson och Eder angivna syftemålet. Vi ha därvid enat oss om följande uttalande:

'Matavfallets ödesdiga roll som spridare av smittsamma kreaturssjukdomar, framför allt svinpest, mul- och klövsjuka samt paratyfus, har länge stått klar för de veterinära myndigheterna. Genom påbud att till utfodring avsett matavfall skall kokas, innan det användes, har man sökt att eliminera den värsta smittfaran. De befogenheter man därvid haft att ur smittspridningssynpunkt reglera kokningsförfarandet ha emellertid visat sig ineffek-

tiva. Möjligheten att utöva kontroll över kokningens utförande har dessutom varit ringa. För att råda bot på dessa brister i de veterinära myndigheternas rustning mot smittsamma husdjursjukdomar har Kungl. Veterinärstyrelsen utverkat ändring i förut gällande bestämmelser rörande kokning av köks- och slaktavfall. Sådan ändring vidtogs genom Kungl. Maj:ts kungörelse den 15 oktober 1948 (nr 665), enligt vilken Veterinärstyrelsen bemyndigats dels föreskriva att köks- eller slaktavfall skall fullständigt genomkokas, innan det användes för utfodring eller forslas från den plats, där det framvunnits, dels meddela nödiga föreskrifter angående beskaffenheten av anläggning, vari kokningen skall ske.

Veterinärstyrelsen har godkänt ritningarna till en av Föreningen Stockholmsortens Avfallsfoder u. p. a. planerad centralkokningsanläggning för mat- och slaktavfall, vilken är avsedd att uppföras å Västberga industriområde i Stockholm. Denna anläggning, för vars uppförande Föreningen beviljats byggnadstillstånd, fyller väl de fordringar i hygieniskt avseende, vilka Veterinärstyrelsen anser ofrånkomliga, därest kokningen skall ha avsedd effekt ur smittförebyggande synpunkt. Framför allt möjliggör denna anläggnings tillkomst eliminerandet av ett par av de f. n. allvarligaste smitt-riskerna, nämligen dels att okokt avfall föres ut till svingårdarna för att först där kokas, dels att smittöverföring sker från det okokta till det kokta avfallet.

När den projekterade anläggningen är färdig att tagas i bruk, ämnar därför Veterinärstyrelsen genom kungörelse dels upprepa förbudet mot utfodring med okokt avfall, dels stadga att okokt avfall från Stockholm med lämplig omnejd icke må utföras till svingårdarna samt att kokning icke må ske annat än i av Veterinärstyrelsen godkänd anläggning. Såsom förutsättning för sådant godkännande kommer Veterinärstyrelsen att kräva, att anläggningen har samma standard och medger samma kontroll som den ovan omförmälda, av Veterinärstyrelsen i princip godkända anläggningen.

G. A. Bouveng.

Axel Alegren.”

Under år 1949 utsände föreningen till de svinuppfödare inom stockholmsområdet, som icke anslutit sig till föreningen, en cirkulärskrivelse, vari lämnades en redogörelse för föreningens arbetsprogram med inbjudan att teckna medlemskap. I cirkulärskrivelsen erinrades, bland annat, om den genom kungörelsen den 15 oktober 1948 genomförda ändringen av epizootikungörelsen. I fråga om innebörden för Stockholms vidkommande av nämnda författningsändring hänvisades i cirkulärskrivelsen till ett ”utdrag ur Kgl. Veterinärstyrelsens skrivelse till föreningen av den 24/3 1949”, vilket utdrag innehöll den av Bouveng och Alegren avlatna skrivelsens två sista stycken jämte undertecknarnas namn. I cirkulärskrivelsen framhölls vidare, att centralkokeriet vore under uppförande samt att anläggningen beräknades kunna tagas i bruk omkring ”årsskiftet”. Från nämnda tidpunkt komme alltså — uttalades i skrivelsen — veterinärstyrelsens bestämmelser beträf-

fande utförsel förbud för okokt avfall från Stockholm med omgivningar att tillämpas; överträdelse av förbudet komme att beivras gentemot såväl köpare som säljare.

I skrivelser till veterinärstyrelsen den 28 februari och den 3 mars 1950 anhöll föreningen, att styrelsen måtte skyndsamt utfärda förbud mot utförsel av okokt matavfall från Stockholm med lämplig omnejd samt föreskrift att kokning icke finge ske i annan anläggning än sådan, som hade samma standard och medgåve samma kontroll som den av föreningen uppförda, därvid föreningen hänvisade till vad som utlovats i "Kungl. Veterinärstyrelsens brev av den 24 mars 1949".

Föreningens framställningar jämte två inom styrelsen upprättade förslag till kungörelser med bestämmelser i de hänseenden, som i föreningens framställningar berördes, överlämnades av veterinärstyrelsen den 30 maj 1950 till länsveterinären i Stockholms län för yttrande. Länsveterinären I. Lauritzson avgav yttrande den 7 juli 1950, vari till en början refererades innehållet i föreningens båda skrivelser till veterinärstyrelsen. Vidare citerades i yttrandet det i föreningens ovannämnda cirkulärskrivelse intagna utdraget av "Kgl. Veterinärstyrelsens skrivelse" den 24 mars 1949 samt erinrades om de vid handlingarna fogade kungörelseförslagen. Därefter framhöll Lauritzson att han, med hänsyn till den utformning kungörelseförslagen erhållit liksom även till vad i yttrandet förut anförts, syntes böra uttala sig endast beträffande omfattningen av det område, på vilket kungörelserna borde äga tillämpning, samt beträffande tidpunkten för dessas ikraftträdande. I nämnda hänseenden framhöll Lauritzson, att förbudet borde få så begränsad geografisk omfattning att från början svårigheter icke komme att uppstå i fråga om vare sig hämtning eller kokning samt att förbudet, för att föreningen skulle få möjlighet att organisera hämtningen, ej borde träda i kraft utan relativt långt varsel. Lauritzson föreslog, att förbudet skulle av Stockholms län omfatta städerna Solna, Sundbyberg, Djursholm, Lidingö och Nacka samt Stocksunds köping ävensom att detsamma skulle träda i kraft tidigast den 1 oktober 1950.

Förste stadsveterinären i Stockholm Richard Larsson avgav därefter den 6 oktober 1950 infordrat yttrande. Efter att ha framfört vissa erinringar mot det sätt, varpå verksamheten bedreves vid föreningens anläggning, som enligt Larsson icke kunde anses fullt färdigställd, anförde Larsson: Frågan om kungörelse med förbud enligt föreliggande förslag syntes för tidigt väckt, och frågan om rayon-begränsning syntes mycket svår att genomföra, då tillgången på matavfall från olika platser icke funnes angiven och man ännu icke heller hade någon vetskap om anläggningens kapacitet för att driften skulle kunna försiggå utan sanitära olägenheter för driften och för det allmänna. Genomförandet för det dåvarande av ett förbud av föreliggande slag skulle kunna komma att medföra, att anläggning och transportmateriel överbelastades och därigenom vållade stora sanitära olä-

genheter. Det syntes vara uppenbart, att anläggningen vore ett utmärkt led i bekämpandet av svinsjukdomar, och kunde den drivas på frivillighetens väg, syntes det bättre än att föreslaget förbud komme till stånd, främst ur den synpunkten att ett förbud, där icke verklig fara vore för handen, lätt kunde avtrubba respekten för ett eventuellt kommande förbud, då sådant vore av omständigheterna berättigat. Skulle dock ett förbud av föreliggande förslag anses erforderligt, finge Larsson som sin mening framhålla, att innan ett sådant förbud komme till stånd, föreningen borde dels anmodas inkomma med uppgift om den beräknade tillförseln och anläggningens kapacitet och dels genom intyg från Stockholms stads hälsovårdsnämnd styrka, att såväl anläggning som transportapparat fungerade på tillfredsställande sätt. Förbudets geografiska omfattning syntes från början böra bliva mycket begränsad, och kungörelsens ikraftträdande syntes böra anstå tills anläggningen med transportapparat m. m. blivit fullt färdig.

I skrivelse till veterinärstyrelsen den 4 januari 1951 anhöll föreningen — under framhållande, bland annat, att föreningen utöver rörelsekapitalet investerat 720 000 kronor i verksamheten samt att alla krav, som kunde ställas på en rationell insamling och sterilisering av matavfallet, numera vore uppfyllda — att omgående få upptaga förhandlingar för att veterinärstyrelsen måtte låta ”den utlovade skärpningen” av bestämmelserna snarast träda i kraft, vilket för föreningens bestånd och åtaganden vore oundgängligen nödvändigt. Det framhölls vidare i skrivelsen, att föreningens medlemmar krävde att icke komma i sämre läge än det fåtal svinuppfödare, som trots upprepade personliga hänvändelser icke anslutit sig till föreningen, samt att föreningen meddelat samtliga svinuppfödare och alla större matavfallsproducenter, att kokningstvånget vore att påräkna i början av år 1951.

Sedan vissa mera betydande leverantörer av matavfall i Stockholm i december 1950 hos veterinärstyrelsen anmält önskemål att få framföra sina synpunkter i frågan, ägde sammanträden rum inför styrelsen, den 24 januari 1951 med representanter för leverantörerna och den 31 samma månad med representanter för föreningen. Därefter hölls den 1 mars 1951 inför styrelsen sammanträde med representanter för såväl föreningen som ett tiotal mera betydande leverantörer jämte vissa utom föreningen stående svinuppfödare. Vid sammanträdet — varvid Bouveng inledningsvis framhöll, bland annat, att styrelsen ville, innan det ifrågasatta transportförbudet utfärdades, vara förvissad om att det praktiska genomförandet kunde lösas på ett för alla parter tillfredsställande sätt — behandlades huvudsakligen grunderna för prissättningen å matavfall, i vilken fråga parterna framförde olika meningar. Det överenskoms, att parterna skulle utse en förhandlingsdelegation för att söka nå uppgörelse i prisfrågan samt att förhandlingarna skulle upptagas utan veterinärstyrelsens direkta medverkan. Förhandlingar mellan parterna ägde därefter rum vid sammanträden den 5 och den 13 april

1951 utan att någon överenskommelse kunde uppnås; frågan skulle dock å omse sidor övervägas i och för nya förhandlingar.

I skrivelse till veterinärstyrelsen av den 24 juli 1951 anmälde föreningen — under hänvisning till sin skrivelse den 4 januari samma år med anhållan att veterinärstyrelsen måtte låta "den utlovade skärpningen av bestämmelserna" snarast träda i kraft — att föreningen i prisfrågan vore beredd fasthålla vid det förslag, som föreningen vid förhandlingarna slutligt framlagt.

Från Stockholmsdistriktets allmänna restaurantaktiebolag, som vid förhandlingarna varit representerat å leverantörsidan, inkom till veterinärstyrelsen den 18 september 1951 en skrivelse, vari framhölls, bland annat, att därest frivillig uppgörelse i prisfrågan icke kunde uppnås, det borde ankomma på veterinärstyrelsen att i samband med genomförandet av en reglering fastställa den norm, efter vilken prissättningen skulle ske. I skrivelsen framlades därefter förslag om annan norm för prissättningen än vad föreningens förslag innebar.

Veterinärstyrelsen beslöt därefter den 24 oktober 1951 utfärda de ifrågasvarande båda kungörelserna. I handläggningen av ärendet deltog Bouveng, Alegren, Lindström och Blom.

Från beslutet var Lindström skiljaktig och yttrade: "Epizootilagen med tillhörande kungl. kungörelse torde såsom av deras uppbyggnad och innehåll framgå vara avsedda att bereda myndigheterna möjligheter att vidtaga nödiga åtgärder dels till bekämpande av en redan i landet uppträdande epizooti, dels för avvärjande av ett *aktuellt* hot om att annorstädes pågående epizooti är på väg att sprida sig till vårt land. Mot denna bakgrund synes det mig att vårt sedan länge lyckliga läge beträffande förekomsten av bland annat svinpest — någon svinpest har ej förekommit i landet sedan 1944 och ej heller har nu påvisats något speciellt hot om inträngande av en sådan epizooti — icke kan motivera påbjudande av så väsentligt skärpta och i vissa avseenden betänkliga skyddsåtgärder som veterinärstyrelsens beslut innebär. Bestämmelserna torde i realiteten medföra ett förhindrande av kokning av köksavfall m. m. genom särskilda anordningar härför ute hos svinproducenterna. Härtill kommer att genom bestämmelsernas omedelbara ikraftträdande åstadkommes en tvångsvis dirigering av avfallet till den enda sterilisationsanläggning — tillhörig sökanden i ärendet — som för närvarande uppfyller de i veterinärstyrelsens kungörelse uppställda fordringarna å en sådan. Härigenom tillskapas en ur flera synpunkter ömtålig ensamställning för denna anläggning. Att betänkliga ekonomiska konsekvenser kunna uppkomma härav har, såsom utredningen i ärendet visar, redan nu starkt givit sig till känna. På här angivna skäl kan jag icke biträda veterinärstyrelsens beslut om utfärdande av ifrågasvarande bestämmelser. Anses emellertid dylika trots allt böra komma till stånd, synas de i varje fall böra förbindas med en så rundligt tilltagen övergångstid, förslagsvis två å tre år, att den berörda allmänheten får tid att anpassa sig efter de nya

bestämmelserna och att den, som så må önska, hinner uppföra kokanläggning som uppfyller de nya kraven.”

Över veterinärstyrelsens beslut anförde Stockholms stads sjukhusdirektion, Stockholms hotell- och restaurangförening samt Stockholmsdistriktets allmänna restaurantaktiebolag gemensamma besvär hos Kungl. Maj:t. I besvärsskriften anfördes: De av veterinärstyrelsen utfärdade bestämmelserna innefattade ett väsentligt ingrepp i den dittills fria handeln med allt till svinföda avsett avfall och foder och kunde medföra betydande ekonomiska skador och förluster för såväl leverantörerna som svinuppfödarna. Bestämmelserna komme att lägga hinder i vägen för kokning av köksavfall genom särskilda anordningar ute hos svinproducenterna. I stället komme för kokningen att få uppföras fristående anläggningar. Dessa måste, för att kunna uppfylla bestämmelsernas krav, göras relativt omfattande och därigenom erhålla stor kapacitet, vilket i sin tur förutsatte, att varje sådan anläggning tillförsäkrades leveranser av köksavfall från leverantörer inom ett mycket vidsträckt område. Den som inom ett sådant område först lyckades uppföra och få igång driften av en sådan anläggning komme, på grund av bland annat gällande byggnadsrestriktioner, att betaga envar annan varje möjlighet att uppföra och driva en liknande anläggning inom området. Den förstnämnda erhöle på så sätt en oinskränkt monopolställning och möjlighet att ensam bestämma priserna på köksavfall. Frestelsen att utnyttja monopolställningen till en enbart för honom själv förmånlig prissättning komme givetvis att bli mycket stor. Vid prisförhandlingar mellan föreningen och restaurantaktiebolaget i slutet av år 1949, vid vilken tidpunkt föreningen påbörjat uppförandet av sin anläggning, hade föreningen genomfört viss nedpressning av priset på matavfall. Bolaget hade då i syfte att ernå en förmånligare prissättning sökt erhålla kontakt med andra uppköpare av köksavfall genom bland annat annonsering i dagspressen. Annonserna hade uppmärksamrats av föreningen, som i skrivelse den 12 december 1950 uppgivit, bland annat, att den ansåge sig skyldig meddela ”att föreningens underhandlingar med kungl. veterinärstyrelsen innefattar, att lagen om utförsel förbud från Stockholm för till kreatursfoder avsett okokt matavfall nu kommer att tillämpas så snart vissa tekniska detaljer lösts”. Med anledning därav hade under veterinärstyrelsens medverkan upptagits förhandlingar mellan parterna i prisfrågan. Under pågående förhandlingar och utan att på förhand avisera åtgärden hade styrelsen därefter utfärdat ifrågavarande kungörelser, varigenom förutsättningarna för leverantörerna att uppnå en rimlig uppgörelse förminskats. — På sätt den från beslutet skiljaktige ledamoten i veterinärstyrelsen anført syntes motiv ha saknats för utfärdande av så skärpta bestämmelser som de ifrågavarande. Därest styrelsen emellertid ansett dessa bestämmelser av nöden, hade det dock, med hänsyn till de allvarliga ekonomiska följdverkningarna av bestämmelserna, ålegat styrelsen att genom överenskommelse med den berörda

marknadens parter och eventuellt i samråd med näringslivets intresseorganisationer tillse, att dessa skadliga verkningar undvekes. Detta kunde ha skett genom att styrelsen givit icke blott föreningen utan även varje företag eller organisation, som så önskat, möjlighet att uppföra kokanläggning av föreskrivet slag. Under alla förhållanden hade bestämmelserna bort förbindas med en så rundligt tilltagen övergångstid, att samtliga berörda parter fått tid att anpassa sig efter de nya bestämmelserna och att den, som så önskat, hunnit uppföra kokanläggning, som uppfyllt de skärpta kraven. De olyckliga följderna av veterinärstyrelsens kungörelse nr 57 kunde numera icke undvikas på annat sätt än att såsom villkor för föreningens rätt att driva anläggningen uppställdes, att föreningen betalade ett visst bestämt pris för avfall och foder, som levererades för kokning i anläggningen. I besvären hemställdes därför, att Kungl. Maj:t måtte upphäva veterinärstyrelsens beslut samt tillse, att nya kungörelser utfärdades med sådana bestämmelser att förbud att använda okokt avfall till svinföda, som kunde komma att i framtiden utfärdas, icke medförde, att ett visst företag eller en viss organisation erhöle en mera gynnad ställning än andra av den berörda marknadens parter. Vidare hemställdes, att Kungl. Maj:t, med hänsyn till den monopolställning som genom det för Stockholm och närliggande kommuner utfärdade förbudet redan förvärvats av föreningen, måtte utfärda bestämmelser om sådan prissättning, som förut sagts, med giltighet från och med den 1 november 1951.

Veterinärstyrelsen avgav den 20 maj 1952 utlåtande i anledning av besvärsskriften. I utlåtandet lämnade styrelsen inledningsvis en redogörelse för vad som i fråga om planerna att inrätta centralkokerier av ifrågavarande slag förekommit i tiden fram till den av Kungl. Maj:t den 15 oktober 1948 vidtagna ändringen i epizootikungörelsen. Därefter framhölls, att styrelsen, sedan föreningen uppfört sin kokerianläggning och densamma befunnits motsvara vederbörliga krav, funnit tiden inne att realisera planen på att låta allt inom Stockholm och vissa närliggande orter producerat matavfall, avsett till svinfoder, genomkokas vid nämnda anläggning. Med hänsyn till angelägenheten av att de påtänkta åtgärderna om möjligt genomfördes i samförstånd med de närmast berörda parterna, avfallsleverantörer och djuruppfödare, hade styrelsen ansett sig böra tillmötesgå en framställning av de mera betydande av de förstnämnda om överläggningar inför styrelsen. Efter att ha redogjort för de förhandlingar, som under januari—mars 1951 ägt rum i frågan, framhöll styrelsen vidare, att epizootiläget på kontinenten, framförallt i Danmark, under år 1951 börjat te sig alltmer oroväckande, i det att en synnerligen svårartad mul- och klövsjukeepizooti utbredd sig och snart spridd sig till Sverige. Styrelsen hade då ansett, att alla tillgängliga medel måste sättas in för att söka förebygga epizootiens spridning, och hade den 24 oktober 1951 utfärdat de ifrågavarande kungörelserna. Med hänsyn till att föreningen redan då omhänderhaft uppkok-

ningen av den övervägande delen av i Stockholm producerat matavfall och då epizootiläget påkallat skyndsamma åtgärder, hade styrelsen icke kunnat finna, att några större olägenheter skulle uppstå, därest kungörelserna förklarades träda i kraft redan den 1 november 1951. Styrelsen hade emellertid varit beredd att i förekommande fall medgiva dispens. — I fråga om den i besvärsskriften påstådda bristen på epizootologiska motiv för åtgärderna hänvisade styrelsen till ett vid utlåtandet fogat yttrande av professorn i bakteriologi och epizooti vid veterinärhögskolan H. Hedström samt framhöll, bland annat, att det vore angeläget att den säkerhetsmarginal, som låge i förefintligheten av en kontrollerad central kokningsanläggning för svinfoder, utnyttjades snarast och såvitt möjligt fullständigt, samt att de utfärdade föreskrifterna ur allmän epizootologisk synpunkt torde få anses väl befogade.

Beträffande de i besvärsskriften påtalade ekonomiska konsekvenserna av transportförbudet anförde styrelsen: Styrelsen vore på det klara med att ett sken av berättigande finge anses vidlåda påståendet att genom transportförbudet skapats en monopolställning för föreningen på grund av det faktum att endast denna för närvarande disponerade över en steriliseringsanläggning av godkännbart utförande. Detta förhållande torde emellertid ej kunna förväntas bestå för all framtid. Från veterinärstyrelsens sida mötte givetvis icke något hinder, att även andra intressenter än de i föreningen företrädde låte uppföra en steriliseringsanläggning, under förutsättning likväl att den utfördes så att den kunde godkännas av styrelsen. Något avkall från de i överklagade kungörelsen uppställda villkoren komme styrelsen därvid icke att för sin del medgiva. Veterinärstyrelsen hade icke av vad i målet förekommit bibragts annan uppfattning än att det pris, föreningen betalade för matavfallet, svarade mot fodervärdet av ett på betryggande sätt steriliserat avfallsfoder samt att till äventyrs erbjudna merpriser närmast torde kunna hänföras till yttringarna av en ur allmän husdjurshygienisk synpunkt icke tilltalande konkurrens. Ur de synpunkter styrelsen hade att företräda hade emellertid styrelsen intet att invända mot att under rådande förhållanden det allmänna utövade en viss ekonomisk kontroll över föreningens verksamhet. Det kunde måhända vara lämpligt, att prisfrågan såväl beträffande okokt matavfall som ersättningen för sterilisering av matavfall åt den som ej vore medlem av föreningen jämte andra ekonomiska spørsmål, som kunde uppstå mellan föreningen, leverantörerna och till föreningen ej anslutna fläskproducenter, överlämnades till avgörande av en för ändamålet tillsatt nämnd. Åt styrelsen syntes böra lämnas bemyndigande att utfärda erforderliga föreskrifter för nämndens verksamhet. Alternativt kunde övervägas, huruvida icke prövningen kunde omhändervahas av statens jordbruksnämnd.

I fråga om tidpunkten för bestämmelsernas ikraftträdande framhöll veterinärstyrelsen, att leverantörerna alltsedan föreningens anläggning

tagits i bruk under sommaren 1950 syntes ha varit underkunniga om den planerade nyordningen samt att styrelsen på grund därav ansett, att införandet av transportförbudet icke behövt föregås av en övergångstid av sådan utsträckning, att förbudet icke kommit att tillämpas under då rådande synnerligen allvarliga epizootiläge. Slutligen förklarade sig styrelsen böra framhålla, att styrelsen veterligt Kungl. Maj:ts beslut den 14 juni 1946 torde föregåtts av överläggningar i jordbruksdepartementet med representanter för föreningen, att föreningen, som redan i början av 1940-talet trätt i kontakt med medicinalstyrelsen och där erhållit närmare upplysningar om huru en kokanläggning skulle vara beskaffad för att fylla sin uppgift ur epizootologiska och sanitära synpunkter, med berörda upplysningar och överläggningar samt Kungl. Maj:ts nämnda beslut som bakgrund igångsatt byggandet av västbergaanläggningen, att föreningen i företaget investerat över 800 000 kronor, att anläggningen besökts av åtskilliga utländska auktoriteter, vilka samstämmigt givit den de bästa vitsord, samt att det vid anläggningen framvunna svinfodret visat sig icke endast vara sterilt ur smittspridningssynpunkt utan även ha synnerligen god inverkan på gödsvinsproduktionen.

Statens jordbruksnämnd anförde i infortrat utlåtande, bland annat, följande: Det ankomme icke på nämnden att i detta fall bedöma, huruvida epizootiriskerna vid en avvägning mot de olägenheter, som ur ekonomisk synpunkt kunde komma att drabba leverantörerna av matavfall, utgjort tillräckligt motiv för veterinärstyrelsens beslut att utan längre övergångstid skärpa bestämmelserna. Givet vore dock, att man därigenom för centralkokeriet tillskapat en monopolställning, som gäve dess ägare möjligheter att på ett för dem förmånligt sätt diktera prissättningen på matavfall och att förhindra leverantörerna att inverka på denna. Att söka få en ändring till stånd genom att veterinärstyrelsen upphävde ifrågavarande kungörelser torde icke vara genomförbart, då styrelsen syntes ha på förhand lämnat föreningen utfästelser att, därest kokanläggningen komme till stånd, styrelsen vore beredd att genom författningsbestämmelser trygga tillförseln av matavfall till föreningen. Ej heller torde under nu rådande förhållanden byggnadstillstånd kunna påräknas för en med föreningen konkurrerande institution, vilken eventuellt vore beredd att uppföra ytterligare en kokanläggning som fyllde veterinärstyrelsens krav i olika hänseenden. Styrelsen syntes också ha varit medveten om dessa ting, då den i början av 1951 tog initiativ till överläggningar mellan parterna för att få en överenskommelse till stånd i prisfrågan, innan de skärpta bestämmelserna sattes i kraft. Överläggningarna hade emellertid icke lett till något positivt resultat, innan styrelsen på hösten 1951 på grund av faran för mul- och klövsjuepizootien funnit sig nödsakad låta föreskrifterna träda i kraft. Nämnden hade icke ansett sig kunna, utan kontakt med parterna, taga ställning till frågan om prissättningen på matavfallet. Mot bakgrunden av den risk för

monopolistisk prissättning på matavfall, som otvivelaktigt föreläge, funne jordbruksnämnden veterinärstyrelsens förslag att prissättningen skulle regleras vara välbetänkt.

Besvär över veterinärstyrelsens beslut att utfärda de ifrågavarande kungörelserna anfördes jämväl av Nils Nordström, Mörby svingård, Vallentuna, jämte tio andra svinuppfödare med ett uppgivet innehav av sammanlagt 1 465 grisar. I besvärsskriften förmälde sig klagandena dela de synpunkter, som kommit till uttryck i de av Stockholms stads sjukhusdirektion m. fl. ingivna besvären, samt anförde därutöver bland annat följande: Föreningens monopolistiska karaktär framginge av bestämmelserna i föreningens stadgar. Det vore medlem förbjudet att verkställa inköp av matavfall från annan än föreningen. Såsom villkor för inträde hade uppställts, att medlem icke försälde från föreningen rekvirerat foder till utomstående, ett stadgande som syntes vara avsett att förhindra utomstående svinproducenter att erhålla kokt avfall annorledes än genom att vinna medlemskap i föreningen. Det pris föreningen betingade sig vid försäljning av kokt avfall överstege vad svinuppfödarna för närvarande hade att vidkännas. Därtill komme ytterligare förhöjda kostnader genom bland annat längre transporter samt lägre näringsvärde i fodret. Många svinuppfödare vore av ekonomiska skäl förhindrade att ingå som medlemmar. Även om medlem kunde uppbibras för att erlægga föreskrivna kontanta insatsbelopp, komme ändock många ej att våga äventyra sin ekonomi genom medlemskap med hänsyn, bland annat, till vissa villkor i stadgarna om insatsernas förverkande. Då svinuppfödare ej utan föreningens medverkan kunde koka matavfall från det ifrågavarande området, torde det bli nödvändigt för dem som ej inginge som medlemmar att nedlägga sina rörelser.

Över sistnämnda besvär avgav veterinärstyrelsen särskilt utlåtande den 20 maj 1952, däri styrelsen i huvudsak hänvisade till vad styrelsen anført i anledning av de av sjukhusdirektionen m. fl. anförda besvären. Vid utlåtandet var fogat ett från föreningen inhämtat yttrande, vari upplystes, att insatsbeloppet per tecknad andel i föreningen — ursprungligen 10 kronor — utgjorde 40 kronor, varav 10 kronor skulle erläggas kontant och 30 kronor mot revers, samt att av nytillträdande medlem från och med den 1 april 1952 därutöver uttoges ett belopp å 40 kronor per andel såsom ersättning för rätten att teckna insatser. Vidare framhöll föreningen, bland annat, att uppförandet av föreningens anläggning möjliggjorts dels genom ett långvarigt förarbete i detaljfrågor med veterinärstyrelsen, dels genom Kungl. Maj:ts kungörelse den 15 oktober 1948 om ändring av epizootikungörelsen, dels ”genom veterinärstyrelsens skrivelse till föreningen av den 24/3 1949 angående utlovat utförsel förbud av okokt matavfall från Stockholm med lämplig omnejd sedan den av föreningen planerade kokanläggningen uppförts”.

Vid besvärssärendenas handläggning i veterinärstyrelsen, därvid deltog

samma befattningshavare som närvarit vid fattandet av det överklagade beslutet, anmälde byråchefen Lindström skiljaktig mening och yttrade: Sin uppfattning beträffande de åtgärder, varom vore fråga, hade Lindström i korthet tillkännagivit i den till det överklagade beslutet fogade reservationen, till vilken han hänvisade. Med anledning av vad därefter ytterligare förekommit i ärendet ville Lindström tillägga följande. Den uppförda anläggningen vore i och för sig en god sak, som hade sin betydelse ej blott därför att den kunde antagas ge ett visst mått av skydd mot spridning av husdjursjukdomar utan kanske framförallt därför att den gäve möjligheter till ett mera rationellt tillvaratagande av storstadens matavfall än hittills. Att den vore uppskattad av svinproducenterna visade det förhållandet, att — enligt vad föreningen uppgåve — ej mindre än omkring 95 procent av de svinuppfödare i Stockholm med omnejd som utfodrade svinen med matavfall hämtade sitt svinfoder från föreningens anläggning. Från nu nämnda förhållande att anläggningen otvivelaktigt vore en nyttig inrättning och till utfärdande av föreskrifter, som i realiteten medförde att endast därstädes kokat matavfall finge användas till svinutfodring, vore emellertid steget mycket långt. I sin ovannämnda reservation hade Lindström hävdadt, att med hänsyn till sjukdomen svinpest något sådant epizootiläge icke föreläge, som skulle kunnat motivera de nya, på ett märkligt sätt skärpta bestämmelserna. Av det förhållandet att något svinpestfall icke inträffat i Sverige sedan 1944 syntes väl närmast den slutsatsen böra dragas, att de bestämmelser som redan funnes till skydd mot insläppande av denna sjukdom i landet fungerat tillfredsställande. I sitt över besvären avgivna utlåtande tryckte veterinärstyrelsen mera på epizootifaran beträffande mul- och klövsjukan. Vad denna sjukdom beträffade vore smittvägarna ännu långt ifrån utredda. I diskussionen därom vore det emellertid andra möjligheter än överföring genom matavfall, som tilldroge sig uppmärksamheten. Kunde en dylik anläggning tillmätas någon större betydelse till förhindrande av mul- och klövsjukans spridning, hade det legat närmast till hands att få till stånd en sådan i Malmö. Med hänsyn till vad nyss sagts om smittvägarna för mul- och klövsjuka syntes det dock föga antagligt, att ens en så belägen kokerianläggning skulle haft nämnvärd inverkan på epizootiens utbredning. Än mindre torde man då ha anledning tilltro en anläggning i Stockholm någon sådan effekt. Ur epizootologisk synpunkt kunde Lindström sålunda icke finna, att bärande motiv föreläge för de av veterinärstyrelsen utfärdade kungörelserna. Därtill komme de betänkliga ekonomiska konsekvenserna av den monopolställning, som föreningens anläggning komme att inta och som utförligt berördes i besvärsskrivelsen. Vid sina många i saken gjorda uppvaktningar i veterinärstyrelsen hade representanterna för föreningen starkt understrukit, att det ur ekonomisk synpunkt vore för föreningen nödvändigt, att de utanför föreningen stående svinproducenterna anslöte sig till föreningen eller eljest hänvisades till användning av annat foder

än matavfall, vilket i praktiken skulle betyda att de nödgades nedlägga sin rörelse. Det skulle, menade dessa representanter, bli en ekonomiskt alltför osäker framtid för den mycket kostsamma anläggningen utan ett sådant totalt grepp om matavfallsuppsamlingen i stockholmsområdet. Detta ekonomiska skäl, som för föreningen torde vara den verkliga anledningen till den stora iveren att få de ifrågavarande bestämmelserna utfärdade och utfärdade så fort som möjligt, låge emellertid vid sidan av vad som ur epizootiförfattningarnas synpunkt borde vara avgörande vid statsmakternas ställningstagande till behovet av dylika bestämmelser. Erhölle föreningen den eftertraktade monopolställningen, torde det praktiskt taget bli omöjligt för en utanför föreningen stående att starta svinuppfödning inom ifrågavarande område. Å andra sidan vore också lätt att inse matavfallsleverantörernas hjälplösa läge i fråga om prissättningen på avfallet, när det funnes allenast en avnämare för detsamma. Vad slutligen anginge de utfärdade bestämmelserna, om man såge dem ur författningsmässig synpunkt, kunde man ej annat än ställa sig mycket undrande. Av bestämmelsernas utformning framginge, att man med föreningens anläggning för ögonen tänkte på relativt stora anläggningar, som låge på avsevärt avstånd från de gårdar där det steriliserade matavfallet skulle komma till användning. Man frågade sig då, om det kunde vara rimligt att för utnyttjande av någonting i sig självt så billigt som matavfall kräva anläggningar, som kostade 100 000-tals kronor. Med hänsyn till den ringa frekvensen i Sverige av sjukdomar, som införts i svinbesättningar genom matavfall, syntes frågan utan tvekan kunna besvaras nekande. Kunde det påvisas, att de i stockholmsorten före de nya bestämmelsernas tillkomst gällande föreskrifterna på området fungerat otillfredsställande, hade det enligt Lindströms mening legat närmast till hands att, med bibehållande i princip av det förutvarande systemet med sterilisering av avfallet på de särskilda gårdarna, precisera bristerna och inom ekonomiskt rimliga gränser kräva erforderliga förbättringar. Lindström kunde för sin del således icke finna, att gällande epizootiförfattningar gäve stöd för utfärdande av bestämmelser med så långtgående ekonomiska verkningar, som de ifrågavarande. Bestämmelserna kunde överhuvudtaget ur såväl ekonomiska som författningsmässiga synpunkter icke anses tillfredsställande. Lindström förordade därför bifall till besvären.

Genom beslut den 18 juli 1952 lämnade Kungl. Maj:t besvären utan bifall i vad de avsågo yrkande om upphävande av veterinärstyrelsens ifrågavarande kungörelser och utfärdande av nya sådana. Vad angick yrkandet rörande prissättningen å ifrågavarande fodermedel förordnade Kungl. Maj:t, att prisfrågan — såväl beträffande okokt matavfall som ersättning för sterilisering av matavfall åt den som ej vore medlem av föreningen jämte andra ekonomiska spørsmål som kunde uppstå mellan föreningen, leverantörerna och till föreningen ej anslutna fläskproducenter — skulle avgöras av en särskild nämnd med viss föreskriven sammansättning.

I skrivelse till veterinärstyrelsen den 15 november 1951 hemställde Nordström om dispens från det i styrelsens kungörelse nr 57 meddelade transportförbudet. I skrivelsen framhöll Nordström, bland annat, att det i hans svingård — omfattande omkring 700 svin — användas avfallet, vilket han huvudsakligen förvärvade från sjukhus, restauranter och liknande företag, steriliserades i en vid svingården uppförd kokerianläggning som varit i bruk sedan år 1942. Därest steriliseringen av avfallet i stället skulle äga rum i föreningens anläggning, komme detta att för Nordström medföra stegrade transport- och kokningskostnader, varjämte det från anläggningen utlämnade fodret komme att till sin sammansättning vara av sämre kvalitet än det han dit avlämnat för kokning. Vidare kunde Nordström, som genom kontrakt förbundit sig att hos ett flertal leverantörer inköpa avfall till och med utgången av år 1952, bli skadeståndsskyldig på grund av kontraktsbrott.

Veterinärstyrelsen fann genom beslut den 8 februari 1952 ansökningen icke föranleda annan styrelsens åtgärd än att styrelsen — för att Nordström måtte åtnjuta något ytterligare rådrum för att ordna de frågor, som sammanhänge med steriliseringen i av styrelsen godkänd central kokningsanläggning av det för Nordströms rörelse erforderliga matavfallet — medgäve Nordström dispens från transportförbudet till den 1 juli 1952.

I en den 21 juni 1952 till Kungl. Maj:t inkommen skrift anhöll Nordström om förlängning tillsvi vidare av den av veterinärstyrelsen medgivna dispensen, alternativt att erhålla dispens under så lång tid att Nordström finge tillfälle att i Vallentuna uppföra en steriliseringsanläggning i enlighet med veterinärstyrelsens anvisningar eller att successivt avveckla sin rörelse.

Veterinärstyrelsen avgav den 31 oktober 1952 utlåtande i ärendet, vid vilket utlåtande fogats ett av förste stadsveterinären Larsson och länsveterinären Lauritzson gemensamt avgivet yttrande.

I sitt yttrande anförde Larsson och Lauritzson bland annat följande: Sedan veterinärstyrelsen den 24 oktober 1951 utfärdat kungörelsen om transportförbudet samt föreningen i sin tur därom underrättat säljare och köpare av matavfall, hade representanter för sistnämnda kategorier förfrågat sig hos Larsson och Lauritzson om kungörelsens existens. Larsson och Lauritzson, som då icke ägt kännedom om veterinärstyrelsens beslut, hade omedelbart begärt företräde hos styrelsen för erhållande av närmare information. Vid därefter hållen konferens hade Bouveng och Alegren förklarat, att det huvudsakliga motivet för kungörelsens utfärdande varit det rådande läget på mul- och klövsjukefronten. I skrivelse till styrelsen den 4 juli 1952 hade därefter Larsson och Lauritzson, under åberopande av att det huvudsakliga motivet för kungörelsens utfärdande ej längre föreläge, när landet i sin helhet vore fritt från mul- och klövsjuka, anhållit att kungörelsen snarast möjligt måtte återkallas. Denna framställning hade icke föranlett annan styrelsens åtgärd än att styrelsen till dem för kännedom överlämnat

avskrift av styrelsens underdåniga framställning den 6 april 1948 angående ändring av epizootikungörelsen, varom de underrättats genom skrivelser den 11 juli 1952. De vore fortfarande av den uppfattningen att mul- och klövsjuka i Sverige dittills icke spritts genom köksavfall och ifrågasatte på angivna grunder värdet av denna sjukdoms bekämpande genom de ifrågavarande bestämmelserna. De ansåge sig därför böra upprepa sitt förut framställda yrkande om kungörelsens återkallande. Därest veterinärstyrelsen icke funne sig böra återkalla kungörelsen, tillstyrkte de, att den begärda dispensen lämnades att gälla tillsvidare under vissa villkor.

Veterinärstyrelsen anförde i sitt utlåtande, att skäl att giva Nordström ytterligare rådrom för avvecklande av hans rörelse icke kunde anses föreligga, och framhöll, att Nordström redan år 1949 av föreningen underrättats om det planerade transportförbudet såväl genom den förenämnda cirkulärskrivelsen som genom personlig uppvaktning samt att Nordström närvarit vid de förhandlingar i frågan, som ägt rum i början av år 1951. Enligt uppgift av föreningen hade Nordström vidare bundit sig vid flera leveranskontrakt utan hänsyn till styrelsens beslut i dispensärendet. Beträffande Nordströms yrkande om tidsfrist för att uppföra en steriliseringsanläggning i Vallentuna framhöll styrelsen att, bortsett bland annat från att det icke torde vara ekonomiskt genomförbart att för enbart 700 svin uppföra en anläggning som fyllde de nya kraven, den tid som måste åtgå för anskaffande av utrustning och uppförande av byggnad m. m. komme att bli så lång, att en dylik dispens icke vore godtagbar. I fråga om vad Nordström i övrigt anført i ansökningen hänvisade styrelsen till sitt den 20 maj 1952 avgivna utlåtande över de av Stockholms stads sjukhusdirektion m. fl. anförda besvären samt avstyrkte, att ytterligare dispens beviljades.

Kungl. Maj:t lämnade genom beslut den 21 november 1952 den gjorda ansökningen utan bifall.

Sedan jag i anledning av den till mig inkomna klagoskriften anmodat veterinärstyrelsen att inkomma med yttrande, avgav styrelsen yttrande den 2 februari 1954. I handläggningen av remissen deltog Bouveng, Alegren, Lindström och Blom.

I det avgivna yttrandet belyste veterinärstyrelsen — under framhållande att Kungl. Maj:ts beslut den 15 oktober 1948 i anledning av styrelsens framställning syntes vara av väsentlig betydelse för ärendets bedömande — frågan om matavfallets roll vid spridandet av smittsamma husdjurssjukdomar, varvid lämnades en sammanfattande redogörelse för de veterinärmedicinska synpunkterna på spörsmålen om användningen av matavfall som svinfoder samt om åtgärder i syfte att eliminera de med sådan användning förbundna riskerna, främst ur epizootologisk synpunkt. Av vad därutinnan anförts fann styrelsen framgå, att en steriliseringsanläggning för till svinföda avsett avfall måste, för att fylla sin uppgift, vara — såsom utformats

i styrelsens kungörelse nr 56 — inrättad på ett särskilt sätt, vara placerad på betryggande avstånd från svinbesättningarna, vara i kontinuerlig drift samt vara under ständig kontroll i vad gällde sterilisationens effektivitet och tillförlitlighet. Vidare fann styrelsen den lämnade redogörelsen med all tydlighet giva vid handen, att det primära epizootologiska motivet för kungörelsen nr 57 varit att taga första steget till ernående av en länge eftertraktad och med hänsyn till de undan för undan intensifierade kommersiella och kommunikatoriska kontakterna med svinpestsmittade länder alltmer påkallad trygghet mot svinpesten jämte andra förödande svinsjukdomar. Efter att ha framhållit, att styrelsens grundläggande motiv för utfärdandet av kungörelsen nr 57 syntes ha förbisetts eller missförståtts av, bland andra, Lauritzson och Larsson, anförde veterinärstyrelsen vidare: I början av oktober 1950 hade förutsättningarna förelegat för att styrelsen beträffande inom Stockholm med viss omnejd framvunnet avfallsfoder skulle kunna utfärda föreskrifter, som avsåges i den nytillkomna 6 a §. När dessa föreskrifter skulle träda i kraft hade givetvis blivit beroende av särskild prövning, därvid hänsyn fått tagas till de av Larsson och Lauritzson anförda förhållandena och synpunkterna. Styrelsen hade emellertid låtit förstå sig att medverka till underhandlingar mellan föreningen, å ena, samt representanter för vissa matavfallsleverantörer och några utanför föreningen stående gödsvinsuppfödare, å andra sidan. Sådant hade läget varit då man på hösten 1951 kunnat förutse, att vintern skulle medföra en svårartad mul- och klövsjukeepizooti. Mul- och klövsjuka härjade på kontinenten och i Danmark med utomordentlig häftighet, och i Skåne hade förekommit ströfall på vitt skilda platser, förebådande vad som erfarenhetsmässigt borde komma. Det hade då framstått såsom synnerligen angeläget att träffa alla tänkbara försiktighetsmått i syfte att jämväl söka förebygga utbrott av mul- och klövsjuka "bakom fronten". Såsom en faktor som inneburit en betydande risk i sådant avseende hade styrelsen bedömt den då pågående importen av danskt fläsk, vilken varit avsedd att täcka den stora efterfrågan till julen i vissa underskottsområden, däribland Stockholms stad. Styrelsen hade följaktligen den 24 oktober 1951 utfärdat kungörelserna nr 56 och 57. Med hänsyn till epizootifaran hade styrelsen förordnat, att kungörelsen nr 57 skulle träda i kraft praktiskt taget omedelbart. Styrelsen hade emellertid det oaktat ansett sig nödsakad överväga att låta stoppa nämnda import. På föranledande av statens jordbruksnämnd hade styrelsen emellertid nöjt sig med att förordna, att kött eller fläsk, som från och med den 15 november 1951 infördes från Danmark, tillsvidare icke skulle få tillhandahållas för konsumtion annorstädes än i Stockholms stad. Det hade givetvis varit den genom transportförbudet vunna relativa säkerheten beträffande stockholmstraktens gödsvinsbesättningar mot smittspridning genom matavfall, som möjliggjort för styrelsen att avstå från att totalt förbjuda fläskimporten. Det förtjänade även framhållas, att styrelsen

den 30 november 1951, i samband med att tiden för importavtalet med Danmark utlöpte, förordnat om förbud mot import av allt kött och fläsk från Danmark. Av vad nu anförts framginge såväl att utfärdandet av kungörelsen nr 57 och, såvitt nu vore i fråga, av bestämmelserna i 2 och 3 §§ kungörelsen nr 56 skett med stöd av förutnämnda 6 a § som att den i ingressen till förstnämnda kungörelse förekommande hänvisningen till rådande epizootiläge främst syftat till att motivera det omedelbara ikraftträdandet av samma kungörelse. De epizootologiska motiv, som föranlett utfärdandet av kungörelsen nr 57, hade enligt styrelsens bestämda mening alltså fortfarande förelegat. Av hos styrelsen förvarade handlingar framginge, att orden ”på grund av rådande epizootiläge” insatts av Bouveng, som gärna nu efteråt medgäve, att det varit riktigare om ordningsföljden mellan nämnda ord samt hänvisningen till 6 a § varit omkastad.

Veterinärstyrelsen upptog därefter till behandling frågan huruvida hinder kunde anses föreligga för styrelsen att utfärda de ifrågavarande bestämmelserna med hänsyn till konsekvenserna för därav berörda enskilda parter. Därvid erinrade styrelsen till en början om Kungl. Maj:ts ovan omnämnda beslut den 14 juni 1946 samt om styrelsens underdåniga framställning den 6 april 1948, i vilken framställning styrelsen, såvitt den kunde finna, utan omsvep redogjort för innebörden av de föreskrifter, som styrelsen önskat kunna utfärda beträffande det i Stockholm med omnejd producerade avfallsfodret. Därefter anförde styrelsen: Huru den med anledning av styrelsens nyssnämnda framställning av Kungl. Maj:t den 15 oktober 1948 utfärdade kungörelsen rätteligen skulle tolkas i fråga om de styrelsen tillagda befogenheterna kunde givetvis vara föremål för delade meningar. Så vore ofta fallet beträffande i administrativ ordning utfärdade författningar, vilka ju merendels saknade motiv. Styrelsen ville emellertid erinra om att Kungl. Maj:t lämnat de över styrelsens beslut anförda besvären utan bifall i vad de avsett yrkande om upphävande av de ifrågavarande kungörelserna och utfärdande av nya sådana. Vid sådant förhållande syntes det icke längre tillkomma styrelsen att uttala sig om, huruvida styrelsen vid utfärdandet av kungörelserna handlat i strid mot grunderna för epizootilagen eller överträtt de styrelsen jämlikt epizootikungörelsen tillagda befogenheterna. Av ett visst intresse syntes vara, att vid den tidpunkt — den 18 juli 1952 — då Kungl. Maj:t avgjort besvärsmålet, riket varit fritt från mul- och klövsjuka.

Beträffande den av Bouveng och Alegren undertecknade skrivelsen av den 24 mars 1949 upplystes, att densamma tillkommit med anledning av föreningens framställning den 17 i samma månad samt att — sedan konstitutionsutskottet, som vid 1953 års riksdag till granskning upptagit Kungl. Maj:ts beslut den 18 juli 1952 i det förenämnda besvärärendet, begärt att få del av Bouvengs och Alegrens ifrågavarande skrivelse i original — föreningen tillställt Bouveng skrivelsen i ett brev, vari föreningen, med

överlämnande jämväl av nyssberörda framställning, anförde: "Denna framställan till Kgl. Veterinärstyrelsen gjordes med anledning av vid nämnda tidpunkt pågående förhandlingar ang. bankkrediter i samband med det planerade centralköksbygget å Västberga industriområde. Edert svar av den 24/3 1949, som adresserats till förvaltare Fred. E. Helgöstm, överlämnas i original. Därvid angivna riktlinjer, för de väntade bestämmelserna ang. skärpt kokningstvång, utgjorde för Föreningen en värdefull förhandlingsbas även då det gällde att intressera till föreningen vid nämnda tidpunkt icke anslutna svingårdar."

I yttrandet anförde veterinärstyrelsen därefter följande.

Av föreningens brev till Bouveng framginge klart för vad ändamål föreningen hade begärt ett uttalande. Bouvengs och Alegrens svarsskrivelse utvisade, att densamma alls icke utgjort någon av veterinärstyrelsen beslutad utfästelse utan helt enkelt ett av verkschefen och vederbörande byråchef på begäran för uppgivet ändamål gjort uttalande i en fråga, som sedan åratal varit föremål för den centrala veterinärmyndighetens strävan och omsorg och i vilken, såsom ett förutsättningslöst studium av vissa av de i remissakten ingående handlingarna torde visa, nämnda myndighet alltsedan början på 1940-talet fullföljt en konsekvent och öppet deklarerad linje. Även om man icke ginge så långt som att säga, att medicinalstyrelsen och i succession veterinärstyrelsen tagit initiativet till centralkokeriet, visade dock vad veterinärstyrelsen anført, att de båda ämbetsverken i tur och ordning på allt sätt sökt främja kokeriets tillkomst. Initiativtagarna till kokeriet hade å andra sidan liksom varje annan enskild företagare haft att brottas med alla de svårigheter av teknisk, finansiell och formell art, som i synnerhet under krisartade förhållanden vore förbundna med igångsättandet, färdigställandet och driften av en helt oprövad anläggning. De hade sålunda fått ikläda sig högst betydande ekonomiska risker. De hade gjort detta dels i den övertygelsen att mat- och slaktavfallets omhändertagande och förädling på sätt som skedde i centralkokeriet skulle bli till gagn för samtliga gödsvinsuppfödare i stockholmsområdet, dels under den förutsättningen att de bestämmelser angående omhändertagande av matavfallet, som de ansett sig i behov av och vilka myndigheterna för sin del förklarar högst önskvärda ur smittskyddssynpunkt, också skulle bli utfärdade. Veterinärstyrelsen funne skäl föreligga för frågan vad omdömet skulle blivit, därest styrelsen, som alltsedan sin tillblivelse följt en och samma linje i fråga om matavfallet från stockholmsområdet och dettas nyttiggörande på ur epizootologisk synpunkt mest riskfria sätt, helt plötsligt kastat om och på grund av ur veterinär-medicinsk synpunkt ovidkommande formella betänkligheter vägrat begagna de styrelsen genom författningsändringen tillerkända befogenheterna. Bouveng ville för sin del framhålla, att nu nämnda aspekt på frågan även framförts vid ett besök hos honom i oktober 1951 av verkställande direktören i Sveriges lantbruksförbund och

ordföranden i Stockholm-Gävle slakteriförening, och han hyste inga illusioner rörande den betygssättning av hans sätt att utöva sitt ämbete som allmänt skulle givits, därest han låtit förleda sig att medverka till en manöver av nyss antytt slag. Styrelsen kunde icke medgiva, att ett monopol inrättats genom utfärdandet av kungörelsen nr 57. Styrelsen vore nämligen beredd att när som helst godkänna en eller flera anläggningar av samma art, blott de uppfyllde de i 3 § kungörelsen nr 56 uppställda säkerhetsföreskrifterna. Med Stor-Stockholms fortgående utveckling torde ock behov av flera anläggningar så småningom yppa sig. Däremot ville styrelsen icke bestrida att, eftersom västbergakokeriet vore den enda dittills godkända och godkännbara anläggningen, föreningen för närvarande hade en faktisk monopolställning. Styrelsen förmenade dock att, sedan Kungl. Maj:t genom beslutet den 18 juli 1952 meddelat särskilda bestämmelser i syfte att förebygga att föreningens ensamställning missbrukades i ekonomiskt avseende, nyssnämnda förhållande icke vore ägnat att väcka sådana betänkligheter som gjorts gällande. Vad de utanför föreningen stående gödsvinsuppfödarna anginge, torde de icke kunna göra anspråk på att i fråga om användningen av avfall intaga särställning i förhållande till det övervägande flertalet dylika djurägare. Styrelsen ville slutligen anföra att, därest styrelsen nu befunne sig i det läget att en med styrelsens medverkan tillkommen central steriliseringsanläggning för avfallsfoder kunde taga hand om matavfallet i Stockholm med omnejd, styrelsen icke skulle tveka att begagna sig av de åt styrelsen i omförmälda 6 a § inrymda befogenheterna, dock med en väl tillmätt respittid för ikraftträdandet. Huruvida respittiden skulle av vederbörande få i sin helhet tillgodonjutas finge bli beroende på rådande epizootiläge. I överensstämmelse därmed hade för övrigt styrelsen rätteligen bort handla i oktober 1950, i stället för att uppskjuta kungörelsernas utfärdande i avbidan på resultatet av de förenämnda förhandlingarna.

Under åberopande av vad sålunda andragits hemställde styrelsen, att klagoskriften icke måtte föranleda någon min åtgärd.

Vid styrelsens handläggning av min remiss anmäldes skiljaktiga meningar av Lindström och Blom.

Lindström yttrade: Lindström hade första gången kopplats in på frågan om tillskyndande av föreningens centralkokeri vid föredragningen den 6 april 1948 av ett utkast till en skrivelse till Kungl. Maj:t med förslag till skärpta bestämmelser rörande kokning m. m. av till kreatursfoder avsett matavfall. Han hade då givit uttryck för starka principiella betänkligheter mot ett förslag, som syntes sikta till att bereda en viss förening monopolställning i fråga om möjligheten att uppköpa matavfall. Då dessa betänkligheter icke beaktats, hade han uttryckligen flera gånger tillkännagivit, att den omständigheten att han då avstått från reservation icke skulle hindra att han, därest Kungl. Maj:t mot hans förmodan skulle ge sådana vidsträckta befogenheter som veterinärstyrelsen önskat, likväl komme att

ställa sig avvisande till att begagna sådant bemyndigande till att giva föreningen en monopolställning. Sedan Kungl. Maj:ts bemyndigande kommit — med delvis annat innehåll än veterinärstyrelsen begärt — hade inom styrelsen uppstått en långvarig diskussion och fortsatt beredning i ärendet, varuti Lindström endast sporadiskt kallats att delta. Om avlåtandet av Bouvengs och Alegrens skrivelse den 24 mars 1949 hade Lindström icke ägt någon som helst kännedom. Först sedan föreningen under 1951 börjat visa en allt större irritation över att styrelsen alltjämt dröjt med de önskade skärpta kokningsbestämmelserna och förmodligen anat, att detta till avsevärd del berott på Lindströms motstånd mot desamma, hade han fått kännedom om förhandslöftet. Vid en uppvaktning hos honom troligen på förhösten 1951 hade nämligen representanter för föreningen påstått, att veterinärstyrelsen redan utfäst sig, och det till och med skriftligen, att utfärda de eftertraktade bestämmelserna. Då Lindström uttalat sitt bestämda tvivel om att så kunde vara fallet, enär honom veterligen någon föredragning icke förekommit där sådant beslut fattats, hade representanterna företett en avskrift av Bouvengs och Alegrens skrivelse. Denna skrivelse hade givit Lindström besked om att Bouveng och Alegren sålunda i realiteten redan tagit position till frågan om författningsbestämmelser till stöd för västbergaanläggningen. Detta förfaringssätt ansåge Lindström stå i strid med styrelsens instruktion. Ett så viktigt ställningstagande hade icke bort ske annat än efter föredragning i styrelsen, vid vilken föredragning Lindström i egenskap av chef för administrativa byrån skulle ha varit närvarande enligt föreskrift i instruktionens 14 §. Lindström kunde icke erinra sig något ärende i styrelsen, som i högre grad än detta erbjudit svårbedömbara rättsliga spörsmål och krävt iakttagande av invändningsfri formell behandling.

Lindström berörde därefter i sitt yttrande frågan, huruvida tillräckliga epizootologiska motiv kunde anses föreligga för det utfärdade transportförbudet, samt utvecklade närmare vad han därutinnan anfört i sina reservationer till veterinärstyrelsens beslut den 24 oktober 1951 och den 20 maj 1952. Beträffande frågan, huruvida den av styrelsen åberopade 6 a § i epizootikungörelsen kunde anses inrymma befogenhet att utfärda så ingripande bestämmelser som de ifrågavarande, anförde Lindström: Enligt kungörelsens 28 § 2 mom., som dessförinnan gällt, hade till intäkt för utfärdande av påbud om kokning av köksavfall kunnat tagas farhåga för utbrott eller spridning av endast en sjukdom, nämligen svinpest. Av ordalydelsen i denna paragraf syntes dessutom framgå, att man icke avsett, att med stöd därav skulle utfärdas ett permanent gällande kokningspåbud, utan att frågan därom skulle tagas upp då inträffande epizootologiska händelser så påkallade. Såge man saken så, kunde det med skäl ifrågasättas, om icke medicinalstyrelsens den 23 september 1942 utfärdade kungörelse angående förbud att använda okokt avfall till svinföda m. m. bort upp-

hävas efter det 1943 års svinpestepizooti ebbat ut. I själva verket torde det förhålla sig så, att detta påbud i stora delar av landet icke efterlevdes och att i stort sett ej heller någon kontroll utövades över att det respekterades. Ett påbud, vars nödvändighet allmänheten icke kunde inse och vars efterlevnad ej heller kunde kontrolleras, borde icke kvarstå längre än för allmänheten påtagliga epizootologiska skäl så påkallade. När veterinärstyrelsen i sin framställning den 6 april 1948 föreslagit utbytande av 28 § 2 mom. epizootikungörelsen mot en ny paragraf, som skulle medgiva påbudande av kokning av till svinföda avsett köksavfall icke bara till skydd mot svinpest utan mot varje sjukdom, å vilken epizootikungörelsen vore tillämplig, hade man icke haft några i riket inträffade epizootologiska händelser att åberopa utan endast allmänna epizootologiska resonemang. Det torde i själva verket stå rätt klart, att huvudsyftet varit att få en författningsbestämmelse till stånd, som kunnat möjliggöra tvångsdirigering av stockholmsområdets matavfall till det i tillblivelse varande centralkokeriet. Kungl. Maj:t hade emellertid tillmötesgått styrelsen med ett utbyte av 28 § 2 mom. mot en ny paragraf 6 a §, som dock vore av delvis annan lydelse än vad styrelsen föreslagit. Frågan om vilka nya fullmakter, som därigenom lagts i styrelsens hand, hade blivit föremål för delade meningar inom styrelsen. Enligt Lindströms uppfattning innebure den nya paragrafen ingen ändring i den grundförutsättning som gällt för tillämpning av det upphävda stadgandet, nämligen att paragrafen vore avsedd att tillgripas endast vid tillfällen då inträffade epizootologiska händelser gjorde detta påkallat. Detta hade Lindström i sin till styrelsens beslut den 24 oktober 1951 fogade reservation uttryckt så, att epizootibestämmelserna vore avsedda att bereda myndigheterna möjligheter till extraordinära åtgärder till bekämpande av en redan i landet uppträdande epizooti och för avvärjande av ett aktuellt hot om inträngande i landet av en utifrån hotande epizooti. På nu anförda skäl hade Lindström icke kunnat vara med om att i den av Kungl. Maj:t vidtagna författningsändringen se en fullmakt att meddela sådana tvångsföreskrifter som de veterinärstyrelsen den 24 oktober 1951 utfärdat. Tvärtom hade Lindström under förberedelsearbetet med dessa kungörelser framhållit, att då genom dessa komme att tillskapas ett slags monopol det legat nära till hands antaga, att till och med riksdagens medverkan erfordrats.

Sammanfattningsvis uttalade Lindström, att det av Bouveng och Alegren den 24 mars 1949 givna förhandslöftet innebure en åtgärd, som stode i strid med veterinärstyrelsens instruktion, att centralkokeriet icke kunde antagas ha haft och med all sannolikhet ej heller kunde väntas få någon praktisk betydelse till förhindrande av utbrott eller spridning av mul- och klövsjuka eller annan under epizootilagen fallande sjukdom än svinpest, att centralkokeriet med hänsyn till den ringa och för närvarande till och med upphörda importen av fläsk ej heller kunde anses ha nämnvärd be-

tydelse till förhindrande av den i vårt land sparsamt förekommande svinpesten, att över huvud utfärdande eller bibehållande av bestämmelser om obligatorisk kokning av till svinmat avsett köksavfall m. m. förutsatte behov av dylika föreskrifter för avvärjande av ett aktuellt hot om inträngande i landet av sjukdom, som avsåges i epizootilagen, eller för bekämpande av dylik sjukdom, som redan fått fäste inom landets gränser, samt att de gällande bestämmelserna i vart fall icke borde kunna tagas till intäkt för så långtgående bestämmelser, som en tvångsdirigering av matavfall till visst kokeri innebure.

Blom yttrade: Vid tidigare handläggning av förevarande ärende hade Bloms medverkan inskränkt sig till att han på Bouvengs uppdrag deltagit i granskningen av ritningarna till föreningens anläggning vid Västberga samt att Blom sedermera utan att ha deltagit i föredragningen den 24 oktober 1951 påtecknat sitt signum på ärendet under den motiveringen, att han ur hygienisk synpunkt ansett anläggningens tillkomst önskvärd och nyttig, särskilt som vid tidpunkten i fråga mul- och klövsjukeepizootien varit ett faktum och tillkomsten av en dylik anläggning möjligen kunnat tänkas bidra till förhindrande av smittspridning. Gällande epizootilag vore enligt Bloms mening att betrakta som en beredskapslag, som omedelbart trädde i funktion under i densamma angivna förutsättningar. Veterinärstyrelsens kungörelse nr 57 hade också tillkommit som en följd av bland annat rådande epizootiläge. Efter upphörandet av den epizooti, som vid tidpunkten för kungörelsens utfärdande förelegat, hade enligt Bloms mening ingen reell anledning funnits att låta de restriktiva bestämmelser, som kungörelsen innebure, kvarstå. Om Blom kallats att närvara vid föredragningen av Larssons och Lauritzsons framställning den 2 juli 1952, vari anhållits om kungörelsens upphävande, skulle han givetvis ha biträtt framställningen, helst som intet sekundärfall av mul- och klövsjuka uppträtt i någon svinbesättning efter utfodring med matavfall under den pågående epizootien.

I en till veterinärstyrelsen avlåten skrivelse anförde jag därefter följande.

I ärendet har gjorts gällande, att veterinärstyrelsens beslut den 24 oktober 1951 att utfärda de ifrågavarande med nr 56 och nr 57 betecknade kungörelserna skulle vara felaktigt av den anledningen, att meddelandet av för enskilda så ingripande föreskrifter överhuvudtaget icke kunde inrymmas i det styrelsen givna bemyndigandet eller att i varje fall tillräckligt bärande epizootologiska motiv för utfärdande av föreskrifterna icke förelegat. Vad den sistnämnda frågan angår innefattar densamma väsentligen ett avvägningsspörsmål, däri enligt sakens natur delade meningar kunna råda om hur avgörandet bort utfalla. Beträffande frågan om innebör-

den av det styrelsen givna bemyndigandet torde visserligen — vid det förhållandet att epizootologiska risker av beständig natur utgjort grundmotivet för styrelsens beslut samt att föreskrifterna således avsetts bli permanenta — kunna ifrågasättas, om det icke bäst stått i överensstämmelse med det i propositionen till epizootilagen av chefen för jordbruksdepartementet gjorda uttalandet om kompetensfördelningen mellan Kungl. Maj:t och underordnad myndighet i fråga om meddelandet av tillämpningsföreskrifter i ämnet att frågan om utfärdandet av föreskrifterna icke avgjorts av veterinärstyrelsen utan hänskjutits till Kungl. Maj:t för prövning. Oavsett vilken uppfattning man må hysa i de nu nämnda frågorna är emellertid enligt min mening uppenbart, att den av styrelsen därutinnan gjorda bedömningen icke kan anses innefatta något felaktigt förfarande av de för beslutet ansvariga. I den mån klagomålen rikta sig mot veterinärstyrelsens ifrågavarande beslut finner jag således desamma icke föranleda någon min vidare åtgärd.

Vad härefter angår det av Bouveng och Alegren i skrivelsen den 24 mars 1949 gjorda uttalandet får jag anföra följande.

I den av Kungl. Maj:t den 30 juni 1947 utfärdade instruktionen för veterinärstyrelsen stadgas beträffande styrelsens organisation i 9 §, att styrelsen utgöres av en överdirektör och chef samt såsom ledamöter fyra byråchefer, vilka förestå var sin byrå, nämligen allmänna byrån, hygienbyrån, tuberkulosbyrån samt administrativa byrån. I 10 § angivas därefter de ärenden som i allmänhet skola handläggas å de särskilda byråerna, enligt vilken fördelning gäller, bland annat, att å allmänna byrån skola handläggas ärenden angående smittsamma husdjursjukdomar samt å administrativa byrån ärenden rörande viktigare författningar samt administrativa och juridiska frågor i allmänhet.

I fråga om befattningshavarnas åligganden stadgas i 12 §, att överdirektören äger ensam beslutanderätt i de ärenden, i vilkas prövning han deltar, med undantag av dem som enligt vad i 17 § stadgas skola handläggas av styrelsens disciplinnämnd. Enligt 14 § åligger byråchef att närmast under överdirektören leda och ansvara för arbetet inom den byrå han förestår samt att i enlighet med instruktionen eller eljest meddelade föreskrifter antingen bereda och föredraga eller själv avgöra eller ock till annan befattningshavare för föredragning eller avgörande överlämna de ärenden, som tilldelas hans byrå. Vidare föreskrives i nämnda paragraf, bland annat, att oavsett vilken ledamot ärende tillhör, chefen för administrativa byrån skall, såvitt möjligt, övervara föredragning i styrelsen av ärende, som är av rättslig natur eller beträffande vilket särskild vikt ligger på dess formella behandling.

Beträffande ärendenas handläggning lämnas föreskrifter i 16—27 §§. I 16 § stadgas, att — med iakttagande av att vid avgörande av ärende av synnerlig vikt eller allmän räckvidd om möjligt styrelsens samtliga leda-

möter skola vara tillstädes (pleniärende) — överdirektören meddelar i följande ärenden beslut i närvaro av den ledamot, vilkens ämbetsbefattning ärendet tillhör, och minst en annan ledamot, nämligen dels vissa under fem punkter särskilt angivna frågor, dels ock andra frågor av större vikt ävensom de ärenden, vilka överdirektören eljest finner böra handläggas i nämnda ordning.

Av övriga i instruktionen intagna föreskrifter rörande ärendenas handläggning kan uppmärksammas, att enligt 22 § andra punkten byråchef äger själv eller genom underordnad tjänsteman bland annat besvara till styrelsen inkomna förfrågningar samt att enligt 24 § överdirektören må, då något ärende är så brådskande att vederbörande föredragande icke kan tillkallas, utan att ha inhämtat föredragandens yttrande meddela föreskrifter om verkställighetsåtgärd av beskaffenhet att icke tåla uppskov.

Vad i instruktionen för veterinärstyrelsen sålunda föreskrivits rörande tillvägagångssättet vid ärendenas avgörande överensstämmer till sina huvuddrag med vad som gäller för andra myndigheter med likartad organisation. Föreskrifterna bygga på den till grund för vår rättsutveckling liggande uppfattningen att beslut i viktiga frågor skola föregås av samråd och diskussion. Även om den kollegiala formen för beslutsfattande, vilken fortfarande utgör grundprincipen inom rättskipningen, numera i stor omfattning avvecklats inom förvaltningen, är genom de instruktionsmässigt givna reglerna om förvaltningsförfarandet grundsatsen om samrådets betydelse befast. Genom dessa regler har skapats garanti för att ärendena skola under ämbetsmannaansvar bli prövade av det antal befattningshavare, som i varje särskilt fall ansetts erforderligt för att uppnå objektivt riktiga avgöranden. Såsom av bestämmelserna framgår har härvid mången gång icke ansetts tillfyllest med samverkan allenast mellan den beslutande ämbetsmannen och föredraganden. I ärenden, som angå annat verksamhetsområde än föredragandens, samt i ärenden av större vikt erfordras deltagande jämväl av andra befattningshavare.

För att den sålunda föreskrivna ordningen för ärendens avgörande skall fungera på åsyftat sätt måste i princip gälla, att de befattningshavare, som skola deltaga i handläggningen, icke på förhand — innan ärendet vederbörligen beretts och varit föremål för överläggning — deklarerat sitt ståndpunktstagande på sätt, som är ägnat att avgörande binda deras handlingsfrihet vid det slutliga bedömandet, t. ex. genom att till enskild part, som av ärendet beröres, lämna ett reservationslöst uttalande om innehållet av myndighetens kommande beslut. Ett sådant förhandsuttalande kan också — därest beslutet kommer att gå i annan riktning än vad i uttalandet angivits — medföra rättsförlost för part, som handlat i förlitan på uttalandets riktighet. Att myndighets beslut i ärenden av ifrågavarande slag icke föregripes genom uttalanden av antydd art är därför av betydelse för rätts säkerheten.

Av handlingarna i ärendet framgår, att föreningen i en till veterinärstyrelsen ställd skrivelse av den 17 mars 1949 — med anledning av då pågående förhandlingar om bankkrediter för föreningens planerade kokerianläggning — framställt förfrågan angående de bestämmelser, som styrelsen komme att utfärda med stöd av den genom kungl. kungörelsen den 15 oktober 1948 införda 6 a §, ävensom rörande tidpunkten för bestämmelsernas ikraftträdande. Denna till veterinärstyrelsen ställda förfrågan har för-anlett Bouveng och Alegren att avlåta skrivelsen den 24 mars 1949, vari uttalats att, när den planerade anläggningen vore färdig att tagas i bruk, styrelsen ämnade utfärda vissa angivna bestämmelser om kokning och transport av avfall samt om beskaffenheten av ifrågavarande slags anläggningar.

Bouveng och Alegren ha framhållit, att deras skrivelse icke innefattat någon av veterinärstyrelsen beslutad utfästelse utan endast ett av "verkschefen och vederbörande byråchef" på begäran för uppgivet ändamål gjort uttalande i en fråga, som sedan åratals varit föremål för den centrala veterinärmyndighetens strävan och omsorg och i vilken nämnda myndighet alltsedan början av 1940-talet fullföljt en konsekvent och öppet deklarerad linje. Därvid ha Bouveng och Alegren särskilt åberopat veterinärstyrelsens underdåniga framställning av den 6 april 1948, vari styrelsen "utan om-svep" redogjort för innebörden av de föreskrifter, som styrelsen önskade utfärda beträffande det i Stockholm med omnejd producerade avfallsfodret. De ha därjämte hänvisat till Kungl. Maj:ts den 15 oktober 1948 i anledning av framställningen givna bemyndigande, vilket syntes dem vara av väsentlig betydelse för bedömandet av deras handlingssätt.

Det är alldeles riktigt, att från den centrala veterinärmyndighetens sida sedan lång tid tillbaka i olika sammanhang framhållits angelägenheten av att centralkokerier för här ifrågavarande ändamål komme till stånd, varvid fördelarna av sådana anläggningar särskilt ingående redovisats i veterinärstyrelsens framställning den 6 april 1948, vars avlåtande beslutats av överdirektören i närvaro av tre av styrelsens fyra ledamöter, därvid någon skiljaktig mening icke till protokollet antecknats. Bouveng och Alegren torde därför, sedan Kungl. Maj:t genom författningsändringen den 15 oktober 1948 lämnat veterinärstyrelsen bemyndigande på sätt som skett, få anses ha varit oförhindrade att, såsom en given följd av vad sålunda förekommit, göra uttalande av den innebörd, att styrelsen hade för avsikt att upprepa förbudet mot utfodring med okokt avfall samt att föreskriva, att okokt avfall från Stockholm med lämplig omnejd icke finge utföras till svingårdarna och att kokning icke finge ske annorstädes än i av styrelsen godkänd anläggning.

Det av Bouveng och Alegren i skrivelsen den 24 mars 1949 gjorda uttalandet har emellertid i två hänseenden gått utöver vad sålunda angivits, nämligen dels i fråga om tidpunkten för de skärpta bestämmelsernas ut-

färdande och dels i fråga om kraven på beskaffenheten av anläggning av ifrågavarande slag.

I förstnämnda hänseende har i skrivelsen uttalats, att veterinärstyrelsen ämnade utfärda föreskrifterna när den projekterade anläggningen vore färdig att tagas i bruk. Detta uttalande måste, sett i sitt sammanhang, uppfattas — och har också av föreningen uppfattats — så att de skärpta bestämmelserna skulle tillämpas så snart anläggningen bleve färdigställd. Frågan om tidpunkten för den nya ordningens genomförande hade emellertid icke särskilt behandlats i veterinärstyrelsens framställning den 6 april 1948. I denna framställning hade överhuvudtaget icke kommit till klart uttryck, huruvida styrelsen ansett utfärdande av skärpta bestämmelser för stockholmsområdet nödvändigt på grund av beständigt föreliggande epizootologiska risker eller först vid inträffande av en mera akut risksituation. I framställningen saknades således stöd för det av Bouveng och Alegren gjorda uttalandet i förevarande hänseende. Att det av Kungl. Maj:t i anledning av framställningen givna generella bemyndigandet icke heller kunnat innefatta stöd för uttalandet är uppenbart.

Vad angår uttalandet i skrivelsen om de krav, som veterinärstyrelsen komme att ställa i fråga om beskaffenheten av en steriliseringsanläggning, saknades ävenledes stöd därför i framställningen den 6 april 1948. Däri hade i detta hänseende endast framhållits, att veterinärstyrelsen godkänt ritningarna till föreningens anläggning samt att densamma fyllde de högst ställda fordringarna i fråga om sanitär effektivitet. Att denna höga standard skulle utgöra norm för ifrågavarande slags anläggningar och att godkännande således icke kunde ifrågakomma för anläggning, som fyllde mindre högt ställda krav, hade däremot icke angivits i styrelsens framställning.

Det må framhållas, att prövningen av frågan, huruvida utfärdandet av skärpta bestämmelser för stockholmsområdet voro påkallade, i och för sig icke varit beroende av förekomsten av en eller flera steriliseringsanläggningar av ifrågavarande slag. Med den uppfattning om nödvändigheten av att på grund av bestående epizootologiska risker utfärda skärpta bestämmelser för nämnda område, som Bouveng och Alegren tydligen hyst redan vid tidpunkten för avlåtandet av veterinärstyrelsens framställning den 6 april 1948, hade de därför enligt min mening bort snarast möjligt efter den i anledning av framställningen genomförda författningsändringen till avgörande inom styrelsen upptaga det föreliggande spörsmålet, varvid givetvis, därest bestämmelserna funnits böra utfärdas, förutsättningarna för deras ikraftträdande och därmed också — åtminstone i huvudsak — tidpunkten för ikraftträdandet kommit under bedömande. Med hänsyn till frågans betydelse för enskild rätt hade en sådan handläggning varit angelägen jämväl för att bereda dem, som berördes av de skärpta bestämmel-

serna, möjlighet att hänskjuta saken till avgörande av Kungl. Maj:t, innan ännu någon anläggning blivit uppförd.

Att de berörda frågorna icke voro av så självklar natur, som Bouveng och Alegren vid uttalandets avgivande uppenbarligen utgått från, framgår av sakens vidare utveckling. Framförallt synas Bouveng och Alegren ha felbedömt svårighetsgraden av de ekonomiska konsekvenser för matavfallsleverantörer och utom föreningen stående svinuppfödare, som införandet av bestämmelserna inom stockholmsområdet visade sig medföra. På annat sätt läser icke kunna förklaras, att beslut i frågan uppsköts i avbidan på utgången av upptagna förhandlingar i prisfrågan och kom att meddelas först mer än ett år efter det föreningens anläggning tagits i bruk, varvid beslutet närmast utlöstes av en då uppträdande mul- och klövsjukeepizooti. Frågan om de ekonomiska konsekvenser, som en faktisk monopolställning för föreningen kunde medföra, hade även helt förbigåtts i veterinärstyrelsens framställning den 6 april 1948, varemot densamma uppmärksammats av lantbruksstyrelsen och kommerskollegium i deras i anledning av framställningen avgivna utlåtanden. Vid avlåtandet av framställningen hade dock, enligt vad Lindström uppgivit, frågan såtillvida bragts på tal inom veterinärstyrelsen som Lindström muntligen tillkännagivit att, därest Kungl. Maj:t lämnade det önskade bemyndigandet, detsamma enligt Lindströms mening icke borde begagnas för att giva föreningen en monopolställning. Vad sålunda förekommit hade bort för Bouveng och Alegren utgöra en återhållande faktor, när de lämnade sitt uttalande.

Beträffande frågan huruvida det gjorda förhandsuttalandet — vilket med hänsyn till sin avfattning kommit att framstå, och även av föreningen uppfattats, såsom ett veterinärstyrelsens officiella besked — haft någon faktisk inverkan på sakens utgång må framhållas, att uttalandet uppenbarligen varit av avgörande betydelse för igångsättandet av det av föreningen planerade bygget. Uttalandet har vidare av föreningen åberopats i den kampanj, som föreningen bedrivit för att till sig ansluta utomstående svinuppfödare, vilka således därigenom kunnat påverkas vid sitt ställningstagande. Nu nämnda omständigheter måste, förutom uttalandets egen kategoriska avfattning, ha starkt bundit Bouveng och Alegren vid den ståndpunkt som de sålunda på förhand deklarerat. När sedan föreningen, efter det anläggningen tagits i bruk, hos veterinärstyrelsen under åberopande av den ifrågavarande skrivelsen anhållit om utfärdande av de utlovade bestämmelserna samt under ärendets beredning tvekan från skilda håll anmälts mot fattande av sådant beslut under föreliggande omständigheter, hade således Bouveng och Alegren vid sin prövning icke varit så obundna som med hänsyn till ärendets beskaffenhet bort vara fallet. Huruvida nämnda omständighet i något väsentligt hänseende inverkat på deras slutliga ställningstagande ligger dock utom möjlighet att avgöra. Betecknande för den situation, som uppkommit genom förhandsuttalandet,

synes mig vara den av statens jordbruksnämnd i sitt utlåtande i besvär-ärendet tillkännagivna uppfattningen att upphävande av bestämmelserna icke torde vara genomförbart med hänsyn till de utfästelser som på förhand lämnats föreningen. Att hänsyn till en sådan uppfattning kunnat tagas vid besvärshandels prövning hos Kungl. Maj:t synes mig icke vara helt uteslutet.

Av vad härovan anförts framgår, att Bouveng och Alegren icke kunna anses ha i något veterinärstyrelsens tidigare yttrande eller i Kungl. Maj:ts berörda beslut ägt stöd för sitt i skrivelsen den 24 mars 1949 gjorda uttalande i fråga om tidpunkten för de skärpta bestämmelsernas införande eller beskaffenheten av steriliseringsanläggningar av ifrågavarande slag. Den omständigheten att Bouveng såsom överdirektör var ensam beslutande inom styrelsen kan, i enlighet med vad jag tidigare utvecklat, icke heller ha givit dem befogenhet att uttala sig på sätt som skett. Vid tiden för avlåtandet av skrivelsen var ej ens givet, att Bouveng — eller Alegren — skulle komma att delta i sakens slutliga prövning. Bouveng och Alegren ha således enligt min mening genom sitt uttalande i angivna hänseenden föregripit det ställningstagande av veterinärstyrelsen, som aktualiserats genom författningsändringen den 15 oktober 1948, och följaktligen åsidosatt en ur allmän rättssäkerhetssynpunkt betydelsefull grundsats. De ha emellertid uppenbarligen handlat i bästa avsikt, och någon skada av deras förfarande torde icke kunna påvisas. Vid prövning av ärendet har jag därför funnit mig kunna låta bero vid mina nu gjorda uttalanden.

Ärendet var därmed av mig slutbehandlat.

3. Stiftsnämnd har i skrivelse till pastoratskyrkoråd utan fog beskyllt ordförande i folkskolestyrelse för brott.

Av handlingarna i ett genom klagomål av landsfiskalen Olof Gärdin härstädes anhängiggjort ärende inhämtas följande.

På ett från kyrkoherdebostället i Föllinge, Laxsjö och Hotagens församlingars pastorat upplåtet område hade lång tid tillbaka uppförts en skolbyggnad med uthus. Den 16 september 1952 beslöt folkskolestyrelsen i Föllinge kommun, däri Gärdin sedan år 1948 var ordförande, att, för möjliggörande av ett vägbyggnadsprojekt, i samråd med byggnadsnämnden och hälsovårdsnämnden verkställa erforderlig förflyttning av uthusbyggnaden vid skolan, som benämndes Kyrkslättnens skola. Åt Gärdin uppdrogs att vid överläggningar med nämnderna representera skolstyrelsen. Sedan överenskommelse rörande förflyttningen träffats mellan Gärdin samt ordförandena i byggnads- och hälsovårdsnämnderna, verkställdes i närvaro av en forstmästare och en trädgårdsmästare såsom tillkallade sakkunniga

besiktning å skoltomten. Vid besiktningen, i vilken även kommunens byggnadskontrollant deltog, befanns erforderligt att borttaga några lövträd samt en gran och en tall för erhållande av dels lämplig infart till uthuset, som skulle placeras å terrassen sydväst om skolhusbyggnaden, och dels upplagsplats för ved. Genom åtgärden kunde den redan befintliga terrassen förlängas i västlig riktning, varigenom tomtområdet skulle få en stilren och tilltalande utformning. Planeringsarbetena för uthusbyggnaden igångsattes under våren 1953 och fälldes därvid ett antal å platsen växande träd.

I skrivelse den 16 april 1953 till stiftsnämnden i Härnösand meddelade ordföranden i pastoratets kyrkoråd, kyrkoherden W. Lundström, till stiftsnämndens kännedom, att avverkning skett av ett 20-tal träd å det till skolhus upplåtna området i Föllinge kyrkby, att någon förfrågan om denna avverkning icke gjorts till kyrkorådet samt att Lundström anmodat pastoratets skogvaktare att inmäta de fällda träden och låta föra dem till lönebostället tillsvidare, då de tydligen i annat fall hade förts från platsen. Lundström anhöll om förhållningsorder med anledning av det skedda.

Till svar å Lundströms skrivelse avlät stiftsnämnden den 24 april 1953 en så lydande skrivelse:

”Till Kyrkorådet i Föllinge pastorat.

I skrivelse den 16 april 1953 har Kyrkorådet anmält, att avverkning skett å visst till Folkskolestyrelsen i Föllinge upplåtet, kyrkoherdebostället i pastoratet tillhörigt område.

Stiftsnämnden finner väl att pastoratet är berättigat att anmäla vederbörande till åtal, då egenmäktigt förfarande uppenbarligen föreligger. Men då de avverkade träden kommit lönebostället till godo, synes intet hinder möta mot att Kyrkorådet, om det så finner för gott, låter vid vad i ärendet förekommit bero. Härnösand den 24 april 1953.

På Stiftsnämndens vägnar:

Gunnar Hultgren.

/Carl-Olof Wallgren.”

Vid sammanträde med pastoratskyrkorådet den 18 juni 1953 föredrogs stiftsnämndens skrivelse. Kyrkorådet beslöt därvid att endast lämna folkskolestyrelsen en avskrift av protokollet i ärendet, vari redogjordes för innehållet i stiftsnämndens skrivelse.

Med anledning av stiftsnämndens skrivelse skrev Gärdin den 20 oktober 1953 till nämnden och protesterade mot att han av nämnden utpekats såsom brottsling. Gärdin hemställde, att stiftsnämnden måtte giva honom upprättelse genom återtagande av beskyllningen för brottsligt förfarande och meddelande därom till kyrkorådet.

Till svar å Gärdins anhållan anförde stiftsnämnden i skrivelse till Gärdin den 24 november 1953: I det utlåtande, på vilket anmärkning gjorts, hade stiftsnämnden med användande av ett gängse juridiskt-tekniskt uttryck endast konstaterat, att ifrågavarande åtgärd måste anses vara av den art

att det kunde föranleda åtal. Uttalandet innebure sålunda icke något om-döme om motiven för åtgärden. Att stiftsnämnden tagit hänsyn till den även av Gärdin själv åberopade omständigheten, att åtgärden icke med-fört skada för pastoratet, framginge därav, att nämnden samtidigt givit kyrkorådet en anvisning om att låta vid vad i ärendet förekommit bero. Vid sådant förhållande kunde Gärdins skrivelse icke föranleda någon näm-ndens åtgärd.

I en hit inkommen klagoskrift anförde Gärdin därefter följande.

I egenskap av ordförande i Föllinge folkskolestyrelse hade Gärdin låtit borttaga ovan omförmälda träd å ifrågavarande skoltomt. Denna ägdes av Föllinge pastorat men disponerades av kommunen för skoländamål. Gär-dins på, som han ansåge, ursäktligt förbiseende grundade underlåtenhet att inhämta markägarens, pastoratets, medgivande till åtgärden ifråga hade av stiftsnämnden i skrivelsen till kyrkorådet den 24 april 1953 helt katego-riskt uppgivits vara en uppenbar brottslig handling. Kyrkorådets medlem-mar vore medvetna om att det vore Gärdin, som stode bakom det påstådda brottet. Från kyrkorådet hade ärendet gått vidare till folkskolestyrelsen, som därigenom också blivit underkunnig om att Gärdin av stiftsnämnden blivit stämplad såsom brottsling, vilket för Gärdin vore högst allvarligt, då han icke blott vore skolstyrelsens ordförande utan även allmän åklagare i orten. Gärdin kunde givetvis icke finna sig i ett sådant förfarings sätt från stiftsnämndens sida. Skrivelsen från stiftsnämnden hade undertecknats av bland andra stiftssekreteraren Wallgren, och denne borde ju vara fullt för-trogen med vad det ur strafflagen hämtade uttrycket verkligen innebure. Gärdin hade sig bekant, att Lundström före översändandet av den skrift-liga anmälningen varit i telefonkontakt med Wallgren. Denne hade därvid fått klart för sig, att det var "landsfiskalen" som stod bakom den påtalade avverkningen. På grund därav och med hänsyn till åtgärdens beskaffenhet för övrigt hade det bort stå klart för vederbörande vad som utgjort motiven till åtgärden och att här uppenbarligen måste föreligga ett förbiseende. Det hade bort vara stiftsnämndens oavvisliga plikt att närmare undersöka saken — vilket mycket lätt låtit sig göra genom hänvändelse till den person, först-mästaren Carl Norén, som skötte pastoratets skogar — och därigenom få fullt klart för sig, huru ärendet legat till, innan nämnden gjort ett bestämt uttalande om att "egenmäktigt förfarande uppenbarligen föreligger". Stifts-nämnden hade i stället hänsynslöst valt den vägen att beskylla Gärdin för en brottslig handling. Den av Gärdin begångna felaktigheten ansåge Gärdin vara sådan, att stiftsnämnden icke behövt göra sak därav, allrahelst som det bort stå klart för nämnden, att Gärdin handlat uteslutande för det allmän-nas bästa och utan att förorsaka någon som helst skada. Gärdin ville också poängtera, att Norén, efter en på stiftsjägmästarens uppdrag verkställd un-dersökning, konstaterat, att borttagandet av träden vore en saneringsåtgärd

som borde godkännas. Som Gärdin blivit kränkt i egenskap av skolstyrelsens ordförande och då hans anseende — framför allt såsom allmän åklagare i orten — uppenbarligen måste taga skada av det av stiftsnämnden gjorda men ej återtagna uttalandet, ville Gärdin anmäla saken till den åtgärd nämndens förfaringssätt kunde föranleda. Själv ansåge Gärdin, att stiftsnämnden genom sitt uttalande gjort sig skyldig till ärekränkning.

Vid klagoskriften var fogat, bland annat, transumt av en av Norén den 16 maj 1953 avlåten skrivelse till stiftsjägmästaren i Härnösands stift. I denna skrivelse anförde Norén: Med anledning av den gjorda anmälan att skolstyrelsen låtit avverka 2 barrträd och 18 huvudsakligen rötskadade aspar hade Norén sammanträffat med skolstyrelsens ordförande för att få ett klarläggande. Orsaken till åtgärden hade varit, att området vore i behov av en uppstädning och att bland annat ett fult skolan tillhörigt uthus måste rivas i och för framdragandet av väg. För att bereda plats för ett nytt uthus hade avverkningen utförts. Saneringsåtgärden vore befogad och borde godkännas, änskönt ansökan om avverkningen först bort ingivas till pastoratskyrkorådet.

Sedan jag med anledning av innehållet i klagoskriften anmodat stiftsnämnden att inkomma med yttrande, anförde nämnden i ett av biskopen Hultgren och Wallgren undertecknat yttrande följande.

Genom upplåtelse av kammarkollegiet den 21 februari 1862 hade från kyrkoherdebostället i Föllinge under nyttjanderätt till Föllinge församling såsom skoldistrikt upplåtits ett område för uppförande av folkskola m. m. Då skolväsendet den 1 januari 1932 överförts till borgerliga kommunens förvaltning, hade äganderätten till skolbyggnaderna automatiskt övergått till Föllinge kommun, vilken också fått övertaga förfoganderätten till den upplåtna marken med den rätt som församlingen tidigare haft, d. v. s. mot avgäld till pastoratskassan såsom prästlönekassa. Skolbyggnaden hade därmed kommit att i skoldistriktets hand bli fastighet å ofri grund. Å den upplåtna tomten växande träd hade förblivit i fastighetens ägares hand. Att dessa rättsförhållanden vore rådande beträffande skolhustomten i Föllinge hade ej heller på något sätt bestritts av skolstyrelsen. Stiftsnämnden hade vid upprepade tillfällen haft anledning iakttaga, hurusom de ecklesiastika boställenas mark här och var likställdes med sockenallmänning eller rent av med herrelös jord, å vilken snart sagt envar närboende utan tillstånd kunde uppföra mindre åbyggnader, hämta grus eller sten eller göra annat intrång. Med hjälp av stiftsjägmästarens inspekterande verksamhet hade nämnden sökt motarbeta dylika tendenser och, eftersom det allmänna rättsmedvetandet i denna del syntes lida av vissa brister, sökt förmå den inkräktande att ekonomiskt gottgöra den kyrkliga jordens förvaltare för intrånget. Nämndens behörighet därtill syntes framgå av stiftsnämndsinstruktionen den 16 september 1932, § 1. I enlighet med denna princip hade nämnden

till hävdande av den kyrkliga jordens rätt och bästa i förevarande fall konstaterat obehörigt förfogande av annan än den kyrkliga förvaltningsmyndigheten men — med hänsyn till att träden tillvaratagits för lönebställets räkning — ansett sig kunna föreslå kyrkorådet att låta vid det skedda bero. Stiftsnämnden ansåge sig icke ha överskridit sin befogenhet, då nämnden delgivit kyrkorådet sin uppfattning att den ifrågavarande åtgärden i och för sig vore av den art, att den kunde bli föremål för prövning inför domstol efter anmälan av den myndighet, som hade den närmaste tillsynen över jorden. Med åberopande i övrigt av vad nämnden i skrivelserna till kyrkorådet och till folkskolestyrelsens ordförande anfört hemställde nämnden, att klagomålen icke måtte föranleda någon JO:s åtgärd.

I avgivna påminnelser vidhöll Gärdin, att stiftsnämnden vid ärendets handläggning icke förfarit på sätt såväl myndigheter som enskilda hade rätt att fordra, samt anförde vidare: Därest stiftsnämnden — sedan Gärdin där- om gjort skriftlig framställning — velat tillrättalägga den till kyrkorådet lämnade uppgiften om ”uppenbart egenmäktigt förfarande”, hade Gärdin låtit sig nöjas. Stiftsnämnden hade emellertid icke på minsta sätt tagit hänsyn till den enskildes intresse av personlig okränkbarhet. Gärdin kunde icke finna sig i att i protokoll och andra offentliga handlingar vara utpekad såsom en brottsling, då han icke kunde anses ha begått någon åtalbar handling. Eftersom nämnden framhårdade i den uppfattningen att Gärdin gjort sig skyldig till en åtalbar gärning, vore det för honom angeläget, att det på ett auktoritativt sätt bleve konstaterat, att nämndens påstående vore oriktigt. Kyrkorådets medlemmar m. fl. måste få klart för sig, hur ärendet verkligen låge till. Att en enskild individ — i detta fall tillika kommunal förtroendeman och allmän åklagare — på så lösa grunder, som här skett, av en offentlig myndighet blivit beskylld för en brottslig gärning vore allvarligt och borde icke lämnas obeivrat.

På uppdrag av mig lät landsfogden i Jämtlands län verkställa ytterligare utredning i ärendet och inkom därmed ävensom med eget utlåtande.

Gärdin uppgav vid förhör följande.

Vid folkskolestyrelsens sammanträde den 16 september 1952 hade beslutats, att uthuset i skoltomtens norra del skulle flyttas. Anledning till att en sådan flyttning måst verkställas hade varit dels att enligt fastställd byggnadsplan en väg skulle dragas fram i tomtens nordvästra begränsningslinje på sådant sätt, att uthuset delvis komme att ligga i den tillämnade vägen, dels ock att uthuset, som innehöll toaletter och vedbodas, varit i så dåligt skick, att hälsovårdsnämnden flera gånger gjort framställning till folkskolestyrelsen om ändring av huset. Under den därpå följande tiden hade man diskuterat uthusets placering och även besiktigt tomtens flera gånger. I början av april 1953 hade hållits en slutlig besiktning i närvaro av förutom

Gärdin byggnadsnämndens ordförande länsskogvaktaren J. Elfving, kommunens byggnadskontrollant K. Th. Borgström, forstmästaren Bo Haller och trädgårdsmästaren Fritz Jakobsen, de båda sistnämnda tillkallade i egenskap av sakkunniga. Vid flera tidigare tillfällen hade hälsovårdsnämndens ordförande Kristian Eriksson i Åkersjön deltagit. Vid slutbesiktningen hade samtliga varit ense om att den enda tänkbara platsen för det flyttade uthuset, som i samband med flyttningen delvis skulle ombyggas och förbättras, var belägen på terrassen i den sydvästra delen av tomten, där kantorns trädgårdsland — numera förfallna — legat. För att få plats för vedupplag och tillfartsväg till uthuset hade det varit nödvändigt att taga bort en gran, en tall och några lövträd. Man hade kommit överens om att Borgström skulle anskaffa folk och vid lämpligt tillfälle fälla träden och utföra den beslutade planeringen. Det hade icke varit tal om hur det skulle förfaras med träden, sedan de avverkats. Under tiden den 15—den 18 april 1953 hade Gärdin varit i Hudiksvall på begravning. Därunder hade den beslutade borttagningen av träden utförts. Vid hemkomsten hade Gärdin nåtts av meddelandet att Lundström anmält saken till stiftsnämnden. Gärdin vore av den uppfattningen att Lundström gjort anmälan efter påtryckning från visst håll. Gärdin medgäve, att han underlåtit att inhämta pastoratets medgivande att taga bort träden. Detta berodde emellertid utslutande på glömska och måste anses som ett ursäktligt förbiseende. Samtliga elva skoltomter i Föllinge utom tomten i Kyrkslätten tillhörde kommunen och förvaltades liksom lärarbostäderna fullt självständigt av folkskolestyrelsen. Gärdin hade innan uthuset flyttats kontaktat de myndigheter, som haft direkt intresse av åtgärden. Han hade vidare anlitat sakkunskap. Allt detta utgjorde enligt Gärdins mening ett bevis på att han handlat utan ont uppsåt och allenast haft kommunens och det allmännas bästa för ögonen. Gärdin ifrågasatte om under innevarande århundrade skolmyndigheten i Föllinge i något fall inhämtat stiftsnämndens eller annan ecklesiastik myndighets medgivande för företagande av åtgärder på skoltomten i Kyrkslätten. En person, som varit ledamot i skolstyrelsen omkring 30 år, hade för Gärdin uppgivit, att såvitt han kände till hade stiftsnämnden eller annan kyrklig myndighet aldrig kontaktats beträffande åtgärder på skoltomten.

Vidare hördes Elfving, Borgström, Haller, Jakobsen och Eriksson ävensom Lundström.

Jakobsen uppgav vid förhöret, att han av skolstyrelsens ordförande Gärdin tillfrågats om sin åsikt beträffande planeringen av skoltomten i samband med flyttningen av ett på skoltomten uppfört uthus innehållande vedbod och avträden. Det hade ansetts, att några aspar och en gran borde fällas dels för att bereda plats för uthuset och dels emedan det ur skönhetssynpunkt vore tillrådligt att taga bort dem. Troligen den 13 april 1953 hade Jakobsen sammanträffat på skoltomten med Gärdin, Haller, Elfving och

kommunalnämndens ordförande samt ytterligare någon person för besiktning. Jakobsens uppfattning vid besiktningen hade varit den, att såväl grannen, vilken för övrigt var delvis förtorkad, som asparna, vilka voro sjuka, borde tagas bort. Marken hade skolat planeras och markytan på platsen där träden stodo sänkas ungefär en meter. Jakobsen hade även ansett, att träden ur skönhetsynpunkt borde tagas bort, emedan de förfulade hela tomten. Vidare skulle intill uthuset finnas plats för cirka 250 m³ ved, utgörande skolans vinterbehov av bränsle. Tillfrågad därom hade Jakobsen därför rätt Gärdin att låta taga bort träden. Även Haller och Elfving hade varit av samma åsikt. Det hade icke vare sig vid besiktningen av platsen eller vid något annat tillfälle varit tal om vem som var ägare till tomten, och Jakobsen hade varit av den bestämda uppfattningen att tomten tillhörde kommunen. Jakobsen ville tillägga, att den planering, som numera vore gjord på tomten, delvis skulle ha omöjliggjorts, om de avverkade träden varit kvar.

Den 17 mars 1954 besiktigade e. o. landsfogdeassistenten S. Ljungkvist, vilken verkställt förhören, jämte kriminalkonstapeln Per Svanberg i närvaro av Elfving ifrågavarande skoltomt. Därvid konstaterades, att uthusets gamla plats var synnerligen olämplig ur sanitär synpunkt, att uthuset nu placerats på den del av tomten som med hänsyn till terrängförhållandena måste anses vara den enda tänkbara, att vissa schaktnings- och planeringsarbeten utförts väster om uthusets nuvarande plats samt att tomten genom de vidtagna åtgärderna syntes ha fått en synnerligen lämplig utformning.

I det avgivna utlåtandet anförde landsfogden följande.

Stiftsnämnden hade i sin skrivelse till kyrkorådet hävdadt, att den av Gärdin vidtagna åtgärden med träden uppenbarligen inneburit egenmäktigt förfarande. Med hänsyn till rådande nyttjanderätts- och besittningsförhållanden torde förfarande av den art, varom här vore fråga, objektivt sett närmast vara att rubricera såsom olovligt förfogande. Det syntes dock icke uppenbart, att handlingen i och för sig skulle anses olovlig med hänsyn till den kommunen ända sedan 1862 tillkommande fria dispositionsrätten till ifrågavarande mark. Det torde nämligen kunna ifrågasättas, om icke en sådan dispositionsrätt till tomten, som här föreläge, skulle anses innefatta befogenhet att verkställa en saneringsåtgärd av här avsedd art. Oavsett dock huru därmed förhölle sig och oavsett huru Gärdins handlande objektivt sett vore att straffrättsligt bedöma syntes beträffande frågan, huruvida det subjektiva rekvisitet för straffbarhet skulle anses uppfyllt, följande vara att beakta. Utredningen gäve klart vid handen, att Gärdin icke haft för avsikt att fälla träden utan lov. Han hade synnerligen omsorgsfullt förberett skoltomtens planering men av ren glömska underlåtit att inhämta stiftsnämndens medgivande. Om man ansåge, att sådant medgivande rätteligen bort inhämtas, måste Gärdins glömska i detta avseende dock med hänsyn till föreliggande omständigheter bedömas som fullt förklarlig och ursäktlig.

Det subjektiva rekvisitet för straffbarhet bruste således uppenbarligen. På grund av det anförda syntes landsfogden här icke föreligga skäl för misstanke, att Gärdin genom ifrågavarande åtgärd gjort sig skyldig till något som för honom kunde medföra straffansvar. Ärendet komme därför icke att föranleda någon vidare på landsfogden såsom allmän åklagare ankommande åtgärd.

På anmodan av mig inkommo Hultgren och Wallgren därefter med yttranden, däri de var för sig anförde följande.

Hultgren: Stiftsnämndens skrivelse den 24 april 1953 till pastoratskyrkorådet grundade sig på beslut av nämnden vid sammanträde samma dag. Detsamma vore förhållandet med nämndens den 24 november 1953 dagtecknade skrivelse till Gärdin. De synpunkter, som varit bestämmande för ärendets sakbehandling i nämnden, torde med tillräcklig tydlighet ha framlagts i berörda skrivelser, liksom i stiftsnämndens till JO avgivna förklaring. Särskild anledning för Hultgren att ingå i personligt svaromål syntes endast föreligga såtillvida, att Hultgren såsom ordförande i stiftsnämnden bure ansvar för ärendenas beredning och beslutens skriftliga utformning. Såsom framginge av beslutens både form och innehåll, hade stiftsnämnden icke velat påyrka åtals väckande och därför icke funnit anledning att ingå på en utredning av alla de omständigheter, som komme i betraktande vid en rättslig prövning. Nämnden hade inskränkt sig till att göra ett uttalande, vari den givit uttryck åt sin uppfattning om avverkningens rättsstridighet. Detta omdöme hänförde sig enbart till åtgärden i och för sig, närmare bestämt till det obestridliga, i skrivelsen från kyrkorådet angivna förhållandet att den vidtagits utan kyrkorådets medgivande. Vad anginge avfattningen av stiftsnämndens uttalande hade Gärdin särskilt reagerat mot det däri använda uttrycket "egenmäktigt förfarande" såsom innebärande ett påstående om brottsligt uppsåt. Nämnden hade förgäves sökt övertyga Gärdin om det oriktiga i en sådan tolkning genom sin svarsskrivelse den 24 november 1953. Den uttryckliga förklaringen att "uttalandet icke innebure något omdöme om motiven för åtgärden" hade icke av honom godtagits. Det hade knappast varit möjligt för stiftsnämnden att i vidare mån tillmötesgå Gärdins önskemål om ett tillrättaläggande utan att uppgiva sin uppfattning om det oriktiga i själva förfaringsättet. Den av landsfogden verkställda utredningen hade i den genom nämndens uttalande icke berörda frågan om motiven för det anmärkta förfarandet medfört ett för folkskolestyrelsen och dess ordförande positivt klarläggande, som även av nämnden måste hälsas med tillfredsställelse. I fråga om bedömningen av förfarandet från objektiv synpunkt hade landsfogden såtillvida kommit till en från nämnden avvikande uppfattning, att han icke ville beteckna det såsom uppenbart, att handlingen i och för sig skulle anses som olovlig. Oavsett hur det förhölle sig med hållbarheten i det argument, som anförts, syntes det icke erbjuda

tillräcklig grund för att fränkänna stiftsnämnden fog för att giva sin egen bestämda uppfattning tillkänna. Med åberopande av vad sålunda anförts hemställde Hultgren, att den mot stiftsnämnden gjorda anmälan icke måtte föranleda någon annan åtgärd än att resultatet av den verkställda utredningen bragtes till vederbörandes kännedom.

Wallgren: Landsfogden funne folkskolestyrelsens förfarande med trädfällning å upplåtna området närmast vara att rubricera som olovligt förfogande. Exemplifieringen i 20 kap. 7 § strafflagen, som närmast komme ifråga, syntes indirekt giva vid handen, att därmed avsåges olovligt innehav av sak eller fastighet, som efter förfogandet kunde återställas i oförändrat skick. Stiftsnämnden hade med sin beteckning åsyftat, att växande träd avverkats och att alltså området icke vidare kunde oförändrat återställas. Då nämnden sökt en beteckning för påtalade förfarandet, hade det i varje fall ej varit Wallgrens avsikt att därmed påyrka något ansvar i inskränkt mening, endast att angiva en grund för den ersättning, som nämnden vid liknande aktioner plägat anmoda vederbörande pastorat att utkräva för tillgodoseende av kyrkofondens rätt. Stiftsnämnden hade haft erfarenhet av, hur ovissa förfoganderättsreglerna för de från löneboställen till skoländamål upplåtna områdena vore, och hade förvisso icke satt ifråga, att ordföranden varit medveten om brottslig handling. Det för upplåtelse till skolstyrelsen gällande medgivandet hade lämnats av Kungl. Maj:t genom nådigt brev till kammarkollegiet den 21 februari 1862. Någon bestämmelse angående förfoganderätten till växande träd å skoltomten återfunnes ej däri; liksom en arrendator icke utan särskilt medgivande ansåges äga avverka träd å arrenderad mark torde detta ha ansetts som självklart.

I hit inkomna skrivelser uppgav Wallgren slutligen, att i stiftsnämnden icke fördes protokoll i de vanliga ärenden, som expedierades genom skrivelser eller resolutioner. Besluten antecknades å föredragningslistan och infördes i diariet. Vid föredragning i stiftsnämnden den 24 april 1953 av ärendet rörande avverkningen hade Wallgren muntligen framlagt ett förslag till beslut. Något koncept till beslutet hade icke förelegat vid detta sammanträde med nämnden. Det av Wallgren därefter skriftligen utformade beslutet hade enligt instruktionen för stiftsnämnderna justerats av nämndens ordförande.

I en till stiftsnämnden i Härnösand avlåten skrivelse anförde tjänstförrättande justitieombudsmannen Bexelius därefter följande.

I ärendet är upplyst att, sedan ordföranden i pastoratskyrkorådet i Föllinge m. fl. församlingars pastorat till stiftsnämnden anmält den ovan omnämnda trädfällningen å den till Föllinge kommun upplåtta skoltomten i Föllinge, stiftsnämnden i en till kyrkorådet den 24 april 1953 avlåten skrivelse, undertecknad av biskopen Hultgren och stiftssekreteraren Wallgren,

uttalat, att nämnden väl funne, att pastoratet vore berättigat att anmäla vederbörande till åtal, då egenmäktigt förfarande uppenbarligen föreläge, men att på angivna skäl intet hinder syntes möta mot att kyrkorådet, om det så funne för gott, läte vid vad i ärendet förekommit bero.

Jag vill till en början erinra om vikten av att — när det i något hos myndighet anhängigt ärende är nödvändigt att uttala ett omdöme om annan myndighets tjänsteåtgärd — detta sker på ett sådant sätt, att den senare myndigheten icke otillbörligen kränkes av uttalandet. Ett värdeomdöme, som i likhet med det nu påtalade är nedsättande, får givetvis icke göras utan att omdömet grundas på en tillförlitlig utredning. För vinnande av sådan utredning bör yttrande i regel inhämtas från den myndighet varom fråga är. Så har icke skett i förevarande fall. Det oaktat har stiftsnämnden i anledning av den från kyrkorådets ordförande inkomna framställningen om förhållningsorder och synbarligen med stöd endast av dennes uppgifter funnit sig kunna utan reservation påstå, att folkskolestyrelsens ordförande Gärdin, vilken låtit fälla träden, gjort sig skyldig till egenmäktigt förfarande, d. v. s. en brottslig gärning, som enligt 20 kap. 6 § strafflagen straffas med böter eller fängelse.

Redan av ordalagen i detta lagrum torde framgå, att den avverkning som i förevarande fall ägt rum icke under några omständigheter skulle kunna innebära egenmäktigt förfarande i straffrättslig mening. Den av statsåklagaren i Jämtlands län verkställda utredningen har givit vid handen, att Gärdins förfarande ej heller kunnat betraktas såsom olovligt förfogande, varom stadgas i 22 kap. 4 § strafflagen. Även om avverkningen objektivt kunnat inrymmas under rekvisitet för sådant brott, har Gärdins handlande i förevarande fall dock skett under sådana omständigheter, att hans gärning icke kunnat betraktas såsom brott av beskaffenhet att kunna straffas enligt sagda lagrum. Statsåklagaren, som haft att besluta i åtalsfrågan mot Gärdin, har också funnit åtal icke kunna ifrågakomma.

Anledning saknas att i detta sammanhang taga ställning till det av statsåklagaren berörda spörsmålet, huruvida icke den kommunen tillkommande dispositionsrätten till skolhustomten innefattat befogenhet för skolstyrelsen att låta fälla de träd, vilkas borttagande påkallades för tomtens brukande för avsett ändamål. Därest sådan befogenhet icke tillkommit skolstyrelsen, har det möjligen kunnat såsom tjänsteförsummelse läggas Gärdin såsom skolstyrelsens ordförande till last att han underlåtit att inhämta kyrkorådets medgivande till åtgärden. I betraktande av att Kyrkslättnens skolhustomt är den enda av kommunens tolv skolhustomter, som icke med äganterätt tillhör kommunen, samt med hänsyn till att förstnämnda tomt sedan lång tid tillbaka varit upplåten för skolhusändamål ävensom till åtgärdens beskaffenhet är det i allt fall ursäktligt, att Gärdin glömt eller förbisett, att kyrkorådets medgivande till trädfällningen erfordrades. Gärdins försum-

melse härutinnan är därför näppeligen av beskaffenhet att kunna föranleda ansvar såsom för tjänstefel.

Även om Gärdins berörda glömska eller förbiseende skulle kunna bedömas såsom tjänstefel, är det dock en väsentlig skillnad mellan en sådan förseelse och det brott, för vilket stiftsnämnden beskyllt Gärdin. Stiftsnämndens åtgärd att i en offentlig skrivelse beskylla Gärdin för egenmäktigt förfarande kan därför på intet sätt ursäktas av den glömska eller det förbiseende, som må kunna läggas Gärdin till last.

För Gärdin, som är landsfiskal i orten, har den obefogade beskyllningen inneburit en allvarlig kränkning. Denna kränkning innefattar tillika tjänstefel från stiftsnämndens sida. För detta tjänstefel äro Hultgren och Wallgren främst ansvariga.

Jag utgår emellertid från att Hultgren och Wallgren vid avlåtandet av stiftsnämndens skrivelse den 24 april 1953 saknade kännedom om de närmare omständigheterna i saken samt trodde, att beskyllningen var befogad. Med hänsyn härtill har jag, med stöd av stadgandet i 3 § i den för JO gällande instruktionen, funnit mig kunna låta bero vid vad i saken förevarit. Jag vill emellertid icke underlåta att framhålla, att jag funnit det anmärkningsvärt, att varken Hultgren eller Wallgren, då Gärdin hos stiftsnämnden protesterade mot beskyllningen eller senare under ärendets handläggning härstädes, velat medgiva det begångna felet och beklaga den kränkning som utan skäl tillfogats Gärdin.

Ärendet var därmed av JO slutbehandlat.

4. Prövning av arvoden till rättens ombudsman och förvaltare i konkurs i fall, då särskild överenskommelse i saken träffats mellan konkursförvaltningen och borgenär.

I en den 21 maj 1954 hit inkommen skrivelse anförde häradsöverdomaren i Kinds och Redvägs domsaga H. Söderström följande.

Den 5 mars 1953 hade Aktiebolaget Kull & Co i Ulricehamn på egen ansökan försatts i konkurs vid Kinds och Redvägs domsagas häradsrätt. Till rättens ombudsman i konkursen hade förordnats landsfiskalen Pontus Löthman och till förvaltare jämlikt 43 § konkurslagen advokaten C. G. Ekstedt i Göteborg, vilken varit ombud för gäldenären vid konkursansökningens ingivande. Till förvaltare jämlikt 45 § konkurslagen hade utsetts advokaten Albert Nilson i Ulricehamn. Slutredovisning och slututdelningsförslag hade framlagts i maj 1954, och konkursen skulle anses upphöra den 20 maj. Framställningar om fastställande av konkursarvoden hade emellertid ej inkommit, utan förvaltarna hade själva bestämt sina arvoden och er-

hållit dem av en av borgenärerna. Även Löthman hade i arvode erhållit 500 kronor av samme borgenär men återsänt beloppet, sedan Söderström lagt sig i saken. Löthman komme alltså nu att bli utan arvode. Enligt upplysning av Nilson skulle vissa advokater i Göteborg praktisera samma förfarande. Söderström hade velat giva JO del av vad sålunda förekommit för att få ett auktoritativt uttalande om förfarandets överensstämmelse med konkurslagen.

Vid Söderströms skrivelse var fogad avskrift av en av Löthman den 19 maj 1954 dagtecknad skrivelse till konkursdomaren i domsagan, varmed Löthman överlämnade slutredovisning och utdelningsförslag i konkursen. I skrivelsen anförde Löthman vidare: Räkningar å arvoden i konkursen hade icke ingivits och arvoden hade således icke fastställts av häradsrätten. En av borgenärerna, Fagerhults Elektriska Aktiebolag, hade i förvaltararvoden utbetalat till Ekstedt 1 500 kronor och till Nilson 3 000 kronor, vilka belopp av dem begärts och av bolaget ansetts skäliga. Bolaget hade i konkursen med förmånsrätt bevakat 51 041 kronor 67 öre och hade å detta belopp beräknats utdelning med 34 073 kronor 21 öre. Det belopp för vilket utdelning ej utginge vore alltså 16 968 kronor 46 öre. Därest vid rättsens prövning av arvodena ett lägre belopp skulle ha bestämts, hade skillnaden tillkommit samma bolag. Den omständigheten att arvodena ej prövats av rätten inverkade således icke på övriga borgenärers rätt. Förvaltarna hade såsom skäl för att räkningar ej ingivits uppgivit att, då endast en fordringsägare funnes som berördes av saken och denne ej haft något att invända mot de begärda beloppen samt ingen skada för annan uppkomme, förfarandet vore praktiskt och besparade såväl förvaltare som rätten arbete, varjämte kostnaderna bleve lägre och konkursen fortare kunde avslutas. För egen del hade Löthman blivit tillfrågad om vilket arvode han beräknade och uppgivit ett preliminärt belopp icke överstigande 500 kronor. Detta belopp hade sänts Löthman någon tid därefter i postremissväxel, men då det icke vore definitivt fastställt, hade detsamma av Löthman återsänts till avsändaren.

Sedan styrelsen för Sveriges advokatsamfund beretts tillfälle att yttra sig över Söderströms framställning, anförde styrelsen i en hit inkommen skrivelse följande.

Enligt 82 § första stycket konkurslagen skulle arvode till rättens ombudsman och till förvaltare bestämmas av rätten. Av förarbetena till konkurslagen framginge, att syftet med denna bestämmelse varit att nedbringa förvaltningskostnaderna, då nämligen den tidigare gällande ordningen, enligt vilken arvodena bestämts av borgenärerna, ansetts leda till att arvodena i regel utgått med högre belopp än vad som varit skäligt (1911 års betänkande s. 277). I motiven till 1919 års förslag till konkurslag (s. 225) hade uttalats att, om ingen borgenär inställde sig vid arvodesfrågans be-

handling vid rätten och yrkade nedsättning av fordrade arvoden, rätten icke borde därav hämta anledning att utan vidare godkänna dessa; den föreslagna regleringen innebure att rätten under alla förhållanden hade att ägna frågan om arvodenas storlek en noggrann prövning. I Lawskis kommentar (13 uppl. s. 171) återgäves uttalandet med tillägg att prövningen skulle ske ex officio. Regeln i 82 § första stycket konkurslagen vore emellertid icke undantagslös. I anslutning till det i 1911 års förslag upptagna stadgandet i 86 § andra stycket sista punkten (= 85 § andra stycket sista punkten i lagen) hade i motiven (s. 327—328) uttalats att, då konkurs nedlagts eller då ackord kommit till stånd — i sistnämnda fall dock med visst undantag — arvodets bestämmande icke inverkade på borgenärernas rätt. Av uttalandet framginge vidare att i fall, då arvodesfrågan sålunda rörde allenast den till arvodet berättigade och gäldenären, parterna hade frihet att träffa avtal om arvodets belopp. Även i Lawskis kommentar (s. 171) uttalades, att i nämnda fall avtal om arvode kunde träffas mellan konkursförvaltningen och gäldenären. Med hänsyn till lagtextens avfattning och vad som uttalats i förarbetena till konkurslagen syntes det böra antagas, att det omförmälda fallet vore det enda, där arvodesprövning i lagstadgad ordning kunde ersättas av avtal om arvodet. Så snart arvodets bestämmande inverkade på borgenärernas rätt syntes arvodet böra bestämmas av domstolen. Rätten torde därvid icke vara bunden av borgenärernas godkännande. I det nu aktuella fallet syntes av handlingarna framgå, att arvodets bestämmande inverkat på allenast en borgenärs rätt. Då denne borgenär godkänt de begärda arvodena, framstode det såsom i viss mån förklarligt, att de av saken berörda personerna betraktat en arvodesprövning i vanlig ordning såsom överflödig och endast ägnad att leda till onödigt arbete och onödiga kostnader. Enligt styrelsens uppfattning kunde dock den omständigheten att endast en borgenärs rätt berördes av arvodesfrågan icke godtagas såsom giltigt skäl att ersätta den lagstadgade arvodesprövningen med avtal om arvodena. Något stöd för att en sådan ordning skulle vara tillåten, när allenast en borgenär hade intresse av arvodets bestämmande, gäve konkurslagen icke. Vad som anförts i 1911 års betänkande talade närmast för den motsatta ståndpunkten. Skulle det vara tillåtet att träffa avtal om arvodet, när endast en borgenär berördes av arvodesfrågan, måste man fråga sig, varför det icke skulle vara tillåtet att på enahanda sätt träffa avtal med två eller flera borgenärer, blott avtalet omfattade samtliga av arvodets bestämmande intresserade. I så fall skulle emellertid syftet med stadgandet i 82 § första stycket konkurslagen lätt kunna förfelas. I förevarande fall tillkomme den omständigheten att överenskommelsen om att den ifrågavarande borgenären skulle betala arvodena ingått såsom ett moment i ett mellan konkursboet och borgenären träffat avtal, varigenom den sistnämnde köpt viss egendom av konkursboet och övertagit betalningsansvaret för viss prioriterad gäld. Enligt styrelsens

mening kunde denna omständighet dock icke föranleda till annat bedömande än vad som i det föregående antagits vara det riktiga. Snarare kunde sägas, att det ur principiell synpunkt icke vore lämpligt att konkursförvaltaren vid ingående av avtal om försäljning av egendom i boet till en konkursborgenär låte denne utfästa sig att betala förvaltararvodet, då nämligen en dylik utfästelse i vissa fall kunde tänkas obehörigen påverka förvaltaren vid hans ställningstagande till avtalsvillkoren i övrigt. Styrelsen, som i ärendet inhämtat yttranden från Ekstedt och Nilson och som också tagit del av avtalet mellan konkursboet och den ifrågavarande borgenären, ville emellertid till förekommande av missförstånd uttala, att i förevarande fall anledning saknades till antagande att något dylikt obehörigt hänsynstagande förekommit. Bland annat kunde i detta sammanhang nämnas, att avtalet icke bestämde några arvodesbelopp; tvärtom hade i avtalet stipulerats, att arvodena, i händelse åsämjande ej kunde ske om deras storlek, skulle i vanlig ordning bestämmas av konkursdomstolen.

I ett därefter infordrat yttrande anförde Löthman följande.

Någon gång på eftersommaren 1953 hade Löthman tillfälligtvis sammanträffat med Nilson. Denne hade därvid nämnt, att Ekstedt föreslagit att arvodena skulle överenskommas med den enda borgenär, Fagerhults Elektriska Aktiebolag, som hade intresse av frågan, och att Ekstedt även uppgivit att detta förfaringssätt tillämpades i Göteborg. Nilson hade frågat Löthman, hur han ställde sig till saken och vad hans arvode kunde bli. Löthman hade svarat, att han aldrig varit med om eller hört talas om ett sådant förfarande, samt att Nilson finge vända sig med frågan till konkursdomaren, när Löthman ej ville taga ställning till frågan. Beträffande sitt arvode hade Löthman upplyst, att han ej haft anledning reflektera över detsamma men att det säkerligen icke komme att överstiga 500 kronor. Vid telefonsamtal med Nilson något senare hade denne uppgivit, att han talat med konkursdomaren och att det ej tycktes föreligga något hinder att bestämma arvodena på sätt Nilson tidigare ifrågasatt. På Löthmans fråga vad som yttrats i saken hade Nilson svarat ungefär: "Ja det får ju förstås inte bli några oskäliga belopp." Den 22 september 1953 hade till Löthman ankommit ett lösbrev innehållande en postremissväxel å 500 kronor jämte ett meddelande från Fagerhults Elektriska Aktiebolag att beloppet utgjorde konkursarvode. Löthman hade blivit något överraskad, då han varken begärt något arvode eller preciserat detta, men sammanhanget hade ju stått klart genom Löthmans samtal med Nilson, vilken tydligen oombedd framfört deras samtal som ett bud från Löthman. Då Löthman först tänkt återställa växeln, hade densamma legat några dagar, men då endast mindre åtgärder återstått för konkursens avslutande, hade saken fått bero på en slutlig reglering i en eller annan form. Konkursen hade beräknats kunna

avslutas under år 1953 men blivit något fördröjd. I februari månad 1954 hade Nilson till Löthman överlämnat handlingarna för granskning. Någon kort tid därefter hade Söderström förfrågat sig hos Löthman om när konkursen kunde avslutas, och hade Löthman då meddelat, att han erhållit handlingarna från förvaltaren för denna åtgärd. Söderström hade påpekat, att arvodesräkningar icke ingivits, vartill Löthman genmält att detta ju icke skulle behövas samt återopat Nilsons besök och till Löthman lämnade uppgifter, varjämte Löthman upplyst om att bolaget till honom översänt en postremissväxel på 500 kronor. Söderström hade då förklarat, att något sådant medgivande aldrig lämnats och att han vore förhindrad göra så. Han hade över huvud icke erinrat sig något samtal med Nilson. Söderström hade även begärt besked om de arvoden som betingats. Löthman hade genast satt sig i förbindelse med Nilson och relaterat sitt samtal med Söderström samt tillsagt Nilson, att han finge klara upp saken. Nilson hade funnit det märkligt, att Söderström ej erinrade sig samtalet. Nilson hade skolat ånyo uppsöka Söderström. Efter några dagar hade Löthman uppringts av Nilson, som meddelat att vid hans förnyade besök hos Söderström framgått, att det föregående samtalet tycktes ha fallit denne ur minnet, men att Söderström varken ville vitsorda eller bestrida att ett samtal ägt rum. Nilson hade redogjort för saken och uppgivit, att intet hinder syntes föreligga för att bestämma arvodena direkt med borgenären. Löthman erinrade sig icke ordalydelsen, men skulle arvodena få bestämmas utan prövning under förutsättning att något orätt ej skedde, vilket Nilson fattat så att någon borgenär bleve lidande på en dylik uppgörelse. Vid ett senare besök hos Söderström hade Löthman meddelat honom, att handlingarna avlämnats och granskats och att konkursen vore klar för avslutning, varjämte Löthman förfrågat sig hur man skulle förfara med hänsyn till att några arvodesräkningar icke avlämnats. Löthman hade då endast erhållit hänvisning till lagen och uppmaning att tillse att intet orätt, eller möjligen olagligt, förekomme. Då konkursen någon gång måst avslutas samt förvaltarna icke avsett att begära fastställelse av arvodena och Löthman icke själv avsett att taga något icke fastställt arvode, hade Löthman satt sig i telefonförbindelse med verkställande direktören i Fagerhults Elektriska Aktiebolag, Bertil Svensson, samt redogjort för saken och framhållit, att arvoden rätteligen skulle fastställas av rätten, därvid Löthman påpekat, att det kunde tänkas att arvodena vid prövning nedsattes under vad som avtalats och att skillnaden i så fall skulle komma bolaget tillgodo. Löthman hade därvid kontrollerat de olika arvodenas storlek. Svensson hade sagt sig vara fullt medveten om förhållandet samt förklarat, att han ansåge beloppen skäligen och att han snarast önskade få slut på konkursen, varför han icke önskade rättens prövning av dem. Löthman hade begärt skriftligt besked därom och även erhållit ett sådant. Så snart Löthman erhållit detta, hade han återsänt det till honom översända beloppet, med besked att

han ej kunde mottaga detsamma då det ej av rätten fastställts. Då Löthman redan tidigare underrättat Söderström såsom konkursdomare om situationen och icke kunnat finna att han själv kunde framtvinga en prövning av arvodena, hade konkursen avslutats. Arvodet hade Löthman återställt på eget initiativ.

Sedan med anledning av vad i ärendet uppgivits rådhusrätten i Göteborg anmodats att inkomma med yttrande, överlämnade och åberopade rådhusrätten såsom eget utlåtande ett av konkursdomaren i staden, rådmannen Volrat Koch, avgivet yttrande, däri anfördes följande: Konkursdomarens dagböcker från och med år 1922 hade genomgåts och därvid hade framkommit, att i 25 konkurser, vilka avslutats genom slututdelning, yrkande om arvoden åt rättens ombudsman och förvaltaren ej framställts. I sex fall hade borgen ställts för konkurskostnaderna och i dessa fall syntes borgensmännen ha betalt ersättning till konkursförvaltningen. Något fall av ifrågavarande slag hade ej förekommit efter år 1949.

I 82 § första stycket konkurslagen stadgas, att arvode till rättens ombudsman och till förvaltare i konkurs skall bestämmas av rätten. Äro flera förvaltare i konkursen, skall för envar bestämmas särskilt arvode.

I andra stycket samma paragraf heter det, att sådant arvode må icke sättas till högre belopp än som med avseende å det arbete uppdraget krävt, den omsorg och skicklighet, varmed det utförts, samt boets omfattning må anses utgöra skälig ersättning för uppdraget. — Ej må arvode efter tid räknas.

Av de av styrelsen för advokatsamfundet återgivna förarbetena till de ifrågavarande bestämmelserna i konkurslagen måste anses framgå, att utan hänsyn till mellan konkursförvaltning och borgenärer träffad överenskomst såväl rättens ombudsman som förvaltare tillkommande arvoden skola prövas och till beloppen fastställas av konkursdomstolen. Något undantag för sådant fall som det här ifrågakomna kan icke anses medgivet. Erinras må i detta sammanhang, att icke enbart konkursborgenär utan även gäldenär kan äga intresse av fråga om arvodes storlek. Det kan, såsom samfundsstyrelsen också funnit, uppenbarligen ej anses lämpligt att i avtal, varigenom till konkursborgenär överlåtes boets tillgångar, intagas bestämmelser om skyldighet för denne borgenär att gälda arvoden till konkursförvaltningen, i varje fall ej utan att dessa arvoden blivit i vederbörlig ordning fastställda av rätten.

Då något tjänstefel i förevarande fall icke syntes mig kunna läggas rättens ombudsman Löthman till last och förvaltarna i konkursen icke stodo

under JO:s tillsyn samt vad rådhusrätten i Göteborg angick någon felaktig praxis i förevarande hänseende icke påvisats, fann jag ärendet icke påkalla annan åtgärd från min sida än att jag i en till Söderström avlåten skrivelse bragte vad samfundsstyrelsen anfört och mina ovan gjorda uttalanden till Söderströms kännedom.

**5. För verkställighet av frihetsstraff har den dömda felaktigt
införpassats till annan fångvårdsanstalt än den,
där han bort intagas.**

Av handlingarna i ett genom klagomål av skogsarbetaren Konrad Edolf Berggren hos mig anhängiggjort ärende framgår, bland annat, följande.

Genom beslut den 28 januari 1953 ålade Jukkasjärvi och Karesuando tingslags häradsrätt klaganden för honom ådömda, oguldna böter ett förvandlingsstraff av fängelse 56 dagar. Sedan beslutet inkommit till fångvårdsstyrelsen och styrelsen erhållit meddelande att klaganden ej fullföljt talan mot beslutet, översände fångvårdsstyrelsen med skrivelse den 3 mars 1953 verkställighetshandlingarna jämte styrelsens resolution om verkställighet till landsfiskalen i Kiruna distrikt. Enligt denna resolution skulle klaganden, vilken enligt uppgift hade hemvist i Kiruna, för straffets verkställande intagas i fångvårdsanstalten i Luleå, varvid bestämmelserna i fångvårdsstyrelsens cirkulär den 28 juni 1949, nr 3, angående förpassning till fångvårdsanstalt m. m. skulle lända till efterrättelse. I resolutionen fanns angivet dels att, om den dömda ej anträffades å den angivna vistelseorten men uppgift kunde erhållas om den ort där han vistades, verkställighetshandlingarna skulle sändas till polismyndigheten i vistelseorten, varom fångvårdsstyrelsen samtidigt borde underrättas, dels att den dömda, om han sålunda anträffades på annan ort, finge med iakttagande av anvisningar under C 1 i nämnda cirkulär förpassas till eller föreläggas inställa sig å någon av de slutna anstalter som upptoges i cirkuläret under A 3, dels ock att avvikelser från vad i resolutionen i första hand bestämdes om intagningsanstalt ej borde ske, om den besparing som därigenom kunde vinnas vore ringa. — Som klaganden vid tiden ifråga vistades i Sveg, översände landsfiskalen i Kiruna distrikt verkställighetshandlingarna till landsfiskalen i Svegs distrikt för vidare åtgärd. På dennes order blev klaganden därefter den 19 mars 1953 gripen i Sveg klockan 18.45 av polismannen Erik Löfgren och påföljande dag av Löfgren och polismannen Erik Hammarström införpassad till fångvårdsanstalten i Luleå, där han undergick straffet till utsatt slutdag, den 15 maj 1953.

I en hit insänd klagoskrift anförde klaganden sedermera dels att han vid införpassningen, som skett med bil till fångvårdsanstalten i Luleå under bevakning av två polismän, haft fast bostad i Sveg, dels att intagningen för

verkställighet bort ske till det närmast Sveg belägna fängelset i Östersund, dels att, om intagning måst ske i luleåanstalten, landsfiskalen bort förelägga klaganden att själv inställa sig där, dels ock att vederbörande polisman, när klaganden anhölls för förpassningens verkställande, vägrat klaganden att sätta sig i förbindelse med landsfiskalen, med vilken klaganden önskat samtal för att få ändring till stånd beträffande intagningsanstalt m. m.

I anledning av klagomålen avgav fångvårdsstyrelsen utlåtande, däri styrelsen anförde följande.

Enligt 13 § andra stycket straffverkställighetslagen skulle, om den dömden icke vore häktad, polismyndigheten i den ort, där han vistades, för verkställighet förpassa honom till fångvårdsanstalt, vari han enligt fångvårdsstyrelsens bestämmande skulle intagas. Funnes det kunna ske utan fara för att han avveke, kunde den dömden i stället för att förpassas till fångvårdsanstalt föreläggas att inställa sig vid sådan anstalt. I 5 § kungl. kungörelsen den 21 juni 1946 angående översändande av domar i vissa brottmål förordnades, att fångvårdsstyrelsen, när till styrelsen från vederbörande domstol inkommen straffdom vunnit laga kraft mot den dömden, såvitt anginge honom ådömt ansvar, ofördröjligen skulle översända domen till polismyndigheten i den ort, där den dömden hade sitt hemvist eller eljest veterligen vistades, och därvid meddela i vilken anstalt straffet skulle verkställas. I förevarande fall hade fångvårdsstyrelsen meddelat anvisning om intagningsanstalt genom att i första hand hänvisa till anstalten i Luleå och i andra hand, därest den dömden anträffades å annan ort än Kiruna, hänvisa till cirkuläret 1949, nr 3, med angivande att intagning finge ske i någon av de under A 3 angivna slutna anstalterna; bland dem märktes fångvårdsanstalterna i Östersund, Härnösand, Hudiksvall och Falun. Enligt fångvårdsstyrelsens i cirkuläret meddelade anvisningar hade den lämnade hänvisningen till cirkulärets generella bestämmelser inneburit, att den dömden skulle förpassas till eller föreläggas att inställa sig å den anstalt, till vilken resan med hänsyn till avstånd, färd sätt och andra förhållanden kunde företagas med lägsta kostnad. Såsom förut berörts borde avvikelse från vad i första hand bestämts om intagningsanstalt dock ej ske, om den besparing som därigenom skulle vinnas vore ringa. Av det anförda framginge, att klaganden bort intagas för verkställighet i fångvårdsanstalten i Östersund. Frågan huruvida han bort förpassas till anstalten eller föreläggas att själv inställa sig där torde icke tillkomma fångvårdsstyrelsen att bedöma. Med stöd av det i 2 § andra stycket kungl. kungörelsen den 21 juni 1946 angående straffdoms befordran till verkställighet intagna bemyndigandet hade fångvårdsstyrelsen i nyssnämnda cirkulär 1949, nr 3, meddelat vissa föreskrifter beträffande transport till verkställighet. Dessa föreskrifter avsåge icke färd sätt, bevakningens storlek m. m., när dylika frågor måste bedömas i varje särskilt fall med beaktande av, jämte ekonomiska faktorer, kravet på säkerhet.

Sedan jag därefter anmodat landsfogden i Jämtlands län att efter vederbörandes hörande avgiva yttrande i ärendet, inkom landsfogden Gösta A. Lindberg med infordrade yttranden från Löfgren och landsfiskalen i Svegs distrikt Alrik Nordén ävensom med eget utlåtande.

Löfgren anförde följande.

I sin klagoskrift hade klaganden uppgivit, att han vid anhållandet haft fast bostad i Sveg. Denna uppgift vore felaktig. Klaganden hade visserligen vistats i Sveg, men hans vistelse där hade endast varit tillfällig för att hälsa på bekanta. Någon arbetsanställning hade han ej haft och på förfrågan hos hans värdfolk, Kåre och Gunhild Pettersen, innehavare av Pettersens kafé och rum i köpingen, hade upplysts, att klagandens vistelse i Sveg endast var tillfällig och att han kunde avresa därifrån när som helst. Från klagandens tidigare vistelse i Sveg under tiden den 18 juli—den 30 september 1952 hos samma familj för att "hälsa på" hade Löfgren fått erfarenhet av klagandens pålitlighet. Av en av kriminalpolisen i Kiruna den 10 januari 1953 hos landsfiskalen i Svegs distrikt begärd utredning angående klagandens vistelse i Sveg under nämnda tid framginge, att klaganden vore synnerligen opålitlig och under inga förhållanden kunde anförtros att själv inställa sig vid anstalt för avtjänande av det ifrågavarande straffet. Polisen i Kiruna hade även vid ett tidigare tillfälle i samband med en hovrättsdom delgivit klaganden föreläggande att själv inställa sig vid straffanstalten. Vid det tillfället hade klaganden avvikit utan att inställa sig för avtjänande av det ådömda straffet. Klagandens påstående att han vägrats tala med Nordén vore felaktigt. Klaganden hade icke gjort någon framställning om att komma i förbindelse med Nordén vare sig vid omhändertagandet eller senare.

I det avgivna yttrandet anförde Nordén följande.

Vidkommande först klagandens påstående att han utan bevakning på egen hand kunnat inställa sig vid fängvårdsanstalten i Luleå ville Nordén åberopa Löfgrens uppgifter i detta avseende samt särskilt framhålla, att polisen i Kiruna avrätt därifrån. Klaganden hade tidigare förelagts att inställa sig vid straffanstalt men avvikit utan att inställa sig. Under sådana förhållanden hade Nordén ansett det ovillkorligen nödvändigt att införpassningen skulle ske under bevakning. Klaganden ägde icke fast bostad utan vore tillfälligt boende på rum för resande. Någon anledning för Nordén att sätta sig i förbindelse med klaganden vid omhändertagandet hade icke förelegat. Däremot hade Nordén givetvis satt sig i förbindelse med klaganden, därest det kommit till Nordéns kännedom, att klaganden önskat tala vid honom. Att klaganden uttalat någon önskan därom bestredes av Löfgren. Ej heller hade klaganden uttalat någon önskan om att bli transporterad till Östersund. Sedan Löfgren muntligen rapporterat, att han omhändertagit klaganden, hade Nordén utskrivit förpassning för hans överförande till den i fängvårdsstyrelsens resolution angivna fängvårdsanstalten i Luleå. Av vad anledning Nordén låtit transporten avgå till denna fängvårdsanstalt

kunde han ej nu erinra sig. Möjligen kunde anledningen ha varit vetskapen om att hemorten för klaganden, som vistades i Sveg tillfälligt och utan sysselsättning, varit Kiruna. Enligt kopior av räkningar, utställda av fångförarna, uppginge transportkostnaderna till för Löfgren 233 kronor 55 öre och för Hammarström 176 kronor 60 öre eller tillhopa 410 kronor 15 öre. Transporten hade företagits med bil, men debitering hade skett efter det billigare färd sättet med tåg. Därest transporten skett till fångvårdsanstalten i Östersund, skulle transportkostnaderna ha uppgått till sammanlagt 107 kronor 95 öre. Av fångvårdsanstalten i Östersund hade Nordén erhållit den upplysningen att, sedan fånge anlant dit, fången i regel genom fångvårdsanstaltens försorg vidaretransporterades till den i fångvårdsstyrelsens resolution angivna fångvårdsanstalten, i förevarande fall således till Luleå. De transportkostnader, som uppstode vid sådan transport, syntes Nordén i förevarande fall böra beaktas. Vid frigivandet hade klaganden å fångvårdsanstalten i Luleå erhållit biljett till hemorten i Kiruna. I Svegs distrikt förekomme ofta transporter, därvid alltid föreskrifterna i fångvårdsstyrelsens cirkulär iakttoges, men kunde Nordén, såsom han förut nämnt, icke nu erinra sig, varför i detta fall avvikelse skett från föreskrifterna i cirkuläret. På grund därav vore Nordén beredd att, därest så påfordrades, ersätta den merkostnad, som uppstått genom klagandens transporterande till Luleå.

Lindberg anförde i sitt utlåtande följande.

Mot polismyndighetens i Sveg handläggning av ifrågakommande ärende syntes icke finnas skäl för annan erinran än att Nordén bort beordra polismännen att förpassa klaganden till fångvårdsanstalten i Östersund i stället för till anstalten i Luleå. Nordén hade i det avseendet uppenbarligen icke förfarit riktigt, vilket han också medgivit. Det funnes ingen annan förklaring rörande orsaken till detta fel från Nordéns sida än att han icke haft aktuellt för sig innehållet i fångvårdsstyrelsens cirkulär nr 3 av år 1949 och icke tillräckligt noggrant studerat fångvårdsstyrelsens resolution i ärendet. Det fel, vartill Nordén sålunda finge anses ha gjort sig skyldig, syntes Lindberg dock — med beaktande jämväl av att Nordén dels vore en av länets mest arbetstvingda landsfiskaler och dels städse i sin tjänsteutövning ådagalagt kunnighet, nit och duglighet — icke vara av beskaffenhet att böra föranleda annan åtgärd än erinran. Beträffande frågan om skyldigheten för Nordén att återgälda statsverket den merutgift för transporten, som han åsamkat statsverket, ville Lindberg anföra följande. Enligt Nordéns yttrande hade merkostnaderna för transporten uppgått till 302 kronor 20 öre. Nordén hade uppgivit, att vissa kostnader besparats fångvårdsmyndigheterna genom klagandens förpassning till Luleå. Därom hade föreståndaren för fångvårdsanstalten i Östersund uppgivit följande. I ett fall sådant som detta torde vidaretransport till Luleåanstalten ha kunnat ifrågakomma endast under förutsättning att klaganden själv gjort framställning därom. Om sådan framställning gjorts, hade fångvårdsstyrelsen haft att taga ställning till frågan om vidaretransport och kunde också antagas ha bifallit en sådan

framställning. Då det syntes oklart, huruvida och med vilket belopp Nordén skäligen borde återgälda statsverket dess genom den oriktiga förpassningen åsamkade merutgift, syntes det böra ankomma på riksräkenskapsverket att bedöma, huruvida revisionsanmärkning skulle framställas och vilket belopp en sådan revisionsanmärkning skulle avse.

På därom framställd begäran avgav fångvårdsstyrelsen därefter utlåtande rörande merkostnaden för statsverket genom den av Nordén beordrade transporten. I utlåtandet anförde styrelsen, att den av honom i ärendet angivna merkostnaden, 302 kronor 20 öre, syntes vara riktigt beräknad. Därjämte vore emellertid att märka, att klaganden, enligt vad styrelsen konstaterat, vid frigivningen jämlikt gällande bestämmelser erhållit biljett för resa från Luleå till hemorten Kiruna; biljettkostnaden hade uppgått till 19 kronor 90 öre. Om klaganden fått motsvarande biljett för resa Östersund—Kiruna, hade kostnaden i stället blivit 51 kronor. Statsverkets merkostnad skulle vid sådant förhållande beräknas till 271 kronor 10 öre. Det vore emellertid icke uteslutet, att såsom i ärendet ifrågasatts, fångvårdsstyrelsen skulle tillmötesgått en ansökning av klaganden om förflyttning under strafftiden till fångvårdsanstalten i Luleå, varigenom han skulle kommit närmare hemorten, Kiruna. Om så skett, skulle merkostnaderna beräknas till 123 kronor 70 öre.

På begäran av mig avgav vidare riksräkenskapsverket utlåtande i ärendet och anförde följande.

Enligt länsstyrelsens i Jämtlands län räkenskaper hade länsstyrelsen från vederbörligt anslag utanordnat 410 kronor 15 öre utgörande kostnaderna för ifrågavarande förpassning. Därest klaganden för verkställighet av förvandlingsstraffet i stället införpassats till fångvårdsanstalten i Östersund, skulle kostnaden ha utgjort 107 kronor 95 öre. Vid beräkningen av den merkostnad, som uppkommit för statsverket genom förpassningen till Luleå, ansåge riksräkenskapsverket i likhet med fångvårdsstyrelsen, att hänsyn även borde tagas till den kostnad, som föranleddes av att klaganden vid frigivningen enligt gällande bestämmelser vore berättigad till ersättning för resa från vederbörlig fångvårdsanstalt till hemorten Kiruna. På grund av det anförda finge den för statsverket uppkomna merkostnaden anses utgöra 271 kronor 10 öre. Riksräkenskapsverket ansåge, att hänsyn icke borde tagas till det förhållandet att kostnader kunnat uppkomma för statsverket, därest klaganden, om han rätteligen intagits å fångvårdsanstalten i Östersund, efter särskild framställning sedermera förpassats till Luleå.

Efter att ha tagit del av vad sålunda förekommit anförde Nordén följande.

Därest klaganden förflyttats från fångvårdsanstalten i Östersund till fångvårdsanstalten i Luleå, hade fångvårdsstyrelsen uppskattat merkostnaden till 123 kronor 70 öre. Riksräkenskapsverket hade stannat vid en

merkostnad av 271 kronor 10 öre. Enligt Nordéns bedömning borde merkostnaden beräknas till det belopp, varvid fångvårdsstyrelsen stannat. På sätt Nordén anfört i sitt tidigare yttrande, vore han beredd att, därest så påfordrades, ersätta den merkostnad, som uppstått genom klagandens transporterande till Luleå.

Vad angår klagomålen mot Löfgren fann jag desamma icke föranleda någon min vidare åtgärd.

Beträffande klagomålen mot Nordén är i ärendet upplyst, att fångvårdsstyrelsen i resolution angående verkställighet av klaganden ålagt förvandlingsstraff föreskrivit att, om den dömde anträffades å annan ort än den i resolutionen uppgivna hemorten Kiruna, den dömde finge — i stället för att intagas i fångvårdsanstalten i Luleå — med iakttagande av vissa anvisningar förpassas till eller föreläggas inställa sig å någon av de slutna anstalter, som upptogs under A 3 i cirkulär den 28 juni 1949 nr 3, bland vilka var anstalten i Östersund. Då med anledning av klagandens vistelse i Sveg verkställighetshandlingarna översänts till Nordén, hade Nordén ansett sig icke kunna förelägga klaganden att själv inställa sig å fångvårdsanstalt för straffets undergående utan böra omhändertaga och införpassa klaganden till anstalt. Med hänsyn till upplysta förhållanden syntes mig häremot icke kunna göras någon erinran. Emellertid hade Nordén, ehuru fångvårdsanstalten i Östersund var närmast belägen, låtit införpassa klaganden till anstalten i Luleå. Härigenom hade Nordén förfarit felaktigt. Då denna införpassning medfört ökade kostnader i jämförelse med vad en införpassning till Östersund skulle kostat, syntes det icke mer än rimligt, att Nordén, såsom han också förklarat sig vilja, gottgjorde statsverket för den merkostnad, som sålunda uppkommit. Beträffande beloppet av denna merkostnad syntes mig detta böra beräknas utan hänsyn till möjligheten av klagandens förflyttning under strafftiden till Luleå och alltså uppgå till 271 kronor 10 öre, vilket belopp också godtagits av riksräkenskapsverket.

Innan jag slutligen avgjorde ärendet ansåg jag mig böra lämna Nordén tillfälle att till statsverket återgålda ifrågavarande merkostnad genom inbetalning till länsstyrelsen i länet av 271 kronor 10 öre. Med anledning därav upptog jag i en till Nordén avlåten skrivelse vad jag ovan anfört och beredde honom tillfälle att till mig inkomma med bevis att rättelse av det begångna felet skett genom insättning av sagda belopp.

Sedan Nordén till mig inkommit med bevis att han till länsstyrelsen i Jämtlands län inbetalt ersättning för de genom klagandens transporterande till Luleå uppkomna merkostnaderna för statsverket med 271 kronor 10 öre, fann jag de anförda klagomålen icke föranleda någon min vidare åtgärd.

6. Fråga om rätt för partsombud att erhålla del av fonogram, som vid domstol upptagits av sakframställning och plädering vid huvudförhandling.

I en hit inkommen klagoskrift anförde advokaten Mauritz Grünberger i Stockholm följande.

Den 30 juni och den 9 juli 1954 hade inför Södra Åsbo och Bjäre domsagas häradsrätt hållits huvudförhandling i ett mål mellan representanten H. G. Heilborn i Göteborg, kärande, samt Aktiebolaget Engelholmsverken i Ängelholm, svarande. Klaganden hade därvid företrätt kändeparten. Vid förhandlingen hade såväl parternas sakframställningar som deras pläderingar upptagits på fonetisk väg. I skrivelse till domhavanden i domsagan hade klaganden hemställt att genom av honom anlitad person få ombesörja utskrifter av ifrågavarande fonogram. Genom beslut den 28 juli 1954 hade tingssekreteraren Ove R:son Nelander, som fungerat såsom häradsrättens ordförande vid huvudförhandlingen i målet, avslagit denna framställning under motivering att upptagningarna vore av privat natur. Klaganden vore medveten om bestämmelserna i 6 kap. 5—10 §§ rättegångsbalken, enligt vilka parternas sakframställningar och pläderingar icke skulle antecknas i protokoll. Klaganden hävdade emellertid, att de å fonetisk väg gjorda upptagningarna av parternas sakframställningar och pläderingar icke vore av privat natur och icke kunde jämföras med sådana enskilda anteckningar, som gjordes av ledamot av rätten eller protokollförare. Sådana anteckningar, vilka av naturliga skäl endast upptog de punkter i partsanförandena som upptecknaren ansåge väsentliga, vore ju endast minnesanteckningar som gjordes för användande i samband med överläggning till dom. Upptagningarna på fonetisk väg av nu ifrågavarande partsanföranden återgäve emellertid fullständigt och ordagrant vad av parterna anförts, och de hade skett fullt öppet och offentligt. Genom att erhålla del av dessa upptagningar komme en part i rättegången sålunda icke att bli delaktig av några nya upplysningar om vad domaren ansett vara väsentligt i målet utan finge endast en repetition av vad som offentligen framförts under huvudförhandlingen. Det vore därför endast en del av processmaterialet — de muntliga anförandena under en huvudförhandling — som han erhöle del av. Det vore enligt klagandens mening verklighetsfrämmande och utan laga stöd att betrakta dessa upptagningar såsom varande av "privat" natur. Klaganden anhölle om JO:s uttalande i saken och om vidtagande av de åtgärder, som kunde finnas påkallade.

Vid klagoskriften var fogad en av Nelander den 28 juli 1954 avlåten skrivelse till klaganden, utvisande att — sedan klaganden begärt utskrifter av ifrågakomna fonografiska upptagningar och tillika framhållit, att han ej av-

såge att få officiellt bestyrkta utskrifter utan endast att erhålla tillstånd att låta någon genom kommissionären vid domsagan engagerad person på klagandens bekostnad avlyssna fonogrammen och utskriwa desamma — Nelander funnit framställningen icke kunna bifallas, enär de åsyftade upptagningarna vore av privat natur.

På anmodan av mig inkom häradsförordningen i domsagan G. A. Eriksson med yttrande från Nelander ävensom med eget utlåtande.

I yttrandet anförde Nelander följande.

Det av klaganden avsedda målet hade angått bland annat storleken av en handelsresandes provisionsfordran. Målet hade förekommit till huvudförhandling den 30 juni och fortsatt huvudförhandling den 9 juli 1954. Särskilt sammanträde för överläggning till dom hade hållits den 22 juli. Förberedelse i målet hade ägt rum i såväl skriftlig som muntlig form. Käranden hade gjort anspråk på provision å huvuddelen av svarandens totala försäljning för viss tid, vilken försäljning uppgått till ett belopp av omkring 1 000 000 kronor. Svaranden hade medgivit, att provision skulle utgå å omkring 725 000 kronor. Tvisten hade i huvudsak kommit att röra sig om vilka av svarandens cirka 500 kunder som käranden anskaffat och vilka kunder käranden övertagit av svaranden. Målet hade varit svåröverskådligt och svårbedömbart. Det hade därför ansetts lämpligt, att huvuddelen av vad parterna anförde vid utveckling av sin talan upptogs för att tjäna till ledning vid överläggning till dom och vid domens avfattande. Skäl enligt 6 kap. 7 § rättegångsbalken att i protokollen över huvudförhandlingarna anteckna parts utveckling av talan i sak hade icke förelegat. Vid val av form för upptagningen hade den fonetiska metoden ansetts vara ur arbetsbesparingssynpunkt att föredraga framför att låta protokollföraren göra anteckningar eller låta upptagningen ske genom stenografi. Anteckning om den ifrågavarande fonetiska upptagningen hade ej verkställts i protokollen. Dessa hade uppsatts i vanlig ordning med ledning av protokollförarens memorialanteckningar, vilka bilagts handlingarna i målet. Det kunde nämnas, att utskrift icke skett av den fonetiska upptagningen av sakframställning och plädering. Upptagningen hade kommit till användning sålunda, att den avlyssnats av Nelander under förarbetena för domen. I Gärdes m. fl. kommentar till rättegångsbalken hade under 6 kap. 7 § rättegångsbalken uttalats, att det förbud mot anteckning som lagrummet innehöller avsåge rättens protokoll samt att därigenom uppenbarligen icke uteslötes att domaren till egen ledning själv eller genom protokollföraren gjorde enskilda anteckningar t. ex. rörande parternas sakframställning eller plädering. Det hade vidare uttalats, att sådana anteckningar vore av privat natur samt att de icke borde biläggas handlingarna i målet. Den fonetiska upptagning, som här

vore i fråga, hade ansetts jämställd med sådana anteckningar, varom nyss angivna uttalande i lagkommentaren handlade. Rätt hade därför icke ansetts föreligga för parterna att taga del av upptagningen. Därtill kunde fogas, att det icke borde få förekomma att i den nya rättegångsordningen på en bakväg insmöge sig en form av skriftlighet — vid sidan om rättens protokoll och dom — vilken icke vore reglerad i rättegångsbalken och skulle kunna vara ett steg mot återfall i den äldre ordning, som genom rättegångsbalken avlägsnats.

Eriksson förklarade i sitt utlåtande, att han utöver vad som innehölles i Nelanders yttrande icke hade något att anföra i ärendet.

I avgivna påminnelser anförde klaganden följande.

Såvitt klaganden kunde bedöma, hade parternas såväl sakframställningar som pläderingar i sin helhet upptagits på fonetisk väg. Ett dylikt upptagande kunde, enligt klagandens bestämda förmenande, icke jämställas med sådana anteckningar, som en domare till egen ledning själv eller genom protokollföraren finge göra och som omnämndes i Gärdes m. fl. kommentar till nya rättegångsbalken. Ifrågakomna upptagningar vore i stället att likställa med skrifter, som parterna ingåve i målet. Även om till äventyrs ingivna skrifters innehåll lämnades åsido vid målets avgörande och även om de ej omnämndes i protokollen, syntes part ej kunna förvägras att taga del av dem, exempelvis för att göra avskrifter av dem. Detsamma syntes klaganden vara fallet med sådana fonetiska upptagningar, som förekommit i ovan nämnda mål. Om upptagningarna ingått i protokollen eller icke, vore saken ovidkommande. Spörsmålet gällde, huruvida part skulle förvägras eller tillåtas taga del av processmaterial, som faktiskt upptagits och där det icke längre vore fråga om privata anteckningar utan om ett ordagrant registrerande på fonetisk väg av parternas uttalanden på samma sätt som om uttalandena förekommit i av rätten mottagna skrifter. — Om man ville undvika ett steg mot återfall i sådan äldre ordning, varom Nelander talat, och man befarade, att ett sådant återfall kunde komma att ske genom att rätten ordagrant upptog parternas sakframställningar och pläderingar, borde man underlåta en sådan upptagning. Hade emellertid rätten — genom eget föranstaltande och för övrigt utan att inhämta, vilken mening parterna kunde ha i saken — faktiskt upptagit processmaterial, på sätt som skett, syntes det klaganden vara uteslutet, att part sedan skulle förvägras att taga del av detsamma. Att en fortsatt processföring i målet skulle gagnas av en sådan vägran syntes vara uteslutet. Tilläggas kunde, att klaganden personligen ansåge, att Nelander med hänsyn till målets natur förfarit ändamålsenligt och praktiskt, då han föranstaltat om ifrågavarande upptagning. Klaganden hade sålunda ingen som helst anledning till erinran mot det tillämpade

förfarandet i och för sig. Det skulle emellertid förefalla klaganden mer än egendomligt, om nyttan av det praktiska grepp på målet, som Nelander sålunda applicerat, skulle kunna undandragas allmänheten och enkannerligen parterna, vilka därigenom onödigtvis skulle betungas med kostnader. Under hänvisning till vad sålunda anförts vågade klaganden uttala den förhoppningen, att JO skulle finna, att klaganden icke lagligen kunde förvägras att på sätt han önskat taga del av de fonetiska upptagningar, varom här vore fråga, helst som motparten numera överklagat häradsrättens dom.

Vid avgörande av ärendet gjorde tjänstförrättande justitieombudsmannen Bexelius följande uttalanden.

I 2 kap. 2 § tryckfrihetsförordningen stadgas, att allmänna handlingar äro alla hos stats- eller kommunalmyndighet förvarade handlingar, vare sig de till myndigheten inkommit eller blivit där upprättade. Vad i detta kapitel sägs om handling skall även avse karta, ritning eller bild.

I 4 § samma kapitel stadgas, att minnesanteckning eller annan uppteckning, som hos myndighet verkställt allenast för måls eller ärendes föredragning eller beredande till avgörande, skall ej hos myndigheten anses som allmän handling, om ej uppteckningen, sedan målet eller ärendet hos myndigheten slutbehandlats, omhändertagits för förvaring.

Enligt 2 kap. 8 § första stycket skall allmän handling, som ej skall hållas hemlig, regelmässigt på begäran tillhandahållas envar som önskar taga del av densamma.

I 6 kap. 5 och 6 §§ rättegångsbalken äro bestämmelser meddelade om vad som skall upptagas i domstols protokoll vid huvudförhandling. I vad sålunda skall upptagas inrymmes emellertid varken parts sakframställning eller plädering. Med hänsyftning på vad i nämnda lagrum föreskrivits stadgas vidare i 7 §, att vad i övrigt anföres eller eljest förekommer vid förhandling må ej antecknas i protokollet, med mindre särskilda skäl föranleda därtill. Till yttermera visso har i detta lagrum slutligen intagits följande bestämmelse: Ej må i protokollet upptagas parts utveckling av talan i rättsligt hänseende.

Enligt 9 § samma kapitel äger rätten förordna, att utsaga av part, målsägande, vittne eller sakkunnig skall i stället för att antecknas i protokollet upptagas genom stenografi eller på fonetisk väg.

I anslutning till sistnämnda stadgande föreskrives i 11 § första stycket protokollskungörelsen den 26 september 1947, att stenogram och fonogram över utsaga som upptagits enligt berörda lagrum skola återgivras i vanlig skrift, stenogram så snart ske kan och fonogram när rätten eller vid fullföljd

av talan högre rätt finner det erforderligt eller part eller annan begär avskrift. Utskriften skall biläggas handlingarna i målet eller ärendet.

Fonogram skall enligt 12 § bevaras i oförändrat skick till dess två månader förflutit från det målet eller ärendet avgjorts; fullföljes talan till högre rätt skall fonogrammet dock bevaras till dess målet eller ärendet avgjorts genom dom eller beslut som vunnit laga kraft. Har fonogrammet återgivits i vanlig skrift enligt 11 § första stycket eller antecknats i protokollet, må det förstöras.

Såsom av vad ovan anförts framgår har i rättegångsbalken och protokollskungörelsen noga angivits vad som vid huvudförhandling skall intagas i domstols protokoll. Endast i den mån förhandlingarna sålunda skola återgivnas i protokollet kunna på fonetisk väg upptagna delar av desamma anses av sådan beskaffenhet, att på grund av stadgandet i 11 § protokollskungörelsen fonogrammet skall utskrivas i vanlig skrift, om avskrift därav begäres. Har under huvudförhandlingen annat upptagits, synes avskrift därav icke kunna påfordras. Fonogrammet i och för sig kan uppenbarligen icke hänföras under allmänna handlingar, som avses i 2 kap. 2 § tryckfrihetsförordningen och som regelmässigt skola vara offentliga. I den mån utskrift därav icke kan påfordras för intagande i protokollet, synes mig ej heller part eller annan vara ovillkorligt berättigad att erhålla del av fonogrammet eller avskrift av innehållet däri. Om fonogrammet i denna del till äventyrs utskrivits, blir utskriften närmast att likna vid sådana minnesanteckningar, varom stadgas i 4 § ovannämnda kapitel i tryckfrihetsförordningen. Den kan av rättens ordförande förstöras och han behöver ej arkivera densamma. Först om utskriften efter målets slutbehandling införlivas med akten i målet kan det bli tal om en sådan utskrifts — dock icke fonogrammets — karaktär av allmän handling.

Beträffande förevarande fall finner jag i enlighet med vad jag ovan anført, att då den av Nelander verkställda upptagningen av sakframställning och plädering i omförmälda mål icke skolat upptagas i häradsrättens protokoll, klaganden icke varit ovillkorligt berättigad att utfå avskrift av fonogrammet eller på annat sätt taga del därav. Nelander har följaktligen icke haft någon plikt att ställa fonogrammet till förfogande för avskrifts verkställande genom kommissionären eller annan. De mot Nelander anförda klagomålen föranleda alltså icke någon min vidare åtgärd. Jag vill emellertid i detta sammanhang framhålla att, då fonogrammet i allt fall fanns tillgängligt hos Nelander vid tiden för klagandens framställning, Nelander enligt min mening bort kunna på det sätt tillmötesgå klaganden, att av honom anlitat ombud fått åhöra uppspelning av fonogrammet för avskrifts verkställande på klagandens bekostnad.

Med dessa uttalanden, vilka upptogos i en till Nelander avläten skrivelse, var ärendet av **JO** slutbehandlat.

7. Fråga huruvida en till centralt ämbetsverk av tjänsteman i verket överlämnad rapport vore allmän handling eller icke.

Den 2 september 1954 innehöll tidningen Aftonbladet under rubriken "Smussel i civilförsvaret" en ledande artikel, vilken såvitt här är i fråga hade följande lydelse:

"I juni hade Aftonbladet anledning att belysa hur de statsanställda tjänstemännen vid en civilskyddsbyrå — och kanske vid flera — mot konstant erkänsla åtog sig att upprätta verkskyddsplaner som de sedan hade att på ämbetets vägnar nagelfara och godkänna. Vi kallade tillvägagångssättet för smussel.

I juli förnekade civilförsvarsstyrelsen i sitt halvofficiella organ 'Aktuellt om civilförsvaret' blankt att något sådant förekom och talade om illvilliga antydningar.

I augusti ingav styrelsens utbildningsinspektör en rapport om förhållandena, vilken Aftonbladet av begripliga skäl intresserade sig för. Rapporten befanns diarieförd på vanligt sätt inom styrelsen, men när vi bad att få titta på den möttes vi av beskedet att den inte kunde lämnas ut. Till stöd för detta tillhandahölls ett protokollsutdrag från styrelsen, där det stod att rapporten diarieförts av misstag och att den rätteligen skulle betraktats som en inom styrelsen upprättad handling, avsedd för generaldirektörens och vederbörande byråchefers personliga bruk.

Beslutet är icke tillräcklig grund för ett hemligstämplande. Enligt tryckfrihetsförordningen är en hos styrelsen förvarad handling allmän vare sig den inkommit till styrelsen eller upprättats där. Undantagna är endast minnesanteckningar och liknande papper som upprättats 'allenast för måls eller ärendes föredragning eller beredande'. Meningen med dessa bestämmelser är fullt klar. En inom eller utom styrelsen upprättad inspektionsrapport som vederbörligen diarieförts och som för övrigt torde föreligga i stencilerat skick kan omöjligen betraktas som någon tillfälligt nedrafsad minnesanteckning och skall alltså lämnas ut, såframt den inte på grund av andra bestämmelser är belagd med sekretess, vilket i detta fall inte är förhållandet."

Med anledning av innehållet i tidningsartikeln anmodade tjänstförrättande justitieombudsmannen Bexelius civilförsvarsstyrelsen att inkomma med upplysningar i saken.

Till svar å remissen anförde civilförsvarsstyrelsen i avgivet yttrande följande.

Med anlitande av delposten: ersättningar till särskilt tillkallade sakkunniga under ämbetsverkets avlöningsanslag hade civilförsvarsstyrelsen sedan den 1 oktober 1952 haft inrättad en arvodestjänst såsom utbildnings-

inspektör. Tjänsten hade ursprungligen ledigförklarats med arvode motsvarande lönegraden Cg 31. Den dittillsvarande innehavaren av tjänsten, vilken tillsattes av styrelsen, uppbure emellertid arvode med belopp, som tillsammans med hans reservstatslön uppginge till den lön han haft i sin tidigare befattning som överste och regementschef och åtnjöte i övrigt löneförmåner motsvarande lönegraden Cg 37. För utbildningsinspektören hade styrelsen den 10 oktober 1953 fastställt tjänsteföreskrifter, enligt vilka det bland annat ålåg honom att fortlöpande till chefen för civilförvarsstyrelsen och chefen för styrelsens utbildningsbyrå avgiva skriftlig rapport om gjorda iakttagelser i samband med hans inspektion av den regionala och lokala utbildningsverksamheten inom civilförsvaret samt att därvid föreslå de åtgärder, som han funne påkallade. Redan under tiden innan nämnda tjänsteföreskrifter utfärdats hade utbildningsinspektören i några fall till chefen för civilförvarsstyrelsen och chefen för utbildningsbyrån lämnat promemorior med redogörelser för av utbildningsinspektören gjorda iakttagelser och med förslag till åtgärder. Promemoriorna hade ej diarieförts. Sedan tjänsteföreskrifterna utfärdats, hade mellan generaldirektören, vederbörande byråchef och utbildningsinspektören under hand överenskommit, att utbildningsinspektören fortlöpande skulle lämna muntliga rapporter med förslag till åtgärder till generaldirektören och byråchefen samt att utbildningsinspektören skulle sammanfatta dessa rapporter skriftligen för längre tidsperioder t. ex. halvårsvis. Den första skriftliga rapporten efter tjänsteföreskrifternas utfärdande hade avsett inspektionen under hösten 1953 intill den 15 november. Rapporten hade lämnats i enlighet med tjänsteföreskrifterna för utbildningsinspektören till generaldirektören och vederbörande byråchef. Rapporten hade ej diarieförts. Med skrivelse till civilförvarsstyrelsen den 14 augusti 1954 hade utbildningsinspektören överlämnat rapport över sina inspektioner under första halvåret 1954. Skrivelsen jämte rapporten i ett antal exemplar hade av utbildningsinspektören ingivits till styrelsens registrator, vilken diariefört rapporten. Utbildningsinspektören hade vidare överlämnat ett exemplar av rapporten till vardera av generaldirektören och chefen för utbildningsbyrån. Kort efter det utbildningsinspektörens senaste rapport avlämnats hade Industriens verkskyddsinstitut aktiebolag begärt att få taga del av rapporten hos styrelsen. Denna begäran hade emellertid vederbörande tjänsteman, efter att ha inhämtat generaldirektörens uppfattning, avslagit. Med anledning därav hade verkskyddsinstitutet hemställt om styrelsens skriftliga besked med besvärshänvisning i ärendet. Sådant besked jämte besvärshänvisning hade lämnats genom beslut av styrelsen den 31 augusti 1954, varigenom styrelsen med hänsyn till att rapporten vore upprättad för internt bruk inom styrelsen avslagit institutets begäran att få taga del av densamma. Den 1 september 1954 hade därefter en medarbetare i Aftonbladet begärt att få taga del av

rapporten. Denna begäran hade avvisats med hänvisning till nyssnämnda beslut, vilket i avskrift tillhandahållits medarbetaren.

I yttrandet anförde civilförsvarsstyrelsen vidare: Såsom stöd för sitt beslut att icke utlämna ifrågavarande rapport ville styrelsen åberopa 2 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen. Enligt styrelsens mening vore rapporten att anse såsom i nämnda paragraf omförmäld "annan uppteckning, som hos myndighet verkstälts allenast för måls eller ärendes föredragning eller beredande till avgörande". På grund därav ansåge styrelsen, att rapporten ej skulle anses som allmän handling hos styrelsen, så länge icke något av de förslag, som vore intagna däri, hade slutbehandlats eller lett till beslut. Först i den mån något av förslagen bleve föremål för styrelsens beslut bleve rapporten enligt styrelsens uppfattning i till beslutet hörande delar allmän handling. På grund av det anförda hade enligt styrelsens mening rapporten ej bort diarieföras. Till att diarieföring skett syntes främst ha bidragit att rapporten överlämnats med en till civilförsvarsstyrelsen ställd skrivelse i stället för att i enlighet med tjänsteföreskrifterna för utbildningsinspektören avgivas till generaldirektören och byråchefen å utbildningsbyrån. Det förhållandet att rapporten diarieförts ansåge styrelsen emellertid icke ändra rapportens karaktär enligt styrelsens förut uttalade mening av sådan uppteckning, som icke för det dåvarande vore att anse som allmän handling. Civilförsvarsstyrelsen ville bestämt bestrida, att styrelsen i och för sig skulle ha intresse av att förhindra just denna rapports innehåll att komma till utomståendes kännedom och av denna anledning ej ansett sig böra utlämna rapporten. Frågan om rapportens karaktär av allmän handling eller ej vore för styrelsens del i detta fall enbart principiell. Styrelsen vore självfallet medveten om att styrelsen icke vore skyldig att vägra utlämnande av handling, varom här vore fråga, utan att styrelsen endast ägde befogenhet i sådant hänseende. Denna befogenhet ansåge sig styrelsen som regel böra begagna. Enligt styrelsens mening skulle det vara ägnat att skapa oklarhet och missförstånd samt i icke få fall vara förenat med verkliga olägenheter för ett rationellt arbete inom styrelsen, om av olika tjänstemän hos styrelsen i tjänsten upprättade promemorior, utredningar och minnesanteckningar skulle vara att anse som allmänna handlingar och därigenom kunna komma till utomståendes kännedom, innan styrelsen beslutat åtgärder eller meddelat beslut i anledning av i handlingarna framförda synpunkter och förslag. Något berättigat offentlighetsintresse syntes icke bli lidande därav. Civilförsvarsstyrelsen ville framhålla, att särskilt de högre tjänstemännen hos styrelsen självfallet vore skyldiga att i tjänsten för sina högre chefer framlägga förslag till skrivelser, åtgärder och beslut, som de funne påkallade. För byrå- och avdelningschefernas del fullgjordes denna skyldighet till initiativärenden i regel efter de dagliga postöppningarna, vid vilka dessa chefer och generaldirektören närvore. Därvid tillginge så, att vederbörande byrå- och avdelningschef anmälde viss fråga, som han ville underställa general-

direktörens och övriga närvarande befattningshavares bedömande. Ibland redogjorde förslagsställaren för sitt förslag utan stöd av särskilt upprättad skriftlig handling. I andra fall hade han tillgång till minnesanteckningar eller särskilt upprättad promemoria, vilken även kunde ha mångfaldigats och utdelats till de närvarande. Sådan promemoria diariefördes ej. Det framlagda förslaget avfördes i vissa fall efter diskussion från dagordningen, d. v. s. föranledde — i varje fall tillsvicare — icke till åtgärd eller beslut av civilförsvarsstyrelsen. Av förslagsställaren eventuellt upprättade skriftliga handlingar omhändertoges därvid icke för förvaring hos styrelsen. Om det framlagda förslaget däremot föranledde åtgärd eller beslut av styrelsen, bleve förslagsställarens skriftliga handlingar allmänna handlingar, sedan åtgärden eller beslutet kommit till stånd och handlingarna omhändertagits för förvaring. I huvudsak motsvarande gällde även i fråga om de förslag till initiativärenden, som av lägre tjänstemän än byrå- och avdelningschefer framlades för deras chefer. Därvid framfördes förslagen dock som regel muntligen. Enligt civilförsvarsstyrelsens mening kunde utbildningsinspektören i tjänsteställningshänseende närmast jämföras med avdelnings- eller sektionschef. Redan genom sin relativt höga tjänsteställning skulle utbildningsinspektören även utan uttryckliga tjänsteföreskrifter — i likhet med andra tjänstemän i jämförbar ställning hos styrelsen — ha haft skyldighet att föreslå generaldirektören eller byråchefen å utbildningsbyrån de åtgärder, som han funnit påkallade. Det förhållandet att denna skyldighet intagits i de skriftliga tjänsteföreskrifterna för utbildningsinspektören innebure icke, att han i detta hänseende intog någon särställning i förhållande till övriga tjänstemän hos styrelsen med initiativskyldighet i annan mån än att han skulle avfatta sina förslag till åtgärder i skriftlig form. Om praktiska — och i viss mån formella — skäl icke talat däremot, skulle utbildningsinspektören i stället kunnat ha skyldighet att deltaga vid postöppningarna och det dagliga sammanträdet inom styrelsen i anslutning därtill samt skulle därvid i fråga om hans skyldighet att framlägga förslag till åtgärder och formerna därför helt ha kunnat gälla motsvarande vad ovan sagts i nämnda hänseenden beträffande byrå- och avdelningscheferna. Enligt civilförsvarsstyrelsens mening vore sålunda de skriftliga förslag till åtgärder, som utbildningsinspektören enligt sina tjänsteföreskrifter skulle lämna till generaldirektören och chefen för utbildningsbyrån, helt att jämföras med förslag till åtgärder från övriga tjänstemän hos styrelsen, vilka med hänsyn till sin tjänsteställning finge anses ha skyldighet att taga initiativ till åtgärder som de funne påkallade. Vad civilförsvarsstyrelsen i ifrågasvarande hänseende ansett gälla för sistnämnda förslag hade styrelsen därför även ansett äga tillämpning på utbildningsinspektörens förslag till åtgärder. Om JO vid sin prövning av ärendet funne styrelsens uppfattning i frågan oriktig, komme styrelsen själfvallet att rätta sig därefter och tillhandahålla rapporten till den, som önskade taga del av densamma.

Vid yttrandet var fogad bestyrkt avskrift av civilförsvarsstyrelsens föredragningslista den 31 augusti 1954, utvisande att styrelsen, med hänsyn till att ifrågakomna rapport vore upprättad för internt bruk inom styrelsen, avslagit verkskyddsinstitutets begäran att få taga del av rapporten.

Efter att ha tagit del av civilförsvarsstyrelsens yttrande anförde Industriens verkskyddsinstitut aktiebolag i en den 12 oktober 1954 till mig inkommen skrift följande.

Verkskyddsinstitutet ansåge sig till en början vilja belysa själva förfarandet vid inlämnandet av ifrågakomna rapport. Enligt av institutet inhämtade upplysningar hade rapporten inlämnats av utbildningsinspektören i ett 10-tal exemplar till registratorn vid civilförsvarsstyrelsen den 14 augusti 1954. Samtidigt hade enligt gällande instruktioner överlämnats ett exemplar till generaldirektören Åke Sundelin personligen, varvid meddelats att rapporten avlämnats till registratorn, samt ett exemplar till vederbörande byråchef. Rapporten, som bestode av ett 60-tal sidor jämte ett 30-tal sidor bilagor, hade från början mångfaldigats i ett 40-tal exemplar, av vilka resten kvarlegat hos utbildningsinspektören. Vid diarieföring den 16 augusti hade rapporten omedelbart blivit antecknad som "utbildningsinspektörens inspektionsrapport nr 1/54 jämte hemlig del", vilket syntes tyda på att civilförsvarsstyrelsen då avsett, att den icke hemliga delen av rapporten skulle vara offentlig. Först vid föredragning den 31 augusti, då kanske redan ett antal exemplar av upplagan utlämnats på skilda håll, hade på förslag av föredraganden generaldirektören beslutat att avslå institutets framställning att utfå rapporten och att denna sålunda icke skulle vara offentlig. Som stöd för sitt beslut att neka utlämna ifrågavarande rapport återopade civilförsvarsstyrelsen i sin förklaring 2 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen. Institutet ansåge icke nämnda lagrum tillämpligt i föreliggande fall. Att beteckna en rapport avseende verksamheten under praktiskt taget ett helt utbildningsår och av sådan omfattning som ovan angivits såsom "allenast" avsedd för måls eller ärendes föredragning eller beredande och alltså icke offentlig kunde enligt institutets uppfattning icke vara riktigt. Ifrågavarande rapport från civilförsvarsstyrelsens utbildningsinspektion torde snarare kunna jämföras med motsvarande rapporter från inspektioner inom andra områden, vilka rapporter vore offentliga, exempelvis med truppslagsinspektörernas rapporter till arméchefen eller folkskoleinspektörernas rapporter till skolöverstyrelsen. Skulle 2 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen likväl anses vara tillämplig, torde rapporten dock, enligt kommentarerna till paragrafen, böra utlämnas, eftersom den kommit att tillhöra verkets rutin på sådant sätt att den införlivats med akterna i verkets ärenden, vilket syntes framgå av civilförsvarsstyrelsens förklaring. Institutet ansåge för sin del, att 2 kap. 2 § tryckfrihetsförordningen, jämförd med 2 kap. 5 § första stycket och 2 kap. 8 §, styrkte dess rätt att få del av hand-

lingen och att institutet därvid företrädde ett berättigat offentlighetsintresse. Institutet anhölle därför, att JO med hänsyn till vad ovan anförts och efter prövning av ärendet i övrigt icke måtte godtaga civilförsvarsstyrelsens lagtolkning, så att institutet kunde få del av handlingen.

I en till civilförsvarsstyrelsen den 30 oktober 1954 avlåten skrivelse anförde jag därefter följande.

I 2 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen stadgas, att till främjande av ett fritt meningsutbyte och en allsidig upplysning skall, i den ordning i förordningen vidare sägs, varje svensk medborgare äga fri tillgång till allmänna handlingar. I denna rätt må gälla allenast sådana inskränkningar som påkallas antingen av hänsyn till rikets säkerhet och dess förhållande till främmande makt eller i anledning av myndighets verksamhet för inspektion, kontroll och annan tillsyn eller för brotts förekommande och beivrande eller till skydd för statens, menigheters och enskildas behöriga ekonomiska intresse eller av hänsyn till privatlivets helgd, personlig säkerhet, anständighet och sedlighet.

De fall, i vilka enligt ovannämnda grunder allmänna handlingar skola hållas hemliga, äro angivna i lagen den 28 maj 1937 om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar, den s. k. sekretesslagen. Utöver vad i denna lag och med stöd därav utfärdade författningar stadgas må allmän handling icke hemlighållas.

Begreppet allmän handling definieras i 2 kap. 2 § tryckfrihetsförordningen, däri det heter, att allmänna handlingar äro alla hos stats- eller kommunalmyndighet förvarade handlingar, vare sig de till myndigheten inkommit eller blivit där upprättade.

I 4 § samma kapitel stadgas vidare, att minnesanteckning eller annan uppteckning, som hos myndighet verkstälts allenast för måls eller ärendes föredragning eller beredande till avgörande, skall ej hos myndigheten anses som allmän handling, om ej uppteckningen, sedan målet eller ärendet hos myndigheten slutbehandlats, omhändertagits för förvaring.

Enligt 5 § skall handling anses inkommen till myndighet, då den avlämnats till myndigheten eller till befattningshavare, som har att mottaga handlingen eller eljest taga befattning med mål eller ärende, till vilket handlingen hänför sig.

I 2 kap. 8 § första stycket stadgas, att allmän handling, som ej skall hållas hemlig, skall på begäran genast eller så snart ske kan utan avgift tillhandahållas den som för läsning eller avskrivning på stället önskar taga del därav; han äge ock mot fastställd avgift erhålla avskrift av handlingen.

Skyldighet att tillhandahålla handling på stället skall dock ej föreligga, om betydande hinder därför möter.

Andra stycket i samma paragraf innehåller härutöver föreskrift därom, att handling, som endast till viss del skall hållas hemlig, skall utan hinder därav tillhandahållas på stället, om det kan ske på sådant sätt att vad i den delen beröres icke uppenbaras. Kan det ej ske, äge den som vill taga del av handlingen erhålla avskrift av densamma med uteslutande av den del som är hemlig.

I förevarande fall har civilförsvarsstyrelsens utbildningsinspektör den 16 augusti 1954 till styrelsen överlämnat en av honom den 13 i samma månad upprättad rapport över inspektioner, som av honom verkstälts under första halvåret 1954. Sedan Industriens verkskyddsinstitut aktiebolag anhållit att få taga del av ifrågavarande rapport, har styrelsen genom beslut den 31 augusti 1954 avslagit denna framställning. Vidare är upplyst, att civilförsvarsstyrelsen under hänvisning till sagda beslut påföljande dag avslagit jämväl en av en medarbetare i tidningen Aftonbladet framställd begäran om rapportens tillhandahållande för genomläsning.

Såsom skäl för styrelsens vägran att utlämna ifrågakomna rapport har styrelsen åberopat, att densamma vore upprättad för internt bruk inom styrelsen och närmast vore att hänföra till sådan i 2 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen avsedd "annan uppteckning, som hos myndighet verkställts allenast för måls eller ärendes föredragning eller beredande till avgörande". Med hänsyn därtill skulle rapporten ej vara att anse såsom allmän handling förrän något av däri upptagna förslag lett till beslut av styrelsen.

Vad styrelsen åberopat såsom skäl för att rapporten icke skulle utgöra en allmän handling i tryckfrihetsförordningens mening finner jag icke kunna godtagas. Det i 2 kap. 4 § i förordningen stadgade undantaget från regeln att alla hos myndighet förvarade handlingar äro allmänna handlingar avser endast sådana promemorior, utredningar eller anteckningar, som av befattningshavare upprättas för eget bruk eller såsom mer eller mindre tillfälliga hjälpmedel åt myndigheten vid meddelande av beslut eller vidtagande av åtgärd. Betecknande för dessa handlingar är, att de kunna fritt disponeras av befattningshavaren eller myndigheten och således behållas av befattningshavaren eller förstöras. Den nu ifrågavarande inspektionsrapporten är uppenbarligen icke en sådan handling, över vilken utbildningsinspektören eller civilförsvarsstyrelsen kan föfoga efter gottfinnande. Den måste följaktligen vara att anse som en allmän handling i tryckfrihetsförordningens bemärkelse. Om rapporten lett till någon åtgärd eller om densamma diarieförts saknar i detta hänseende varje betydelse.

Rapportens egenskap av allmän handling framgår utomordentligt klart av de "tjänsteföreskrifter för civilförsvarsstyrelsens utbildningsinspektör", som den 10 oktober 1953 utfärdats av styrelsen. Enligt dessa föreskrifter har utbildningsinspektören att i enlighet med av chefen för civilförsvarssty-

relsen fastställd plan inspektera den regionala och lokala utbildningsverksamheten. Det åligger honom vidare att "fortlöpande till chefen för civilförsvarsstyrelsen och chefen för tredje byrån avgiva skriftlig rapport om gjorda iakttagelser och därvid föreslå de åtgärder, som han finner påkallade". Har — såsom här skett — en befattningshavare i utfärdad arbetsordning ålagts såsom tjänsteplikt att avlåta vissa skrivelser, kunna dessa icke undandragas från offentlighetsprincipens tillämpning.

Så snart utbildningsinspektören sammanfattat sina iakttagelser i en skriftlig rapport och för kännedom överlämnat denna till vederbörande chefer, eller såsom i förevarande fall till styrelsen å registratorskontoret, synes mig rapporten vara att betrakta som inkommen till styrelsen. Vid sådant förhållande måste, i den mån innehållet i rapporten icke är av sådan beskaffenhet att på grund av de särskilda bestämmelserna i sekretesslagen med följdförfattningar detsamma skall hållas hemligt, rapporten utgöra offentlig handling av vilken envar skall kunna taga del. Därest rapporten med hänsyn till innehållet måste anses hemlig i vissa delar, skall den, på sätt i 2 kap. 8 § andra stycket tryckfrihetsförordningen stadgas, i övriga icke hemliga delar göras tillgänglig för den, som vill taga del av rapporten, antingen genom övervakning eller genom tillhandahållande av transumerad avskrift.

På grund av vad jag ovan anfört finner jag alltså, att civilförsvarsstyrelsen förfarit felaktigt genom att på av styrelsen anförda grunder avslå de av verkskyddsinstitutet och medarbetaren i Aftonbladet gjorda framställningarna om tillhandahållande av ifrågakomna rapport från styrelsens utbildningsinspektör, allt sålunda under förutsättning att rapportens innehåll icke är av hemlig natur. Med hänsyn till omständigheterna och då civilförsvarsstyrelsen förklarat sig villig att, därest jag hade en från styrelsens uppfattning avvikande mening i saken, låta sökandena få taga del av rapporten, vill jag, innan jag företager ärendet till slutligt avgörande, bereda styrelsen tillfälle att vidtaga rättelse i saken genom rapportens tillhandahållande, i den mån densamma icke bör med hänsyn till innehållet hemlighållas på grund av särskilda bestämmelser i sekretesslagen och med stöd därav utfärdad författning. Jag lämnar därför styrelsen tillfälle att inom en vecka efter mottagandet av denna skrivelse till mig inkomma med nytt yttrande i ärendet och besked om vad i saken åtgjorts.

I anledning av min skrivelse inkom civilförsvarsstyrelsen den 4 november 1954 med yttrande och besked att styrelsen den 2 november 1954, med upphävande av avslagsbeslutet den 31 augusti 1954, förordnat, att utbildningsinspektörens rapport skulle tillhandahållas å registratorexpeditionen.

I yttrandet framhöll civilförsvarsstyrelsen, att styrelsen vid tiden för avslagsbeslutet visserligen ansett övervägande skäl tala för att rapporten icke var av beskaffenhet att behöva utlämnas men att även skäl däremot kunde

andragas. Styrelsen hade också varit av uppfattningen att en prövning av frågan skulle ur principiella synpunkter vara av värde. Sedan en sådan prövning nu genom mitt uttalande kommit till stånd, komme civilförsvarsstyrelsen självklart att iakttaga resultatet av prövningen.

Vid slutlig prövning av ärendet härstädes fann tjänstförrättande justitieombudsmannen Bexelius, under erinran om vikten därav att gällande bestämmelser om allmänna handlingar och dessas offentlighet noggrant iakttoges, skäligt låta bero vid de i skrivelsen den 30 oktober 1954 gjorda uttalandena och den till följd därav i förevarande fall vunna rättelsen.

8. Den som make anlitat för att biträda honom vid ifrågasatt hemskillnad bör icke förordnas till medlare jämlikt 14 kap. 1 § giftermålsbalken.

I en den 5 juni 1954 lit inkommen skrift anhöll kommunalborgmästaren H. Brandt i Hjo om besked huruvida ett av häradshövdingen Olof Oden-crants meddelat och i protokoll, hållet inför häradshövdingen i Skövde domsaga den 22 april 1954, intaget beslut överensstämde med gällande lagstiftning och rättstillämpning. Brandt hemställde att, därest så ej skulle vara fallet, JO måtte vidtaga de åtgärder, som på honom ankomme.

Omförmälda protokoll utvisade följande.

Lantbrukaren Bo Malmborg och hans hustru Majken Cullborg-Malmborg i Hjo hade i en den 27 mars 1954 dagtecknad ansökan hemställt, att jämlikt 14 kap. 1 § giftermålsbalken Brandt måtte utses att i anledning av ifrågasatt hemskillnad förrätta medling mellan dem. Sedan av skäl, som angivas i beslutet nedan, ifrågasatts, huruvida Brandt lämpligen borde erhålla uppdraget, hade makarna förklarat sig sakna anledning frångå sin ansökan. Oden-crants hade därefter meddelat följande beslut: "Det är i saken upplyst, att Brandt innehar uppdrag att som makarnas juridiska ombud ombesörja genomförandet av den ifrågasatta hemskillnaden och biträda dem därvid. Vid sådant förhållande bör uppdraget att verkställa medling lämpligen ej lämnas honom. Ansökan om att Brandt skulle förordnas som medlare kan därför ej bifallas."

I en till Brandt avläten skrivelse anförde jag följande.

Av förarbetena till stadgandena i 7 kap. 8 § lagen den 12 november 1915 om äktenskaps ingående och upplösning och motsvarande nu gällande bestämmelser i 14 kap. 1 § giftermålsbalken framgår den betydelse, som lagstiftaren fäst vid medlingsinstitutet. Medlingen sker för undanröjande av

missförstånd och upprättande av enighet mellan makarna. Denna innebörd av medlingen framgår av stadgandet i 14 kap. 3 § giftermålsbalken att medlaren skall på lämpligt sätt göra sig underrättad om anledningen till söndringen eller tvisten och söka förlika makarna.

Utsikterna för ett gynnsamt resultat av medlingen äro uppenbarligen i hög grad beroende på vem som verkställer medlingen. Medlaren bör, om möjligt, icke före medlingen ha förhandlat med makarna om deras tvister eller tagit ståndpunkt till hur meningsskiljaktigheterna mellan dem böra lösas. Har medlaren redan förut sökt ena makarna men dessa inför honom överenskommit att draga saken inför domstol, kan något positivt resultat av medlingen icke vara att förvänta. Makarna skola också vid medlingen ha klart för sig, att vad som säges till medlaren icke kan inverka i en blivande process.

På grund av vad jag nu anfört synes mig den, som av ena maken eller båda anlitas såsom biträde för uppgörande av deras tvister eller som erhållit makarnas uppdrag att ombesörja genomförandet av hemskillnad mellan dem, icke intaga en sådan ställning att han är lämplig såsom medlare. Hans medling kan knappast bli annat än av rent formell natur. Erfarenheten har också visat, att makarnas begäran att erhålla sitt juridiska ombud till medlare ofta förestavats allenast av en önskan att på så sätt undvika ett verkligt medlingsförfarande.

Då framställning göres att viss person måtte förordnas till medlare, är domaren — även om han naturligtvis bör taga hänsyn till önskemålet — icke bunden därav, utan har han att fritt pröva, vem som kan anses bäst lämpad för uppgiften.

Mot Odencrants' förfarande i det av Brandt påtalade hänseendet kunde följaktligen enligt min mening icke riktas någon som helst anmärkning.

9. Utackordering av elever vid ungdomsvårdsskolor i hem, som icke varit lämpligt för deras vård, ävensom underlåten tillsyn av hemmet.

Med anledning av en i tidningen Aftonbladet den 1 september 1953 intagen artikel, däri under rubriken "Arrendator misshandlade Lövstapojkar — präst ingrep" omtalades, att två minderåriga pojkar, som varit omhändertagna för skyddsuffostran å skolhem men utackorderats hos en lantbrukare, av denne misshandlats, anhöll jag, att socialstyrelsen måtte efter vederbörandes hörande inkomma med yttrande.

Till svar å remissen överlämnade socialstyrelsen en av landsfiskalen i Haninge distrikt verkställd polisutredning samt yttranden från styrelserna

för Lövsta skolhem och yrkesskola och Hammargårdens skolhem, varjämte socialstyrelsen avgav eget utlåtande.

I utlåtandet meddelade socialstyrelsen, att de i tidningsartikeln avsedda pojarna, B. A. Persson, född år 1938, och S. G. Axelsson, född år 1940, vilka inskrivits Persson vid Hammargårdens skolhem den 19 oktober 1950 och Axelsson vid Lövsta skolhem och yrkesskola den 30 juni samma år, den 1 juni respektive den 16 augusti 1952 utackorderats till arrendatorn Ivar Amiltoft Pettersson på ön Fjärdlång, Dalarö kommun. Båda pojarna hade i slutet av augusti 1953 efter ingripande av författaren Tage Thiel och komministern Staffan Edquist återbördats till skolhemmen. Utackorderingen hade i båda fallen skett genom avdelningsföreståndaren Henry Wester, vilken före den 1 juli 1952 tjänstgjort såsom rektor vid Hammargårdens skolhem och numera vore avdelningsföreståndare vid Lövstahemmet. Till övervakare för Persson hade av styrelsen för Hammargårdens skolhem utsetts kanslibiträdet vid hemmet Berit Berglund. Mot besluten att utackordera pojarna torde i och för sig någon anmärkning icke kunna riktas. — Av handlingarna i ärendet framginge, att arrendatorhemmet i skilda hänseenden varit direkt olämpligt för pojkarnas vård och fostran. Vid bedömningen av familjen Petterssons lämplighet att mottaga utackorderade elever hade Wester såsom den närmast ansvarige för utackorderingsbesluten tydligen främst litat till uppgifter, som hösten 1949 lämnats av en assistent från Stockholms läns arbetsförmedling i anledning av en då aktuell utackordering av en elev E. Sandberg. Enligt det av styrelsen för Hammargårdens skolhem i ärendet avgivna yttrandet hade nämligen vid angiven tid upplysningar om familjen Pettersson införskaffats från den berörde assistenten, vilken sagt sig känna till förhållandena på Fjärdlång och såsom sin mening uttalat, att Pettersson vore en lämplig arbetsgivare och att hemmet kunde betraktas såsom ett gott fosterhem. Till Westers uppfattning om arrendatorhemmets lämplighet såsom utackorderingshem för Persson och Axelsson syntes även — förutom ett personligt sammanträffande mellan Wester och Pettersson å annan plats än den senares hem — ha bidragit, att Sandbergs och vissa andra skolhemselevers tidigare vistelser hos familjen Pettersson icke syntes ha utfallit direkt ogynnsamt. Det angivna underlaget för Westers bedömande hade i förevarande fall enligt socialstyrelsens mening icke varit tillfyllest. Särskilt kunde framhållas, att arbetsförmedlingens verksamhet låge vid sidan av den här ifrågavarande socialvårdens och att sålunda uppfattningen hos en tjänsteman vid arbetsförmedlingen om en arbetsgivares lämplighet att mottaga utackorderade skolhemselever rimligen icke borde tillerkännas avgörande vitsord, låt vara att det framstode såsom naturligt och riktigt att i samband med efterforskning av ett lämpligt utackorderingshem även taga del av sådana tjänstemäns erfarenheter beträffande förhållandena hos en arbetsgivare, som avsåges att ifrågakomma till omhändertagande av skol-

hemselever. För att kunna förvissa sig om att Persson och Axelsson hos familjen Pettersson skulle erhålla lämplig vård och fostran samt därmed uppfylla föreskrifterna i 21 § ungdomsvårdsskolestadgan hade i stället andra åtgärder i främsta rummet stått Wester till buds, såsom kontakt med barnavårdsnämnden i Dalarö kommun, personligt besök i Petterssons hem eller anlitande av annan befattningshavare vid skolan eller eftervårdskonsulenten för ett sådant besök. Att utackorderad elev fortfarande ansåges tillhöra vederbörande skola samt att skolans styrelse och icke barnavårdsnämnden i den kommun, där utackorderingshemmet vore beläget, hade vårdnaden och ansvaret för den utackorderade finge nämligen självfallet icke utesluta den vid valet av lämpligt utackorderingshem närmast till hands liggande åtgärden att hänvända sig till ifrågavarande barnavårdsnämnd. Den omständigheten att Wester icke vidtagit någon av nu angivna åtgärder utan endast sammanträffat med Pettersson personligen utom dennes hem måste anses på ett avgörande sätt ha bidragit till det olyckliga valet av utackorderingshem för Persson och Axelsson. I ärendet vore vidare upplyst, att redan före den misshandel eller aga, som närmast utlöst Thiels och Edquists ingripanden, ett antal privatpersoner för Hammargårdens skolhem framhållit Petterssons olämplighet att handha utackorderade barn och att de båda utackorderade pojkarna förts från arrendatorhemmet genom försorg av Edquist på uppdrag från skolorna först den 26 augusti 1953, ehuru Thiel tre dagar tidigare satt sig i förbindelse med rektorn för Hammargårdens skolhem och påfordrat pojkarnas avhämtning. Mot bakgrunden främst av skolornas bristande kännedom om det ifrågavarande utackorderingshemmet framstode underlåtenheten att i anledning av de gjorda påpekandena närmare undersöka hemmet liksom dröjsmålet med att vidtaga i övrigt erforderliga åtgärder i anmärkningsvärd dager. Alldeles oavsett Petterssons olämplighet att handha pojkarnas fostran såge sig socialstyrelsen sålunda nödsakad konstatera, att handläggningen av utackorderingsfrågan från skolornas sida företedde allvarliga brister. Därutöver kunde erinringar riktas gentemot skolornas sätt att handlägga frågan om övervakare. Även om enligt 21 § ungdomsvårdsskolestadgan kravet på elevens övervakning icke kunde anses ovillkorligt, vore det å andra sidan tydligt att övervakare i regel borde utses. Särskilt kunde framhållas lämpligheten att förordna övervakare även ur den synpunkten, att skolan därigenom bereddes tillfälle att närmare följa i utackorderingshemmet rådande förhållanden. I kungl. kungörelsen den 30 november 1934 med vissa föreskrifter i anledning av barnavårdslagen utsades också, att övervakare utan dröjsmål borde besöka den övervakade i dennes hem för att taga närmare kännedom om de förhållanden under vilka han levde. Något bärande skäl varför övervakare icke utsetts för Axelsson hade Lövsta skolhem och yrkesskola icke andragit i ärendet. Vad Hammargårdens skolhem

beträffade kunde dess åtgärd att till övervakare för Persson utse ett kanslibitråde vid skolan icke godtagas. Med tjänsten såsom kanslibitråde vore nämligen sysslan såsom övervakare i allmänhet föga förenlig, något som kommit klart till uttryck i förevarande ärende genom att Berit Berglund — såvitt upplysts — icke någon gång besökt Persson i utackorderingshemmet och därigenom åsidosatt bestämmelserna i förenämnda kungörelse. Enligt vad socialstyrelsen under hand inhämtat hade Berit Berglund emellertid gentemot rådande praxis icke erhållit skriftligt förordnande såsom övervakare å därför avsedd särskild blankett, till vilken funnes fogad utdrag av kungörelsen den 30 november 1934. Då därtill komme, att Hammargårdens skolhem tydligen underlåtit att närmare följa det sätt varpå övervakningsuppdraget utförts, kunde skolan icke undgå att vidkännas huvuddelen av ansvaret för bristerna i uppdragets utförande.

I utlåtandet anförde socialstyrelsen slutligen: Den av socialstyrelsen verkställda utredningen visade, att i förevarande ärende skilda befattningshavare gjort sig skyldiga till fel och försummelser, vilka socialstyrelsen bedömde såsom allvarliga. Det inträffade syntes emellertid vara en undantagsföreteelse. Styrelsen hade nämligen genom sina eftervårdskonsulenter låtit undersöka de enskilda hem i övrigt, som mottagit utackorderade ungdomsvårdsskoleelever, utan att man kunnat konstatera annat än att samtliga hem väl fyllt sin fostrande uppgift. Med hänsyn till vikten av att den ifrågavarande ungdomsvården bedreves med omsorg hade socialstyrelsen likväl för avsikt att tillställa skolorna en cirkulärskrivelse, vari kravet på en noggrann undersökning i samband med valet av utackorderingshem komme att understrykas och skolorna anmanas att i övrigt beakta nödvändigheten att ägna eftervården en med hänsyn till varje individ särskilt anpassad omsorg. Inom socialstyrelsens skolbyrå påginge för närvarande utarbetandet av en sådan skrivelse. Då ärendet vore lagt under JO:s prövning, hade socialstyrelsen för närvarande icke för avsikt att däri vidtaga ytterligare åtgärder än nu sagts.

I ärendet avgåvo Wester och t.f. rektorn vid Lövsta skolhem och yrkeskola Dick Blomberg därefter infordrade yttranden.

Enligt vad vidare inhämtades hade landsfogden i Stockholms län, till vilken polisutredningen överlämnats för prövning av frågan om åtal mot Pettersson, meddelat följande beslut: Pettersson hade haft vårdnaden om barnen och därmed också rätt att aga dem. Även om de förhållanden under vilka barnen vistats hos Pettersson i många avseenden varit upprörande, hade dock de handlingar, varom här vore fråga, företagits i syfte att straffa barnen för en försummelse. Då den skada som därvid tillfogats dem icke varit svårare än sådan som avses i 14 kap. 13 § strafflagen, hade Pettersson icke gjort sig skyldig till straffbelagd gärning.

I rundskrivelse till samtliga ungdomsvårdsskolor och eftervårdskonsulenter den 31 december 1953 meddelade socialstyrelsen utförliga bestämmelser om utackordering av elever och om eftervården.

I en till socialstyrelsen avlåten skrivelse anförde tjänstförrättande justieombudsmannen Bexelius därefter följande.

Vid prövning av ärendet har jag i likhet med socialstyrelsen funnit, att Persson och Axelsson i förevarande fall utackorderats till ett hem som uppenbarligen icke varit lämpligt för deras vård och fostran. I de anmärkningar, som av socialstyrelsen riktats mot utackordering, instämmer jag till alla delar. Det synes mig sålunda icke kunna frånkommas, att Wester bort på ett säkrare sätt än som skett förskaffa sig kännedom om Petterssons lämplighet såsom vårdare och uppfostrare av sådant ungdomsklientel som här var ifråga. Nära till hands måste ha legat att införskaffa upplysningar från barnavårdsnämnden i Petterssons hemkommun. Westers underlåtenhet härutinnan måste, men hänsyn till vikten av att vårdnaden om pojkarna bleve överlämnad till en person med därför erforderliga kvalifikationer, enligt min mening innebära en allvarlig försummelse. Beträffande tillsynen av hemmet under pojkarnas vistelse där må erinras, att pojkarnas underlåtenhet att beklaga sig över behandlingen därstädes icke synes mig ha bort ingiva skolorna föreställningen att allt var bra. Förhållandet hade i allt fall icke bort föranleda till underlåtenhet av eljest erforderlig övervakning under vårdnadstiden. Den underlåtna övervakningen framstår såsom särskilt betänklig i betraktande av att någon tillsyn av fosterhemmet från pojkarnas anhörigas sida icke synes ha förekommit och pojkarna således saknat erforderligt stöd. Även om en personlig övervakning med hänsyn till hemmets belägenhet på en ö i skärgården måhända i viss mån varit svår att genomföra, hade i allt fall kontroll kunnat utövas på ett mera effektivt sätt än som skett, exempelvis genom barnavårdsnämnden i Dalarö kommun. Vad socialstyrelsen härutinnan och i fråga om förordnande av övervakare anmärkt synes mig välbefogat, och jag kan därför också i dessa delar ansluta mig till socialstyrelsens uttalanden.

Med hänsyn till de av socialstyrelsen vidtagna åtgärderna till förhindrande av ett återupprepande av det inträffade anser jag mig kunna låta bero vid de avgivna förklaringarna och mina ovan gjorda uttalanden.

Om JO:s beslut skulle vederbörande skolstyrelser, Wester, Blomberg och nuvarande rektorn vid Hammargårdens skolhem Herman Thulin genom socialstyrelsens försorg underrättas.

**10. Beslagtagande av gods, som av polisen omhändertagits hos
för brott misstänkt person och till vilket denne
sedermera påstått äganderätt.**

I en den 20 oktober 1953 hit inkommen klagoskrift anförde ritaren Lars-Gunnar Gathammar-Nilsson följande.

Den 26 augusti 1953 hade klaganden avvikit från fångvårdsanstalten i Kalmar, där han var intagen för förvaring. Dagen därpå hade han gripits av polisen och återförts till anstalten. Vid gripandet hade klaganden varit iförd civila kläder och medfört en reseradio. Kläderna och radioapparaten hade omhändertagits av kriminalpolisen, enär man misstänkt att sakerna voro stulna. I början av oktober samma år hade en polisman infunnit sig å anstalten och förhört klaganden. Före förhöret hade klaganden återfordrat kläderna och radioapparaten samt upplyst, att han vid rymningen hämtat dem hos sin fästmö i Kalmar. Någon anmälan om att kläderna och radion stulits hade icke inkommit till polisen, men klaganden hade det oaktat icke återfått dessa föremål. Klaganden anhölle därför om utredning i saken.

I infortrat yttrande hänvisade föreståndaren vid fångvårdsanstalten i Kalmar G. Schiöld till en av stadsfiskalen E. Sauter upprättad promemoria, vari upplystes följande.

Den 26 augusti 1953 hade klaganden rymt från fångvårdsanstalten. Han hade då varit iförd anstaltens kläder och hade icke medfört några ytterligare kläder eller andra föremål. Den 27 augusti hade klaganden gripits, då han befunnit sig i en från eldaren Henry Johansson i Kalmar tillgripen segelbåt. Klaganden hade anträffats med segelbåten i Kalmarsund och hade omedelbart förts till fångvårdsanstalten. Båten hade omhändertagits och överlämnats till ägaren. I båten hade anträffats flera föremål, som icke tillhörde ägaren av båten. Samtliga dessa föremål hade omhändertagits och medförts till kriminalpolisen i Kalmar. Det hade nämligen kunnat misstänkas, att klaganden tillgripit föremålen efter rymningen. Senare hade flera personer inkommit till polisen och anmält, att olika föremål natten till den 27 augusti frånstulits dem bland annat genom inbrott i motorbåtar. En av dessa personer hade sålunda anmält, att en reseradio av fabrikatet Centrum stulits från honom. Denna radioapparat hade icke kunnat anträffas. Bland de i Johanssons segelbåt tillvaratagna föremålen hade funnits bland annat en radioapparat av fabrikatet Elektroskania, en herrskjorta, en herrkofta, ett paket hushållsbröd, en halv brödkaka, ett par blå simbyxor, en flaska engelskt sodavatten och 22 öre i penningar. Några ägare hade icke anmält sig till dessa föremål. Då klaganden icke

medfört föremålen från fångvårdsanstalten, hade det kunnat misstänkas, att de stulits av klaganden i någon av de många båtar, som legat förtöjda i närheten av båtar, på vilka klaganden ostridigt varit ombord och stulit, men att båtägarna ännu icke besökt sina båtar och upptäckt förlusten av föremålen. Vid förhör med klaganden den 27 september 1953 hade han uppgivit, att ifrågavarande föremål voro hans egna. Han hade uppgivit, att han efter rymningen besökt en kvinna i Kalmar, som han kände, och hos henne hämtat radioapparaten, herrskjortan, herrkoftan och simbyxor-na. Av kvinnan, vilkens namn klaganden bestämt vägrat uppgiva, hade han fått 15 kronor och för dessa medel köpt brödet, sodavattnet och en del andra varor, som han förbrukat. Rörande radioapparaten hade klaganden uppgivit, att han köpt den 1950 i Malmö. Klaganden hade begärt, att radioapparaten och de övriga av polisen kvarhållna föremålen skulle återlämnas till honom. Sauter hade låtit meddela klaganden att, då allt tydde på att klaganden stulit föremålen och han vägrat uppgiva namnet på den kvinna, hos vilken han haft föremålen förvarade, trots att hon på intet sätt kunde bli inblandad i saken, hans framställning för närvarande icke kunde bifallas; först hade ytterligare undersökning skolat göras av kriminalpolisen huruvida icke föremålen, främst då radioapparaten, tillhörde annan. Senare hade kuratorn vid fångvårdsanstalten meddelat, att klaganden hos honom begärt hjälp för att få tillbaka radioapparaten. Klaganden hade därvid sagt, att han innehade apparaten sommaren 1950, då han gripits av polisen i Malmö, och att polisen där skulle kunna intyga detta. Från polisen i Malmö hade inhämtats, att klaganden gripits i Malmö den 16 juni 1950. Vid hans gripande hade upprättats ett avvisiteringsblad, varå antecknats samtliga de föremål som klaganden medfört, men någon radioapparat hade icke återfunnits där. Den 29 juni hade klaganden på nytt gripits i Malmö. Icke heller då hade någon radioapparat funnits antecknad på det avvisiteringsblad, som upprättats beträffande klaganden. Klaganden hade genom kuratorn fått del av vad sålunda förekommit. Senare hade kuratorn meddelat, att klaganden omtalat för honom, att en polisman vid namn Skånberg i Malmö skulle kunna intyga, att klaganden haft en radioapparat då han gripits i Malmö i juni 1950. Från polisen i Malmö hade med anledning därav inhämtats, att där icke funnes eller funnits någon polisman med detta namn, men däremot en kriminalkonstapel vid namn Skånstad. Skånstad hade vid telefonsamtal meddelat, att han år 1950 hållit förhör med klaganden men att denne då icke haft någon radioapparat. Den tillgripna radioapparaten av märket Centrum hade ännu icke anträffats. Apparaten av märket Elektroskandia vore icke anmäld såsom stulen. Radioapparaten kunde återlämnas till klaganden först sedan kriminalpolisen kommit i kontakt med samtliga ägare till de båtar, som vid ifrågavarande tidpunkt legat förtöjda i närheten av de båtar, på vilka klaganden stulit, och dessa hunnit undersöka om de saknade någon radio-

apparat, som kunde vara identisk med den av klaganden innehavda. Åtal hade väckts mot klaganden för de brott, som han begått i samband med rymningen.

Sedan jag därefter anmodat Sauter att inkomma med yttrande i anledning av innehållet i klagoskriften, anförde denne i avgiven förklaring följande.

Sauter hade åtnjutit semester till och med den 6 september 1953. Han hade av kriminalkonstapeln Helge Carlsson fått meddelande om klagandens rymning och hans därefter förövade brott först i samband med att klaganden hörts i saken den 23 september 1953. Carlsson hade då för Sauter berättat om den omstridda radioapparaten och de smärre föremål, som påträffats i den stulna båten och som icke tillhörde båtägaren samt till vilka ingen ägare kunnat anträffas. Sauter hade bett Carlsson att göra allt för att eftersöka ägaren till dessa föremål. Sauter hade bibragts den bestämda uppfattningen att även radioapparaten och nämnda föremål stulits av klaganden, då denne absolut vägrat lämna sådana upplysningar, som kunde styrka hans påstående om att han själv var ägare därtill. I denna uppfattning hade Sauter ytterligare styrkts, sedan han under målet mot klaganden vid rådhusrätten i Kalmar kommit i personlig kontakt med klaganden. Sauter hade då väddjat till klaganden att omtala, vem hans påstådda fästmö var, och hade försäkrat, att hon icke skulle utsättas för något obehag. Klaganden hade emellertid lämnat så svävande och virriga svar därtill, att både Schiöld och Sauter och — som Sauter trodde — även alla andra närvarande blivit övertygade om att fästmön icke existerade. Kriminalpolisen hade icke lyckats spåra upp ägaren till nämnda föremål trots annonsering i pressen. Ett mycket stort antal båtar låge förtöjda eller upplagda vid de bryggor vid Stensö, där klaganden förövat sina stölder. I många båtar brukade även förvaras egendom, som tillhörde vänner till båtägarna. Dessa eller i en del fall båtägarna själva vistades mången gång på annan ort. Det vore därför ännu icke uteslutet, att ägare till egendomen kunde uppenbara sig. Den 17 november 1953 hade Sauter emellertid, för att icke kriminalpolisen skulle spilla mera tid på saken, låtit utlämna såväl radioapparaten som de andra smärre föremålen till klaganden. Något formligt beslag hade icke gjorts å den i den stulna båten påträffade egendomen, som icke tillhörde båtägaren. Skälet hade antagligen varit det att, då klaganden själv icke ens antytt sig vara ägare till något av föremålen vid det tillfälle, då han greps, polismyndigheten utgått från att all egendomen var stulen och kunde återlämnas till respektive ägare långt innan åtal skulle komma att anställas mot klaganden. Sauter hade själv i andra fall tidigare underlåtit förordna om beslag å egendom, som uppenbarligen varit stulen och vilken så gott som omedelbart kunnat återställas till ägaren.

Vid ärendets avgörande gjorde jag följande uttalanden.

Anträffas hos för brott misstänkt person föremål, som uppenbarligen genom brottet avhänts ägaren, torde föremålet omedelbart kunna omhändertagas av polisen och återställas till ägaren. Detta är — såsom uttalas i den av Gärde m.fl. utgivna kommentaren till rättegångsbalken s. 369 — icke beslag i egentlig mening utan kan anses som en ordningsfråga. Gör emellertid den misstänkte gällande någon rätt till föremålet och finnes det nödvändigt att föremålet omhändertages, bör detsamma tagas i beslag i enlighet med vad i 27 kap. rättegångsbalken stadgas. I förevarande fall har klaganden först vid förhör den 23 september 1953 påstått äganderätt till ifrågakomna egendom. Att densamma — vilken med skäl kunnat misstänkas vara av klaganden stulen — icke dessförinnan formligen tagits i beslag utan allenast behållits av polisen för återställande till rätter ägare föranleder fördenskull icke någon anmärkning från min sida. Sedan klaganden framställt anspråk på egendomen, hade det emellertid i enlighet med vad ovan sagts ålegat Sauter — därest han ansett skäl föreligga att fortfarande behålla egendomen — att taga densamma i beslag. Enligt vad Sauter i ärendet upplyst har han dock icke heller efter det klaganden anmält anspråk på egendomen formligen lagt beslag å densamma. Härigenom har Sauter enligt min mening förfarit felaktigt.

Som egendomen emellertid numera tillställts klaganden, lät jag — i betraktande jämväl av omständigheterna i övrigt — bero vid mina ovan gjorda uttalanden, vilka jag upptog i en till Sauter avlåten skrivelse.

11. Fråga om förfarandet med spritdrycker, som tagits i beslag hos person, vilken efter intagande å alkoholistanstalt icke blivit åtalad för det brott som föranlett beslaget.

Vid en av tjänstförrättande justitieombudsmannen Bexelius den 24 maj 1954 verkställd inspektion å stadsfiskalskontoret i Örnsköldsvik upptog stadsfiskalen Sven Svedberg spørsmålet huru skulle förfaras med av polismyndighet omhändertagna spritdrycker i vissa fall, då åtal ej ägde rum. Därvid antecknades, bland annat, följande.

Enligt en den 26 februari 1951 dagtecknad polisrapport hade frisörmästaren Hans Olof Nordin klockan 0.40 samma dag av polisen omhändertagits för fylleri å Stora torget i Örnsköldsvik. Vid omhändertagandet hade Nordin innehaft en flaska innehållande 16 centiliter renat brännvin. Detta hade beslagtagits. Enligt ett å rapporten tecknat beslut hade Svedberg den 15 mars 1951, under hänvisning till att Nordin på grund av egen ansökan vore intagen å allmän alkoholistanstalt, eftergivit åtal mot Nordin. I strafföreläggande samma den 15 mars hade Svedberg såsom påföljd av

fylleriförseelsen förelagt förverkande av den beslagtagna spriten. Detta föreläggande hade godkänts av Nordin. Spriten hade därefter den 29 mars förstörts, enär densamma befunnits värdelös och icke gått att sälja.

Sedan JO därefter med bifogande av det vid inspektionen i denna del förda protokollet anmodat Svedberg att inkomma med yttrande i ärendet, anförde denne i avgivet yttrande, bland annat, följande.

Med den lydelse lagen den 13 juni 1941 om förverkande i vissa fall av spritdrycker och vin m.m. hade funnes icke möjlighet till förverkande av spritdrycker eller vin eller rusgivande ersättningsmedel därför, påträffade hos person som av polisman beträddes med fylleri, med mindre den för brottet misstänkte åtalades. Vid handläggningen av det ovan omnämnda ärendet hade Svedberg funnit åtalseftergift böra meddelas. Det hade för Svedberg framstått såsom självklart, att den beslagtagna spriten, vilken icke kunde återställas till den misstänkte, som intagits å alkoholistanstalt, borde förverkas. Svedberg hade på grund därav underlåtit att närmare undersöka förutsättningarna för förverkande enligt nämnda lag. Någon tid efter strafföreläggandets meddelande hade han börjat tveka, huruvida strafföreläggande kunde meddelas, när fråga vore allenast om förverkande av egendom och strafföreläggande således icke avsåge föreläggande av något straff. Denna tvekan hade föranlett Svedberg att vid inspektionen föra frågan på tal. Svedberg vore närmast böjd för den uppfattningen, att strafföreläggande icke kunde användas annat än när ett straff förelades någon. På grund av den ovisshet, som kunde råda om saken, ville han nu hemställa, att JO måtte upptaga frågan till ytterligare prövning. Sedan ovanberörda tvekan uppkommit hos Svedberg, hade han i något eller några fall, då för fylleri misstänkt person vid åtalsprövning enligt 49 a § alkoholistlagen funnits böra icke åtalas och spritdrycker tagits i beslag enligt lagen den 13 juni 1941, införskaffat den misstänktes medgivande till förstörande av spritdryckerna. Enär man icke alltid torde kunna påräkna att erhålla sådant medgivande, syntes det Svedberg påkallat, att lagändring vidtoges till möjliggörande av förverkande av jämlikt samma lag beslagtagna spritdrycker, vin eller rusgivande ersättningsmedel även i fall, då åtal icke anställdes. Därest strafföreläggande med nu gällande bestämmelser icke kunde meddelas, när fråga vore om enbart förverkande av egendom, syntes även lagändring, som möjliggjorde användning av strafföreläggande i sådana fall, önskvärd.

Med anledning av vad sålunda förekommit anhöll JO därefter, att socialstyrelsen måtte avgiva utlåtande angående de befogenheter, som styrelse eller föreståndare för alkoholistanstalt ägde med avseende å spritdrycker, som anträffades hos en på anstalten intagen person. Till svar å denna remiss lämnade socialstyrelsen i avgivet utlåtande en redogörelse för vissa

i de särskilda stadgorna för statens alkoholistanstalter intagna bestämmelser om direktörs åligganden med avseende å upprätthållande av tukt och ordning på anstalterna och om hans befogenhet att omhändertaga alkoholhaltig dryck eller dylikt, som påträffades i ankommande post, samt anförde därefter följande.

På grund av sin allmänna skyldighet att tillse, att tukt och ordning upprätthölles, måste föreståndare för allmän alkoholistanstalt anses äga befogenhet att omhändertaga alkoholhaltig dryck, som påträffades inom anstalten. Vid flertalet anstalter gällde dessutom särskilt åläggande för föreståndaren att omhändertaga ankommande försändelse, som innehölle sådan dryck. Däremot saknades uttryckligt stadgande om befogenhet för föreståndaren att förklara förverkat vad som i sådan ordning tagits i beslag. I praktiken torde denna brist endast mera undantagsvis ha vållat svårigheter, enär medgivande till förstörande av det beslagtagna berusningsmedlet i regel kunde erhållas från den, hos vilken varan blivit påträffad. I de undantagsfall, då en intern vägrade att lämna sådant medgivande, bleve emellertid anstaltsföreståndaren, vid tidpunkten för internens avgång från anstalten såsom försökspermitterad eller villkorligt eller slutligt utskrivnen, ställd i valet mellan att egenmäktigt och utan stöd av uttryckligt stadgande vidhålla beslaget eller att, i uppenbar strid mot de grundläggande principerna för vårdverksamheten, utlämna det beslagtagna berusningsmedlet till ägaren, trots det att denne enligt permissionsvillkoren eller utskrivningsföreskrifterna samtidigt blivit ålagt att iakttaga fullständig avhållsamhet från alkoholhaltiga drycker. Det finge sålunda anses vara önskvärdt, att styrelse för allmän alkoholistanstalt ägde besluta om förverkande av berusningsmedel, som tagits i beslag å anstalten. En sådan rätt tedde sig såsom en rätt naturlig konsekvens av anstaltsföreståndarens beslagsrätt. Vid beslag inom anstalten vore det i allmänhet endast fråga om mindre kvantiteter och icke sällan om ersättningsmedel utan saluvärde, varför föreskrift om skyldighet att till offentligt försäljningsbolag hembjuda förverkad vara icke syntes vara erforderlig. Bestämmelse om sådan befogenhet för anstaltsstyrelse syntes kunna infogas i ovannämnda stadgor och föreskrifter, vilka för närvarande vore föremål för översyn inom socialstyrelsen på grund av uppdrag av Kungl. Maj:t den 8 oktober 1954 åt styrelsen att uppgöra och inkomma med förslag till föreskrifter för tillämpning av lagen om nykterhetsvård. Styrelsen avsåge också att i sina kommande förslag beakta det föreliggande spørsmålet. Ett stadgande om rätt för anstaltsstyrelse att besluta om förverkande av beslagttaget berusningsmedel borde icke avse allenast alkoholhaltiga drycker och preparat utan rusgivande medel av varje slag. Det förekomme nämligen ej sällan att personer, som bleve föremål för ingripande enligt alkoholistlagen, missbrukade såväl alkohol som medicinska preparat, t.ex. sömnmedel. Dylika preparat medfördes ibland i stor myckenhet av sådana dubbla missbrukare

vid intagningen på alkoholistanstalt och borde uppenbarligen icke utlämnas vid vederbörandes avgång från anstalten, med mindre anstaltens läkare funne detta tillrådligt. Vad ovan anförts hade avsett berusningsmedel, som blivit anträffade inom alkoholistanstalts område. Beträffande dylika medel, som blivit beslagtagna av myndighet hos någon före dennes intagning på allmän alkoholistanstalt eller hos person som mer eller mindre tillfälligt, t.ex. såsom försökspermitterad eller avviken, vistades utom sådan anstalt, ägde anstaltens styrelse eller föreståndare icke att bestämma. Där vederbörande polismyndighet i dylika fall till följd av uteblivet åtal icke hade fått de beslagtagna berusningsmedlen förklarade förverkade, torde frågan oftast ha lösts så, att den, hos vilken beslaget skett, skriftligen förklarar sig avstå från anspråk på varan. Socialstyrelsen hade sig icke bekant något fall, då sådant medgivande vägrats. I något fall hade polismyndigheten valt att till alkoholistanstalten för vidare åtgärd översända sprit, beslagtagna hos en fyllerist, vilken senare, efter åtalselftergift, blivit överförd till anstalten. Detta förfaringssätt måste dock anses vara mycket olämpligt. Därest det oftast tillämpade förfarandet, nämligen att i varje särskilt beslagsfall inhämta medgivande från den hos vilken beslaget skett, ansåges förenat med sådana olägenheter att en annan ordning vore önskvärd, syntes böra övervägas att medgiva åklagare eller annan myndighet befogenhet att besluta om förverkande av beslagtagna rusdrycker, då åtal icke väcktes. Anstaltsstyrelses befogenhet i förevarande avseende syntes i varje fall böra vara begränsad till att avse allenast berusningsmedel, som blivit beslagtagna inom anstaltens område.

I en till Svedberg avlåten skrivelse anförde tjänstförrättande justitieombudsmannen Bexelius följande.

Enligt 1 § lagen den 13 juni 1941 om förverkande i vissa fall av spritdrycker och vin m.m. skall, om dylika drycker eller rusgivande ersättningsmedel påträffas hos person, som av polisman beträdes med fylleri, egendomen tagas i beslag av polismannen.

Äger beslagaren själv anställa åtal, åligger det enligt 2 § i lagen honom att, därest han finner beslaget böra bestå, så snart ske kan väcka talan angående ansvar för brottet. Äger han icke själv anställa åtal, skall han ofördröjligen underrätta vederbörande åklagare om beslaget. Denne har därefter att pröva, huruvida beslaget skall bestå, samt, därest beslaget finnes icke böra hävas, väcka ansvarstalan. Väckes ej sådan talan inom en månad från det beslaget ägde rum, skall beslaget hävas, om rätten ej utsatt annan tid.

I 3 § samma lag stadgas, att egendom som tagits i beslag skall, därest

den som åtalas enligt vad i 2 § sägs finnes ha begått brottet, dömas förverkad, såvida ej särskilda omständigheter till annat föranleda.

Av vad sålunda stadgas framgår, att förutsättningen för att beslagtagna egendom skall kunna förklaras förverkad är att den misstänkte i gällande ordning för brottet ställes under åtal och i målet befinnes skyldig till brottet, oavsett sedan huruvida han dömes till ansvar eller icke. I sådana fall, då enligt bestämmelserna i 48 kap. 1 § rättegångsbalken åklagaren anser sig böra i stället för instämmande till domstol ge den misstänkte strafföreläggande, kan det förelagda bötesstraffet förenas med föreläggande att godkänna jämväl påföljden av förverkande. Om däremot till följd av särskilda föreskrifter åtal icke anställes för det begångna brottet, äger åklagaren icke ge ett föreläggande enbart avseende förverkandepåföljden.

I 49 a § lagen den 12 juni 1931 om behandling av alkoholister förordnas bland annat, att, om den som enligt meddelat beslut intagits å allmän alkoholistanstalt misstänkes att ha före utskrivningen från anstalten begått brott, varå enligt lag icke kan följa högre straff än böter eller fängelse i sex månader, samt brottet hör under allmänt åtal eller av målsägande angivits till åtal, ankommer det å statsåklagaren att efter hörande av anstaltens styrelse avgöra, huruvida åtal lämpligen bör ske.

Med hänsyn till vad sålunda föreskrivits är det uppenbart, att om statsåklagaren funnit en å allmän alkoholistanstalt intagen, för fylleri misstänkt person, hos vilken spritdryck beslagtagits, icke lämpligen böra ställas under åtal för brottet, vederbörande åklagare icke får yrka förverkande av den beslagtagna egendomen eller meddela strafföreläggande i denna del. Åklagaren har i sådant fall endast att häva beslaget eller avvakta att det samma förfaller en månad efter omhändertagandet.

Av vad jag ovan anfört framgår, att Svedberg rätteligen icke bort upptaga frågan om förverkande av den från Nordin beslagtagna spriten, 16 centiliter, i ett strafföreläggande för Nordin.

Den i ärendet verkställda utredningen visar, att avsaknaden av bestämmelser rörande vilka åtgärder, som böra vidtagas med spritdrycker, som beslagtagits från personer vilka intagits å allmän alkoholistanstalt, medfört en viss tvekan hur med spriten bör förfaras. För fall då sådana drycker anträffats å alkoholistanstalt torde, såsom av socialstyrelsens utlåtande framgår, kunna antagas, att närmare föreskrifter därutinnan komma att utfärdas inom en snar framtid. Vad angår spritdrycker, som omhändertagits av polismyndighet innan innehavaren intagits å alkoholistanstalt, torde i de fall då förverkandebeslut kan erhållas några svårigheter icke uppkomma i fråga om vad som skall åtgöras med dem. I övriga fall kan väl avsaknaden av bestämmelser medföra tvekan därutinnan, men spørsmålet bör i regel kunna lösas genom inhämtande av innehavarens tillstånd till dryckernas förstörande eller hembjudande till systembolag på sätt gäller om förverkad dryck. Såsom socialstyrelsen framhållit torde mestadels ett

sådant medgivande kunna erhållas. Vanligtvis rör det sig om så små kvantiteter, att vederbörande, sedan fråga uppkommit om tillämpande av alkohollagen, näppeligen har något intresse av dem. Skulle i något fall den misstänkte vägra att lämna sitt medgivande till spritdryckernas förstörande eller hembjudande, synes det mig bättre att ställa honom under åtal med yrkande om förverkande än att utlämna spriten. På grund av innehållet i 4 § lagen om verkställighet av bötesstraff torde böter för fylleri och förargelseväckande beteende i här avsedda fall icke utkrävas och med tillämpning av 9 § sagda lag samt lagen om villkorlig dom torde i övrigt möjlighet finnas att undvika verkställande av förvandlingsstraff eller annat frihetsstraff mot en å alkoholistanstalt intagen.

Enligt min mening bör det därför med skäl kunna antagas, att frågan om behandlingen av spritdrycker i dessa fall kan lösas utan utfärdande av särskilda bestämmelser, särskilt sedan vad jag ovan anfört genom intagande i JO:s ämbetsberättelse bragts till polis- och åklagarmyndigheternas kännedom. På grund härav finner jag förevarande ärende icke påkalla någon vidare åtgärd från min sida.

12. Fråga om tillhandahållande å landsfiskalskontor av handlingar rörande utsökningsmål och växelprotester.

I en den 21 juni 1954 hit inkommen klagoskrift anförde redaktören Carl Olof Carlsson i Göteborg följande.

Den 15 juni 1954 hade klaganden under gällande expeditionstid infunnit sig på landsfiskalskontoret i Vättle distrikt och därvid anhållit att få taga del av uppgifter om utsökningsärenden samt förrättade växelprotester. Därvarande personal hade emellertid meddelat, att den icke hade tillstånd att utlämna sådana uppgifter, men hade hänvisat till landsfiskalsassistenten. Vid samtal med denne hade klaganden fått det beskedet, att uppgifter om diarieförda utsökningsärenden ej finge visas för allmänheten. Klaganden hade då för landsfiskalsassistenten företett en av länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län år 1953 utfärdad resolution, däri länsstyrelsen i likartat ärende meddelat, att uppgifter av ifrågavarande slag vore allmänna handlingar samt att landsfiskal-utmättningsman icke lagligen ägde rätt att vägra utlämna desamma. Beträffande växelprotester hade landsfiskalsassistenten icke velat direkt bestrida, att dessa vore allmänna handlingar, men hade meddelat, att landsfiskalen själv skötte dessa förrättningar och att handlingar i ärendena endast kunde utlämnas av landsfiskalen. Assistenten hade vidare sagt sig icke känna till var landsfiskalen förvarade handlingarna. På fråga när landsfiskalen kunde anträffas hade assistenten svarat, att landsfiskalen icke skulle återkomma till kontoret under den tid detta vore öppet samma dag. Då klaganden uttryckt sitt missnöje över att behöva resa

från Göteborg till Lerum utan att kunna få taga del av de allmänna handlingar han rest dit för att se, hade assistenten svarat att "det får Ni väl finna Eder i om det ej passar Er att ringa och efterhöra när landsfiskalen kan utlämna handlingarna". Genom att landsfiskalen på sätt som skett undanhölle allmänheten allmänna handlingar ansåge klaganden, att landsfiskalen gjort sig skyldig till tjänstefel. Beträffande landsfiskalsassistenten ansåge klaganden, att denne gjort sig skyldig till oskickligt uppträdande i tjänsten genom att hävda att allmänna handlingar ej finge lov att visas för allmänheten. Klaganden hemställde, att JO måtte utreda ärendet samt erinra landsfiskalen att allmänna handlingar skulle vara tillgängliga under expeditionstid och icke endast å sådana tider, som passade landsfiskalen personligen.

Sedan jag anmodat landsfiskalen i Vättle distrikt K.-O. Rehn att efter hörande av landsfiskalsassistenten i distriktet avgiva yttrande i anledning av klagoskriftens innehåll, inkom Rehn till mig med begärt yttrande, vid vilket fogats en av t. f. landsfiskalsassistenten C.-E. Engström upprättad promemoria.

Engström uppgav i sin promemoria följande.

Engström vore ordinarie polisman i Skallsjö polisdistrikt och hade under åren 1953 och 1954 under sammanlagt 104 dagar, fördelade på kortare tidsperioder, upprätthållit befattningen såsom landsfiskalsassistent i Vättle distrikt. Hans senaste förordnande hade avsett tiden den 14—den 30 juni 1954. Den 15 juni 1954 någon gång på förmiddagen hade en man inkommit i det tjänsterum, som Engström tillsammans med ett manligt biträde disponerade på landsfiskalskontoret. Mannen, vilken för Engström varit helt okänd, hade icke omtalat vem han var men hade sagt sig representera troligen en inkassofirma i Göteborg. Mannen hade yttrat: "Jag skall se utsökningsliggaren." Engström hade omtalat, att landsfiskalen själv förde liggaren och bäst kände till densamma, men framhållit, att landsfiskalen icke vore anträffbar på grund av ting i Alingsås och att han icke beräknades återkomma under kontorstid den dagen. Mannen, vilken hela tiden uppträdde på ett synnerligen otrevligt och pockande sätt, hade frågat om Engström vägrade honom att taga del av utsökningsliggaren. Engström hade återigen försökt förklara för mannen lämpligheten av att landsfiskalen själv lämnade uppgifterna och hade även omtalat, att Engström själv börjat sin tjänst samma dag och därigenom icke hade någon eller i varje fall ringa kännedom om de ärenden, som landsfiskalen handlagt under de sist förflutna månaderna. Mannen hade blivit mer och mer förargad och sagt sig icke vilja resa från Göteborg till Lerum utan att kunna få sitt ärende uträttat. "Det får Ni väl finna Er i, om det icke passar Er att ringa landsfiskalen och höra när Ni kan få taga del av handlingarna" hade Engström svarat. Därefter hade mannen framtagit en skrivelse från någon länsstyrelse och sagt sig ha

papper på att utsokningsliggaren skulle finnas tillgänglig för allmänheten. Detsamma skulle enligt mannens uttalande vara förhållandet med förrättade växelprotester, vilka han dock icke uttryckt önskan om att få taga del av. Engström hade icke motsagt mannen utan försökt att än en gång förklara för honom lämpligheten av att landsfiskalen själv utlämnade önskade uppgifter, detta särskilt med hänsyn till att mannen tydligen ville taga del av hela utsokningsliggaren och icke något visst ärende. Mannen hade därefter avlägsnat sig med den hotelsen, att han skulle vända sig till högre myndighet för att få sin rätt. Även om det enligt gällande instruktion ålåg tjänstgörande assistenten att vid förfall för landsfiskalen verkställa vissa tjänsteåtgärder, ansåge Engström, att det i ett fall som det förevarande varit olämpligt att utlämna uppgifter, varom Engström icke hade någon eller i varje fall ringa kännedom. Någon anmodan från landsfiskalen att utlämna liknande uppgifter hade icke givits.

I sitt yttrande anförde Rehn följande.

Utsokningsdiarium och protokoll över upptagna växelprotester torde vara att anse som offentliga handlingar. I enlighet därmed borde enskild person kunna få taga del av förekommande uppgifter i nämnda diarium och protokoll. Prövning av frågan, huruvida nu avsedda uppgifter kunde utlämnas, syntes emellertid ankomma på Rehn personligen och böra ske från fall till fall. Vid sådan prövning syntes i första hand böra klarläggas vederbörandes identitet och inhämtas besked, för vilket ändamål de begärda uppgifterna avsåges. Utlämnande av uppgifterna torde icke få förekomma, därest det kunde befaras, att utlämnandet skulle lända vederbörande galdenär till skada eller förklenande. Någon möjlighet att till Rehn underställd personal å kontoret överlåta nu avsedd prövning ansåge Rehn icke föreligga. Han hade i enlighet därmed icke ansett sig kunna lämna något generellt bemyndigande för personalen att utlämna av enskild person fordrade uppgifter från utsokningsdiarium och protokoll över upptagna växelprotester. Om Rehn själv eller honom underställd person förde diariet eller upprättade protokollen syntes sakna betydelse vid prövningen av frågan om uppgifternas utlämnande. — Vid klagandens ifrågavarande besök på landsfiskalskontoret hade Rehn tjänstgjort som allmän åklagare vid ting i Alingsås. Han hade sålunda den dagen varit av tjänsteförrättning förhindrad att uppehålla sig å landsfiskalskontoret, varför han icke kunde göra något uttalande om händelseförloppet vid klagandens besök. Vid samtal med personalen hade Rehn bibringats den uppfattningen, att klagandens uppträdande icke varit ägnat att inge förtroende för rätta användningen av de begärda uppgifterna. Klaganden vore bosatt i Göteborg, och landsfiskalskontoret vore beläget i Lerum. Avståndet mellan Göteborg och Lerum vore endast 22 km och synnerligen goda järnvägsförbindelser förefunnes mellan dessa platser. Telefonsamtal mellan orterna vore avgiftsfritt. Klaganden torde få anses vara så initierad i en landsfiskals tjänsteåligganden,

att han borde kunna förstå, att en landsfiskal på grund av sin tjänst icke alltid vore anträffbar å landsfiskalskontoret under angiven expeditionstid. En telefonpåringning från klaganden hade lämnat denne upplysning om och när uppgifterna kunnat av honom erhållas under ett besök. Anmärkningsvärt vore, att klaganden icke förnyat sitt besök eller ånyo ifrågasatt utlämnandet av uppgifterna. Vad Engström i sin promemoria anført beträffande sina anställningsförhållanden kunde Rehn vitsorda. Det vore helt förklarligt, att Engström på grund av sin ringa erfarenhet av landsfiskals-tjänsten icke själv velat taga ställning till klagandens begäran. På grund av vad sålunda anförts hemställde Rehn, att klagoskriften icke måtte för-anleda någon vidare åtgärd.

I avgivna påminnelser anförde klaganden bland annat: Rehns uppfattning att han personligen ägde från fall till fall pröva, huruvida allmänna handlingar skulle utlämnas, vore felaktig. Icke heller ägde Rehn fordra besked om det ändamål, för vilket uppgifterna önskades. Hans uppfattning att utlämnande av uppgifter icke finge ske, därest det kunde befaras att utlämnandet skulle lända vederbörande gäldenär till skada, vore synnerligen märklig, då det i landet finnes två stora tidningar, som innehölle dylika uppgifter. Den omständigheten, att en landsfiskal på grund av sin tjänst ofta vore förhindrad att själv uppehålla sig på kontoret under expeditionstid, gjorde det angeläget att han bemyndigade sin personal att utlämna allmänna handlingar. Så vore även fallet på samtliga de landsfiskalskontor, som klaganden tidigare besökt. Att klaganden icke ånyo framställt sin begäran om handlingarnas utlämnande vore icke anmärkningsvärt, då klaganden helt naturligt önskade avvakta JO:s åtgärd och det dessutom icke vore troligt, att klaganden vid nytt besök skulle lyckas ingiva det förtroende, som tydligen fordrades för att kunna få taga del av handlingarna. Beträffande Engströms uppgifter om vad som förekommit vid klagandens besök på landsfiskalskontoret ville klaganden framhålla, att han presenterat sig som redaktör Carlsson på Köpmannatidningen i Göteborg och därefter framfört sitt ärende. Detta hade icke skett i de ordalag, som Engström gjorde gällande. Klaganden hade icke begärt att få se hela utsökningsdiariet, då han endast hade intresse av de ärenden, där hinder för utmätning förelegat. Om personalen ville läsa upp dessa ärenden, hade klaganden intet att erinra däremot, men av praktiska skäl brukade hela diariet utlämnas. I fråga om protokollen över växelprotesterna hade klaganden framfört en tydlig anhållan att få se desamma, vilket Engström ej syntes ha uppfattat. Även i övrigt syntes Engström ha brustit i uppmärksamhet och visat ringa intresse för sina tjänsteåligganden. Klaganden hemställde, att JO måtte erinra Engström om vikten av att iakttaga ett korrekt uppträdande mot besökande samt att ålägga Rehn — vilkens i ärendet uttalade uppfattning utgjorde ett allvarligt hot mot offentlighetsprincipen — att hålla utsökningsdiarier, protokoll över växelprotester

samt andra allmänna handlingar tillgängliga under expeditionstid för envar, som önskade taga del därav.

Sedan jag därefter anmodat Rehn att till mig inkomma med upplysning, huruvida personalen å landsfiskalskontoret av honom beordrats att icke, utan tillstånd av Rehn, till annan på begäran utlämna handlingar utan hänsyn till deras beskaffenhet eller vilka föreskrifter han eljest lämnat personalen rörande handlingars tillhandahållande, meddelade Rehn, att han icke lämnat personalen några som helst föreskrifter därutinnan.

Vid avgörande av ärendet gjorde jag — efter att ha redogjort för tryckfrihetsförordningens bestämmelser om allmänna handlingars offentlighet och tillhandahållande (jfr ovan s. 183) — följande i skrivelse till Rehn upptagna uttalanden.

I föreliggande ärende är fråga om utbekommande av dels den dagbok i utsökningsmål, som landsfiskal jämlikt 1 kap. 9 § utsökningslagen och med stöd därav utfärdade föreskrifter skall föra, och dels av landsfiskal jämlikt 91 § växellagen upprättade protokoll över verkställda protester. Rörande dessa allmänna handlingar finnes i sekretesslagen icke någon föreskrift, som kan lända till inskränkning i den i 2 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen uttryckta offentlighetsprincipen. Enligt 2 kap. 8 § samma förordning skola följaktligen ifrågavarande dagbok och protokoll, såvida ej betydande hinder däremot möter, på begäran genast eller så snart ske kan tillhandahållas den som för läsning eller avskrivning på stället önskar taga del därav.

Rehn har i ärendet hävdadt den mening, att det skulle i varje särskilt fall ankomma på hans prövning, huruvida i här avsedda fall uppgifter ur handlingarna skulle få utlämnas till enskild person. Hinder mot utlämnande skulle nämligen enligt Rehns förmenande möta, därest det kunde befaras, att utlämnandet skulle lända vederbörande gäldenär till skada eller förklenande. Vid prövningen borde därför i första hand sökandens identitet klarläggas och beslut inhämtas angående det ändamål, för vilket utlämnandet avsåges. Med anledning av vad Rehn sålunda uttalat får jag framhålla, att hinder mot handlingars utlämnande på den av honom angivna grunden finnes i sekretesslagen föreskriven i fråga om vissa däri särskilt angivna kategorier handlingar. Såsom jag förut framhållit omfattas emellertid icke de i föreliggande ärende ifrågakomna handlingarna av sekretesslagens bestämmelser. Följaktligen skall enligt tryckfrihetsförordningen envar äga fri tillgång till dessa handlingar, vilken rätt icke kan begränsas i vidare mån än som betingas av de rent praktiska möjligheterna för vederbörande expeditionshavande att med hänsyn till övriga tjänsteåligganden och handlingarnas behöriga vård tillgodose det önskade utlämnandet. Den

av Rehn förfäktade uppfattningen i fråga om befogenheten att pröva handlingarnas utlämnande är således oriktig.

Vad angår klagandens vid det ifrågavarande tillfället framställda begäran att erhålla del av utsökningsdagboken och protokollen över växelprotester har Rehn själv icke tagit befattning därmed och har ej heller, enligt vad han till mig uppgivit, genom utfärdande av några föreskrifter för personalen inverkat på det ställningstagande till klagandens begäran, som i Rehns frånvaro företogs av Engström. I enlighet med vad jag härovan utvecklat har klaganden varit berättigad att erhålla bifall till sin berörda begäran. Genom att likväl icke utlämna omförmälda, klart offentliga handlingar till klaganden har Engström — i vilkens åligganden som landsfiskalsassistent måste ingå att i fall som det förevarande under landsfiskalens frånvaro stå allmänheten till tjänst — således förfarit felaktigt. Emellertid har uppenbarligen Engströms handlingssätt uteslutande berott på bristande kännedom om hithörande lagbestämmelser, vilket får ses mot bakgrunden av hans egen ringa erfarenhet som landsfiskalsassistent samt den omständigheten att han icke heller av Rehn erhållit några som helst instruktioner i saken.

På grund därav fann jag mig beträffande klagomålen i nämnda del med hänsyn till omständigheterna kunna låta bero vid mina sålunda gjorda uttalanden under förväntan, att offentliga handlingar framdeles komme att på landsfiskalskontoret tillhandahållas i enlighet med gällande bestämmelser samt att Rehn till säkerställande därav lämnade honom underställd personal erforderliga direktiv därutinnan.

Klagomålen i övrigt föranledde icke någon min vidare åtgärd.

13. Åklagares möjlighet att underlåta åtal på grund av den misstänktes sinnesbeskaffenhet.

Den 21 juni 1952 inledde landsfiskalen i Trollhättans distrikt förundersökning mot svetsaren Leif Hansson, vilken misstänktes för att samma dag ha förövat misshandel mot jordbruksarbetaren Kurt Andersson. Medan denna förundersökning ännu pågick, angav hembiträdet Elly Andersson den 14 november 1952 hos kriminalpolisen i Vänersborg Hansson till åtal för det han vid ett flertal tillfällen å enskild plats förövat misshandel mot henne. Sedan stadsfiskalen i sistnämnda stad Ragnar Södén, tillika polischef i staden, inlett förundersökning mot Hansson i anledning av angivelsen, intogs Hansson den 19 november 1952 på ansökan av Södén för sinnessjukvård på Restads sjukhus. Till grund för intagningen låg ett av läkare samma dag utfärdat intyg enligt 11 § 2 mom. sinnessjuklagen. Sedan Elly Andersson återkallat angivelsen, meddelade landsfogden i Älvs-

borgs län beslut, enligt vilket han fann åtal mot Hansson för misshandeln mot Elly Andersson vara ur allmän synpunkt påkallat. Sedan vid den först nämnda förundersökningen angående misshandel den 21 juni 1952 framkommit sådana omständigheter, att det kunde misstänkas att rån föreläge, och denna förundersökning i anledning därav övertagits av landsfogden, överlämnade denne med resolution den 25 november 1952 förundersökningshandlingarna i detta ärende till överläkaren vid Restads sjukhus med anhållan om yttrande rörande Hanssons sinnesbeskaffenhet. Den 29 december 1952 inkom yttrande från t. f. överläkaren vid sjukhuset Knut Cronqvist. I yttrandet erinrades därom, att Hansson år 1951 undergått rättspsykiatrisk undersökning å S:t Jörgens sjukhus i Göteborg, därvid undersökningsläkaren, överläkaren R. Lindqvist, i ett den 20 mars 1951 avgivet utlåtande uttalat, att Hansson vore behäftad med själslig abnormitet, som dock icke kunde jämföras med sinnessjukdom, samt att han icke vore i behov av vård på sinnessjukhus. Cronqvists yttrande utmynnade i följande slutomdöme: "Hansson är en debil, viljesvag, affektlabil psykopat och under det senare året har i hans själsliga tillstånd framträtt än mera markerade avvikelser från det normala. Enligt min uppfattning är hans själsliga abnormitet numera av så djupgående natur att den måste anses såsom jämförd med sinnessjukdom och med hänsyn till hans allmänna hållningslöshet och hans före intagningen å härvarande sjukhus alltmera obalanserade uppträdande och farlighet för annans personliga säkerhet anser jag honom tills vidare i behov av vård å sinnessjukhus."

Den 2 januari 1953 meddelade landsfogden Curt d'Orchimont i ärendet följande beslut: "Utredningen giver vid handen att Leif Hansson tillsammans med Bengt Lindberg gjort sig skyldig till brott enligt SL 20: 5. Lindberg har härför dömts av Vänersborgs rådhusrätt. Då det för Leif Hansson, som numera intagits å Restads sjukhus, utfärdade av mig infordrade läkarintyget utvisar att denne vid brottets begående befunnit sig i sådant själsligt abnormt sinnestillstånd att det kan jämföras med sinnessjukdom, föranleder ärendet icke vidare åtgärd."

Den 14 i samma månad förklarade Södén med hänsyn till innehållet i Cronqvists intyg, att det genom Elly Anderssons angivelse anhängiggjorda ärendet icke föranledde någon vidare åtgärd.

I en den 20 maj 1953 hit inkommen skrift hemställde Leif Hanssons moder Hilda Hansson i Vänersborg, att Leif Hansson måtte underkastas förnyad sinnesundersökning. Sedan jag infordrat handlingarna rörande förutnämnda förundersökningar mot Hansson, anhöll jag att riksåklagarämbetet ville inkomma med utlåtande, i vad avsåge vederbörande åklagares beslut att icke anställa åtal mot Leif Hansson. På anmodan av riksåklagarämbetet inkom d'Orchimont med yttrande från Södén ävensom med eget

yttrande. Därvid meddelade d'Orchimont, att Södéns avskrivningsbeslut den 14 januari 1953 fattats efter det att Södén inhämtat d'Orchimonts råd i saken.

Sedermera översände d'Orchimont till riksåklagarämbetet vissa handlingar, av vilka inhämtades följande. Sedan Leif Hansson den 19 april 1953 avvikit från Restads sjukhus, förövade han den 23 i samma månad tillsammans med annan person inbrott i två butiker i Göteborg, dock utan att tillgripa något. I anledning härav yrkade allmän åklagare vid Göteborgs rådhusrätt ansvar å honom för försök till grov stöld. Sedan rådhusrätten jämlikt 41 § sinnessjuklagen förordnat om sinnesundersökning rörande Hansson, verkställdes sådan undersökning av t. f. förste läkaren vid S:t Jörgens sjukhus E. Sjövall. I ett den 9 september 1953 avgivet utlåtande uttalade Sjövall, att Leif Hansson vid tiden för de brottsliga gärningarnas begående lidit av och fortfarande lede av så höggradig själslig abnormitet, att den måste jämföras med sinnessjukdom i strafflagens mening, samt att han vore i behov av vård på sinnessjukhus. Sedan rådhusrätten jämlikt 19 kap. 7 § rättegångsbalken förordnat, att målet mot Hansson skulle överflyttas till rådhusrätten i Vänersborg, samt sistnämnda rådhusrätt hemställt om medicinalstyrelsens utlåtande i målet, avgav styrelsen i skrivelse till rådhusrätten den 13 oktober 1953 det utlåtandet, att Hansson — på sätt Sjövall i sitt den 9 september 1953 dagtecknade utlåtande visat — begått åtalade brott under inflytande av under senare år alltmera markerad psykisk abnormitet, vilken med hänsyn till dess inverkan på hans handlande och allmänna livsföring vore av så djupgående natur, att den numera måste jämföras med sinnessjukdom, samt att han vore i behov av vård på sinnessjukhus.

Under återopande av vad sålunda förekommit, hemställde d'Orchimont om riksåklagarämbetets utlåtande, huruvida det vid rådhusrätten i Vänersborg anhängiga åtalet mot Hansson för försök till grov stöld borde fullföljas.

I en den 12 november 1953 till d'Orchimont avlåten skrivelse anförde riksåklagarämbetet följande.

I cirkulärskrivelse till statsåklagarna den 29 december 1948 (nr 20) hade ämbetet meddelat vissa anvisningar till ledning för bedömning av frågan, under vilka omständigheter åtal kunde underlåtas mot den, som på grund av sin sinnesbeskaffenhet kunde antagas komma att förklaras straffri. I sagda skrivelse hade ämbetet uttalat bland annat, att det, för att åtal skulle kunna underlåtas för brott med hänsyn till att detta förövats av någon, vars sinnesbeskaffenhet avveke från det normala, borde gälla dels att det vore ställt utom allt tvivel att den misstänkte på grund av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan i 5 kap. 5 § strafflagen med sinnessjukdom jämförd själslig abnormitet vore straffri och dels att det vore uppenbart, att åtal det oaktat icke vore påkallat ur allmän synpunkt. När

d'Orchimont haft att bedöma frågan, huruvida åtal kunde underlåtas för de med ovannämnda avskrivningsbeslut den 2 och den 14 januari 1953 avsedda brotten, hade någon undersökning av Hanssons sinnessbeskaffenhet enligt bestämmelserna i 6 kap. sinnessjuklagen icke skett, sedan Lindqvist i sitt ovanberörda utlåtande den 20 mars 1951 uttalat, att Hanssons själsliga abnormitet icke kunde jämföras med sinnessjukdom och att han icke vore i behov av vård på sinnessjukhus. Med hänsyn därtill och till den jämförelsevis korta tid som vid brottens begående förflutit från det Lindqvists utlåtande avgavs ävensom till arten av Hanssons psykiska abnormitet syntes det av Cronqvist utfärdade intyget icke ha utgjort tillräcklig grund för att underlåta åtal.

Riksåklagarämbetet anförde vidare i sin skrivelse till d'Orchimont: Vad anginge frågan om åtal borde väckas för brotten funne ämbetet väl med hänsyn till den utredning, som i det vid rådhusrätten i Vänersborg anhängiga målet förebragts beträffande Hanssons sinnessbeskaffenhet, att det numera kunde anses vara ställt utom allt tvivel, att Hansson på grund av psykisk abnormitet vore straffri. Det finge emellertid beaktas, att Hansson i nyssnämnda mål stode under åtal för andra brott. Att nedlägga det åtal, som redan väckts, syntes ej böra ske. Vid sådant förhållande funne ämbetet åtal böra väckas mot Hansson jämväl för de med avskrivningsbesluten den 2 och den 14 januari 1953 avsedda brotten. Ämbetet uppdroge åt d'Orchimont att själv eller genom honom underställd åklagare vid rådhusrätten i Vänersborg anhängiggöra och utföra åtalet, vilket borde handläggas i samband med åtalet för de i Göteborg begångna brotten.

Under hänvisning till innehållet i berörda skrivelse till d'Orchimont hemställde riksåklagarämbetet i avgivet yttrande, att JO måtte låta bero vid vad i ärendet förevarit.

Efter det åtal mot Hansson anstälts på sätt riksåklagarämbetet förordnat, meddelade rådhusrätten i Vänersborg dom i målet den 30 december 1953. Rådhusrätten fann därvid — efter sakerförklaring av Hansson för rån, misshandel och inbrott — att Hansson begått nämnda gärningar under inflytande av sinnessjukdom, i följd varav desamma jämlikt 5 kap. 5 § strafflagen vore strafflösa.

I en till riksåklagarämbetet avlåten skrivelse anförde tjänstförrättande justitieombudsmannen Bexelius följande.

I 20 kap. 6 § rättegångsbalken stadgas, att åklagare skall tala å brott, som hör under allmänt åtal. Tillämpningen av denna legalitetsprincip i sådana fall, där den misstänkte på grund av sin sinnessbeskaffenhet kan antagas icke vara straffskyldig för gärningen, var vid rättegångsbalkens tillkomst föremål för närmare överväganden. I den i ämnet avlåtna propositionen (nr 5/1942) hade, i anledning av vad lagrådet i förevarande fråga

uttalat, till processlagberedningens förslag till lagrummets avfattning — innehållande att allmänt åtal skulle äga rum, då tillräckliga skäl föreläge att den misstänkte vore skyldig till brottet — fogats den bestämmelsen att, om den misstänkte på grund av otillräknelighet ej kunde fällas till ansvar för gärningen, åtal dock finge äga rum. I sitt utlåtande i anledning av propositionen anförde första särskilda utskottet beträffande förevarande paragraf bland annat följande.

Syftet med det i propositionen gjorda tillägget till 6 § syntes ha varit att säkerställa att åtal skedde även då det vore ställt utom tvivel att frihet från ansvar jämlikt 5 kap. 5 § strafflagen skulle inträda men åtal dock av särskild anledning funnes påkallat. Den avfattning, som lagrummet erhållit, torde emellertid kunna lämna rum för missuppfattningar. Frågan rörande eventuell straffrihet för den misstänkte på grund av hans sinnesbeskaffenhet vore uppenbarligen av den art, att dess bedömande i allmänhet icke borde ankomma på åklagaren. Förslaget kunde giva anledning till den tydligen icke avsedda tolkningen, att åklagaren i princip skulle underlåta att åtala så snart han för sin del ansåge den misstänkte vara av sinnesbeskaffenhet, som uteslöte straffbarhet, och att det blott hade införts en befogenhet för honom att det oaktat väcka åtal, när särskilda skäl vore därtill. Enligt utskottets mening vore frågan om åtalsplikten beträffande personer, som på grund av sin sinnesbeskaffenhet kunde antagas komma att förklaras straffria, av alltför invecklad art för att kunna lösas i detta sammanhang. Det syntes därför utskottet lämpligt att till förevarande paragraf, utan att ingå på tillräknelighetsfrågan, överflytta vad för närvarande vore föreskrivet i 19 § 1 mom. i strafflagens promulgationsförordning och sålunda i paragrafen allenast stadga, att åklagare skulle tala å brott, som hörde under allmänt åtal. Med den av utskottet sålunda förordade avfattningen avsåges icke att helt utesluta möjligheten för åklagaren att avstå från åtal mot en sinnessjuk person. I sådana fall, då det vore ställt utom varje tvivel, att den misstänkte på grund av sinnessjukdom icke kunde fällas till ansvar, och ett åtal icke heller ur allmän synpunkt vore påkallat — t. ex. i vissa fall då någon som vore intagen på sinnessjukhus kommit i tillfälle att begå brott — borde åklagaren sålunda, i överensstämmelse med vad redan nu torde tillämpas, kunna underlåta åtal.

I enlighet med utskottets hemställan erhöll därefter 20 kap. 6 § rättegångsbalken i hithörande del sin förut återgivna lydelse.

Frågan om åklagares åtalsplikt i nu berörda fall upptogs av JO i underdånig skrivelse den 27 december 1946 (ämb.ber. 1947 s. 220 o. f.), däri JO — med hänvisning till vissa hos honom anhängiggjorda ärenden rörande frågan huruvida åtal bort ske för brott begånget av person, som försöksutskrivits eller rymt från sinnessjukhus, och under erinran, bland annat, om de under år 1945 företagna ändringarna i 5 kap. strafflagen rörande tillräknelighetsbegreppet — framhöll önskvärdheten av att bestämmelser

meddelades eller anvisningar lämnades de allmänna åklagarna huru i dylika fall borde förfaras.

Över skrivelsen avgav, bland andra, riksåklagarämbetet underdånigt utlåtande den 29 december 1948, däri ämbetet — under framhållande att lagstiftning rörande ifrågavarande spörsmål icke syntes lämplig — förmälde sig samma dag ha i cirkulärskrivelse till statsåklagarna lämnat anvisningar till ledning för bedömande av frågan om åtal skulle ske mot misstänkt, som kunde antagas på grund av sin sinnesbeskaffenhet vara straffri.

JO:s berörda skrivelse och däröver avgivna utlåtanden överlämnades sedermera av Kungl. Maj:t till strafflagberedningen för beaktande vid fullgörande av beredningens uppdrag.

Såsom framgår av motiven till 20 kap. 6 § rättegångsbalken är möjligheten för en åklagare att till övervägande upptaga frågan, huruvida åtal må kunna underlåtas på grund av den misstänktes sinnesbeskaffenhet, begränsad till de fall, där något som helst tvivel icke kan råda att den misstänkte är straffri. För att ett sådant fall skall kunna anses vara för handen måste det vara fråga om en själslig abnormitet av så tydligt manifesterad art, att densamma redan för lekmannen framstår såsom otvetydig. Så torde vara förhållandet med klara fall av sinnessjukdom och sinnesslöhet, varvid för underlåtenhet att åtala dock alltid torde böra krävas, att riktigheten av åklagarens bedömning av fallet bestyrkes genom uttalande av rättspsykiater. Däremot torde i fråga om misstänkt, vilkens sinnesbeskaffenhet icke tidigare medfört straffriförklaring eller ingripande enligt sinnessjuklagen, till de uppenbara fallen av otillräknelighet icke kunna annat än undantagsvis hänföras psykopatfall eller övriga, med sinnessjukdom jämslida fall av själslig abnormitet. Dessa senare fall äro nämligen regelmässigt av den svårbedömbara art, att de icke böra få avgöras utan företagande av sådan mera ingående undersökning, varom stadgas i 6 kap. sinnessjuklagen, därvid enligt 42 § fjärde stycket sista punkten undersökningsläkaren har att i sitt utlåtande särskilt angiva skälen till att den själsliga abnormiteten anses jämslida med sinnessjukdom. Bortsett möjligen från vissa fall där fråga är om misstänkt, som under de närmaste åren förut straffriförklarats eller varit intagen på sinnessjukhus för samma sjukdom, bör enligt min mening prövningen av hållbarheten av sådana skäl förbehållas domstol.

Vad det förevarande ärendet angår grundade sig de av d'Orchimont och Södén den 2 respektive den 14 januari 1953 meddelade avskrivningsbesluten på det av Cronqvist utfärdade intyget att Hanssons själsliga abnormitet enligt Cronqvists uppfattning vore av så djupgående natur att den måste anses såsom jämslida med sinnessjukdom. Detta intyg har icke grundats på en sådan fullständig sinnesundersökning, som avses i 6 kap. sinnessjuklagen. Icke heller kan i intyget anses ha på ett så uttömmande sätt,

som förutsättes i stadgandet i 42 § fjärde stycket sista punkten samma lag, angivits skälen till att Hanssons själsliga abnormitet var att jämställa med sinnessjukdom. Med hänsyn härtill kan frågan om Hanssons strafffrihet för de ifrågavarande gärningarna icke anses ha varit ställd utom varje tvivel. En särskild anledning till tvekan härutinnan utgjorde den omständigheten, att Hansson året dessförinnan undergått rättspsykiatrisk undersökning, varvid hans själsliga abnormitet befunnits icke jämfällbar med sinnessjukdom. Jag finner således, i likhet med riksåklagarämbetet, att tillräcklig grund för de berörda avskrivningsbesluten icke förelegat. Som emellertid efter ämbetets förordnande åtal sedermera anställts för de med besluten avsedda brotten, låter jag därvid samt vid mina härovan gjorda uttalanden bero.

14. Felaktigt förfarande vid behandlingen av ansökan från en till frihetsstraff dömd person om anstånd med straffverkställigheten.

Av handlingarna i ett genom klagomål av fartygselektrikern Lars Erik Hansson härstädes anhängiggjort ärende inhämtas följande.

Den 22 januari 1954 dömde Stockholms rådhusrätts femtonde avdelning klaganden för rattfylleri att hållas till fängelse en månad. Domen vann laga kraft.

Med resolution den 18 februari 1954 överlämnade fångvårdsstyrelsen domen till poliskammaren i Stockholm under meddelande, att verkställighet av straffet skulle ske å kolonien Kungsgården, Svartsjö. I resolutionen angavs, att klaganden enligt uppgift i verkställighetshandlingarna vistades under adress Valutavägen 16, Hägersten, samt att, därest klaganden ej anträffades å den angivna vistelseorten men uppgift erhöles om ort där han vistades, verkställighetshandlingarna torde sändas till polismyndigheten i vistelseorten.

Den 2 mars 1954 inkom till rådhusrätten en till rätten ställd skrivelse från klaganden, vari denne hemställde om uppskov under ett år med straffets avtjänande. Som skäl härför anförde klaganden, att han skulle studera till andre maskinist men måste göra detta till sjöss, då han vore tvungen att ha sjöpraktik; under nästa år skulle han däremot praktisera på varv och önskade i samband därmed få avtjäna straffet. I skrivelsen, som var dagtecknad den 8 februari 1954 i en stad vid Medelhavet, angav klaganden sin adress vara m/t Sveadrott, Rederiaktiebolaget Svea, Skeppsbron, Stockholm, f. v. b.

Rådhusrätten översände skrivelsen till fångvårdsstyrelsen, som den 5 mars 1954 överlämnade densamma till poliskammaren i Stockholm.

Den 3 april 1954 sände poliskammaren såväl verkställighetshandlingarna som klagandens ansökan om uppskov med verkställigheten till landsfiskalen i Nynäshamns distrikt, varvid å fängvårdsstyrelsens resolution rörande verkställigheten tecknades följande: "Överlämnas till landsfiskalen i Nynäshamns distrikt, Nynäshamn, för fortsatt verkställighet och direkt redovisning. Från Rederi AB Svea har inhämtats i dag, att m/t Sveadrott anländer till Nynäshamn från utländsk hamn den 12 april 1954. Fartyget går därefter ånyo till utländsk botten. Det ankommer sålunda icke till Stockholm. Hansson ligger i skilsmässa med sin hustru och har på senare tid icke haft någon förbindelse med henne. — Stockholm i poliskammaren, kriminalpolisintendentens expedition, den 3 april 1954. E. u. Folke Widén överkonstapel."

Den 6 april 1954 översände landsfiskalen i Nynäshamns distrikt Torsten Åkesson samtliga handlingar i ärendet till föreståndaren för kolonien Kungsgården med besked, att klaganden skulle komma att förpassas till anstalten samma dag fartyget anlöpte Nynäshamn. Samtidigt utskrev Åkesson särskild förpassningssedel, enligt vilken förpassningen skulle ombesörjas av extra polismannen Gunnar Wännman.

Sedan klaganden den 12 april 1954 anlant till Nynäshamn, förpassade Wännman klaganden samma dag till kolonien Kungsgården, där klaganden omedelbart började undergå straffet.

I en den 3 maj 1954 till mig inkommen skrift anförde klaganden bland annat följande.

Klaganden hade tagit arbete till sjöss som elektriker men studerade samtidigt till maskinist och hade hoppats att till julen 1954 avlägga examen vid navigationsskolan. För att kunna erhålla för denna examen föreskriven sjöpraktik hade han ingivit sin ansökan om uppskov med straffets avtjäande. Då han icke hade sig bekant till vilken myndighet en dylik ansökan skulle sändas, hade han ställt ansökningen till rådhusrätten, varvid han utgått från att rådhusrätten skulle översända den till vederbörande instans. Något svar på ansökningen hade han emellertid icke erhållit. Då han vid ankomsten till Nynäshamn fått besked att han skulle förpassas till fängvårdsanstalt, hade han — som hos sitt fartygsbefäl inhämtat att sådan åtgärd icke finge vidtagas förrän inlämnad uppskovsansökan blivit prövad — satt sig i förbindelse med rådhusrätten, ÖÄ och fängvårdsstyrelsen. Ingen av dessa myndigheter hade emellertid känt till huru hans uppskovsansökan behandlats, och någon upplysning därom hade ej heller stått att vinna hos landsfiskalen i Nynäshamns distrikt. Det vore således oklart, huruvida hans ansökan blivit i vederbörlig ordning handlagd. Klaganden ville vidare ifrågasätta, huruvida hans införpassande till fängvårdsanstalt varit så brådskanande att han, som under sex veckor befunnit sig till sjöss och icke ett ögonblick haft för avsikt att undandraga sig straffets avtjä-

nande, icke kunnat beredas tillfälle att träffa sina anförvanter eller ordna andra privata angelägenheter. Han ansåge, att myndigheterna i detta fall handlat utan tillbörlig hänsyn, samt hemställde om utredning och vidtagande av de åtgärder, vartill utredningen kunde föranleda.

I anledning av klagomålen avgav ÖÄ infortrat yttrande, vid vilket fogats yttranden från polismästaren i Stockholm och t. f. kriminalpolisintendenten Kurt Blom. Polismästaren åberopade det av Blom avgivna yttrandet, däri Blom, under åberopande av en av överkonstapeln vid kriminalavdelningen Folke Widén upprättad promemoria, hemställde att ärendet för polismyndighetens i Stockholm del icke måtte föranleda vidare åtgärd.

I sin promemoria anförde Widén följande: Domen hade inkommit från fångvårdsstyrelsen till poliskammaren den 25 februari 1954, åtföljd av fångvårdsstyrelsens resolution att klaganden för straffets undergående skulle intagas å fångkolonien Kungsgården. Klagandens adress hade i domen och resolutionen angivits vara Valutavägen 16, Hägersten. Sedan ärendet diarieförts, hade — såsom brukligt blivit i Stockholm, när det gällde dömda personer, vilka icke kunde antagas avvika eller eljest hålla sig undan — den 26 februari 1954 skriftlig kallelse översänts till klaganden under den uppgivna adressen i Hägersten. Någon dag därefter hade en kvinna ringt till Widén och sagt sig vara klagandens hustru. Hon hade omtalat, att hon och klaganden låge i skilsmässa och att klaganden icke träffades under adressen. Hon hade samtidigt upplyst, att klaganden befunno sig ombord å m/t Sveadrott, tillhörigt Stockholms rederiaktiebolag Svea, och att detta fartyg vid tidpunkten för samtalet nyligen avgått från Nynäshamn till utrikes ort. Den till klaganden avsända kallelsen hade sedermera returnerats såsom icke avhämtad inom föreskriven tid. Den 6 mars 1954 hade från fångvårdsstyrelsen inkommit klagandens till Stockholms rådhusrätt ställda ansökan om uppskov med straffets verkställande. Från rederiet hade under hand och senast den 3 april 1954 inhämtats, att m/t Sveadrott, som åtminstone vid denna tidpunkt gått i trafik mellan Nynäshamn som enda svenska hamn och hamnar utmed Medelhavets östra kust, skulle anlända till Nynäshamn den 12 april 1954 och därefter åter avgå till utlandet. Fartyget skulle sålunda icke komma till Stockholm. I anledning därav hade ärendet i sin helhet — sålunda även klagandens uppskovsansökan — den 3 april 1954 överlämnats till landsfiskalen i Nynäshamns distrikt med anteckning om vad i saken upplysts rörande klaganden. Troligen den 12 april 1954 hade Widén uppringts av en man, som börjat tala om klagandens ärende och som på Widéns fråga förklarar sig vara polisman i Nynäshamn. Om klaganden anträffats eller icke, hade Widén ej fått något besked om. Polismannen, vilkens namn vore Widén obekant, hade frågat Widén, om polisen i Stockholm "tillstyrkt" klagandens ansökan om uppskov, vartill Widén förklarar, att framställningen på intet sätt prövats av ÖÄ eller

till- eller avstyrkts av polismyndigheten i Stockholm, utan att detta vore en sak, som det torde ankomma på polismyndigheten i Nynäshamn att avgöra, varvid polismyndigheten givetvis hade att rådgöra med sin länsstyrelse, om så ansåges nödvändigt. Widén hade därvid stött sig på bestämmelsen i 15 § andra stycket straffverkställighetslagen, att beslut i uppskovsärende skulle meddelas av länsstyrelsen i den ort, där den dömde vistades, sedan polismyndigheten å orten avgivit yttrande. För Stockholms vidkommande hade i sådana ärenden praxis utbildat sig därhän, att sökanden så gott som undantagslöst först måste höras närmare om uppskovsskäl och i möjligaste mån styrka dessa, innan yttrande kunde avgivas.

ÖÄ anförde i sitt yttrande följande: Beträffande ärendets handläggning hos polismyndigheten i Stockholm hänvisade ÖÄ till Widéns promemoria, av vilken framginge, att polismyndigheten handlagt ärendet på sätt som vederbort. Dock syntes det ha bättre överensstämmt med brukligt sätt för skriftväxling mellan myndigheter om Widén i remisskrivelsen till landsfiskalen i Nynäshamns distrikt omförmålt den uppskovsansökan, som ingick i den översända akten. Denna Widéns underlåtenhet syntes emellertid ej ha haft någon inverkan på ärendets fortsatta behandling. Polisen i Nynäshamn hade nämligen — att döma av den telefonförfrågan som gjorts till Widén — i varje fall å verkställighetsdagen haft kännedom om uppskovsansökningen och genom telefonsamtalet även fått bestyrkt, att ansökningen icke varit föremål för någon behandling.

I avgivna påminnelser framhöll klaganden, bland annat, att han före inställelsen vid rådhusrätten tillställt rätten ett brev, vari han omtalat sin nya adress, d. v. s. densamma som han senare angivit i uppskovsansökningen, samt att han därjämte vid inställelsen särskilt hemställt, att hans adress skulle i handlingarna ändras i enlighet med vad han angivit. Denna hans strävan att göra sig så lätt anträffbar som möjligt hade tydligen varit utan resultat. Av den verkställda utredningen framginge, att hans uppskovsansökan icke blivit föremål för någon som helst prövning. Vid detta förhållande syntes icke heller laglig möjlighet ha förelegat att förpassa honom till fängvårdsanstalten.

Sedan jag härefter anmodat Åkesson att yttra sig i ärendet, anförde denne bland annat följande: Enligt det å landsfiskalskontoret förda diariet hade ärendet inkommit den 6 april 1954 och avsett verkställighet av det klaganden ådömda straffet. Sedan Åkesson vid handlingarnas genomgående konstaterat, att domen vunnit laga kraft, hade han samma dag översänt verkställighetshandlingarna till föreståndaren för kolonien Kungsgården med besked, att klaganden skulle komma att förpassas till kolonien. Åkesson hade samtidigt genom särskild förpassning förordnat Wännman att ombesörja transporten. Vetskap om den av klaganden gjorda uppskovsansök-

ningen hade Åkesson erhållit först sedan klagörendet anhängiggjorts, och han beklagade att ansökningen icke tidigare bragts till hans kännedom. Därest så skett, hade verkställighetsärendet måhända kunnat lösas på ett för klaganden mera tillfredsställande sätt. Oavsett sättet för handläggningen av uppskovsärendet ville Åkesson ifrågasätta lämpligheten av att en uppskovsansökan i ett fall som det föreliggande — avseende en sjöman — avgjordes av länsstyrelsen i den ort, där den dömde tillfälligtvis anträffades. I stället syntes länsstyrelsen i det län, där den dömde "vistades" enligt bestämmelserna i mantalsskrivningskungörelsen, böra pröva ärendet. Ett fartygs uppehåll i hamn vore i regel mycket starkt tidsbegränsat, vanligen ett eller annat dygn, varför såväl tekniska som praktiska skäl i allmänhet torde lägga hinder i vägen för behandlingen av en sådan uppskovsansökan.

I infortrat yttrande uppgav Wännman: Den 12 april 1954 på morgonen hade Wännman fått order att under dagen införpassa klaganden till kolonien Kungsgården, varvid till Wännman överlämnats av landsfiskalen i Nynäshamn utfärdad förpassning i två exemplar. Med anledning därav hade Wännman uppsökt klaganden ombord på m/t Sveadrott och meddelat honom vad saken gällde. Klaganden hade då omtalat, att han insänt en ansökan om uppskov med straffets verkställande. Då Wännman icke känt till någon sådan ansökan, hade klaganden på begäran fått ringa till ett flertal myndigheter, vilka kunnat tänkas ha handhaft ärendet. Klaganden hade emellertid icke lyckats få någon klarhet i saken. Wännman hade därefter ringt till landsfiskalskontoret för att av landsfiskalen erhålla närmare besked huru med ärendet skulle förfaras men hade av landsfiskalskontorets personal fått upplysning att landsfiskalen vore på tjänsteresa. Samtliga telefonsamtal hade skett från vaktkuren på kajen invid m/t Sveadrott. Wännman hade därefter på klagandens begäran åtagit sig att ånyo ringa till de myndigheter, som kunde tänkas ha haft med uppskovsansökningen att göra. Sålunda hade, enligt vad vederbörande telefonliggare utvisade, följande myndigheter uppringts, nämligen ÖÄ, länsstyrelsen i Stockholms län, Stockholms rådhusrätts femtonde avdelning, aktuarien å fångvårdsstyrelsens straffregister samt polisen i Stockholm. Slutligen hade kontakt erhållits med överkonstapeln Widén vid kriminalpolisen, som omtalat, att klagandens uppskovsansökan jämte övriga handlingar översänts till landsfiskalen i Nynäshamn. Wännman hade då på nytt kontaktat landsfiskalskontoret och av personalen därstädes fått upplysning om att samtliga handlingar i ärendet översänts till fångvårdsanstalten å Svartsjö. Wännman hade meddelat klaganden detta och förklarat, att de på grund av tidsnöd måste åka med ett tåg som skulle avgå klockan 14.10. Klockan hade då varit omkring 13. Klaganden och Wännman hade så återvänt till fartyget för att klaganden skulle få tillfälle ordna med sin avmönstring. Senare samma dag hade också klaganden avlämnats å anstalten.

Wännman anförde vidare: Då det fartyg, på vilket klaganden varit anställd, omedelbart skolat avgå till utländsk hamn, hade Wännman ansett sig böra verkställa den beordrade förpassningen, särskilt som klaganden själv förklarat, att han dömts till det angivna straffet och icke överklagat domen. Eftersom varken länsstyrelsen, ÖÄ eller poliskammaren i Stockholm, vilka myndigheter enligt verkställighetslagen bort pröva ärendet, förklarat, att någon uppskovsansökan från klaganden inkommit, hade Wännman fått den uppfattningen, att klagandens påstående att han sökt uppskov möjligen tillkommit för att han skulle draga ut på tiden och eventuellt undgå straffverkställighet. Tidigare hade nämligen förekommit, att sjömän å olika fartyg, som tillfälligt angjort Nynäshamn, lämnat osanna uppgifter i likartade fall och därefter avvikit från fartyget i svensk eller utländsk hamn i tydlig avsikt att undgå ådömt straff.

I ärendet avgavos därjämte yttranden av fängvårdsstyrelsen och rådhusrätten.

Fängvårdsstyrelsen utlät sig allenast i fråga om styrelsens egen befattning med uppskovsansökningen och fann, att någon anmärkning däremot icke kunde riktas.

Rådhusrätten anförde: Klagandens till rätten ställda skrivelser med hemställan om uppskov hade samma dag som skrivelsen kommit rätten till handa översänts till fängvårdsstyrelsen för kännedom. Denna expediering syntes icke ha medfört någon olägenhet eller skada för klaganden, om vilkens vistelseort rätten vid ifrågavarande tid saknat kännedom.

I en till ÖÄ avlåten skrivelse anförde jag därefter följande.

I fråga om straffdoms befordran till verkställighet, när den dömde icke är häktad i målet, gäller enligt 13 § andra stycket lagen den 21 december 1945 om verkställighet av frihetsstraff m. m., att polismyndigheten i den ort, där den dömde vistas, skall för verkställighet förpassa honom till fängvårdsanstalt, vari han enligt fängvårdsstyrelsens bestämmande skall intagas. Enligt samma lagrum må dock den dömde, där det finnes kunna ske utan fara för att han avviker, i stället för att förpassas till fängvårdsanstalt föreläggas att inställa sig vid sådan anstalt.

Beträffande ordningen för straffverkställighetsärendens anhängiggörande stadgas i 5 § tredje stycket kungörelsen den 21 juni 1946 angående översändande av domar i vissa brottmål m. m. att, sedan domen vunnit laga kraft mot den dömde såvitt angår honom ådömt ansvar, fängvårdsstyrelsen ofördröjligen skall översända domen till polismyndigheten i den ort, där den dömde har sitt hemvist eller eljest veterligen vistas, och därvid meddela, i vilken anstalt straffet skall verkställas. Det åligger fängvårdsstyrelsen att hålla uppsikt över att domen blir verkställd.

Om uppskov med straffverkställighet stadgas i 15 § andra stycket förenämnda lag bland annat följande: Den som icke är häktad må på ansökan erhålla uppskov med verkställigheten av straffarbete eller fängelse under viss tid, högst sex månader från den dag, då domen må verkställas mot honom, om med hänsyn till den dömdes hälsotillstånd eller yrkesutövning eller övriga förhållanden synnerliga skäl för uppskov prövas föreligga. Beslut i ärende, som här avses, meddelas av länsstyrelsen i den ort där den dömdes vistas. Ansökan ingives till polismyndigheten i orten, som det åligger att med eget yttrande skyndsamt insända ansökningen till länsstyrelsen. Beslut, varigenom ansökan om uppskov avslagits eller beslut om uppskov återkallats, skall omedelbart lända till efterrättelse, där ej annorlunda förordnas.

Nu berörda bestämmelser erhöilo sin gällande lydelse genom författningsändringar, som trätt i kraft den 1 juli 1949. Tidigare hade beträffande verkställigheten av ådömt straff i fall, varom nu är fråga, stadgats, att verkställigheten skulle ankomma på länsstyrelsen i den ort, där den dömdes vistades, i samband varmed föreskrivits att domen skulle för verkställighet översändas till länsstyrelsen i den ort, där vederbörande hade sitt hemvist eller eljest veterligen vistades. Vad angår handläggningen av ingiven ansökan om uppskov med verkställighet innehöll 15 § straffverkställighetslagen i sin tidigare lydelse den föreskriften, att beslut i uppskovsärende skulle meddelas av länsstyrelse, som hade att befordra domen till verkställighet, eller länsstyrelsen i den ort, där den dömdes hade sitt hemvist.

I motsats till vad förut gällt ankommer således numera icke på samma myndighet att besluta rörande uppskov med straffverkställighet och att genomföra verkställigheten. I fråga om kompetensgrunden för de myndigheter, som i angivna hänseenden ha att handla — länsstyrelse respektive polismyndighet — gäller numera för båda fallen, att det avgörande skall vara orten, där den dömdes vistas. Tolkningen av detta uttryck läser icke kunna föranleda tvekan, när det gäller att bestämma vilken polismyndighet som har att ombesörja den dömdes förpassning till fängvårdsanstalt. Avgörande härvidlag måste enligt sakens natur vara den dömdes faktiska uppehållsplats vid åtgärdens vidtagande. Frågan om vilken länsstyrelse, som kan anses behörig pröva ansökan om uppskov med verkställigheten, torde däremot icke på samma sätt kunna avgöras enbart med hänsyn till den dömdes faktiska vistelse vid en viss tidpunkt. I sådana ärenden har länsstyrelsen att bedöma, huruvida av sökanden åberopade personliga förhållanden, ofta sammanhängande med dennes yrkesutövning och ekonomi, äro av den art att uppskov kan vara motiverat. Dessförinnan skall även yttrande ha avgivits av polismyndigheten, som har att verkställa erforderlig utredning rörande de såsom skäl för uppskovet åberopade förhållandena. Givet är, att myndigheterna i den ort, där sökanden vid ansökningens ingivande eller eljest vid någon tidpunkt under ärendets handläggning rent tillfälligt uppehåller sig — kanske blott en eller annan dag — som regel

måste ha svårigheter förskaffa sig den klarhet om fallet, som erfordras för ett riktigt bedömande. De bästa förutsättningarna härför äga uppenbarligen i allmänhet myndigheterna i den ort, där den dömde regelmässigt vistas, antingen han där är bosatt i folkbokföringsförordningens mening eller eljest stadigvarande uppehåller sig. Om i vissa fall flera orter således kunna finnas, där sökanden kan sägas ha sin vistelse, torde kompetensfrågan i förevarande slags ärenden böra avgöras så, att handläggningen av ärendet skall ankomma på myndigheterna i den ort, där detsamma snabbast och ändamålsenligast kan utredas och avgöras.

Vad angår myndigheternas handläggning av klagandens ifrågavarande uppskovsansökan har densamma av klaganden insänts till rådhusrätten och därifrån översänts till fängvårdsstyrelsen för kännedom, varefter den av styrelsen överlämnats till poliskammaren, dit den inkommit den 6 mars 1954. Poliskammaren, hos vilken domen mot klaganden redan tidigare inkommit för verkställighet och där det var bekant att klaganden var anställd ombord på m/t Sveadrott, har icke vidtagit annan åtgärd i uppskovsärendet än att — sedan upplysning införskaffats från rederiet att fartyget gick i trafik mellan Nynäshamn och utländska hamnar samt att det skulle anlända till Nynäshamn den 12 april för att därefter åter avgå till utlandet — poliskammaren den 3 april överlämnat ärendet jämte verkställighetshandlingarna till landsfiskalen i Nynäshamns distrikt. Enligt den av poliskammaren hävdade meningen, vilken tydligen delas av ÖÄ, skulle nämligen Nynäshamn vara att anse som den ort, där klaganden vistades, och länsstyrelsen i Stockholms län följaktligen vara beslutande myndighet i uppskovsärendet.

I fråga om omständigheter av betydelse för kompetensfrågans bedömande framgår av handlingarna, att klaganden, intill dess han tog anställning till sjöss, varit med sin hustru boende i Stockholm, där han även var kyrkobokförd. Huruvida makarnas bostad efter det förbindelserna mellan dem avbrutits fortfarande var att anse såsom gemensam för dem är icke känt. I varje fall hade klaganden, såvitt av utredningen framgår, icke skaffat sig bostad å annan ort. I Stockholm hade därjämte det rederiföretag, hos vilket klaganden tagit anställning, sitt huvudkontor, genom vilket förbindelse med det ifrågavarande fartyget kunde uppnås. Oavsett den speciella anknytning till Stockholm, som för klagandens del således förelåg, fanns intill dess klaganden återkom till Sverige överhuvudtaget icke något alternativ i kompetensfrågan. Att uppskjuta ärendets handläggning i avbidan på klagandens återkomst kan icke heller ha varit motiverat. Ärenden angående uppskov med straffverkställighet skola självfallet skyndsamt avgöras, och då det som i förevarande fall gällde en sjöman, vilkens fartyg väntades åter för att efter något dygn ånyo avgå till utlandet, hade för såväl sökanden som hans arbetsgivare varit angeläget, att uppskovsfrågan avgjorts i god tid före fartygets ankomst. I enlighet med det anförda fin-

ner jag, att poliskammaren bort skyndsamt verkställa den utredning i ärendet, som stått till buds — klagandens personliga hörande i saken kunde knappast vara av någon avgörande betydelse för ärendets utgång och genom rederiet torde erforderliga kompletterande upplysningar ha kunnat inhämtas — och därefter överlämna ärendet till ÖÅ för avgörande. Genom att i stället dröja med behandlingen av ansökningen och översända densamma till polismyndigheten i Nynäshamn har poliskammaren därför enligt min mening förfarit felaktigt.

När uppskovsansökningen nu emellertid, tillika med verkställighetshandlingarna, från poliskammaren översändes till landsfiskalen i Nynäshamn, borde detta, såsom ÖÅ även framhållit, ha särskilt angivits i remissresolutionen. I denna som tecknades å fångvårdsstyrelsens verkställighetsresolution angavs, att överlämnandet skedde för "fortsatt verkställighet och direkt redovisning". Någon anteckning att ärendet avsåg jämväl uppskov med straffverkställigheten gjordes icke, utan uppskovsansökningen fogades endast till verkställighetshandlingarna, som förutom fångvårdsstyrelsens resolution omfattade domen, ett exemplar av polisrapporten i målet samt en av vederbörande pastorsämbete ifylld blankett med uppgifter rörande klaganden. Den sålunda verkställda expedieringen av ärendet, för vilken Widén ensam torde vara ansvarig, finner jag icke ha fyllt de fordringar, som till förekommande av missförstånd eller förbiseende måste ställas på skriftväxlingen myndigheter emellan.

Hos landsfiskalen i Nynäshamn kom även ärendet att upptagas såsom avseende enbart en verkställighetsfråga. Därest en noggrann genomgång av samtliga handlingar ägt rum — något som oberoende av ärendets rubricering bort ske — skulle uppskovsansökningen givetvis ha upptagits såsom särskilt ärende, och någon förpassning torde då icke omedelbart ha utskrivits. Det förbiseende vid handlingarnas genomgång, som sålunda förekommit på landsfiskalskontoret, är dock med hänsyn till omständigheterna i viss mån förklarligt.

Beträffande Wännmans befattning med ärendet har denne, sedan han med anledning av klagandens uppgift om att uppskovsansökan ingivits förvägs sökt anträffa Åkesson för erhållande av närmare direktiv, själv gjort efterforskningar i saken, varvid han av Widén erhöi besked att sådan ansökan ingivits och att densamma överlämnats till landsfiskalen i Nynäshamn tillsammans med verkställighetshandlingarna. Om Wännman tidigare hyst den uppfattningen, att klagandens påstående att uppskov söktes tillkommit i avsikt att förhala verkställighetsärendet, fick Wännman således av Widén bekräftelse på att klagandens uppgift var riktig. Eftersom Wännman förut inhämtat, att något ärende rörande klaganden icke upptagits vare sig hos ÖÅ eller länsstyrelsen, måste den av Widén lämnade upplysningen ha givit Wännman anledning misstänka, att något fel förelupit vid ansökningens handläggning. I detta läge hade han haft att —

såsom han även försökte — inhämta närmare direktiv av Åkesson. Då denne icke kunde anträffas före avgångstiden för det tåg, varmed Wännman planerat företaga förpassningen, borde han lämpligen ha uppskjutit förpassningen så länge som möjligt före fartygets avgång i avvaktan på att ärendet kunde underställas Åkesson. Wännmans åtgärd att på sätt som skedde verkställa den av Åkesson beordrade förpassningen kan dock icke betecknas som felaktig.

Såsom av det anförda framgår har klagandens ansökan om anstånd med straffverkställigheten blivit oriktigt behandlad. Beträffande frågan huruvida härigenom någon skada tillskyndats klaganden må framhållas, att uppskov med straffverkställigheten under den tid klaganden begärt icke lagligen kunnat meddelas. Att klaganden, därest han blivit i tillfälle ändra sitt yrkande, förmått åberopa vägande skäl för uppskov under tid, som kunnat medgivnas, är ej heller sannolikt. På grund härav och med beaktande jämväl av omständigheterna i övrigt har jag vid prövning av ärendet låtit bero vid mina ovan gjorda uttalanden.

Ärendet var därmed av mig slutbehandlat.

15. Fråga huruvida länsarbetsdirektör förfarit anmärkningsvärt genom att påkalla polisutredning i ärende angående arbetslöshetsunderstöd m. m.

Av handlingarna i ett genom klagomål av John Forsström i Bispgården härstädes anhängiggjort ärende inhämtas följande.

Den 9 december 1952 erbjöd arbetsförmedlingen i Hammarstrand en där arbetssökande medlem i avdelning 285 av Byggnadsarbetarnas erkända arbetslöshetskassa, E. J. E. Eriksson, arbete med huggning av massaved hos Wifstavarfs aktiebolag. Eriksson avvisade samma dag det erbjudna arbetet, varvid han såsom skäl anförde dels att vägarna till arbetsplatsen icke voro iordningställda och dels att avståndet till arbetsplatsen var väl långt. Arbetsförmedlingen, som inhämtat bland annat att tre invid Erikssons hem boende personer dagligen gingo till och från samma arbetsplats, ansåg att det erbjudna arbetet bort antagas samt insände föreskriven anmälan därom till, bland andra, arbetslöshetskassan. I denna anmälan angavs, att Eriksson kunde färdas på skidor eller gå till och från arbetsplatsen eller bo i en barack 1 km från arbetsplatsen samt att vägen till denna, som utgjordes av en 4—4½ km lång skogsväg från Kilen, där Eriksson bodde, skulle "om några dagar" iordningställas så att den bleve farbar med motorcykel.

Genom beslut den 2 januari 1953 fann kassans styrelse de av Eriksson anförda skälen för arbetets avvisande icke kunna godkännas, varför Eriksson

avstängdes från understöd under fyra veckor från och med den 10 december 1952. Avstängningsbeslutet lämnades den 7 januari 1953 utan erinran av arbetsmarknadsstyrelsen såsom tillsynsmyndighet för erkända arbetslöshetskassor.

I skrivelse sistnämnda dag hemställde klaganden i egenskap av redogörare för den ifrågavarande avdelningen av arbetslöshetskassan — under framhållande att det erbjudna skogsarbetet vore beläget på ett avstånd av 5 km från Erikssons hem, att baracken vore så stor att den omöjliga kunde bebos av en person samt att de tre av arbetsförmedlingen åsyftade andra skogsarbetarna hade arbete som vore beläget 2 à 3 km närmare Kilen — att kassastyrelsen måtte taga ärendet under förnyad prövning. Kassastyrelsen beslöt därefter den 19 januari 1953 — med ändring av sitt tidigare beslut — att den gjorda anmälan om arbetsvägran ej skulle föranleda någon kassans åtgärd. I en till arbetsmarknadsstyrelsen ställd skrivelse samma dag med underrättelse om det ändrade beslutet anförde kassastyrelsen såsom skäl därför, att de uppgifter, som arbetsförmedlingen lämnat i sin rapport om arbetsvägran, enligt klaganden icke överensstämde med verkligheten. Avståndet mellan Erikssons bostad och arbetsplatsen vore närmare 7 km. Vägen vore ännu den 7 januari 1953 ej plogad. Baracken vore av den storleken att Eriksson icke ensam kunde sköta uppvärmningen. De åsyftade tre personerna vore yngre män och hade arbeten närmare hemmet.

Med remisskrivelse den 2 februari 1953 överlämnade arbetsmarknadsstyrelsen handlingarna i ärendet till länsarbetsnämnden i Jämtlands län med anmodan att avgiva yttrande i ärendet.

I anledning av remissen anhöll länsarbetsdirektören R. Wik på nämndens vägnar i brev till Wifstavarfs aktiebolag om undersökning och uttalande på grund av de av arbetsförmedlingen och klaganden i ärendet lämnade motstridiga uppgifterna, därvid i skrivelsen angavs att det principiellt förelåg en juridisk fråga, avseende å ena sidan rätten till understöd och å den andra tillskansandet av understöd under bedrägliga uppgifter. Till svar härå inkom bolaget i brev den 20 februari 1953 till nämnden med närmare upplysningar i saken. Bolaget uppgav därvid, att avståndet från allmänna vägen vid Kilen till avverkningstraktens centrum vore 4 500 meter, att vägen plogats den 10 januari 1953, att baracken, som vore belägen på ett avstånd av 550 meter från avverkningstraktens centrum, vore ny, snygg och trivsamt med plats för tre man och kunde bebos av en ensam man.

I skrivelse den 9 mars 1953 hemställde därefter Wik hos landsfiskalen i Bispgårdens distrikt om utredning. I skrivelsen, vid vilken fogades handlingarna i ärendet, hänvisades till de framkomna motstridande uppgifterna, varjämte uttalades, bland annat, att Eriksson åtnjutit understöd till och med den 10 februari 1953, vilket förutsatte att han under denna tid varit utan arbete; skulle så möjligen icke ha varit fallet, vore det av värde att få kännedom därom.

Efter det ärendet av landsfiskalen överlämnats till en polisman i Bispgården för utredning, verkställde denne uppmätning av de ifrågakomna vägsträckorna samt besiktning av baracken, varvid bolagets uppgifter därutinnan bestyrktes. Vidare anställde polismannen förhör med en av de tre förenämnda skogsarbetarna ävensom med klaganden och Eriksson. Klaganden redogjorde därvid för sin handläggning av kassaärendet samt lämnade förklaring till att han icke — i vidare mån än som skett — kontrollerat av Eriksson lämnade uppgifter angående det erbjudna arbetet. Eriksson avgav redogörelse för hur han uppfattat arbetserbjudandet och i övrigt bedömt arbetsförhållandena samt förklarade sig icke ha fått nytt arbete förrän den 10 februari 1953. Utredningen i ärendet upptogs av polismannen i ett den 22 april 1953 dagtecknat protokoll, som insändes till landsfiskalen och av denne överlämnades till länsarbetsnämnden.

Sedan länsarbetsnämnden därefter avgivit det av arbetsmarknadsstyrelsen begärda yttrandet, hänsköt styrelsen ärendet till arbetslöshetskassan för förnyad prövning. I skrivelse den 8 juli 1953 meddelade kassastyrelsen, att den icke funnit anledning ändra sitt den 19 januari 1953 fattade beslut.

I en den 9 juli 1953 hit inkommen skrift anförde klaganden: Enligt gällande bestämmelser ålåg honom i egenskap av redogörare för arbetslöshetskassans lokalavdelning att i anledning av anmälan om arbetsvägran företaga utredning och insända densamma till kassans styrelse, som därefter beslutade i frågan. Redogöraren vore underställd kassans styrelse och ansvarig inför denna. Klaganden ifrågasatte, huruvida i en länsarbetsnämnds befogenheter kunde ingå att föranstalta om polisförhör med en redogörare i anledning av dennes utredning rörande anmäld arbetsvägran. I det föreliggande ärendet hade Wik föranstaltat om polisutredning och förhör med klaganden. Dessutom hade Wik i sin skrivelse till landsfiskalen uppgivit, att klaganden lämnat oriktiga uppgifter till kassastyrelsen, vilket påstående klaganden bestämt tillbakavisade. Klaganden funne Wiks åtgärd med polisutredningen och hans omdöme om klagandens uppgifter till kassastyrelsen så anmärkningsvärda, att han hemställde om JO:s prövning av ärendet.

Efter remiss inkom länsarbetsnämnden med yttrande i anledning av klagoskriften. I yttrandet, som avgavs av en av nämndens ledamöter i egenskap av tillförordnad ordförande, framhölls, att klaganden i brevet den 7 januari 1953 till kassastyrelsen förklarat arbetsförmedlingens utredning i ärendet icke riktig. Wik hade i skrivelsen till landsfiskalen varken direkt föranstaltat om polisförhör med klaganden eller påstått, att klaganden skulle ha lämnat oriktiga uppgifter. Erkänd arbetslöshetskassa vore en statsunderstödd understöds-kassa. Då arbetsmarknadsstyrelsens remiss avsett rätten till statsbidrag samt uppgift stått mot uppgift, hade Wik ej funnit

undersökning genom landsfiskalen opåkallad. Undersökningens resultat syntes också av allt att döma utesluta rätt till statsbidrag i det föreliggande understödsfallet.

Sedan klaganden inkommit med påminnelser, avgav arbetsmarknadsstyrelsen ett i plenum beslutat yttrande i ärendet.

I sitt yttrande framhöll arbetsmarknadsstyrelsen bland annat att, ehuru åtgärden att begära polismyndighets medverkan vid en utredning av ifrågasvarande slag veterligen aldrig tidigare vidtagits av någon länsarbetsnämnd, erinran likväl icke kunnat däremot riktas, därest nämnden begränsat sin begäran till att avse upplysningar allenast angående vissa yttre förhållanden såsom t. ex. längden av Erikssons väg till arbetsplatsen eller förekomsten av den omförmälda baracken. Den i ärendet framställda begäran om polisutredning framstode emellertid såsom väsentligt mera vittgående. Av formuleringen att döma måste avsikten anses ha varit, att utredningen skulle omfatta jämväl Erikssons uppgiftslämnande och redogörarens handläggning. Utredning hade även begärts beträffande den arbetsvägransärendet ovidkommande frågan huruvida Eriksson utfört arbete under tid, varunder understöd utgått till honom. Det måste emellertid anses ankomma på en erkänd arbetslöshetskassa själv, icke på arbetsmarknadsstyrelsen såsom tillsynsmyndighet, att — därest anledning därtill skulle föreligga — begära polismyndighets utredning angående en redogörares åtgärder i och för sitt uppdrag inom kassan eller en medlems förfarande i sitt förhållande till kassan. Länsarbetsnämnd ägde icke taga befattning med tillsynen av de erkända arbetslöshetskassorna. Nämndens framställning den 9 mars 1953, i den del den avsåg begäran om utredning jämväl rörande redogörarens och medlemmens förfaranden, borde därför enligt styrelsens mening betraktas som en åtgärd, vilken nämnden icke ägt befogenhet att vidtaga.

Vid yttrandet var fogad avskrift av en samtidigt från arbetsmarknadsstyrelsen till länsarbetsnämnden avlåten skrivelse, vari uttalades, att styrelsen, med hänsyn till vad som i det förevarande ärendet förekommit, funnit anledning att allvarligt erinra nämnden om vikten av att, i överensstämmelse med gällande föreskrifter för arbetsförmedlingens handhavande av sina uppgifter i fråga om den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen, söka upprätthålla en förtroendefull samverkan med arbetslöshetskassornas lokala redogörare. Styrelsen framhöll därvid, att arbetsförmedlingsorganens respekterande av arbetslöshetskassornas frihet att själva förvalta sina angelägenheter utgjorde en väsentlig förutsättning för att en sådan samverkan skulle kunna uppnås. I skrivelsen uttalades vidare, att nämndens yttrande till JO enligt styrelsens mening borde, med hänsyn till däri avhandlade frågor av principiell betydelse, ha handlagts såsom pleniärende och icke såsom ordförandeärende.

Sedan jag överlämnat handlingarna i ärendet till länsarbetsnämnden med anmodan att efter hörande av Wik avgiva nytt yttrande samt för beaktande vid yttrandets avgivande överlämnat en av De erkända arbetslöshetskassornas samorganisation därefter hit insänd skrift — innefattande bland annat vissa anmärkningar mot nämndens handläggning av det tidigare till mig avgivna remissyttrandet — inkom länsarbetsnämnden med ett i plenum beslutat yttrande, vid vilket fogats av nämnden infortrade yttranden från Wik och inspektören O. Kökeritz, vilken sistnämnde såsom tillförordnad länsarbetsdirektör berett det i samorganisationens skrift berörda remissärendet.

I sitt yttrande framhöll Wik i fråga om åtgärden att begära polisutredning bland annat, att han med hänsyn till de i ärendet från olika håll framkomna skiljaktiga uppgifterna funnit det önskvärt att utredning verkställdes av opartisk myndighet så att ärendet kunde redovisas på ett sätt som icke kunde bestridas. Det i och för sig säregna tillvägagångssättet motiverades för övrigt enligt hans förmenande av arbetslöshetskassans ovanliga handläggning av ärendet. Han hade icke begärt polisförhör med klaganden eller annan person. Huru en polisundersökning skulle bedrivas torde tillkomma polischefen att avgöra. Uttalandet i skrivelsen till Wifstavarfs aktiebolag om vad ärendet principiellt kunde komma att gälla hade endast tillkommit för att motivera framställningen om bistånd från bolagets sida med undersökning i ärendet. I fråga om det i skrivelsen till landsfiskalen gjorda uttalandet rörande Erikssons anställningsförhållanden under understödstiden ville Wik framhålla att — med hänsyn till att vid ungefär samma tidpunkt en annan i trakten boende person tillhörande den ifrågavarande arbetslöshetskassan gått i skogsarbete och samtidigt uppburit understöd — det hade syntts honom lämpligt att, därest vid utredningen i övrigt skulle framkomma att Eriksson haft arbete, detta meddelades länsarbetsnämnden, i vilkens uppgift inginge att bistå arbetslöshetskassorna med kontrollen av att föreskrivna villkor för understöd vore uppfyllda.

Länsarbetsnämnden förklarade sig i sitt yttrande vilja bestämt hävda, att Wiks åtgärd att begära polisutredning — vilken åtgärd icke vidtagits under sken av att nämnden skulle ha att utöva tillsyn över arbetslöshetskassorna utan till fullgörande av det nämnden genom arbetsmarknadsstyrelsens remisskrivelse lämnade uppdraget — icke i och för sig kunde betraktas såsom felaktig eller obefogad. Med anledning av de anmärkningar arbetsmarknadsstyrelsen riktat mot Wiks framställning till landsfiskalen ville nämnden framhålla, att det icke finnes rimlig anledning att av det i skrivelsen till bolaget gjorda uttalandet om vad ärendet principiellt kunde avse draga någon slutsats angående omfattningen av landsfiskalens uppdrag. Icke heller kunde nämnden finna, att skrivelsen till landsfiskalen innefattade begäran om utredning rörande klagandens handläggning av under-

stödsärendet. Beträffande anmärkningen att remissuppdraget utsträckts till att omfatta jämväl frågan om kassamedlemmens anställningsförhållanden under den tid understöd utgått ansåge nämnden att — även om styrelsen icke, i motsats till vad Wik bedömt vara fallet, haft för avsikt att genom utredningen få material för avgörande av frågan huruvida styrelsen skulle gentemot arbetslöshetskassan begagna någon av sina såsom tillsynsmyndighet tillkommande befogenheter — åtgärden icke rimligen kunde läggas Wik till last såsom felaktigt förfarande. Vad slutligen anginge handläggningen inom nämnden av det föregående remissyttrandet till JO hade enligt nämndens mening möjligen varit befogat, att ärendet med hänsyn till dess vikt hänskjutits till avgörande in pleno. Det kunde dock icke läggas Kökeritz såsom tillförordnad länsarbetsdirektör till last att ärendet handlagts av den vid tillfället fungerande ordföranden — vilken numera vore avliden — och ej heller i övrigt kunde erinran riktas mot Kökeritz för dennes befattning med ärendet.

Klaganden inkom därefter med nya påminnelser.

Vid prövning den 25 mars 1954 av kassastyrelsens den 19 januari 1953 fattade beslut fann tillsynsmyndigheten ej tillräckliga skäl till erinran mot beslutet.

I en till arbetsmarknadsstyrelsen avlåten skrivelse anförde tjänstförrättande justitieombudsmannen Bexelius därefter följande.

Enligt 15 § kungl. förordningen den 15 juni 1934 om erkända arbetslöshetskassor må till arbetslös kassamedlem, som avvisat erbjudet lämpligt arbete, understöd icke utgivas för de fyra närmast följande veckorna efter det sådant förhållande inträffat. Anmälan om vägran att antaga av offentlig arbetsförmedling erbjudet lämpligt arbete skall av förmedlingen omedelbart göras till vederbörande erkända arbetslöshetskassa, som därvid har att pröva, huruvida det erbjudna arbetet varit för medlemmen lämpligt. För kassans beslut skall omedelbart kortfattad redogörelse lämnas tillsynsmyndigheten.

I denna egenskap ankommer på arbetsmarknadsstyrelsen enligt arbetslöshetskassaförordningen, bland annat, att övervaka, att arbetslöshetskassa bedriver sin verksamhet i enlighet med förordningens bestämmelser. Föreligger anledning till anmärkning mot kassans verksamhet, äger tillsynsmyndigheten meddela kassan anvisning att vidtaga erforderlig åtgärd eller förändring av verksamheten samt, därest anvisningen ej skulle efterkommas, återkalla kassans antagande till erkänd arbetslöshetskassa eller förklara kassan förlustig rätten till statsbidrag. Ärenden rörande erkända arbets-

löshetskassor skola, enligt den för arbetsmarknadsstyrelsen gällande instruktionen, i styrelsens ställe handhavas av en hos styrelsen inrättad delegation, arbetslöshetsförsäkringsdelegationen, dock med undantag för vissa särskilt angivna frågor, som handläggas av styrelsen i dess ordinarie sammansättning.

Den prövning av frågan om ett visst erbjudet arbetes lämplighet, som arbetsförmedling, arbetslöshetskassa och tillsynsmyndighet således ha att verkställa, skall ske enligt vissa i 15 § arbetslöshetskasseförordningen angivna grunder.

I det med klagomålen avsedda fallet hade tillsynsmyndigheten — sedan kassastyrelsen med hänsyn till de av klaganden lämnade nya upplysningarna funnit skäl att ändra sitt tidigare beslut och tillerkänna Eriksson understöd — att taga ställning till frågan om riktigheten av den sålunda gjorda bedömningen. Såsom ett led i ärendets behandling inom styrelsen överlämnades handlingarna, i likhet med vad som i dylika ärenden ofta är förekommande, till länsarbetsnämnden för yttrande.

Denna remiss innefattade uppenbarligen ett uppdrag åt länsarbetsnämnden att uttala sig angående de nya upplysningar, på vilka kassastyrelsen grundat sitt sista beslut. Dessa upplysningar avsågo vissa objektivt påvisbara förhållanden såsom t. ex. längden av vissa vägar, vägarnas framkomlighet samt beskaffenheten av viss barack. I dessa delar hade således nämnden att verkställa undersökning, innan det begärda yttrandet avgavs.

För införskaffande av erforderligt material i ett visst ärende stå till en länsarbetsnämnds förfogande, förutom den egna personalen, de under nämnden sorterande offentliga arbetsförmedlingarna. Något behov av att för utredningar i ärenden av förevarande slag gå utöver den egna organisationen lärer i allmänhet icke föreligga. I enlighet med den allmänna principen om samverkan myndigheter emellan äga å andra sidan länsarbetsnämnderna — vilket även inskrivits i den för dem gällande instruktionen — att vid behov erhålla det biträde och den handräckning av annan myndighet, som är av beskaffenhet att kunna av vederbörande lämnas. Att hinder i och för sig icke föreligger för en länsarbetsnämnd att för utrönande av faktiska förhållanden av den art, varom nu är fråga, påkalla medverkan av polismyndighet måste anses fullt klart.

Vid detta förhållande och då Wik — i betraktande av att klaganden och kassastyrelsen gjort gällande att de av arbetsförmedlingen lämnade uppgifterna om det erbjudna arbetet voro oriktiga — haft fog för sin uppfattning att utredningen i ärendet, med hänsyn till de föreliggande speciella omständigheterna, borde verkställas av ett utanför arbetsmarknadsmyndigheterna stående organ, finner jag någon anmärkning icke kunna riktas mot Wiks åtgärd att hos polismyndigheten begära utredning i vad

därigenom avsågs att vinna upplysning om de faktiska förhållanden, om vilka motstridiga uppgifter förelågo i ärendet.

Beträffande härefter frågan huruvida Wiks begäran om polisutredning omfattat jämväl klagandens och Erikssons förfaranden i förhållande till kassan har arbetsmarknadsstyrelsen, i samband med att styrelsen funnit Wiks begäran ha haft nämnda innebörd, gjort det principiella uttalandet, att det icke ankomme på styrelsen såsom tillsynsmyndighet, utan på en arbetslöshetskassa själv, att i förekommande fall begära polisutredning i sådana hänseenden.

Den av arbetsmarknadsstyrelsen sålunda uttalade meningen synes grundad på antagandet att styrelsen såsom tillsynsmyndighet icke äger andra möjligheter att ingripa mot arbetslöshetskassa än de som finnas uttryckligen angivna i författning. Detta antagande är dock icke riktigt. Det är enligt min mening uppenbart, att styrelsen — i likhet med varje medborgare i riket — har rätt att påkalla polisutredning rörande brottsligt förfarande. En sådan befogenhet kan — i händelse en kassa på grund av bedräglig uppgift av medlem föranletts att utbetala understöd — vara en nödvändig förutsättning för att styrelsen skall kunna tillvarata kronans ersättningsanspråk i anledning av oriktigt utbetalat statsbidrag. Vidare kunna den offentligrättsliga utformningen av arbetslöshetsförsäkringen och det allmännas intresse av att denna funktionerar tillfredsställande nödvändiggöra begäran om polisutredning från styrelsens sida även i ett fall, där kronan icke lidit någon förlust och där kassaledningen, utan att detta kan läggas denna till last såsom fel, funnit sig böra av humanitära skäl avstå från polisanmälan.

Enligt min mening kan icke heller länsarbetsnämnd — ehuru den icke har att utöva tillsyn över arbetslöshetskassa — fränkännas befogenhet att i anledning av vad den iakttagit i sin verksamhet påkalla polisutredning rörande sådan brottslig gärning som nyss nämnts, därest särskilda skäl föreligga därtill.

Det är emellertid självfallet att begäran om polisutredning rörande brottslig gärning endast får göras, om det finnes grundad anledning misstänka att sådan gärning begåtts. I detta sammanhang är att framhålla, att en lokal redogörare i en arbetslöshetskassa icke är underkastad ämbetsmannaansvar och alltså icke kan ådömas straff för försummelse att iakttaga någon honom instruktionsenligt åliggande förpliktelse i tjänsten, t. ex. underlåtenhet att kontrollera riktigheten av uppgifter som lämnas kassastyrelse.

Vad det förevarande ärendet angår har Wik i sin remisskrivelse till polismyndigheten upptagit frågan huruvida Eriksson varit utan arbete under den tid understöd utgått. Wiks härom i skrivelsen gjorda uttalande måste anses innefatta en begäran om utredning jämväl av denna fråga. Två olika förklaringar till Wiks förfarande härutinnan ha i ärendet lämnats. Dels har

framhållits, att Wik bedömt avsikten med arbetsmarknadsstyrelsens remiss ha varit, att styrelsen skulle få material för prövning av frågan huruvida styrelsen skulle gentemot arbetslöshetskassan begagna någon av sina såsom tillsynsmyndighet tillkommande befogenheter. Dels har åberopats att, därest Eriksson — i likhet med vad uppgivits ha varit fallet med en i samma trakt boende person — tagit arbete under understöd tiden, länsarbetsnämnden borde erhålla kännedom därom för att kunna fullgöra sin allmänna uppgift att bistå arbetslöshetskassan med kontrollen av att föreskrivna villkor för understöd förelågo.

Icke någon av dessa förklaringar kan godtagas. Arbetsmarknadsstyrelsens remiss avsåg yttrande från nämnden i den uppkomna frågan huruvida det erbjudna arbetet med hänsyn till vad som upplysts därom varit för Eriksson lämpligt. Att giva remissen den långt vidare innebörd, som från Wiks sida hävdats, kan icke grundas på remissens ordalydelse. Icke heller kan någon särskild omständighet åberopas till stöd för att tolka remissen på det angivna sättet. Vad den andra förklaringsgrunden angår är visserligen riktigt, att arbetsförmedlingsorganen ålagts skyldighet att till arbetslöshetskassorna rapportera de förhållanden, som böra föranleda särskild prövning av de försäkrades understödsrätt. Huru denna rapporteringsverksamhet är avsedd att fungera finnes närmare behandlat i en av arbetsmarknadsstyrelsen år 1952 utgiven handledning rörande arbetslöshetsförsäkringen och arbetsförmedlingen, varav tydligt framgår, att arbetsförmedlingens roll endast är att inom ramen för vad som iakttagits vid den egna verksamhetens bedrivande biträda arbetslöshetskassan med den på denna ankommande kontrollen att alla vederbörliga villkor för understöd äro uppfyllda. Någon anledning för arbetsförmedlingsorganen att hos annan myndighet begära efterforskningar i hithörande frågor föreligger således icke. I det föreliggande fallet saknades därjämte helt fog för misstanke, att Eriksson icke skulle ha uppfyllt det berörda grundvillkoret för understöd.

I enlighet med det anförda finner jag, att Wik saknat skäl för sin åtgärd att påkalla utredning rörande Erikssons anställningsförhållanden under den tid understöd utgätt.

I ärendet har vidare den meningen hävdats av arbetsmarknadsstyrelsen, att Wiks framställning till polismyndigheten måste anses innefatta begäran om utredning rörande — förutom redan berörda omständigheter — jämväl klagandens och Erikssons förfaranden i ärendet angående arbetsvägran, varvid styrelsen särskilt hänvisat till innehållet i den av Wik till bolaget avlätna skrivelsen, vilken bilagts remissen till polismyndigheten. Från länsarbetsnämndens och Wiks sida har härutinnan gjorts gällande, att remissen till polismyndigheten icke kunde giva anledning till den av styrelsen sålunda gjorda tolkningen, därvid Wik för sin del särskilt framhållit, att han icke begärt förhör med klaganden eller annan person och att det torde

ankomma på vederbörande polischef att avgöra huru en viss undersökning skulle bedrivas.

Någon uttrycklig begäran om utredning av klagandens och Erikssons åtgöranden i ärendet om arbetsvägran har Wik icke framställt i remisskrivelsen till polismyndigheten. Däri framhölls endast, att handlingarna i ärendet överlämnades med hemställan om utredning, varefter olika i saken lämnade uppgifter om faktiska förhållanden framhövdes och frågan om Erikssons anställningsförhållanden berördes. I de handlingar, som sålunda överlämnades till polismyndigheten, ingick Wiks skrivelse till bolaget, vari ärendet betecknades principiellt kunna avse å ena sidan rätten till understöd och å den andra tillskansandet av understöd under bedrägliga uppgifter. Vad sålunda uttalats — vilket enligt Wik tillkom för att motivera hänvändelsen till bolaget — innefattar visserligen i och för sig icke påståendet att brottsligt förfarande skulle ha förekommit i det aktuella fallet. Uttalandet är emellertid enligt min mening opåkallat i sammanhanget och ägnat att vilseleda bolaget. Med hänsyn till detta uttalande och i betraktande av att någon precisering icke givits i fråga om utredningens omfattning låg det nära till hands för polismyndigheten — för den händelse de till grund för understödsbeslutet liggande uppgifterna i något hänseende visat sig icke överensstämma med verkliga förhållandet — att fatta som sin uppgift att i enlighet med gängse rutin anställa förhör med vederbörande uppgiftslämnare. Den polisman, som verkställde utredningen, har också anställt förhör med såväl klaganden som Eriksson rörande de av dem i understödsfrågan lämnade uppgifterna.

Om Wiks avsikt varit, att den hos polismyndigheten begärda utredningen icke skulle omfatta klagandens och Erikssons förfaranden i understödsfrågan, hade följaktligen remisskrivelsen bort avfattas tydligare. Wik har visserligen hävdat, att det ankom på polismyndigheten att själv avgöra, huru undersökningen borde bedrivas, och att således Wik för sin del icke haft att taga närmare ståndpunkt härtill. Detta är emellertid att alldeles missuppfatta hur samverkan mellan myndigheter bör gestaltas. Den utredning, som en myndighet har att verkställa i ett sig anförtrött ärende, skall självfallet endast avse sådana omständigheter, som bedömas vara relevanta för ärendets prövning. Om myndigheten påkallar bistånd från annat håll, skall detta således vara grundat på ett konstaterat utredningsbehov. Till förekommande av att den myndighet, vilkens medverkan begäres, skall sväva i tvivelsmål om vad som från dess sida är att åtgöra i saken, har den remitterande myndigheten att ange i vilka hänseenden den önskar besked. I kungl. cirkuläret den 5 juni 1931 till statens förvaltande myndigheter angående remissers verkställande och besvarande (SFS nr 213/1931) är också särskilt angivet, att yttrande icke får infordras i vidare omfattning än som finnes för ärendets utredning nödigt samt att, då yttrande finnes erfor-

derligt allenast beträffande viss del av ärendet, denna del skall i remissbeslutet uttryckligen angivas. I det föreliggande fallet vidtog Wik den med hänsyn till ärendets art ovanliga åtgärden att begära utredning hos polismyndighet. Då denna myndighet kunde förutsättas sakna närmare kännedom om ur vilka synpunkter ett sådant ärende var att bedöma, förelåg särskild anledning att i remissen noga angiva vad den begärda utredningen skulle avse. I stället för att så förfara har Wik framställt sin begäran om utredning på ett sätt som var ägnat att skapa missförstånd beträffande frågan huruvida utredningen skulle omfatta jämväl Erikssons uppgiftslämnande och klagandens åtgärder såsom redogörare.

Såsom av det härovan anförda framgår har jag funnit Wiks förfarande med remissen till polismyndigheten giva rum för anmärkningar i vissa hänseenden. Arbetsmarknadsstyrelsen har för sin del, med hänsyn till vad i saken förekommit, funnit anledning att allvarligt erinra länsarbetsnämnden om vikten av att söka upprätthålla en förtroendefull samverkan med arbetslöshetskassornas lokala redogörare. Denna erinran grundar sig på uppfattningen, att Wik genom att påkalla polisutredning rörande klagandens och Erikssons förfaranden obehörigen inkräktat på kassans frihet att själv förvalta sina angelägenheter. Även om jag, i enlighet med vad förut anförts, icke kan i allo ansluta mig till styrelsens mening i fråga om vad Wiks begäran om polisutredningen verkligen avsåg, har hans förfarande med remissen likväl givit anledning till de polisförhör med klaganden och Eriksson, vilka kunnat av vederbörande uppfattas såsom kränkande. Härigenom har tvivelsutan Wiks förfarande varit ägnat att rubba förutsättningarna för en förtroendefull samverkan mellan arbetsförmedlingsorgan och arbetslöshetskassa. Det kan emellertid icke påstås, att Wik avsiktligen gått utöver sina befogenheter. Tvärtom är tydligt, att Wik uteslutande handlat i överensstämmelse med vad han ansett ärendets beskaffenhet kräva. På grund härav och med hänsyn jämväl till omständigheterna i övrigt finner jag mig i denna del kunna låta bero vid mina nu gjorda uttalanden.

Den allvarliga erinran, vartill arbetsmarknadsstyrelsen funnit utredningen föranleda, har riktats gentemot länsarbetsnämnden, ehuru dess ledamöter icke kunnat göras ansvariga för Wiks åtgärd, och därigenom i viss mån varit ägnad att rubba allmänhetens förtroende för ledamöterna. Erinringen — vid vars beslutande någon förklaring från Wik eller något i plenum behandlat yttrande från nämnden dock icke förelåg — hade därför enligt min mening bort riktas mot Wik.

Vad slutligen angår den i klagörendet berörda frågan om länsarbetsnämndens handläggning av JO:s första remiss till nämnden finner jag vad härutinnan förekommit icke föranleda annat yttrande från min sida än att detta remissärende — med hänsyn såväl till att ärendet avsåg klagomål mot en befattningshavares förfarande i tjänsten som till den i ärendet föreliggande principiella frågan — rätteligen bort handläggas såsom pleniärende.

**16. Obehörigt avdrag å tjänstemans lön för avlöningsbelopp,
som tidigare för mycket utbetalts och därför anmärkts
till inbetalning av redogörare.**

I en hit inkommen skrift anförde lokföraren N. O. Nilsson i Sunne klagomål däröver att, sedan Nilssons avlöning för varje månad under tiden januari—oktober 1952 beräknats felaktigt, reglering verkstälts genom avdrag av 108 kronor å Nilsson tillkommande avlöning för senare tjänstgöringstid utan att Nilsson medgivit avdraget. Nilsson klagade därjämte över att järnvägsstyrelsen avslagit en av honom gjord ansökan om befrielse från skyldigheten att återbetala omförmälda 108 kronor.

I ett med anledning av klagomålen infordrat yttrande anförde järnvägsstyrelsen i huvudsak följande.

Nilsson hade från och med den 1 februari 1952 omplacerats från 14 maskinsektionen, Ånge, till 19 maskinsektionen, Gällivare. Den 1 november samma år hade han i samband med befordran förflyttats till 6 maskinsektionen, Sunne. Nilsson hade under tiden den 1 februari—den 31 oktober 1952 uppburit omplaceringstraktamente enligt kungl. kungörelsen den 10 januari 1947 nr 18. Den Nilsson tillkommande lönen hade för varje månad under tidsperioden januari—oktober 1952 beräknats felaktigt, och Nilsson hade under sagda tid i lön uppburit tillhoppa 9 144 kronor i stället för rätteligen 9 036 kronor. Sedan Nilsson omplacerats från 19 till 6 maskinsektionen, hade järnvägsstyrelsens revisionskontor den 17 juni 1953 utställt revisionsanmärkning, enligt vilken för mycket utanordnade 108 kronor anmärkts till inbetalning till V distriktets kassa av de för utanordningarna ansvariga. Anmärkningen hade godkänts av maskiningenjören vid 19 maskinsektionen i egenskap av redogörare, och på framställning av denne hade sedermera innehållits 108 kronor av Nilssons lön för juli månad 1953. Genom redogörarens godkännande hade de anmärkta utbetalningarna icke såsom anmärkningsmål kunnat komma under järnvägsstyrelsens prövning. Någon ersättningsskyldighet hade följaktligen icke heller fastställts. — Den 3 augusti 1953 hade till järnvägsstyrelsen inkommit en ansökan från Nilsson om befrielse från återbetalningsskyldighet. Genom beslut den 26 september 1953 hade styrelsen, som funnit att vederbörande icke ägt behörighet att utan Nilssons medgivande avdraga ifrågavarande belopp från honom tillkommande avlöningsförmåner, ansett sig icke kunna medgiva befrielse från återbetalningsskyldighet.

På anmodan av mig avgav därefter maskiningenjören vid 19 maskinsektionen Bertil Thorén, vilken jämte kontorsskrivaren Olof Ohlson var ansvarig för de utanordningar av lön till Nilsson, mot vilka anmärkning framstälts av revisionskontoret, yttrande, däri han anförde: Åtgärden för ut-

tagande av anmärkningsmedlen hade vidtagits av den orsaken, att Nilsson avflyttat från och icke hade någon lön att uppbära vid 19 sektionen. Avlöningskontoret hade därför den 18 juli 1953 anhållit, att statens järnvägars maskiningenjörsexpedition i Kristinehamn — 6 maskinsektionen — skulle innehålla och översända anmärkningsmedlen. Det hade därvid förutsatts, att Nilssons medgivande skulle inhämtas av vederbörande avlöningsförrättare. Beklagligtvis hade förbisetts att i anhållan angiva detta, varför medlen uttagits utan Nilssons hörande. Ärendet hade därför tagit en från början icke avsedd vändning.

Sedan yttrande avgivits jämväl av Ohlson, inkom Nilsson med påminnelser.

Slutligen avgav riksräkenskapsverket utlåtande i ärendet och anförde däri följande.

Riksräkenskapsverket hade icke funnit anledning till erinran mot den till grund för anmärkningen liggande löneuträkningen. Att Nilsson kommit att uppbära avlöning med för högt belopp torde bero på att Kungl. Maj:ts beslut icke kommit vederbörande tillhanda i så god tid, att detsamma kunnat läggas till grund för löneutbetalningen. Det för mycket uppburna beloppet syntes enligt grunderna för 50 § 2 och 4 mom. statens allmänna avlöningsreglemente ha bort avdragas i samband med utbetalningen av omplacerings-traktamentet i november 1952. Då så icke skett, torde vederbörande tjänsteman icke ägt behörighet att utan Nilssons medgivande vidtaga åtgärder för innehållande av det anmärkta beloppet vid senare tidpunkt.

I en till järnvägsstyrelsen avlåten skrivelse anförde jag därefter följande. Såsom järnvägsstyrelsen redan i beslutet den 26 september 1953 uttalat har vederbörande redogörare vid 6 maskinsektionen icke ägt behörighet att på begäran från 19 maskinsektionen utan Nilssons medgivande avdraga ifrågakomma till inbetalning av Thorén och Ohlson anmärkta 108 kronor från Nilsson i juli 1953 tillkommande avlöning. Då emellertid riksräkenskapsverket icke funnit anledning till erinran mot den till grund för revisionskontorets anmärkning liggande löneuträkningen samt alltså måste antagas, att skyldighet i allt fall åvilat Nilsson att till statens järnvägar återgälda ifrågakomma till honom för mycket utbetalda avlöningsbelopp, låter jag bero vid vad i ärendet förevarit och mitt ovan gjorda uttalande.

Om detta mitt beslut, varav avskrift tillställdes Nilsson, skulle vederbörande genom järnvägsstyrelsens försorg underrättas.

17. Fråga om statens hyresråd förfarit felaktigt genom att nedsätta grundhyra för en bostadslägenhet på grund av eftersatt underhåll.

Av handlingarna i ett genom klagomål av advokaten Torsten Ljungquist i Falun härstädes anhängiggjort ärende inhämtas följande.

Fru Anna Stina Lindborg är ägare till fastigheten Bergslagsgatan 5 B i Ludvika. Enligt ett den 31 maj 1947 dagtecknat hyreskontrakt förhyrde Tage Nilsson i Ludvika av Anna Stina Lindborg från och med den 1 juli 1947 till den 30 juni 1948 en lägenhet om två rum och kök samt badrum i fastigheten mot en årlig hyra av 1 300 kronor. Uppsägning av kontraktet skulle ske minst sex månader före den avtalade hyrestidens utgång, och skulle kontraktet i annat fall anses förlängt på ett år för varje gång. Värme och varmvatten skulle tillhandahållas "enligt myndigheternas bestämmelser".

I november 1951 hemställde Nilsson hos hyresnämnden i Ludvika, att nämnden måtte besiktiga den förhyrda lägenheten. Vid hyresnämnden yrkade han, att enär lägenhetens standard försämrats, grundhyran för lägenheten måtte nedsättas.

Sedan två av hyresnämndens ledamöter, fastighetsägare- och hyresgäst-representanterna, besiktigat lägenheten och därvid antecknat, att densamma befunne sig i mindre gott skick, uppgav klaganden såsom ombud för fru Lindborg, att fastigheten uppförts under åren 1938—1939, att hyran för lägenheten hela tiden utgått med samma belopp eller 1 300 kronor för helt år ävensom att lägenheten hade uthyrts i befintligt skick.

På fråga förklarade Nilsson, att lägenhetens bristfälligheter icke i avsevärd grad hindrade lägenhetens nyttjande. Han överlämnade åt hyresnämnden att bestämma om skäligen nedsättning av hyresbeloppet.

Hyresnämnden verkställde därefter besiktning av lägenheten i parternas närvaro. Enligt hyresnämndens protokoll konstaterades därvid framträdande sprickbildningar i taket och sprickor samt talrika kalkblåsor i väggarna. I köket hade målningen på diskbänken till stor del nötts av. Lägenheten hade med hänsyn till sitt vanvårdade skick tett sig otrivsamt. Vidare antecknades, att lägenheten innehöll 58 m² samt att hyran för lägenheten i nöjaktigt skick vore helt i nivå med de hyror, som utginge för jämförbara fastigheter, uppförda vid samma tid.

Hyresnämnden meddelade den 21 januari 1952 följande beslut: Det skick, i vilket lägenheten befunne sig, måste för hyresgästen medföra väsentlig vantrevnad. Med hänsyn härtill funne nämnden, att hyran i avsevärd mån överstege hyrorna den 1 januari 1942 för jämförbara lägenheter, och nedsatte därför, med stöd av 3 § andra stycket lagen den 19 juni 1942 om hyresreglering m. m., grundhyran till 1 100 kronor för år inklusive bränslekostnader enligt 1939 års priser. För ökade bränslekostnader finge ersätt-

ning uttagas jämlikt skälig bränsleklausul. Därutöver finge avtal träffas om den hyreshöjning, som medgivits med stöd av 5 § hyresregleringslagen. Hyresnämndens beslut skulle tillämpas från den 1 januari 1952.

En ledamot i hyresnämnden, fastighetsägarnas representant, lät till protokollet anteckna sin reservation och förklarade, att han visserligen ansåge lägenheten vara i mindre gott stånd men att förhållandena på hyresmarknaden omöjliggjorde för hyresvärden att hålla lägenheten i nöjaktigt skick; fastigheten kunde icke anses vara ekonomiskt bärkraftig.

Mot hyresnämndens beslut anförde fru Lindborg besvär hos statens hyresråd under anförande, bland annat, att beslutet uppenbart icke kunde vara lagligen grundat och därför ovillkorligen måste undanröjas.

I ett till hyresrådet med anledning av besvären avgivet yttrande anförde hyresnämnden: Lägenhetens skick vore sådant, att det underlåtna underhållet medfört en standardsänkning. Nämnden vore väl medveten om att nämnden icke genom hyresregleringar ägde utöva påtryckning på hyresvärden för att denne skulle verkställa nödiga reparationer, men då underhållsskyldigheten så grovt åsidosatts som i förevarande fall, kunde man rimligtvis icke anse, att lägenheten borde betinga samma hyra som eljest jämförbara lägenheter.

Genom utslag den 26 juni 1952 fann hyresrådet ej skäl att göra ändring i hyresnämndens beslut. Hyresrådet förklarade därjämte, att den nedsatta grundhyran gällde för lägenheten i dess dåvarande skick samt att det skulle vara hyresvärden obetaget att, då lägenheten satts i fullgott skick, hos hyresnämnden göra ansökan om grundhyrans höjning.

I avgörandet av detta hyresmål deltog hyresrådets vice ordförande, dåvarande revisionssekreteraren, numera borgmästaren Carl Svennegård, ledamoten förbundsordföranden Leonard Fredricsson (representant för hyresgästintressena) samt suppleanterna revisionssekreteraren Gunnar Ekedahl, hovrättsrådet Sven Svensson och direktören Claës Breitholtz (representant för fastighetsägarintressena). Om det beslut, som innefattades i ovannämnda utslag, voro de fyra förstnämnda ledamöterna ense. Breitholtz var av skiljaktig mening och fann skäligt att med ändring av hyresnämndens beslut lämna Nilssons ansökan utan bifall. Föredraganden, hovrättsrådet Curt Carlon, instämde med Breitholtz.

I en den 25 september 1952 hit inkommen skrift anhöll klaganden om utredning i anledning av hyresrådets utslag och anförde därvid följande.

Stadgandet i 3 § andra stycket hyresregleringslagen måste anses klart och tydligt utsäga, att nedsättning av grundhyra endast kunde ske, därest en lägenhet den 1 januari 1942 betingade en hyra, som i avsevärd mån översteg hyran för därmed jämförliga lägenheter. Däremot kunde med stöd av lagrummet sänkning av grundhyra på grund av sedermera inträffad standardförsämring av en lägenhet icke komma till stånd. Klart belägg

härför hade klaganden ansett sig finna dels i statsrådet H. Zetterbergs och regeringsrådet E. Hedfeldts kommentar till hyresregleringslagen, 1951 års upplaga (s. 59), dels ock uti andra lagutskottets utlåtande vid 1944 års riksdag i samband med utskottets behandling av proposition om förlängning av hyresregleringslagen. Då hade väckts några motioner om ändring av just detta lagrum, så att det skulle bli möjligt att sänka en grundhyra av den anledningen, bland andra, att lägenhet genom exempelvis försummat underhåll undergått en försämring. Lagutskottet hade klart sagt ifrån, att ärenden av det slag motionärerna tänkt sig hörde hemma under allmän domstols prövning och därför icke borde kunna dragas inför hyresnämnd, varefter motionerna avslagits av riksdagen. Vad som skett i förevarande fall vore, att hyresnämnden och hyresrådet under åberopande av förenämnda lagrum nedsatt en grundhyra, enär lägenhetens skick numera icke vore fullgott på grund av försummat underhåll, eller just vad som enligt lagutskottet icke finge ske annat än vid allmän domstol. Fastigheten vore ostridigt färdigställd under år 1939. Den 1 januari 1942 borde lägenheten under alla omständigheter ha varit i ett fullt godtagbart skick. Det hade i varje fall icke förebragts någon som helst utredning om, i vilket skick lägenheten befunnit sig nämnda dag. Hyresnämnden hade antecknat, att "hyran för lägenheten i nöjaktigt skick är helt i nivå med de hyror, som utgå för jämförbara lägenheter i fastigheter uppförda vid denna tid". Därav ansåge klaganden, att man e contrario kunde draga den slutsatsen att under alla omständigheter grundhyran för lägenheten den 1 januari 1942 icke i så avsevärd mån överstigit hyran för därmed jämförliga lägenheter, att redan på grund därav sänkning av grundhyran nu vore motiverad. Av hyresnämndens och hyresrådets beslut framginge, att till grund för sänkningen av grundhyran lagts den omständigheten att lägenheten efter dess färdigställande undergått en standardsänkning genom försummat underhåll. Eftersom den utredning därom som förebragts avsåge förhållandena vid tiden för sakens behandling i hyresnämnden, kunde alltså till grund för bedömandet icke ha legat en påstådd standardsänkning per den 1 januari 1942. Skulle klagandens uppfattning om den enda möjliga tolkningen och tillämpningen av det angivna lagrummet vara riktig, hade här begåtts ett uppenbart fel på ett synnerligen väsentligt område av hyresrätten. De därför skyldiga borde då icke kunna undgå att ställas till svars därför, varjämte åtgärder borde vidtagas för att förhindra ett upprepanande av vad som skett. Den skada, som i detta fall drabbat den enskilde fastighetsägaren, borde även ersättas.

Sedan jag anmodat hyresrådet att avgiva yttrande över klagomålen, anförde den avdelning inom rådet, som handlagt målet, i ett den 4 november 1952 avgivet yttrande följande.

Reglerna om hyreskontroll toge sikte endast på det vederlag hyresgästen hade att erlagga. Grundhyran vore ett maximipris på lägenheten. Det angäves icke uttryckligen i lagen vad detta pris skulle utgöra betalning för. Det vore emellertid självklart, att en grundhyra, som motsvarade det pris lägenheten betingat den 1 januari 1942, utgjorde vederlag för de hyresförmåner som hyresgästen vore tillförsäkrad enligt det då gällande avtalet. Liksom hyran icke finge höjas utöver grundhyran, finge hyresvärden icke minska hyresgästens förmåner utan motsvarande sänkning av grundhyran. Detta framstode klarast, om någon del av lägenheten frånges hyresgästen. Om ett vindskontor, som tillhört lägenheten den 1 januari 1942, därefter toges undan, skulle grundhyran jämkas. Detta gällde oberoende av, huruvida minskningen av lägenheten skedde tvångsvis eller genom överenskommelse mellan parterna. Av praktiska skäl kunde det vara försvarligt, att oväsentliga ändringar icke medförde jämkning av grundhyran. Det nyss sagda hade sin motsvarighet i fråga om lägenhetens utrustning. Grundhyran för en lägenhet inrymde exempelvis förmånen av kylskåp. I hyresrådets praxis hade det förekommit, att talan väckts om sänkning av grundhyran på grund av att kylskåp icke längre funnits eller icke längre varit funktionsdugligt. Grundhyran måste då nedsättas så mycket, som svarade mot minskningen av hyresgästens förmåner. Det kunde också vara fråga om minskningar av förmåner, som icke alls toge sig uttryck i förändringar i själva lägenheten. Då varmvattensserveringen begränsades eller förmånen av fri trappstädning borttoges, skulle givetvis en motsvarande nedsättning av grundhyran ske. Det hade likaledes ansetts självklart, att införandet av en sådan förmån skulle medföra höjning av grundhyran. Det undantaget borde emellertid göras, att tillfälliga ändringar av hyresförmåner icke medförde jämkningar av grundhyran. — Rätten att erhålla normalt, löpande underhåll av lägenheten utgjorde en viktig hyresförmån för hyresgästen. Grundhyran utgjorde vederlag jämväl för denna förmån. Om underhållsskyldigheten överfördes på hyresgästen, hade detta ungefär samma effekt som en hyreshöjning. Detta framstode kanske klarast om utgångsläget vore det motsatta. Om således underhållsskyldigheten legat å hyresgästen den 1 januari 1942 och hyran varit bestämd med hänsyn därtill samt parterna sedan avtalat, att underhållsskyldigheten skulle överföras på fastighetsägaren, hade detta regelmässigt utgjort ett skäl att höja grundhyran. På motsvarande sätt skulle underhållsskyldighetens överflyttande på hyresgästen utgöra skäl till sänkning av grundhyran. Vad nu sagts om överflyttning av underhållsskyldigheten hade avseende å en överflyttning, som skedde genom avtal. Då fastighetsägaren undandrog sig sin underhållsskyldighet genom en faktisk underlåtenhet att reparera lägenheten, vore frågan om grundhyrans storlek kanske icke lika klar. I princip vore dock läget detsamma. Hyresgästen ginge förlustig en hyresförmån, för vilken vederlag vore inräknat i grundhyran. Man måste därför även för

detta fall vidhålla den riktiga principståndpunkten att maximipriset skulle sänkas, då hyresvärden genom sina åtgärder minskade värdet av lägenheten.

I diskussionen om grundhyrans storlek — anfördes vidare i yttrandet — hade blandats in frågan om hyresgästens rätt att kräva nedsättning av hyran på grund av fel eller brist i lägenheten. Dessa båda frågor vore icke helt sammanfallande. Hyreskontrollen tjänade ett samhällsintresse. Grundhyrorna skulle respekteras oberoende därav, att den enskilde hyresgästen vore beredd att betala överpris. Hyresgästen kunde i stort sett icke förfoga över maximiprissättningen. Hans möjlighet att kräva nedsättning i den avtalade hyran vore däremot helt beroende av de civilrättsliga lagreglerna. Hade han genom ett lagligen gällande avtal godtagit en lägenhet i förfallet skick men förbundet sig att ändå betala den för lägenheten gällande grundhyran, torde hans möjligheter att ernå rättelse med hjälp av hyreslagen vara små. Ett exempel kunde belysa situationen klarare. En lägenhet, som den 1 januari 1942 var försedd med kylskåp, hade då betingat en hyra av 1 000 kronor. Den 1 juli 1942 toges kylskåpet bort, men en ny hyresgäst förhyrde ändå lägenheten i befintligt skick mot en avtalad hyra av 1 000 kronor. Lägenheten bytte innehavare flera gånger och hyran avtalades varje gång till 1 000 kronor, varvid hyresgästerna vore fullt medvetna om att kylskåp saknades. År 1952 gjorde hyresgästen ansökan om nedsättning av grundhyran med 40 kronor på grund av kylskåpets borttagande. Denna ansökan bifölles av hyresnämnden, och därmed bereddes hyresgästen det rättsskydd, vartill han vore berättigad. Det vore däremot tveksamt, om en talan vid allmän domstol om nedsättning av den avtalade hyran kunde vinna bifall. — Den riktiga kompetensfördelningen mellan de allmänna domstolarna samt hyresregleringsmyndigheterna syntes vara, att tillfälliga minskningar av hyresförmånerna endast kunde föranleda sänkning av den avtalade hyran, medan bestående minskningar av förmånerna jämväl föranledde nedsättning av grundhyran. De variationer i lägenhetens aktuella underhållsskick, som berodde på att underhållsreparationer normalt skedde med ganska långa tidsintervaller, skulle givetvis icke påverka vare sig den avtalade hyran eller grundhyran. I hyresrådets rättstillämpning hade de här angivna grundsatserna kommit till uttryck. Hyresrådet hade i maj 1945 utgivit en handbok för hyresnämnderna. Avsikten därmed hade varit att ge hyresnämnderna erforderlig vägledning i sådana hänseenden, där lagen icke lämnade direkt besked. I denna handbok berördes bland annat frågan, hur reparationerna inverkar på frågan om ändring av grundhyran. Hyresrådet framhölle i handboken (s. 99), att om en lägenhet icke bleve tillräckligt underhållen på många år, så att den rent av måste betecknas som förfallen, detta kunde innebära en standardsänkning; lägenheten sjönke ned i lägre klass på hyresmarknaden och skulle under normala förhållanden bli uthyrd till ett lägre belopp än den skulle

betinga, om den vore i gott skick; om grundhyran för en viss lägenhet uppginge till vad en lägenhet av detta slag borde betinga i normalt skick, men den ifrågavarande lägenheten på detta sätt hade sjunkit ned i lägre klass genom att ej underhållas, kunde detta vara anledning att sänka grundhyran. — Det vore uppenbart, att här avsåges en standardsänkning som inträtt efter den 1 januari 1942. Därför vore det helt felaktigt att utgå från att hyresnämnderna vid bedömningen av dessa grundhyresmål endast skulle taga hänsyn till förhållandena vid 1942 års ingång. Den grundsats, åt vilken hyresrådet givit uttryck i handboken, hade närmare preciserats i ett utslag den 6 maj 1946. Hyresrådet hade däri uttalat, att compensation för en endast tillfällig minskning i hyresförmåner icke borde föranleda ändring av grundhyran. Målet hade icke gällt försummat underhåll utan minskning av en annan hyresförmån. Utslaget hade emellertid ansetts vara av principiell betydelse, och det hade intagits i hyresrådets minnesbok just för att fästa uppmärksamheten på regeln att en *tillfällig* minskning i hyresförmåner icke skulle föranleda ändring av grundhyran. Detta utslag gäve alltså stöd åt grundsatsen att en *bestående* minskning i hyresförmåner borde föranleda sänkning av grundhyran. I hyresrådets minnesbok hade sedermera intagits ett utslag, som visade en direkt tillämpning av grundsatsen i handboken. En hyresnämnd hade nedsatt en grundhyra från 540 kronor till 480 kronor. Motiveringen därför hade varit, att lägenheten på grund av eftersatta reparationer var i sådant skick att hyran med hänsyn därtill var avsevärt högre än hyresläget för jämförliga lägenheter den 1 januari 1942. Hyresnämnden hade angivit, att grundhyran åter skulle vara 540 kronor, sedan vissa angivna reparationer blivit verkställda. Hyresrådet hade i utslag den 25 februari 1949 ej funnit skäl att göra ändring i hyresnämndens beslut. Hyresrådet hade alltså under många år hållit en klar och konsekvent linje; grundhyran kunde nedsättas, då en lägenhet på grund av försummat underhåll undergått en verklig standardsänkning.

Slutligen anfördes i yttrandet: I det aktuella fallet gällde det en lägenhet, som otvivelaktigt undergått en verklig standardsänkning. Efter besiktning av lägenheten den 1 april 1952 hade stadsarkitekten i Ludvika anført bland annat: Fastigheten hade färdigställts år 1939; enligt uppgift hade lägenheten icke undergått någon reparation eller normalt underhåll; på grund därav vore den mycket nedsliten och företedde skavanker, som gjorde den mycket otrivsam och delvis även ohygienisk. Stadsarkitekten hade därför ansett, att lägenheten icke svarade mot en rimlig standard men att den utan större kostnad med lämpliga åtgärder kunde bringas i ett fullt tidsenligt, hygieniskt och trivsamt skick. — Hyresnämnden som jämväl besiktigat lägenheten hade antecknat, att lägenhetens skick vore sådant att det underlåtna underhållet medfört en standardsänkning. Redan i sin besvärsskrift till hyresrådet hade klaganden framfört de synpunkter, som föranlett hänvändelsen till JO. Dessa hade alltså varit kända då målet avgjordes. Av

besvärsskriften framginge en omständighet som icke vore utan betydelse, nämligen att fastighetsägaren icke visat någon vilja att utföra de underhållsarbeten, som erfordrats för att försätta lägenheten i normalt skick. Fastighetsägaren hade förklarat: "Vill icke hyresgästen finna sig i lägenhetens nuvarande skick har han endera att flytta eller att försöka vinna rättelse genom talan vid domstol." Därest en hyresvärd bestämt vägrade att underhålla en nedsliten lägenhet och således undandrog hyresgästen en hyresförmån, för vilken vederlag vore inräknat i grundhyran, utgjorde detta ett starkt skäl för att hyresnämnden borde ingripa. Det vore nämligen då anledning att antaga, att den föreliggande standardsänkningen icke skulle bli av övergående art. Genom en skälig nedjustering av grundhyran kunde de hyresreglerande myndigheterna bereda rättsskydd åt hyresgäster, vilka icke kunde eller ville ådraga sig de kostnader och det arbete, som en process vid allmän domstol innebure. Hyresrådets utslag den 26 juni 1952 stode i full överensstämmelse med en mångårig rättstillämpning inom de hyresreglerande myndigheterna. Denna rättstillämpning vore ägnad att bereda rättsskydd åt hyresgäster, som vore i behov därav, och tjänade de syften lagstiftningen vore avsedd att tillgodose. Hyresrådets ståndpunkt borde därför respekteras och vidhållas. Vid tillämpningen borde den begränsningen iakttagas, att grundhyran sänktes endast då det föreläge en klar standardsänkning, vilken icke vore av övergående natur. Såvitt hyresrådet hade sig bekant, hade hyresnämnderna iakttagit denna begränsning. Det vore givet, att hyreskontrollen medfört återhållsamhet från fastighetsägarnas sida i fråga om inre reparationer. Denna allmänna strävan att begränsa reparationskostnaderna vore icke av intresse i detta sammanhang. Fråga om sänkning av grundhyra kunde uppstå endast i de fall, då en lägenhet i underhållsskick klart understeg den standard man i dagens läge skäligen kunde fordra. Efter denna regel hade hyresrådet handlat.

Vid yttrandet voro fogade reservation av Breitholtz och särskilt yttrande av Carlon.

Breitholtz anförde: Enligt 3 § andra stycket hyresregleringslagen finge *höjning* av grundhyra ske, därest hyran för viss lägenhet den 1 januari 1942 var avsevärt lägre än hyran för jämförliga lägenheter, om lägenhetens värde avsevärt ökat genom ombyggnads- och ändringsarbeten eller om annat skäl av därmed jämförlig betydelse kunde anses föreligga, medan däremot *sänkning* av grundhyra finge ske i fall, då hyran för viss lägenhet i avsevärd mån överstege den hyra jämförliga lägenheter betingat den 1 januari 1942. Ordalydelsen i lagtexten gäve således ett klart uttryck för den uppfattningen att lagstiftaren avsett att högst avsevärt begränsa de fall, då sänkning kunde och borde ifrågakomma i förhållande till höjningsfallen. Detta framginge också av förarbetena till lagen och vore en naturlig följd av att man genom lagen avsett att genomföra ett prisstopp på hyrorna vid ifrågavarande tillfälle. När man inom hyresrådet såsom majoriteten

anfört i vissa fall nedsatt en grundhyra till följd av en bestående minskning av hyresförmånerna, hade detta — enligt Breitholtz' uppfattning — sin grund i att man i dessa fall hade att fastställa grundhyra för "annan lägenhet" än den för vilken den tidigare grundhyran beräknats, exempelvis sådana fall då en lägenhet 1942 uthyrts med förmån av varmvatten året runt, men där hyresvärden nu ville begränsa denna varmvattentilldelning till att avse endast en del av året, eller då ett visst utrymme stadigvarande fräntoges lägenheten. Därmed syntes man också kunna jämställa de undantagsfall, då en lägenhet respektive fastighet till den grad förslummats eller förfallit, att densamma numera måste betraktas såsom "annan lägenhet", för vilken man hade att fastställa ny grundhyra. Däremot kunde det icke anses rimligt att, såsom hyresrådets majoritet givit uttryck för, tillämpa denna praxis i fråga om bristande reparation eller underhåll av lägenhet. Rättsförhållandet rörande lägenhetens skick under hyrestiden reglerades genom särskilda bestämmelser, meddelade i 3 kap. nyttjanderättslagen, och det syntes icke ha varit lagstiftarens avsikt att genom hyresregleringslagen införa något slag av valrätt för hyresgästen mellan att i dessa fall vända sig till domstol eller till de hyresreglerande myndigheterna. Vad anginge det nu aktuella fallet kunde Breitholtz icke finna styrkt, att någon sådan standardsänkning av lägenheten förekommit, som kunnat ge stöd för uppfattningen att det här skulle vara fråga om någon "annan lägenhet" än den, för vilken grundhyran beräknats. Mot detta talade också det förhållandet att fastigheten var nyuppförd 1939. Breitholtz kunde således icke finna annat än att den uppfattning, åt vilken hyresrådets majoritet här hade givit uttryck, stode i klar strid mot hyresregleringslagen.

Carlson anförde: På sätt i majoritetens yttrande närmare utvecklats syntes den riktiga kompetensfördelningen mellan de allmänna domstolarna och hyresregleringsmyndigheterna vara, att tillfälliga minskningar av hyresförmånerna endast kunde föranleda sänkning av den avtalade hyran, medan bestående minskningar av förmånerna jämväl föranledde nedsättning av grundhyran. Denna grundsats hade, som av majoriteten framhållits, antagits i hyresrådets rättstillämpning. För att grundhyran skulle kunna nedsättas på grund av försummat underhåll torde emellertid fordras, att lägenhetens underhåll så försummats, att lägenheten vore att hänföra till en lägre standardklass än tidigare. Vid avgörandet av frågan därom borde skäligen, då många svårbedömbara faktorer inverkade, återhållsamhet iakttagas, så att sänkning företoges endast i sådana fall som syntes klara och otvetydiga. Enligt Carlsons mening föreläge icke erforderlig klarhet och otvetydighet i förevarande fall, varför sänkning här icke bort ske.

Sedan jag anhållit, att ordföranden i hyresrådet f. d. lagmannen Gustaf Lindstedt måtte inhämta yttrande från de av hyresrådets ledamöter, som i allmänhet plägade delta i rådets avgöranden, samt till mig inkomma

därmed ävensom med eget utlåtande, inkom Lindstedt den 22 augusti 1953 med utlåtande och överlämnade därjämte yttranden av ledamoten revisionssekreteraren Erik Alexanderson och suppleanterna häradshövdingen Nils Grafström, hovrättsrådet Torkel Nordström, hovrättsassessorn Hans Fredrik Ringdén och hovrättsrådet Gunnar Fredrikson, samtliga suppleanter för ordföranden, ledamöterna Fredricsson och advokaten Gösta Järtelius samt suppleanterna redaktören Erik Lindström, ombudsmannen Gustaf Larsson, ombudsmannen Lennart Geijer, redaktören Sven Jerstedt och ombudsmannen Gustaf Göransson, de sju sistnämnda representanter för hyresgästintressena, samt suppleanterna för ledamöter utan intresse-representation hovrättsrådet Sven David Sanne, byråchefen Harry Bernhard, hovrättsrådet Sven Nordell och hovrättsassessorn Gunnar von Sydow.

I gemensamt yttrande anförde de nämnda hyresgästrepresentanterna, att de utan att ingå på bedömandet i det aktuella fallet gäve sin fulla anslutning till de principiella synpunkter, som anförts i hyresrådets ovanberörda yttrande till JO.

Alexanderson, Grafström, Nordström och Nordell anförde: Ett beslut om sänkning av en grundhyra på grund av ändringar i lägenhetens skick eller värde, som inträffat efter den 1 januari 1942, kunde uppenbarligen icke grundas på ordalagen i 3 § hyresregleringslagen, vilken ju uttryckligen talade om sänkning av grundhyra endast på grund av omständigheter, som förelegat den 1 januari 1942. Emellertid hade det blivit nödvändigt att vid hyresregleringslagens tillämpning i vissa avseenden ur grunderna för lagstiftningen härleda vissa nya regler, som icke framginge av lagtexten. Bland annat gällde detta i fråga om grundhyrans förhållande till hyresvillkoren. Fastän denna fråga, bortsett från villkor som berörde lägenhetens uppvärmning, icke reglerats i lagen, hade det ansetts ligga i sakens natur, att legal grundhyra, d. v. s. den hyra en lägenhet betingade den 1 januari 1942, avsåge förhyrning på de hyresvillkor som gällde vid nämnda tidpunkt. Då man icke ansett sig kunna ur lagen härleda ett förbud mot uthyrning på villkor som vore mindre förmånliga för hyresgästen, hade det ansetts ofrånkomligt att för fall av dylik uthyrning fastställa ny grundhyra. I enlighet därmed hade det sedan länge varit fast praxis, att grundhyran jämkades med hänsyn till sådana variationer i hyresvillkoren som med eller utan fri trappstädning, med eller utan underhållsskyldighet, med eller utan skyldighet att utföra visst arbete, t. ex. gårdsrenhållning eller eldning. Ur samma synpunkt syntes man även ha betraktat vissa fall av ändring i lägenhetens användning, t. ex. från bostad till läkarpraktik respektive affärslokal eller vice versa. Dessa fall torde icke ha betraktats som en tillämpning av reglerna i 3 § om höjning eller sänkning av grundhyra utan som en fråga om fastställelse av ny grundhyra med hänsyn till ändrade villkor. Även i fråga om ändringar i lägenhetens skick eller värde hade hyresrådet ansett sig berättigat att ur lagstiftningens grunder härleda

en möjlighet att under vissa särskilda förhållanden sänka grundhyra på grund av omständigheter, som inträffat efter den 1 januari 1942. Därvid hade särskilt beaktats, att man vid lagens tillkomst räknat med att den skulle komma att gälla allenast en kort tid. Dess giltighetstid hade från början varit endast något mer än ett år men hade sedermera förlängts undan för undan. Mot bakgrunden därav tedde det sig naturligt, att i lagen icke intagits någon regel om sänkning av grundhyra på grund av försämring av lägenhet. Det torde nämligen vara mycket ovanligt, att dylik försämring inträffade så att säga i ett slag, och när det gällde gradvis fortgående försämring, krävdes avsevärd tid för att den skulle bli av sådan omfattning, att den kunde anses motsvara de förutsättningar som uppställts för höjning av grundhyra. Sedan lagen gällt under avsevärd tid, hade emellertid dylika fall aktualiserats, samtidigt som kraven på en såvitt möjligt rättvis och rimlig tillämpning av lagen fått en starkare tyngd. Hyresrådet hade då ansett sig kunna ur lagens grunder härleda en möjlighet att sänka grundhyra, då en lägenhet efter den 1 januari 1942 försämrats på sådant sätt, att en förändring i motsatt riktning skulle ha kunnat motivera en höjning av grundhyran. Det skulle te sig föga rimligt, att om en grundhyra höjts på grund av förbättringsarbete, t. ex. installation av kylskåp, men detta åter borttagits eller försatts ur funktion, grundhyran icke skulle kunna åter sänkas till den ursprungliga nivån. Detsamma borde då gälla, om en lägenhet ginge förlustig en förmån av motsvarande slag, som tillkommit lägenheten den 1 januari 1942. Vad beträffade inverkan av reparationer i egentlig mening kunde framhållas, att enligt lagens förarbeten sådana reparationer, som inginge i ett normalt underhåll av lägenheten, icke skulle föranleda höjning av grundhyran. Givetvis borde då icke heller försummat underhåll av motsvarande omfattning föranleda en sänkning av grundhyran. Däremot hade hyresrådet i sin praxis ansett, att det funnes fall då arbeten, som i och för sig hade reparationskaraktär, vore av sådan omfattning att lägenheten därigenom blivit försatt i helt annan standardklass än tidigare, och i så fall medgivit höjning av grundhyran. Skulle en försämring av motsvarande grad ha inträffat genom vanvård eller försummat underhåll, syntes en tillämpning av ovannämnda grunder böra föranleda sänkning av grundhyran. Detta måste anses stå i god överensstämmelse med hyresregleringslagens anda. Såsom framhållits i hyresrådets yttrande till JO kunde det skydd, som nyttjanderättslagen i detta hänseende beredde hyresgästen, icke anses till fyllest.

Liknande synpunkter framfördes jämväl av Ringdén, Sanne, Fredrikson och von Sydow.

Sälunda anförde Ringdén bland annat: I regel kunde eftersatt underhåll icke medföra en sänkning av grundhyran, lika litet som utförda reparationsarbeten kunde medföra höjning av densamma. De hyresreglerande myndigheterna kunde därför icke momentant sänka grundhyran för en lägenhet

på grund av uteblivna reparationer tills dessa blivit utförda. Ett sådant förfarande skulle givetvis kunna vara ett effektivt medel för att förmå hyresvärdarna att fullgöra sin underhållsskyldighet, men hyresregleringslagen lämnade icke möjlighet därtill. Då brist föreläge i lägenheten eller hinder uppkomme för hyresrättens utövning, kunde däremot — om det vore fråga om förhållanden av övergående natur — nedsättning av den avtalade hyran ske enligt bestämmelserna i 3 kap. nyttjanderättslagen. Hyresrådet hade även i praxis givit uttryck åt den ståndpunkten att en endast tillfällig minskning i hyresförmåner icke skulle föranleda ändring i gällande grundhyra. Det kunde emellertid i undantagsfall förekomma, att en lägenhet på grund av uteblivet underhåll under en följd av år fått en väsentligt lägre standard än vad den hade den 1 januari 1942. Ringdén vore väl medveten om svårigheten att draga en klar gräns mellan de fall, då en verklig standardsänkning ägt rum, och de fall då visserligen underhållet försumrats men dock icke i sådan grad att lägenheten kunde anses tillhöra en lägre värdeklass än tidigare. Här måste ske en prövning i varje särskilt fall. Hade på grund av eftersatta reparationer inträtt en standardsänkning av sådan valör, att lägenheten sedan den 1 januari 1942 förändrat karaktär, d. v. s. kommit i en annan värdeklass och fördenskull icke kunde sägas vara identisk med den lägenhet, som fanns vid nämnda tidpunkt, borde ny grundhyra fastställas till det belopp, som med lägenheten i dess försämrade skick jämförliga lägenheter betingat den 1 januari 1942. Hyresnämnderna och hyresrådet hade emellertid, då dylik standardsänkning inträffat, sänkt den för lägenheten gällande grundhyran. Med hänsyn till ordalagen i 3 § hyresregleringslagen kunde det ifrågasättas, om dylik sänkning av grundhyra stode i full överensstämmelse med lagen. Spörsmålet kunde måhända anses mindre betydelsefullt, då resultatet bleve detsamma vare sig man fastställde en ny grundhyra för lägenheten i dess nya skick eller sänkte den gällande grundhyran. Även om Ringdén rent principiellt ansåge att ny grundhyra borde fastställas, syntes dock starka skäl tala för hyresrådets praxis i förevarande hänseende. Lagstiftaren torde vid lagens tillkomst ha saknat anledning räkna med standardsänkning såsom ett skäl för grundhyressänkning. Situationen vore dock en annan elva år efter lagstiftningens tillkomst, och ju längre tiden ginge desto flera fall av verklig standardsänkning komme att uppstå. Det skulle emellertid uppenbart strida mot hyresregleringslagens anda och mening, om de hyresreglerande myndigheterna tillämpade lagen så, att oförändrad grundhyra finge utgå även vid konstaterad standardsänkning. En sådan lagtillämpning, som skulle komma att medföra en icke tillåten hyreshöjning, måste te sig synnerligen stötande för hyresgästerna. Det vore för Ringdén med hänsyn därtill av sekundär betydelse, om man ansåge att en ny grundhyra skulle fastställas i dessa fall eller om den gällande grundhyran skulle sänkas.

Sanne framhöll, att bestämmelserna i 3 kap. nyttjanderättslagen endast

avsåge det aktuella civilrättsliga förhållandet mellan hyresgästen och hyresvärden och därför icke lämnade hyresgästerna det vidare rättsskydd med mera allmängiltig verkan, som vore avsett med hyresregleringslagens stadganden om maximipris.

Fredrikson yttrade bland annat: Hyran för en lägenhet torde vara att beteckna såsom vederlaget för samtliga de hyresförmåner, som hyresgästen vore tillförsäkrad i hyresförhållandet. Uttrycket "lägenheten" skulle sålunda kunna anses liktydigt med "summan av hyresförmånerna". Hade lägenheten varit uthyrd den 1 januari 1942, utgjorde följaktligen den då utgående hyran — grundhyran — vederlag för alla de hyresförmåner, som då tillkommit hyresgästen. Bortföle någon av dessa förmåner, hade därmed begreppet "lägenheten" i någon mån förändrats. Detta förefölle i sin tur böra medföra, att den hyra som utgått den 1 januari 1942 icke kunde gälla såsom grundhyra även för den ändrade lägenheten. Denna borde i stället anses såsom ej uthyrd den 1 januari 1942, och grundhyra för densamma skulle alltså jämlikt 3 § första stycket hyresregleringslagen fastställas efter hyresläget vid nämnda tid för jämförliga lägenheter. Det oftast förekommande fallet torde då vara, att den gamla hyran överensstämde med allmänna hyresläget för lägenheter med den ifrågavarande förmånen eller att i varje fall omständigheter saknades, som talade i annan riktning. Vid bedömandet därav borde givetvis beaktas den ej sällan rådande vanskligheten, när det gällde att avgöra allmänna hyresläget. Den mest praktiska regeln syntes då vara, att värdet av den bortfallna förmånen uppskattades till skäligt belopp och att den nya grundhyran bestämdes genom att detta belopp droges från den ursprungliga grundhyran. En sådan hyressänkning kunde företagas, även om den nya hyran icke bleve "avsevärt" lägre än den gamla. Stundom förekomme det emellertid, att den gamla hyran låge över eller under allmänna hyresläget — låt vara att skillnaden kanske ej vore avsevärd. Vid bestämmandet av den nya grundhyran borde då även en sådan omständighet beaktas. Skulle efter den 1 januari 1942 avtal träffas mellan hyresparterna om att underhållsskyldigheten skulle överflyttas från hyresvärden till hyresgästen, förefölle det klart, att en ny, med beaktande av denna minskning i hyresförmånerna avvägd grundhyra borde fastställas. Någon erinran däremot torde ej heller ha förekommit i den praktiska tillämpningen. I sådana fall, om vilka det nu närmast vore fråga, föreläge emellertid icke något avtal om underhållsskyldighetens överflyttande. I stället hade man att göra med en av hyresvärden ensidigt företagen åtgärd, i det att denne faktiskt undandragit sig att i enlighet med sin skyldighet reparera lägenheten. Det hade gjorts gällande, att detta undandragande ej skulle innebära något bortfall av tillförsäkrad hyresförmån utan blott sådant men i nyttjanderätten, som avsåges i 3 kap. 16 § nyttjanderättslagen. Till följd därav skulle hyresgästen icke äga hos hyresregleringsmyndigheterna påkalla nedsättning av grundhyran, utan hans

enda utväg skulle bli att hos domstol föra talan om ersättning för men i nyttjanderätten. Vad sålunda anförts torde vara berättigat för den händelse eftersättandet vore av tillfällig natur. Vore det åter fråga om ett stadigvarande eftersättande, som medfört en verklig sänkning av lägenhetens standard, syntes däremot förhållandet vara ett annat. Hyresvärden hade då åstadkommit en bestående minskning av lägenhetens värde, och det vore icke längre fråga om samma lägenhet, som den 1 januari 1942 utgående hyra avsett. Om hyresgästen i det fall, att underhållsskyldigheten överflyttats genom avtal, vore berättigad att få ny grundhyra fastställd, förefölle det föga tillfredsställande för rättskänslan, att denna möjlighet icke skulle stå öppen för honom även i det fall, att hyresvärden ensidigt påtvingat honom en lägre standard på lägenheten. Beaktas borde i detta sammanhang, att det för hyresgästen i praktiken föreläge en väsentlig skillnad mellan möjligheten att påkalla hyresregleringsmyndigheternas prövning, å ena, samt möjligheten att draga saken inför domstol, å andra sidan. I det förra fallet kunde han få sin sak prövad på ett billigt och snabbt sätt, varför denna möjlighet stode öppen för envar. I det senare fallet däremot hade han att räkna med möjligheten av en tidskrävande process, vilken dessutom kunde befaras medföra så dryga kostnader, att han inför risken av ett bakslag merendels komme att draga sig för att väcka talan, även om han ansåge sig ha goda sakliga grunder därför. Möjligheten att föra frågan inför domstol måste därför anses i många fall vara av mera teoretisk än praktisk natur. Att på grund av eftersatt underhåll fastställa ny, lägre grundhyra borde komma i fråga allenast i sådana fall, där det vore fullt klart, att man hade att göra med en bestående nedflyttning av lägenheten i lägre standard.

I sitt utlåtande anförde Lindstedt i huvudsak följande.

Det lagrum, som åberopats till stöd för hyresrådets ifrågavarande utslag, vore 3 § andra stycket hyresregleringslagen. Uppenbart vore, att detta stadgande efter ordalagen icke gäve stöd för nedsättning av en lägenhets grundhyra med anledning av en efter den 1 januari 1942 inträffad försämring av lägenhetens standard, vare sig försämringen föranletts av försummat underhåll, skadegörelse eller annan orsak. Något annat stadgande om nedsättning av grundhyra återfunnes icke i lagen. Emellertid skulle kunna tänkas, att hyresnämnden och således även hyresrådet med sin hänvisning till lagrummet avsett, att dess grunder skulle medgiva en vidsträcktare tolkning av bestämmelsen om nedsättning än den, vartill ordalagen i och för sig föranledde. Detta finge väl antagas vara innebörden av det yttrande, som avgivits till JO av de ledamöter som deltagit i målets avgörande, även om åtskilliga uttalanden däri gjorts, vilka närmast tydde på att det för dessa ledamöter bestämmande varit, icke lagens ordalag eller grunder, utan ledamöternas egen uppfattning om hur rättsförhållandet mel-

lan hyresvärd och hyresgäst borde vara ordnat. Flertalet av de hyresrådets övriga ledamöter, vilka avgivit yttranden och sagt sig anse en nedsättning av grundhyra på grund av standardförsämring kunna ske, torde — även där så icke uttryckligen uppgivits — få antagas ha avsett att till stöd för sin uppfattning åberopa lagens grunder. En tolkning av lag, som föranledde en i förhållande till lagens ordalag utvidgad tillämpning av dess bestämmelser, vore i vissa fall tillätlig. Därför förutsattes emellertid dels att tolkningen överensstämde med lagens ändamål och grunder, sådana dessa framginge av motiven, övriga stadganden i lagen och allmänna rättsgrundsatser, dels att ett avgörande av de spörsmål, varom fråga vore, i rättsordningens intresse icke kunde underlåtas och ej heller kunde ske i annan föreskriven ordning. Då såsom här fråga vore om en lagstiftning, som till sin natur vore en kristidslagstiftning, d. v. s. avsedd att på grund av tillfälliga, extra ordinära förhållanden göra avsteg från eljest i samhället såsom riktiga ansedda rättsregler, kunde det med fog ifrågasättas, om en icke lagstiftande myndighet, vilken fått sig tillämpningen av sådan lagstiftning anförtrodd, överhuvudtaget ägde någon befogenhet att genom lagtolkning utvidga dess räckvidd. Med hänsyn till de för de enskilda mycket betydelsefulla verkningar, som varje sådan utvidgning kunde komma att medföra, måste i varje fall fordras, att det icke kunde föreligga någon tvekan om att tolkningen överensstämde med lagstiftarens mening, även om denna av något skäl ej skulle ha otvetydigt kommit till uttryck i lagen. Här anförda synpunkter vore beträffande hyresregleringen av alldeles särskild betydelse på grund av den tvångsförlängning av ingångna hyresavtal, som lagen möjliggjorde utan hänsyn till fastighetens ekonomi.

Rörande hyresregleringslagens ändamål och grunder anförde Lindstedt: Av den till grund för lagen liggande propositionen nr 301 till 1942 års riksdag framginge, att lagen — till den del den avsåge hyrespriserna — tillkommit för att förhindra en befarad *allmän* höjning av hyresnivån. Det hade således icke varit fråga om maximipriser på grundval av särskilda, för varje lägenhet för sig verkställda kostnadsberäkningar eller om en prissättning för särskilda typer av lägenheter efter storlek, standard, läge o. s. v. Man hade genomfört ett prisstopp genom att prissättningen gjorts individuell och varit på det sätt schematisk, att den varit oberoende icke endast av de särskilda lägenheternas beskaffenhet utan även av de omständigheter, av vilka kostnaderna för deras anskaffande och tillhållande varit avhängiga. Denna även i utlandet använda schematiska metod för prisbestämningen hade varit byggd på antagandet att de före den för prisstoppet bestämda dagen i fri marknad tillkomna hyrorna i stort sett kunde förutsättas giva fastighetsägarna skälig ersättning för de upplåtna nyttjanderätterna och således även för de med fastighetsförvaltningen förenade kostnaderna. Såsom framginge av departementschefens yttrande till statsrådsprotokollet hade man med prisstoppet avsett att förhindra —

förutom den höjning av fastighetsvärdena, som en hyreshöjning under den rådande bostadsbristen skulle medföra — även att fastighetsägarna skulle kunna genom ökade hyror skaffa sig kompensation för det då minskade realvärdet av hyresinkomsterna. Man hade följaktligen fått räkna med att det sätt man valt för hyresprissättningen kunde medföra, att fastighetsägare kunde bli nödsakade att driva sin uthyrning med förlust. Då man självfallet icke avsett, att med prisstoppet skulle följa annan förmögensreduktion än den, som prisstegringen å vissa för fastighetsförvaltningen nödvändiga förnödenheter *redan* medfört för fastighetsägarna i allmänhet, hade det varit nödvändigt att skapa garantier för att icke den schematiska prissättningsmetoden föranledde, att vissa fastighetsägare tillskyndades ytterligare sådan förlust. För sådant ändamål hade möjlighet måst finnas att i vissa fall medgiva den höjning av grundhyran, som fordrades för att dessa fastighetsägare skulle för sina lägenheter komma i åtnjutande av samma hyra som den, vilken gällt för lägenheter i allmänhet av jämförlig beskaffenhet den 1 januari 1942. Å andra sidan hade det icke kunnat anses erforderligt att i de undantagsfall, då sådana hyreshöjningar redan före prisstoppet vidtagits, varigenom hyror i vissa fastigheter kommit att avsevärt överstiga den allmänna prisnivån, ovillkorligen godkänna dessa högre hyror. Av en inom justitiedepartementet av Zetterberg upprättad promemoria angående hyresreglering (SOU 1942:14) framginge, att bestämmande i dylika fall av en något lägre grundhyra än huvudregeln stadgade icke kunde befaras medföra några svårare konsekvenser för därav berörda fastighetsägare. Då därför — såsom i promemorian anfördes — det ”skulle vara uppenbart obilligt mot de härav (av denna hyreshöjning) drabbade hyresgästerna och även olämpligt med hänsyn till de lojala fastighetsägarna att låta en sådan högre hyra, som kommit att tillämpas den 1 januari 1942, bestämma lägenhetens hyrespris under hela regleringstiden”, hade — trots ”de principiella betänkligheter, som finnas mot retroaktiva ingripanden” — denna olägenhet av prisstoppet kunnat undanröjas genom att möjlighet beretts till nedsättning av en efter hyran den 1 januari 1942 bestämd grundhyra, som i avsevärd mån översteg hyran för jämförliga lägenheter. De anförda synpunkterna hade i lagen tillgodosetts genom de i 3 § andra stycket meddelade bestämmelserna om höjning respektive sänkning av grundhyra, därest hyran för viss lägenhet den 1 januari 1942 var avsevärt lägre än, respektive i avsevärd mån översteg hyran för jämförliga lägenheter. Den nu lämnade redogörelsen för lagens ändamål och det nyssnämnda stadgandets grunder, sådana dessa framginge av förarbetena till lagen, torde visa att detta stadgande icke varit avsett att gälla i fråga om andra lägenheter än sådana, som voro uthyrda den 1 januari 1942 och för vilka då avtalad hyra utgjorde grundhyra, samt att nedsättning av denna grundhyra endast skulle ifrågakomma i de i 3 § andra stycket angivna fallen. Detta framginge jämväl av lagens övriga bestämmelser om

grundhyra och motiven till dem. Bortsett från vissa i det följande närmare beskrivna fall, då en tillämpning av dessa regler skulle medföra orimliga konsekvenser för fastighetsägaren eller äventyra ett allmänt intresse, gällde således beträffande hela detta äldre bostadsbestånd att, vare sig fråga vore om höjning eller sänkning av den genom lagens huvudregel bestämda grundhyran eller om fastställande av grundhyra för förut icke uttyrd lägenhet, frågan om grundhyrans storlek skulle bedömas efter hyresprisnivån den 1 januari 1942 för jämförliga lägenheter och icke efter en undersökning i det särskilda fallet av förhållandet mellan faktiska fastighetsomkostnader och hyra eller med hänsynstagande allenast till en enstaka faktor, utbruten ur sitt sammanhang. Övriga bestämmelser i 3 § andra stycket liksom bestämmelserna i 5 § hyresregleringslagen avsåge förhållandena efter den 1 januari 1942 och reglerade hyrespriset i huvudsak efter fastighetsomkostnaderna. Då beträffande icke nybyggda hus maximipriset bestämts till lägenheternas hyror, sådana dessa framkommit under fri hyresmarknad, hade uppenbarligen särskild hänsyn måst tagas till sådana fall, där hyran blivit bestämd efter självkostnaderna, vilket varit fallet bland annat i fråga om lägenheter i fastigheter, uppförda med stöd av allmänna medel. Vidare hade det varit angeläget, att prisstoppet icke förhindrade att bostadspolitikens mål, förhöjd bostadsstandard, tillgodosåges genom ombyggnads- eller ändringsarbeten eller genom grundlig upprustning av äldre vid prisstoppets genomförande vanvårdade lägenheter. Dessa synpunkter hade tillgodosetts genom stadgandet i 3 § andra stycket att, om värdet av lägenhet avsevärt ökats genom ombyggnads- eller ändringsarbete eller om för visst fall annat skäl av därmed jämförlig betydelse förelåge, grundhyran kunde höjas till det belopp som därav föranleddes. Slutligen hade man måst taga i beräkning, att fastighetsomkostnaderna kunde komma att stiga och att därigenom förbudet mot uttagande av högre hyra än den fastställda grundhyran kunde bli ohållbart, och i 5 § hade därför meddelats bestämmelser om generell hyreshöjning. Några däremot svarande bestämmelser om sänkning av grundhyra hade icke meddelats. Såväl ändamålet med bestämmelserna som vad i motiven till dem anförts torde klart visa, att detta ej berott på förbiseende. Det torde också väl överensstämma med vad ovan anförts om grunderna för lagens enda stadgande om sänkning av grundhyra, att ändring på grund av efter den 1 januari 1942 inträffade förhållanden endast möjliggjorts, då anledning till *höjning* av grundhyran förelåge. Detta bekräftades även av det sätt på vilket 5 § i lagen utformats. Enligt detta stadgande kunde medgivande lämnas till avtal om hyra till visst högre belopp än grundhyran, därest så funnes påkallat till följd av ökade omkostnader för fastighetsförvaltning i viss kommun. Någon sänkning av grundhyran eller rätt för hyresgästerna att kräva sänkning av för viss tid avtalad hyra, då fastighetsomkostnaderna nedgått, hade icke medgivits ens för det fall att nedgången skulle ställa fastighetsägarna i gynn-

sammare ställning än den de fastställda maximiprisen inneburo. Vad särskilt reparationskostnaderna anginge, hade i den omförmälda promemorian föreslagits, att vissa sådana kostnader skulle medföra rätt att påkalla hyreshöjning i det enskilda fallet. Departementschefen hade emellertid intagit motsatt ståndpunkt och anfört därom (prop. s. 71): "Såsom jag förut framhållit bör vid prövning av fråga om generell höjning enligt 5 § någon skillnad icke göras mellan olika slag av reparationskostnader. Reparationer böra icke få föranleda sådan individuell höjning av grundhyran, som avses i 3 §." Om *nedsättning* av hyra på grund av försummat underhåll hade överhuvudtaget icke varit tal. Det enda uttalande, som skulle kunna ha avseende därå, vore vad departementschefen i annat sammanhang anfört därom, att frågan om hyresgästs rätt till nedsättning i hyra på grund av uteblivet varmvatten o. dyl. ägde sådant samband med hyresvillkoren i övrigt, att den icke borde lösryckas till särskild behandling utan prövas av domstol enligt allmänna hyreslagen. Förarbetena till lagen utvisade således, att man icke avsett att göra större intrång i fastighetsägarnas avtalsrätt än lagens ordalag uttryckligen angåve, att man icke heller avsett att nedsättning av grundhyra skulle ifrågakomma i andra fall än det i 3 § andra stycket uttryckligen angivna och att den nedsättning som sålunda möjliggjorts endast hade till ändamål att undanröja den orättvisa, som vissa — ett fåtal — redan före den 1 januari 1942 vidtagna, av bostadsbristen föranledda hyreshöjningar eljest skulle medföra. Förutsättningarna för en utvidgning genom lagtolkning av räckvidden av hyresregleringslagens bestämmelse om nedsättning av grundhyra vore således icke för handen. Då lagen icke innehölle någon bestämmelse om nedsättning av grundhyra på grund av att lägenhetens värde efter den 1 januari 1942 försämrats genom försummade reparationer och någon möjlighet till sådan sänkning ej heller kunde härledas ur motiven till lagen utan stode i direkt strid därmed, syntes hyresrådets ifrågavarande utslag, varigenom sådan nedsättning faststälts, strida mot lagen och dess grunder.

Lindstedt yttrade vidare: Till stöd för utslaget hade de för detsamma ansvariga ledamöterna åberopat innehållet i hyresrådets år 1945 utgivna handbok för hyresnämnderna samt hyresrådets praxis sådan den tagit sig uttryck i två, i deras yttrande till JO refererade utslag. De principer som enligt dessa ledamöters uppfattning skulle gälla i fråga om nedsättning av grundhyra innebure, att rätten att erhålla ett normalt, löpande underhåll av förhyrd lägenhet utgjorde en viktig hyresförmån, att grundhyran utgjorde vederlag även för denna förmån, att liksom hyran icke finge höjas utöver grundhyran, så finge hyresvärden icke minska hyresgästens förmåner utan motsvarande minskning av grundhyran, att detta gällde vare sig minskningen skedde enligt avtal eller genom faktisk underlåtenhet från värdens sida, att nedsättning av grundhyran skulle ske endast då en klar standardsänkning föreläge, vilken icke vore av övergående

natur, *samt att* nedsättningen "endast" kunde ske, då en lägenhet i underhållsskick klart understeg den standard man i dagens läge skäligen kunde fordra. Det vore uppenbart, att dessa regler icke kunde härledas av hyresregleringslagens stadgande om nedsättning av grundhyran för de fall att den för lägenheten den 1 januari 1942 utgående hyran i avsevärd mån överstigit hyran för jämförliga lägenheter. De innebure i själva verket en helt ny lagstiftning, enligt vilken nedsättning av grundhyra kunde ifrågakomma så snart hyresvärden efter nämnda dag i viss bestämd omfattning underlåte att fullgöra någon sin skyldighet enligt hyresavtalet, så att "lägenhetens standard" bleve mindre än den man i dagens läge skäligen kunde fordra. Att fråga vore om införande av nya rättsregler framginge tydligt av vad i yttrandena anförts. Man förbisåge, att grunderna för prissättningen enligt lagen i väsentliga stycken avveke från maximiprissättningens principer i allmänhet, särskilt därutinnan att hänsyn icke toges till förhållandet i de särskilda fallen mellan hyran och fastighetsomkostnaderna och att fastighetsägaren på grund av lagens bestämmelser om tvångsförlängning av hyresavtal kunde — i motsats till näringsidkare i allmänhet — bli tvungen att tillhandahålla sin vara för det fastställda maximipriset. Man förbisåge även, *att* lagens principiella ståndpunkt vore att fastighetsägaren icke genom uthyrning skulle lida förlust, *att* man trots sig i regel kunna utgå ifrån att grundhyrornas fastställande till de i fri marknad framkomna hyrorna den 1 januari 1942 i regel skulle säkerställa detta, *att* man räknat med att den begränsade rätt till nedsättning av grundhyra, som i vissa fall medgivits, icke innebure någon risk därutinnan *och att* medgivandet till höjning i vissa fall av grundhyran varit avsett att, så långt det utan övergivande av den använda schematiska prissättningsmetoden varit möjligt, förhindra att fastighetsägaren i de avsedda fallen lede förlust på uthyrningen. Ett frångående av denna lagens ståndpunkt kunde uppenbarligen icke härledas ur "lagens anda". Det syntes särskilt anmärkningsvärt att det icke beaktats, att även rätt till nedsättning i andra fall än de av lagen nu medgivna skulle ha krävt garantier för att man icke genom nedsättningen tvingat fastighetsägaren att hyra ut sin lägenhet med förlust. Hur detta skulle tillgå framginge icke av yttrandena. Det syntes svårigen kunna ske på annat sätt än genom en i varje särskilt fall verkställd kostnadsberäkning, något som lagstiftaren dock uttryckligen förklarat icke böra ske. En nedsättning för sådan standardförsämring, "där en förändring i motsatt riktning skulle kunnat motivera en höjning av grundhyran", måste i varje fall fordra en kostnadsberäkning av samma slag som den en sådan höjning förutsatte. Av de rättsfall från hyresrådets praxis, som åberopats, syntes framgå, att detta krav förbisetts. Det vore dessutom att märka, att den hyreshöjning, som medgivits på grund av standardförbättrande upprustning, endast hade avseende å de lägenheter, som redan den 1 januari 1942 befunnit sig i förfallet skick. Man finge ha vilken uppfattning som helst i

fråga om vilka ändringar i och tillägg till hyresregleringslagen, som kunde anses önskvärda och behövliga. Det syntes dock klart, att de icke kunde genomföras i den ordning som i de avgivna yttrandena angåves. Varje utvidgning av lagens räckvidd vore ägnad att rubba den avvägning av hyresgästernas och fastighetsägarnas mot varandra stridande intressen, som skett genom lagen. Frågan huruvida hyresgästernas intressen kunde och borde tillgodoses i större utsträckning än lagen nu stadgade måste lösas genom lagstiftning och ej på det osäkra sätt, som ett tillskapande efter hand vid lagens tillämpning av nya regler innebure, regler som icke kunde få samma bindande karaktär som lagen utan när som helst kunde ändras.

Ej heller hade — anförde Lindstedt ytterligare — något tvingande behov att gå lagstiftningen i förväg förelegat. Lämpligheten av lagens särskilda bestämmelser hade kunnat prövas i samband med de årligen återkommande förslagen om förlängd giltighetstid för lagen. För övrigt funnes redan lagbestämmelser i ämnet, nämligen i 3 kap. nyttjanderättslagen. Under det denna lag avsåge att reglera hyresavtalets rättsverkningar i den mån avtalet vore ofullständigt eller det av särskilda skäl ansetts nödvändigt att i hyresgästens intresse begränsa avtalsfriheten, avsåge hyresregleringslagen allenast att maximera storleken av det vederlag hyresgästen hade att erlägga för den sålunda av nyttjanderättslagen respektive avtalet bestämda hyresrätten. Därav följde, att det icke vore hyresregleringslagen utan nyttjanderättslagen, som vore avsedd att bereda hyresgästen det rättsskydd vartill han vore berättigad. Angående hyresgästens rätt mot värden, därest brist föreläge i den upplåtna hyresrätten, utginge nyttjanderättslagen i princip ifrån att såsom brist skulle anses varje avvikelse av betydelse från vad avtalet innehölle rörande beskaffenheten av nyttjanderättens föremål — här lägenheten — och tillerkände hyresgästen för sådan avvikelse rätt till nedsättning i hyran, rätt att avhjälpa bristen, rätt att uppsäga avtalet och rätt till skadestånd eller — allt efter bristens beskaffenhet — en eller flera av dessa rättigheter. Då hyresregleringslagen icke gjorde någon ändring i dessa bestämmelser, följde därav *dels* att grundhyran, i den mån den bestämts med hänsyn jämväl till lägenhetens skick, vore beroende av vad därom den 1 januari 1942 avtalats mellan parterna eller, om avtal därom icke träffats, av vad 3 kap. 9 och 15 §§ nyttjanderättslagen därom stadgade, *dels* att, då hyresgästen själv ansvarade för skada eller brist som vållats av honom, sådan brist ej skulle tagas i betraktande vid bedömandet om anledning till nedsättning av grundhyra enligt 3 § andra stycket hyresregleringslagen föreläge, *dels ock* att i de fall, då hyresgästen enligt lag eller avtal ägde göra gällande rätt till nedsättning av den avtalade hyran men underläte att begagna sig därav, detta icke kunde föranleda nedsättning av grundhyran utan endast tillämpning av stadgandet i 27 § hyresregleringslagen, då sådant fall vore för handen som där avsåges. Det vore slutligen klart, att hyresgästen i de fall, då hyresvärden ej fullgjorde sina kontrakts-

enliga skyldigheter, hade att föra talan därom vid allmän domstol. Någon rätt för de hyresreglerande myndigheterna att träda i sådan domstols ställe för att därigenom skaffa part i hyresförhållandet fri rättegång föreläge uppenbarligen icke. Ej heller gäve lagstiftningen något stöd för den gränsdragning mellan allmän domstols och hyresreglerande myndighets behörighet, som i yttrandena gjorts, så att tillfälliga men eller brister i hyresrätten skulle ankomma på de förra och de stadigvarande på de senare. Så länge möjlighet enligt allmän lag funnes att framtvinga felets avhjälpande, vore bristen för övrigt alltid tillfällig, oberoende av om hyresvärden vägrade att fullgöra sitt åtagande eller ej, och någon ändring av grundhyran på grund av sådant fel kunde icke ifrågakomma. De förmåner hyresrätten omfattade hade icke minskats, så länge rätten och möjligheten att fordra dem enligt avtal eller lag bestode. Först om bristen icke kunde avhjälpas eller nytt avtal träffats mellan parterna och hyresrättens föremål sålunda ändrades, kunde hyresregleringslagens bestämmelser om grundhyra komma i tillämpning, därest anledning funnes att anse, att fråga vore om en annan lägenhet än den för vilken grundhyran förut gällde. Det vore emellertid då fråga om ny grundhyra och icke om nedsättning av grundhyra, en skillnad som icke vore betydelselös. Det hade i avgivna yttranden åberopats, att grundhyran motsvarade ersättning för alla de förmåner som hyresrätten omfattade. Även om det kunde ifrågasättas, om denna beskrivning av grundhyrans innebörd givits något för vidsträckt omfattning, torde dock böra framhållas, att det icke vore lägenhetens skick i och för sig, som utgjorde grundhyrans föremål, utan det skick hyresgästen hade rätt att fordra.

Såsom stöd för sin uppfattning åberopade Lindstedt vad vid 1944 års riksdag förekommit dels i anledning av yttrande av hyresgästernas riksförbund över hyresrådets förslag om förlängning av hyresregleringslagen, dels vid behandlingen av vissa motioner med förslag till ändring av lagen.

Slutligen yttrade Lindstedt: I den till stöd för hyresrådets utslag åberopade, år 1945 utgivna handboken för hyresnämnderna återfunnes uttalanden om nedsättning av grundhyra i fall av standardförsämring på grund av underlåtet underhåll. Dessa uttalanden hade enahanda innebörd som de av hyresrådet i förevarande ärende återgivna. Vad i handboken, vilken i dessa delar avfattats av Hedfeldt, i berörda hänseenden anförts återfunnes emellertid icke i den år 1949 utgivna andra upplagan av Zetterbergs och Hedfeldts kommentar till hyresregleringslagen. Det vore klart, att den omständigheten att hyresrådets handbok innehållit anvisningar, som icke överensstämde med lagens stadganden, saknade betydelse vid bedömandet av frågan om innehållets riktighet. Ej heller kunde den praxis, som hyresrådet sades under många år konsekvent ha följt, ha annan betydelse för bedömandet av det föreliggande spörsmålet än då det gällde ansvarsfrågan. För sin egen riktighet kunde den självfallet icke utgöra bevis. Emel-

lertid vore denna praxis icke så enhetlig, långvarig och konsekvent, som gjorts gällande. Detta framginge redan av hyresnämndens yttrande i målet till hyresrådet. Antalet fall, där nedsättning av grundhyra på i detta ärende avhandlat skäl beslutats av hyresnämnd, vore också — såvitt hyresrådets verksamhet visat — ringa. Några andra fall från senare år, där hyresrådet på sådana skäl, som här anförts, nedsatt grundhyra, hade icke vid en, låt vara hastig, undersökning påträffats än de i förklaringen åberopade. Däremot funnes två fall, där avgörandet gått i motsatt riktning. Så hade nämligen skett i av hyresrådet den 16 respektive den 30 december 1952 meddelade utslag. Det vore — med hänsyn till att underhållet avsevärt eftersatts i en mycket stor del av bostadsbeståndet — svårt att överblicka konsekvenserna av en mera allmän tillämpning av de grundsatser, som kommit till uttryck i det förevarande målet. De beslutande myndigheternas arbetsbelastning kunde bli alltför betungande. Vad som förekommit syntes i varje fall klart visa vådan av skapandet av nya rättsregler genom lagtolkning. I det aktuella målet hade såsom standardförsämrande förtecknats ett fåtal, i ett oändligt antal lägenheter förekommande skavanker, som saknade verklig betydelse för lägenhetens användning för avsett ändamål. Ehuru man ansett skäl, vilka enligt lagen berättigade till hyreshöjning, analogt kunna tillämpas vid standardförsämring, hade någon beräkning av kostnaderna för bristernas avhjälpande icke skett eller överhuvudtaget någon som helst grund för en nedsättning med just 200 kronor av den till 1 300 kronor uppgående grundhyran angivits. Efter standardhöjningsberäkning skulle dessa 200 kronor, räknat efter 8 procent, motsvara ett belopp av 2 500 kronor och beslutet skulle då innebära, att fastighetsägaren dels skulle utgiva 2 500 kronor, dels årligen vidkännas en inkomstminskning av 200 kronor, intill dess hyresnämnden på hans ansökan ökade grundhyran till dess gamla belopp. När så skedde vore ovisst. I händelse av tvist kunde det ta avsevärd tid i anspråk. Man gäve sålunda värden ett vitesföreläggande, något som icke ens nyttjanderättslagen medgäve och som till sin natur vore hårdare än varje annat vite, som icke behövde utgivas förrän det visat sig att prestationen icke fullgjorts. Vidare utlovades hyreshöjning sedan lägenheten försatts i fullgott skick, ehuru lagen icke medgäve höjning på grund av reparationer i annat fall än då fråga vore om fullständig upprustning av en äldre, vanvårdad lägenhet och någon garanti följaktligen icke funnes för att hyresrådets löfte skulle komma att respekteras. Vad hyresrådet avsett med fullgott skick vore ej heller klart. Det förefölle som om varken hyresnämnden eller hyresrådet beaktat, att hyresvärden oemotsagt uppgivit, att lägenheten uthyrts i befintligt skick, och att hyresgästen uppgivit, att något hinder att nyttja lägenheten för avsett ändamål icke förelegat. Hyresgästen hade förhyrt lägenheten från den 1 juli 1947 och hade följaktligen icke rätt att kräva bättre skick än lägenheten hade nämnda dag. Det vore icke utrett vare sig

om lägenheten den 1 januari 1942 var uthyrd i befintligt skick eller i vad skick den befann sig då och den 1 juli 1947. Man hade icke nöjt sig med att tala om lägenhetens skick i förhållande till jämförbara lägenheter den 1 januari 1942 utan infört ett nytt begrepp, ett skick "som måste för hyresgästen medföra väsentlig vantrevnad". Med hänsyn till vad sålunda anförts syntes hyresrådets ifrågavarande utslag strida mot gällande bestämmelser, och en fortsatt, på lag icke grundad tillämpning av de grundsatser, som i utslaget kommit till uttryck, syntes ägnad att medföra oenhetlig rättstillämpning och därav föranledd rättsosäkerhet.

I en den 20 augusti 1953 hit inkommen skrivelse anförde Svennegård: Enligt instruktionen för hyresrådet hade rådet att meddela föreskrifter rörande hyresregleringslagens tillämpning. Sådana föreskrifter hade lämnats genom den av hyresrådet utgivna handboken för hyresnämnderna samt genom flera cirkulär till hyresnämnderna. Det låge i sakens natur, att utfärdandet av föreskrifter, som skulle tjäna till ledning för praxis, såvitt möjligt borde ankomma på ordinarie plenum, d. v. s. ett plenum till vilket hyresrådets ordinarie ledamöter kallats. Hyresrådets praxis komme också till uttryck däri, att mål av principiell betydelse infördes i hyresrådets minnesbok. Inom hyresrådet hade den regeln gällt, att beslut, sedan de införts i minnesboken, borde tjäna till ledning för de dömande avdelningarna. Om en fem-mansavdelning vid överläggning i ett mål funne, att avdelningens mening stode i strid mot ett i minnesboken infört rättsfall, borde avdelningen, utan att någon slutgiltig omröstning företoges i sakfrågan, hänskjuta målet till ordinarie plenum. I synnerhet ankomme det på fungerande ordföranden att tillse, att hyresrådets rättskipning bleve enhetlig. Ny eller ändrad praxis borde alltså icke införas av en fem-mansavdelning med dess tillfälliga sammansättning. Endast ordinarie plenum kunde ändra fast praxis. Givetvis vore dock en fem-mansavdelning berättigad att frångå ett i minnesboken intaget rättsfall, om detta uppenbart strede mot lag. Hyresrådets minnesbok innehölle flera rättsfall rörande jämkning av grundhyra. En närmare granskning av dessa rättsfall torde visa, att bakom dem låge en enhetlig rättsuppfattning såtillvida, att en bestående och ej alltför obetydlig ändring i hyresförmånerna ansetts böra föranleda jämkning av grundhyran. Då det sålunda förelåge en mångårig och fast praxis från hyresrådets sida, borde densamma icke brytas utan en grundlig överläggning i ordinarie plenum. Det hade visat sig, att motstridiga eller svårförenliga utslag från olika fem-mansavdelningar inom hyresrådet verkade upplösande på rättstillämpningen vid hyresnämnderna, och de kunde också vålla allmänheten rättsförluster. Därest ordinarie plenum skulle vilja bryta dittillsvarande praxis, vilken kommit till uttryck vid inspektionerna och i en serie ledande rättsfall ävensom i handboken för hyresnämnderna, vore det nödvändigt, att hyresrådets nya rättstillämpning bringades till hyres-

nämndernas kännedom genom cirkulär från hyresrådet. Man kunde fråga sig, om det ens räckte med ett sådant cirkulär. Där hyresrådets praxis vunnit sådan stadga att den uppfattades såsom gällande rätt, torde en ändring böra åstadkommas genom lagändring. Vid bedömandet av den praktiska betydelsen av rätten till jämkning av grundhyra finge man icke låta sig förvillas därav, att grundhyran lagtekniskt vore utformad såsom ett maximipris. I praktiken fungerade nämligen grundhyran i 99 fall av 100 jämväl såsom ett minimipris. Därest myndigheterna medverkade till att grundhyran beräknades på hyresförmåner, som i verkligheten icke komme hyresgästen till godo, bleve de i viss mån medansvariga för uttagande av ett icke motiverat hyresvederlag och för ett kringgående av hyreskontrollen. Genom den generella hyreshöjningen stegrades orättfärdigheten. Till väsentlig del vore den generella hyreshöjningen avsedd att täcka ökningen av underhållskostnaderna. Om då fastighetsägaren undandragit sig underhållet under många år, måste hyresgästen — enligt den mening som dittills avvisats i hyresrådet — dels betala hyra för en hyresförmån som undandragits honom och dels betala generell hyreshöjning på denna alltför höga hyra till täckande av en beräknad ökning på de kostnader som bortfallit. Det saknades anledning att nu rasera de garantier på detta område, som hyresrådet vid sin rättstillämpning byggt upp. Hyresregleringen borde handhavas på sådant sätt, att den tjänade rättvisan.

Svennegård ingav därjämte en vidlyftig utredning rörande hyresrådets praxis.

Efter det Lindstedt avgivit sitt utlåtande inkommo hit yttranden jämväl av ledamöterna majoren Tor Wibom och advokaten Sigurd Ahlmark samt suppleanterna f. d. byråingenjören L. E. Alberger, advokaten Sten Ankarcrona, advokaten Eric Borell, direktören Tor Stenport, direktören Hans Wiman och direktören Erik Norman, samtliga representanter för fastighetsägarintressena, samt suppleanterna för ledamöterna utan intresserepresentation hovrättsassessorn Carl Hamilton, byråchefen Folke Nyquist, byrådirektören Sten Ringenson, tingsdomaren Bengt Sandström och hovrättsassessorn Holger Nordqvist ävensom av Svennegård.

Wibom, Ahlmark, Alberger, Ankarcrona, Stenport och Wiman anförde i ett gemensamt yttrande, bland annat, följande: Vid hyresregleringslagens tillkomst hade icke anförts andra motiv för bestämmelsen om nedsättning av grundhyra än att hyrorerna kunnat bli alltför höga därigenom, att vissa fastighetsägare efter krigsutbrottet 1939 men före den 1 januari 1942 utnyttjat den begynnande bristen på lägenheter till hyreshöjningar utöver den gängse nivån. När en minskning av hyresgästens förmåner under tiden efter den 1 januari 1942 ansetts kunna föranleda ett upptagande av en framställning om nedsättning av grundhyra, syntes detta ha grundats på tanken att därmed avsäges en framställning om fastställelse av grundhyra

enligt 3 § första stycket i lagen. Denna tankegång syntes icke vara orimlig, när det mellan parterna träffats avtal om en inskränkning i nyttjanderätten, som icke vore av ringa betydelse, t. ex. att förmånen av fri trappstädning borttoges, att minskning ägde rum i fråga om varmvattenhållningen eller att en lägenhet, som den 1 januari 1942 var försedd med kylskåp, under tiden därefter fråntoges denna förmån. Med hänsyn till ordalagen i nämnda lagrum kunde det emellertid vara tveksamt, om en sådan tillämpning stode i överensstämmelse med lagen. I den mån underhållet av en lägenhet — för vilket hyresvärden enligt mellan parterna den 1 januari 1942 gällande hyresavtal hade att ansvara — genom därefter träffat hyresavtal övertoges av hyresgästen, innebure detta en minskning av de hyresgästens förmåner, för vilka hyran den 1 januari 1942 utgjort vederlag. Även i sådant fall torde det icke vara uteslutet att fastställa ny grundhyra för lägenheten med hänsyn till de förändrade villkoren.

Borell åberopade vad i sistberörda yttrande anförts samt tillade: När en minskning av hyresgästens förmåner under tiden efter den 1 januari 1942 på sina håll ansetts kunna föranleda nedsättning av grundhyra, syntes detta ha stötts på stadgandet i 3 § första stycket hyresregleringslagen om fastställelse av grundhyra. Detta hade särskilt varit fallet, när mellan parterna träffats avtal om en inskränkning i nyttjanderätten, som icke vore av ringa betydelse. Med hänsyn till ordalagen i nyssnämnda lagrum vore det minst sagt tveksamt, om en sådan tillämpning stode i överensstämmelse med lagen beträffande lägenhet, som den 1 januari 1942 hade grundhyra. Alldeles utesluten syntes en sådan tillämpning vara beträffande fastställd grundhyra för lägenhet, som färdigställts senare än den 1 januari 1942. Anledning i och för sig saknades till olika behandling i detta avseende beträffande lägenheter, som färdigställts före den 1 januari 1942 och senare. Rättsskydd för hyresgäst mot höjd grundhyra — även i form av borttagande av förmån för hyresgästen eller övervältrande på honom av värdens skyldigheter — syntes vara tillfredsställande ordnat på annat sätt. Det vore för värden förenat med straffansvar att mottaga eller träffa avtal om högre hyra än grundhyra, varmed givetvis även avsåges förtäckt höjning. Vad värden olovligen uppburit vore han såväl enligt 24 § hyresregleringslagen som enligt allmänna regler om skadestånd på grund av brottslig handling pliktig att återgälda. Det vore domstolens sak att pröva storleken av värdens återbetalningsskyldighet. Hyresgästen syntes vidare under åberopande av 3 kap. 15 § nyttjanderättslagen kunna hos domstol utverka vitesföreläggande för värden att försätta lägenheten i sådant skick, som hyresgästen enligt 9 § samma kapitel ägde fordra. Om del av lägenheten frånginge hyresgästen, varmed t. ex. borttagande av sådan förmån som kylskåp torde vara att jämställa, hade hyresgästen enligt 18 § rätt till nedsättning av hyran och måhända skadestånd.

Norman yttrade: För att grundhyra i ifrågavarande fall skulle kunna

nedsättas borde klart framgå, att den förhyrda lägenheten genom någon hyresförmåns borttagande kunde hänföras till lägre standardklass än tidigare. Av utredningen i det ifrågavarande målet framginge icke att så vore fallet, och än mindre kunde fastslås, att just 200 kronor vore det belopp, varmed grundhyran rätteligen borde sänkas. Summan tycktes helt godtyckligt ha fixerats. Även om det i fall, där hyresvärd saknade vilja att underhålla fastighet och lägenheter, vore önskvärt att hyresnämnd kunde ingripa, torde för närvarande laga möjlighet därtill icke föreligga. Det belopp varmed en grundhyra ökades eller minskades måste — om ej oenhetlighet och godtycklighet skulle godtagas vid hyressättningen — alltid klart kunna motiveras genom enhetliga bedömningsgrunder.

Hamilton, Nyquist, Ringenson, Sandström och Nordqvist förklarade i de av dem avgivna yttrandena, att enligt deras mening nedsättning av grundhyra med anledning av eftersatt underhåll icke kunde ske med stöd av 3 § andra stycket hyresregleringslagen men att, om lägenhetens skick så väsentligt försämrats efter den 1 januari 1942, att ett nytt hyresobjekt kunde anses ha uppkommit, ny grundhyra kunde fastställas enligt 3 § första stycket. Ringenson tillade: Att lägenheten befundes vara försliten vore icke i och för sig nog, utan den måste kunna betecknas såsom tydligt förfallen eller "nedklassad" under sin egentliga standard. Det låge i sakens natur, att en så genomgripande kvalitetsförsämring enbart på grund av bristande underhåll finge antagas vara ovanlig och att fördens skull nedsättning av grundhyra i dylika speciella fall endast rent undantagsvis kunde och borde komma ifråga. I praktiken kunde det ibland vara vanskligt att avgöra, om en viss lägenhet genom eftersatt underhåll nedsjunkit till det stadium av förfall, som enligt vad nu sagts kunde föranleda fastställande av en lägre grundhyra. Emellertid torde man såsom förutsättning härför böra uppställa det kravet att lägenhetens användbarhet för de boende ur praktiska eller hygieniska synpunkter uppenbart försämrats genom den inträffade standardsänkningen. Att en lägenhet enbart ur trevnadssynpunkt eller eljest rent estetiskt sett kunde ha minskat i värde syntes däremot icke tillräckligt.

Svennegård anförde: Såvitt man kunde utläsa av de i ärendet avgivna yttrandena, hade hyresrådets dittillsvarande rättstillämpning fortfarande majoritet på ordinarie plenum, d. v. s. plenum som bestode av ordföranden och hyresrådets sex ordinarie ledamöter. Trots att Lindstedt såsom hyresrådets ordförande syntes stå ganska isolerad, kunde en behandling av frågan i ordinarie plenum vara motiverad. Om det visade sig, att det funnes en klar majoritet för en viss principståndpunkt, borde denna fastslås och där- efter respekteras av samtliga hyresrådets ledamöter. Om en ansökan om omprövning av det ifrågavarande målet enligt 22 § hyresregleringslagen skulle göras, vore det kanske numera möjligt att med ledning av de inkomna yttrandena sätta samman en fem-mansavdelning, som komme till

ett resultat motsatt det, som framginge av det meddelade utslaget. Det vore kanske också möjligt att sätta samman en avdelning, som komme till samma resultat. All sannolikhet talade emellertid för att ett ordinarie plenum icke skulle bifalla en ansökan om sådan omprövning. — Svennegård kunde icke ansluta sig till Lindstedts resonemang om beräkningen av kostnaderna för bristernas avhjälpande. Den nya grundhyran borde ligga så mycket lägre än den tidigare grundhyran, som svarade mot minskningen av lägenhetens värde för hyresgästen. Vad Lindstedt anfört om 3 § andra stycket hyresregleringslagen saknade egentlig betydelse. Hyresrådet hade avgjort det aktuella målet med ledning av den i hyresrådets praxis antagna rättsprincipen att en minskning av hyresförmånerna kunde leda till nedsatt grundhyra och icke med ledning av någon direkt tolkning av orden i sagda lagrum. I Lindstedts yttrande sammanblandades ofta rättsförhållandet mellan hyresvärd och hyresgäst samt den offentlighetsrättsliga hyreskontrollen. Den fem-mansavdelning, som avgjort målet, hade icke gjort sig skyldig till någon sådan begreppsoklarhet och hade således, Svennegård veterligt, icke utgått från någon uppfattning om hur rättsförhållandet mellan hyresvärd och hyresgäst borde vara ordnat i fall sådana som det nu ifrågasvarande. De civilrättsliga reglerna om förhållandet mellan hyresvärd och hyresgäst kunde givetvis icke inkräkta på hyresregleringslagens bestämmelser om hyreskontroll. Avsikten vore ju tvärtom, att hyreskontrollen skulle sätta vissa civilrättsliga regler ur kraft. Hyreskontrollen tjänade ett allmänintresse, som icke kunde tillgodoses genom reglerna om hyresgästs rätt enligt hyresavtal och allmän hyreslag. Då lägre grundhyra fastställts för en deklasserad lägenhet, hade detta ofta betecknats såsom nedsättning av grundhyra. Det vore möjligt, att detta förde tankarna vilse för den som icke vore närmare insatt i hyreskontrollen och att därav föranleddes missuppfattningen att det här vore fråga om direkt tillämpning av 3 § andra stycket hyresregleringslagen. Det låge kanske närmare till hands att söka stöd i 3 § första stycket. Man kunde anse, att varje ändring av hyresförmånerna föranledde att man hade att göra med ett helt nytt hyresobjekt, för vilket grundhyra saknades och för vilket ny grundhyra skulle fastställas enligt reglerna om nyfastställelse av grundhyra. Till denna tankegång, som även syntes delas av Breitholtz, kunde Svennegård ansluta sig. Därvid ville Svennegård dock vidhålla, att den nya grundhyran måste skilja sig från den tidigare grundhyran endast så mycket som svarade mot jämkningen av förmånerna, mot lägenhetens ökade eller minskade värde för hyresgästen. Tillämpad på detta sätt ledde principen om nyfastställelse av grundhyra till samma praktiska resultat som principen om nedsättning av grundhyran. Om man skulle tillämpa grunderna för första stycket eller en bakom hela grundhyrebegreppet liggande princip om grundhyrans samband med hyresförmånerna, vore alltså rätt mycket endast en terminologisk fråga. Accepterade man principen om nyfastställelse av grundhyra i

dessa fall, bleve alla utläggningar om tolkningen av 3 § andra stycket helt betydelselösa. I sitt utslag i det aktuella målet hade hyresrådet ej funnit skäl att göra ändring i hyresnämndens beslut. Efter den grundliga diskussion av målet som nu förekommit kunde Svennegård medge, att det hade varit klokare att formulera hyresrådets utslag så, att hyresrådet ej funnit skäl att bifalla besvären eller att hyresrådet ej funnit skäl att göra ändring i det slut, vartill hyresnämnden kommit. Målet hade emellertid, då det avgjordes, icke ansetts vara av principiell betydelse, och ingen syntes ha fäst något avseende vid att hyresnämnden åberopat 3 § andra stycket hyresregleringslagen. Hyresrådet hade grundat sitt avgörande på hyresrådets tidigare praxis. Då Lindstedt påstode, att hyresrådet genom utslaget velat införa "en helt ny lagstiftning", måste detta vara en medveten feltolkning av utslaget. Detsamma hade ansetts helt ansluta sig till den praxis, som framginge av handboken och minnesboken. Eljest skulle målet ha hänskjutits till ordinarie plenum. Om man här kunde tala om nya rättsregler, så hade dessa införts redan genom handboken. Svennegård betraktade emellertid de nya reglerna endast som tillämpningsföreskrifter, som hyresrådet hade att meddela för att med ledning av lagens grunder luckorna i lagens ord skulle bli utfyllda. Lindstedt hade åberopat två mål från december 1952 såsom bevis för att hyresrådet då gått ifrån den rättstillämpning, som kommit till uttryck i handboken och minnesboken. Svennegård kunde emellertid icke finna, att dessa utslag gått i motsatt riktning mot utslaget i det aktuella målet. Därmed överensstämde också, att de av Lindstedt åberopade målen icke hänskjutits till ordinarie plenum. Lindstedt talade om rättsosäkerhet. Hans yttrande i ärendet visade, hur sådan osäkerhet skapades. Ansåge Lindstedt, att handboken och hyresrådets rättstillämpning borde ändras, skulle väl saken tagas upp till diskussion på ordinarie plenum. Hade så skett på ett tidigt stadium av ärendet, hade det tydligen blivit klart, att det ifrågavarande utslaget vore grundat på en rättstillämpning, som hade majoritet på sådant plenum.

Sedan jag berett Ekedahl, Fredricsson och Svensson tillfälle att inkomma med nytt yttrande, anförde de i skrivelse den 6 februari 1954 följande: Även om de möjligen numera skulle önska, att deras förut i ärendet avgivna yttrande på vissa punkter fått en något annan formulering — deras arbete hade ej givit tid till detaljgranskning av formuleringen — anslöte de sig givetvis fortfarande till de principiella synpunkter, som framförts i yttrandet. De av hyresrådets ledamöter i ärendet gjorda uttalandena gåve vid handen, att samtliga de i uttalandena deltagande icke partsrepresenterande ledamöterna samt alla hyresgästrepresentanterna med undantag av en, som ej yttrat sig, vore ense om att en standardsänkning på grund av försummat underhåll av lägenhet principiellt borde kunna medföra en förändring av lägenhetens grundhyra. Icke heller de fastighetsägarepre-

sentanter i rådet, som inkommit med yttranden, syntes främmande för denna tankegång. Till grund för detta resonemang låge, att underhållsskyldighetens överflyttande å hyresgästen innebure en minskning av de förmåner, för vilka hyran den 1 januari 1942 utgjorde vederlag. Lindstedt hade i sitt yttrande framfört en mycket stark kritik mot det klandrade utslaget samt mot dem som i ärendet hävdade, att hyresregleringslagens bestämmelser om grundhyra kunde komma till tillämpning vid eftersatt underhåll. Man skulle då väntat, att Lindstedt intagit den ståndpunkten att nämnda tillämpning skulle vara helt utesluten. Så vore emellertid icke fallet. Vid en noggrann genomläsning av Lindstedts yttrande funne man nämligen, att han medgäve, att i fall av brist i lägenhet, som förorsakats av att hyresvärd ej fullgjort sina kontraktsenliga skyldigheter, hyresregleringslagens grundhyrebestämmelser kunde komma till tillämpning då nytt hyresavtal träffades, därest anledning finnes att anse, att fråga vore om en annan lägenhet än den för vilken grundhyran förut gällde. På grund av detta medgivande syntes Lindstedt få anses ha intagit en ståndpunkt, som ej väsentligt avveke från den som ett stort antal av hyresrådets ledamöter omfattat. Det borde emellertid erkännas, att medgivandet stode helt isolerat — man bleve närmast förvånad, när man stötte på det — samt att yttrandet i övrigt i allo ginge ut på att visa, att en tillämpning av grundhyrebestämmelserna överhuvudtaget icke vore möjlig i fall av förevarande art. Man kunde alltså konstatera, att knappast någon av dem, som avgivit yttrande i ärendet, underkände möjligheten av att lägenhet finge en annan grundhyra, när den genom eftersatt underhåll kommit i lägre standardklass. Vad därefter anginge frågan huruvida första eller andra stycket i 3 § hyresregleringslagen borde tillämpas, ville Ekedahl, Fredricsson och Svensson i huvudsak ansluta sig till vad Svennegård anfört i sitt sist avgivna yttrande. De delade således Svennegårds ståndpunkt att en annan formulering av hyresrådets utslag än den, som kommit till användning, måhända varit lyckligare. Man kunde rent av tänka sig, att utslaget kunnat få en sådan formulering att Lindstedt med hänsyn till sitt ovan berörda medgivande haft svårt att rikta någon anmärkning mot utslaget, detta givetvis under förutsättning att man verkligen kunnat tala om en annan lägenhet. Det förtjänade därvid påpekas, att i det aktuella fallet nytt hyresavtal börjat löpa den 1 juli 1947. Som framhållits i yttrandet den 4 november 1952 hade det ifrågavarande avgörandet grundats på hyresrådets tidigare praxis. Lindstedt hade gjort gällande, att nämnda praxis icke skulle vara så enhetlig och långvarig som uppgivits. Det vore riktigt, att de fall, där hyresnämnds beslut om nedsättning av grundhyra — på skäl som i ärendet omhandlats — dragits under hyresrådets prövning, icke uppgått till något särskilt stort antal, men hyresrådets praxis i de fall som förekommit hade dock varit fast. Till stöd för sitt nyssnämnda påstående om hyresrådets praxis hade Lindstedt vidare åberopat två under hans ord-

förändeskap i december 1952 meddelade utslag. Frånsett att dessa avgöranden redan på grund av den tidpunkt, då de träffats, finge anses utgöra mindre lämpliga exempel — den hyresrådets praxis, som här kunde vara av intresse, måste ligga i tiden före det nu aktuella utslaget — torde de knappast heller i övrigt vara representativa i den mening, som Lindstedt syntes anse.

I därefter hit inkomna påminnelser anförde klaganden: Ett genomgående drag hos Svennegård och de många, som med honom gjorde ett, syntes vara, att man nu mer eller mindre bestämt i detta sammanhang toge avstånd från 3 § andra stycket hyresregleringslagen. Om detta varit vederbörandes uppfattning vid den tidpunkt, då det aktuella målet avgjordes, hade man bort kräva, att hyresrådets utslag avfattats på ett sådant sätt, att det icke kommit att innefatta ett enkelt fastställande av hyresnämndens beslut, där nämnda lagrum åberopats. Den rättssökande allmänheten måste genom hyresrådets sätt att skriva få den uppfattningen och ingen annan, att hyresrådet godkänt tillämpningen av lagrummet i ifrågavarande fall. Klaganden hade i sina besvär kraftigt understrukt sin uppfattning att beslutet uppenbarligen icke vore lagligen grundat och hade även redovisat sina skäl därför. Vad 3 § första stycket beträffade kunde klaganden icke ens vid ett än så noggrant studium av detta lagrum och förarbetena därtill finna, att vare sig ordalagen i lagrummet eller lagstiftarens bakomvarande intentioner gäve vid handen, att avsikten varit att lagrummet skulle kunna komma till användning i ett fall som detta. Allt detta tal om "annan lägenhet" och "nyfastställd grundhyra" vore en konstruktion — och såsom sådan av synnerligen sökt slag — vilken vissa ledamöter av hyresrådet måst tillgripa för att, trots frånvaron av skriven lag och i strid med förarbetena till hyresregleringslagen, kunna på egen hand skipa vad de ansett vara om ej juridisk så dock social rättvisa i förhållandet mellan hyresvärd och hyresgäst. Vederbörande hade missuppfattat sin ställning i hyresrådet. Klaganden ville påstå att, därest han vid allmän domstol pressat ett lagrum så hårt, som klaganden här ansåge ha skett, knappast någon av de jurister i domarställning, som nu gjort så, skulle annat än betänksamt och nedlåtande ha ruskat på huvudet åt ett försök till sådan lagtolkning. Att så många framstående domare nu angäve sig vara av samma uppfattning som Svennegård torde bero därpå, att vederbörande av obetänksamhet låtit förleda sig till att följa Svennegård på den av honom inslagna vägen utan att närmare tänka på konsekvenserna därav. Då saken nu ställdes på sin spets, vore det naturligt, att man i görligaste mån sökte försvara den ståndpunkt man vid ett eller flera tillfällen gjort till sin. Under senare år hade i samband med de generella hyreshöjningarna framställts upprepade krav på att garantier skulle skapas för att hyresökningarna verkligen användes för reparations- och underhållsarbeten. Hyresrådet borde

då ha sagt ifrån, att det icke behövdes några garantier, enär hyresrådet — genom att på begäran sänka grundhyrorna, intill dess lägenheterna vore försatta i ett nöjaktigt skick — noga såge till att underhållet av bostadsbeståndet ej eftersattes. God tro syntes näppeligen kunna åberopas av de för hyresrådets rättspraxis ansvariga, och det hade varit varje nytillträdande hyresrådsledamots skyldighet att taga avstånd från en äldre, felaktig praxis. Ingen borde till sitt fredande kunna åberopa, att andra tidigare gjort fel. Klaganden ansåge det icke obefogat att ifrågasätta, huruvida skriven lag icke här blivit åsidosatt på sådant sätt, att åtal vore på sin plats. Genom att hyresrådets praxis vore okänd av en större allmänhet, bleve det endast ett fåtal, av slumpen utvalda hyresvärdar, som finge känna på hyresrådets metoder. För egen del hade klaganden varit absolut övertygad om att hyresnämnden förfarit felaktigt, vilket klaganden även meddelat sin huvudman. Klaganden hade ansett det vara fullkomligt uteslutet, att saken skulle kunna prövas annat än vid allmän domstol. Detta hade lett till, att klaganden funnit det onödigt med någon utredning för att vederlägga de högst avsevärda överdrifterna, då det gällt att beskriva lägenhetens förfallna skick. Skulle hyresrådet anse sig kunna upptaga processer av detta slag till behandling, borde rådet också få befogenhet att anordna muntliga huvudförhandlingar med bevisupptagning.

I en till statens hyresråd den 20 december 1954 avlåten skrivelse anförde jag därefter följande.

I 3 kap. lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom regleras hyresvärds och hyresgästs inbördes rättigheter och skyldigheter på grund av ingånget hyresavtal. Enligt lagens bestämmelser kan hyresgästen under vissa förutsättningar häva hyresavtalet, själv vidtaga erforderliga åtgärder, erhålla skadestånd eller få nedsättning i den avtalade hyran. I fråga om hyresgästens rätt att erhålla nedsättning av hyran är denna rätt oberoende av avtalets innehåll, då en del av lägenheten frångår hyresgästen eller men eller intrång i nyttjanderätten förorsakas på grund av myndighets beslut, utan att hyresgästen giver anledning därtill (12 och 16 §§), då lägenheten icke är färdig, när tillträde skall ske (13 §) eller icke i rätt tid utrymts av den som skall avflytta (14 §) samt då under hyrestiden skada å lägenheten inträffar, för vilken hyresgästen icke är ansvarig (16 §). Ovillkorlig är också hyresgästens rätt att fordra nedsättning av hyran, då i annat fall än nyss nämnts lägenheten icke är i det skick hyresgästen äger fordra (11 §) eller då under hyrestiden utan hyresgästens vållande för honom uppstår hinder eller men i nyttjanderätten. I de sistnämnda fallen är emellertid räckvidden av bestämmelserna beroende av vilket skick på lägenheten hyresgästen har rätt att fordra. Därom stadgas i 9 §, att hyresvärderna skall

å tillträdesdagen tillhandahålla lägenheten i sådant skick, att den enligt allmänna uppfattningen i orten är fullt brukbar för det med förhyrningen avsedda ändamålet, och i 15 § att det åligger hyresvärden att under hyrestiden hålla lägenheten i sådant skick som hyresgästen enligt 9 § äger fordra. Dessa bestämmelser kunna dock av parterna genom avtal förändras till sitt innehåll, och det är vanligt att lägenhet uthyres i befintligt skick. Avtalsfriheten härutinnan är ej begränsad i vidare mån än att en uthyrning av lägenheten i befintligt skick jämlikt 11 § icke utgör hinder för hyresgästen att fordra, bland annat, nedsättning av hyran, då lägenhetens skick icke motsvarar beskrivningen i 9 § och bristen vid avtalets ingående ej var hyresgästen vederlig eller kunnat med vanlig uppmärksamhet upptäckas. Slutligen är i 43 § stadgat att, om tillämpning av villkor, som upptagits i hyresavtal, uppenbarligen är stridande mot god sed i hyresförhållanden eller eljest otillbörlig, villkoret må jämkas eller lämnas utan avseende. Jämväl med stöd av detta lagrum, som kan vara tillämpligt på en kontraktsbestämmelse om hyrans storlek, kan hyresgästen bli berättigad till nedsättning av den avtalade hyran.

Erinras må vidare, att straff och skadeståndsskyldighet kan jämlikt 21 kap. 5 § strafflagen drabba den, som gör sig skyldig till hyresocker.

Till följd av stormaktskrigets utbrott hösten 1939 samt inför risken att den därigenom uppkomna knappheten på lägenheter — främst bostadslägenheter — skulle medföra en allmän hyreshöjning har i lagen den 19 juni 1942 om hyresreglering m. m. införts förbud för hyresvärden att betinga sig eller mottaga hyra till högre belopp än ett i lagen bestämt hyrespris.

Bestämmelserna om den direkta regleringen av hyrespriserna återfinnas i lagens 3—5 §§.

I 3 § första stycket stadgas sålunda: Hyresvärden må icke mottaga eller träffa avtal om eller begära högre hyra än som motsvarar den för lägenheten tillåtna grundhyran, där ej annat föranledes av vad nedan sägs. Såsom grundhyra anses det hyresbelopp, som lägenheten betingade den 1 januari 1942. Var lägenheten då ej uthyrd, fastställes grundhyran av hyresnämnden efter hyresläget vid nämnda tid. För lägenhet i hus eller del av hus, som färdigställt senare än den 1 januari 1942, fastställer nämnden grundhyran till det belopp, som med hänsyn till byggnadskostnaderna och övriga omständigheter finnes skäligt.

I paragrafens andra stycke heter det: Var hyran för viss lägenhet den 1 januari 1942 avsevärt lägre än hyran för jämförliga lägenheter eller har lägenhetens värde avsevärt ökats genom ombyggnads- eller ändringsarbete eller föreligger för visst fall annat skäl av därmed jämförlig betydelse, äger nämnden på framställning av hyresvärden höja grundhyran till det belopp, som därav föranledes. Betingade lägenheten den 1 januari 1942 en hyra, som i avsevärd mån översteg hyran för därmed jämförliga lägenheter, äger

nämnden på framställning av hyresgästen eller hyressökande nedsätta grundhyran till skäligt belopp.

Höjning av grundhyran medför enligt tredje stycket i paragrafen ej ändring av gällande hyresavtal.

Särskild ersättning utöver grundhyran kan utgå i två fall. Parterna i ett hyresförhållande äro under vissa omständigheter berättigade att träffa avtal om sådan ersättning dels enligt 4 § för lägenhetens förseende med värme och varmvatten och dels generellt enligt 5 § för ökade omkostnader för fastighetsförvaltningen.

Innebörden av de återgivna stadgandena i 3 § — såvitt angår det redan den 1 januari 1942 befintliga bostadsbeståndet, varom i detta ärende är fråga — kan med stöd av förarbetena till lagen sammanfattas sålunda: Hyran för varje lägenhet har bestämts till ett visst maximipris, motsvarande det hyresbelopp till vilket lägenheten var uthyrd den 1 januari 1942. Till undvikande av obillighet — en lägenhet kan den 1 januari 1942 ha varit uthyrd för en hyra, som avsevärt understeg eller översteg hyran för jämförliga lägenheter — kan hyresnämnden höja eller sänka maximipriset till den hyresnivå, som jämförliga lägenheter betingade nämnda dag. På grund av standardförbättring av lägenheten eller av annat därmed jämförligt skäl kan maximipriset ökas utöver det för lägenheten gällande. Någon däremot svarande möjlighet till nedsättning av maximipriset på grund av minskning av lägenhetens värde eller av annat skäl finnes icke. Stod en lägenhet av en eller annan anledning outhyrd den 1 januari 1942, bestämmes maximipriset för den lägenheten efter hyresläget nämnda dag.

Frågorna om möjligheterna till nedsättning av grundhyra samt om hyresregleringslagens förhållande till nyttjanderättslagen blevo närmare klarlagda vid 1944 års riksdag.

Med anledning av hyresrådets förslag om förlängning av hyresregleringslagens giltighetstid hade hyresgästernas riksförbund förordat vissa ändringar av lagen och därvid yttrat, bland annat, följande: Enligt 3 § hyresregleringslagen ägde hyresnämnd i individuella fall höja grundhyran a) om hyran den 1 januari 1942 var avsevärt lägre än hyran för jämförliga lägenheter; b) om lägenhetens värde avsevärt ökats genom ombyggnads- eller ändringsarbete; eller c) om annat skäl av därmed jämförlig betydelse föreläge. Nedsättning av grundhyran vore däremot uttryckligen medgiven allenast i ett fall, motsvarande det under a) angivna, d. v. s. att lägenheten den 1 januari 1942 betingade en hyra, som i avsevärd mån översteg hyran för jämförliga lägenheter. Denna differens i fråga om förutsättningarna för förändring av grundhyran i enskilda fall kunde icke anses tillfredsställande. Förhållandet åskådliggjordes bäst med ett exempel. Om en hyresvärd ändrade en lägenhets inredning, t. ex. genom att upptaga nya dörrar eller fönster, genom att installera viss bekvämlighet som tidigare ej funnits o. s. v., kunde hyresnämnden medgiva hyreshöjning, för den händelse lägen-

hetens värde nämnvärt ökats genom ändringarna. Om däremot på grund av vissa omständigheter dörrar eller fönster måste igensättas i en lägenhet eller installationer till bekvämligheter, som tidigare funnits, måste avlägsnas, medgåve icke ordalagen i 3 § hyresnämnd att nedsätta grundhyran, även om lägenhetens hyresvärde avsevärt nedgått genom de vidtagna förändringarna. Visserligen kunde hyresgästen i sistnämnda fall genom domstols beslut erhålla nedsättning i den avtalade hyran, men dels vore detta en omständlig procedur och dels bleve domstolens beslut tillämpligt allenast beträffande det hyresavtal, som gällde då förändringarna vidtogos; beslutet utövade ingen inverkan på grundhyrans belopp och vid framtida hyresavtal angående lägenheten vore hyresvärden oförhindrad att bortse från den domstolsvägen fastställda nedsättningen. Det funnes enligt förbundets förmenande ingen anledning att behandla nu nämnda fall på annat sätt än dem, där en höjning av lägenhetens värde ägt rum genom ombyggnads- eller ändringsarbete. De borde med andra ord omfattas av hyresregleringslagstiftningen. Understundom kunde en lägenhets hyresvärde under löpande avtalstid nedgå av anledningar, som icke vore direkt hänförliga till själva lägenhetens beskaffenhet, t. ex. genom att i fastigheten inrymmts företag, som utövade en för grannarna störande verksamhet. Ej heller i dessa fall medgåve ordalagen i 3 § hyresregleringslagen nedsättning av grundhyran, ehuru så enligt förbundets mening borde vara fallet, därest det men i nyttjanderätten, som tillskyndades hyresgästen, vore att anse såsom avsevärt.

Vid avlåtande av proposition i ämnet (nr 101) anförde dåvarande chefen för justitiedepartementet, statsrådet Bergquist: Med hyresgästförbundets förslag avsåges att införa rätt till nedsättning av grundhyra på grund av minskning i lägenhetens hyresvärde. Förbundet åsyftade därmed till en början sådana fall, då exempelvis fönster eller dörrar blivit igensatta eller förefintliga installationer till bekvämligheter blivit avlägsnade. Dylika fall torde emellertid vara synnerligen ovanliga. Vidare avsåges de situationer, då grannar utövade störande verksamhet. Därvid kunde det dock ofta vara fråga om intrång av mera tillfällig art. Såväl i de förra som i de senare fallen kunde hyresgästen föra talan vid domstol om nedsättning i hyran eller skadestånd, och detta torde vara en lämplig ordning för avgörande av dylika tvister. Att låta dem behandlas av de hyresreglerande organen syntes alltså ej påkallat.

I de likalydande motionerna nr 276 i första och nr 446 i andra kammaren upptogs hyresgästförbundets ovanberörda förslag och yrkades sådan ändring i 3 § hyresregleringslagen, att hyresnämnd skulle kunna nedsätta grundhyra för viss lägenhet, då lägenhetens hyresvärde minskats exempelvis genom att förefintliga installationer till bekvämligheter avlägsnats eller genom störande verksamhet från grannars sida.

Andra lagutskottet avgav utlåtande (nr 27) i anledning av propositionen och motionerna och anförde i nu ifrågakvarande hänseende följande: Ett av

hyresregleringslagstiftningens huvudsyften vore att förhindra en inflatorisk utveckling å hyresmarknaden. För uppnåendet av nämnda syfte vore de i 3 kap. allmänna nyttjanderättslagen meddelade bestämmelserna om hyra icke användbara. Särskilda regler om maximering av hyrespriserna hade därför måst uppställas. Dessa regler, som återfunnes i 3—6 §§ hyresregleringslagen, vore genomgående sådana som saknade motsvarighet i nyssnämnda rent civilrättsliga lagstiftning. Ett införande i hyresregleringslagen av en sådan bestämmelse som motionärerna föreslagit skulle däremot medföra, att regler om nedsättning av hyra på grund av skada eller brist i lägenheten skulle finnas både i allmänna hyreslagen och i hyresregleringslagen. Dessa regler skulle uppenbarligen icke kunna utformas på samma sätt i hyresregleringslagen som i hyreslagen. Detta förhållande kunde enligt utskottets mening icke vara tillfredsställande. Föga lämpligt syntes även vara, att hyresgästen skulle äga välja om han ville vända sig till domstol eller hyresnämnd för att få hyran nedsatt. Att hyresgästen anhängiggjort ärende om nedsättning av hyra vid hyresnämnden eller att ärendet avgjorts av nämnden kunde icke hindra domstolen att pröva ett av hyresgästen mot hyresvärden instämt mål med yrkande om nedsättning av hyran på samma grund som åberopats vid hyresnämnden. Då domstolen icke torde vara bunden av nämndens beslut, kunde därvid uppstå den följden att myndigheterna meddelade sinsemellan olikartade beslut. Som därjämte dessa mål med hänsyn till den utredning som ofta behövde förebringas däri vore sådana, att de lämpligen borde handläggas av domstol, ansåge utskottet övervägande skäl tala för att motionärernas hemställan icke borde bifallas.

Vid behandlingen av detta utlåtande yttrade statsrådet Bergquist under debatten i andra kammaren, bland annat, följande: ”I fråga om nedsättning av hyra ha vi redan en möjlighet att få saken prövad enligt den vanliga hyreslagen, nämligen hos domstol. Då det gäller höjning av en grundhyra ha vi, bortsett från hyresregleringslagen, ingen möjlighet att få frågan prövad. Det är en sak, som parterna få komma överens om, när de göra upp kontrakt. Kunna de i vanliga tider icke komma överens, blir det icke något kontrakt av. Det var därför nödvändigt att i denna kristidsbetonade hyresregleringslag skapa ett särskilt organ för prövning av frågor om höjning av hyror. Men man ansåg det vara onödigt att låta en prövning i fråga om sänkning av hyra flyttas över från det organ man redan har till ett annat organ. — — — Jag tror alltså, att de nuvarande möjligheterna äro tillräckliga och att de giva hyresgästen det rättsliga skydd han kan behöva i detta fall.”

Motionerna avslogos av riksdagen.

För att förhindra att hyresregleringslagstiftningens förbud mot alltför hög hyra kringgås har i hyresregleringslagen intagits bestämmelser om för-
täckat hyreshöjning. I 27 § stadgas, att med hyra likställes i lagen varje

annan gottgörelse, som måste antagas utgöra vederlag för upplåtelse av lägenhet till nyttjande, ändå att gottgörelsen givits annan beteckning; och enligt 24 § är den, som mottagit högre hyra än som enligt lagen är medgiven eller annan otillåten ersättning eller gottgörelse, varom i lagen sägs, pliktig att återgälda vad han sålunda olovligen uppburit. Förpliktande av detta slag meddelas av domstol. Förarbetena till 27 § hänvisa till sådana fall som att hyresvärden säljer möbler till hyresgästen mot oskäligt hög köpeskilling eller betingar sig för hög ersättning för värme och varmvatten. Enligt Zetterbergs och Hedfeldts i ärendet omförmälda kommentar till hyresregleringslagen torde stadgandet vara tillämpligt på det fall, att hyresvärden avtalar med hyresgästen, att denne skall övertaga hans skyldighet enligt 3 kap. 15 § nyttjanderättslagen att hålla lägenheten i sådant skick, att den enligt allmänna uppfattningen i orten är fullt brukbar för det med förhyrningen avsedda ändamålet. I det av hyresregleringskommittén den 23 oktober 1954 avgivna betänkandet rörande hyran för omöblerade lägenheter (SOU 1954: 34) anföres, att sistberörda tolkning torde kunna avse även det fall, att mellan parterna avtalas att annan till lägenheten tidigare hörande förmån icke vidare skall tillkomma hyresgästen.

I förevarande fall har hyresnämnden i Ludvika med åberopande av 3 § andra stycket hyresregleringslagen nedsatt hyran för fru Lindborgs av Nilsson från den 1 juli 1947 förhyrda lägenhet från den gällande grundhyran 1 300 kronor till 1 100 kronor. Beslutet har av nämnden motiverats med att det skick, i vilket lägenheten befann sig, måste för hyresgästen medföra väsentlig vantrevnad och att med hänsyn därtill hyran i avsevärd mån översteg hyrorna den 1 januari 1942 för jämförbara lägenheter. I detta beslut har hyresrådet genom utslag den 26 juni 1952 ej funnit skäl att göra ändring samt tillagt, att den nedsatta grundhyran gällde för lägenheten i dess dåvarande skick och att det skulle vara hyresvärden obetaget att, då lägenheten satts i fullgott skick, hos hyresnämnden göra ansökan om grundhyrans höjning.

Av det åberopade lagrummets ordalydelse framgår utan vidare, att lagrummet icke kan medgiva nedsättning av grundhyra på grund av att lägenhetens underhåll efter den 1 januari 1942 eftersatts. Nedsättning av grundhyra kan enligt lagrummet ske, endast om lägenheten nämnda dag betingade en hyra, som i avsevärd mån översteg hyran för jämförliga lägenheter. Disproportionen mellan de hyror, som bli föremål för jämförelse, skall således ha förelegat redan den 1 januari 1942, något som icke alls satts i fråga i förevarande hyresmål. Hyresrådet har följaktligen förfarit felaktigt genom att godtaga hyresnämndens motivering och nämndens åberopande av 3 § andra stycket hyresregleringslagen.

Svennegård, Ekedahl, Fredricsson och Svensson, vilka äro ansvariga för hyresrådets utslag, synas numera icke heller vilja påstå, att nämndens beslut är riktigt i de angivna hänseendena. De göra i stället gällande, att

man kunde anse, att varje ändring av hyresförmånerna föranledde att man hade att göra med ett helt nytt hyresobjekt, för vilket grundhyra saknades och för vilket ny grundhyra skulle fastställas enligt reglerna om nyfastställelse av grundhyra, till följd varav det legat närmare till hands att till stöd för hyresrådets avvisande av besvären åberopa 3 § första stycket hyresregleringslagen. Så gott som alla hyresrådets övriga ledamöter och suppleanter, som yttrat sig i ärendet, ha också godtagit den principen att, om en lägenhet efter den 1 januari 1942 på grund av eftersatt underhåll förfallit till den grad att den nedsjunkit i en lägre värdeklass, ny grundhyra borde bestämmas för lägenheten.

Med anledning av vad sålunda anförts vill jag till en början erinra om att det ingalunda saknar betydelse, hur hyresrådet avfattar sina utslag. Hyresrådet, vilket som sista instans i hyresmål fått till uppgift att vaka över hyresregleringslagens rätta tillämpning, måste låta sig angeläget vara att klart ange de grunder, på vilka utgången i ett mål stödes. Godtager hyresrådet en felaktig eller vilseledande motivering, är detta ägnat att skapa förvirring och osäkerhet hos hyresnämnderna och allmänheten.

Påståendet att i det ifrågavarande hyresmålet ny grundhyra skulle kunna fastställas med stöd av 3 § första stycket hyresregleringslagen innebär en uttolkning av lagen, som enligt min mening måste med bestämdhet avvisas. Det kan tänkas, att en lägenhet efter den 1 januari 1942 undergått sådan förändring att man måste anse, att lägenheten blivit en annan än den, för vilken den ursprungliga grundhyran gäller, och att fördenskull ny grundhyra måste bestämmas. Så torde exempelvis vara förhållandet, om ett eller flera rum fränskilt lägenheten. Men att endast en på grund av eftersatt underhåll inträdd minskning av hyresvärdet skulle betraktas på samma sätt, synes mig ohållbart. Stadgandet i 3 § första stycket tredje punkten hyresregleringslagen tillåter icke en sådan tolkning, vilken också är oförenlig med de uttalanden som vid 1944 års riksdag gjordes av departementschefen och andra lagutskottet. Genom dessa uttalanden är tillfullo klarlagt, att statsmakterna avsett att frågan om en efter den 1 januari 1942 inträffad minskning av en lägenhets hyresvärde icke skulle omfattas av hyresregleringslagen utan avgöras av domstol på talan om nedsättning av hyra. Ett antagande att lägenheten i fall som det förevarande ej var uthyrd den 1 januari 1942 och att därför ett nytt hyresobjekt uppkommit är enligt min mening en otillåten fiktion, vilken utan stöd av lag och i strid mot lagstiftarens klart uttalade avsikter medför en utvidgning av området för hyresregleringen. Det bör beaktas, att en kristidsförfattning, d. v. s. en lagstiftning som under trycket av utomordentliga, av tillfälliga svårigheter föranledda förhållanden gör avsteg från eljest i allmän lag vedertagna rättsgrundsatser beträffande medborgarnas rättigheter och skyldigheter, måste tolkas och tillämpas restriktivt. Ett utsträckande av en kristidsförfattnings giltighetsområde utöver vad i författningen uttryckligen medgives kan icke

ske annat än genom ny lagstiftning, även om behovet av en ändring skulle anses aldrig så angeläget, ett behov som naturligt nog kan göra sig alltmer kännbart ju längre författningens giltighetstid utsträcker.

Svennegård har — med instämmande av hyresrådets övriga, för det påtalade utslaget ansvariga ledamöter — anfört, att det ifrågavarande hyresmålet avgjorts icke med ledning av någon direkt lagtolkning utan med ledning av den i hyresrådets praxis antagna rättsprincipen att en minskning av hyresförmånerna kunde leda till nedsatt hyra, vilken princip vore grundad på hyresregleringslagens anda och mening. Att hyresregleringslagen icke bygger på en sådan princip framgår av vad jag förut anfört. Rörande hyresregleringens ändamål och grunder må för övrigt hänvisas till vad Lindstedts i ärendet avgivna utlåtande därutinnan innehåller. Svennegårds uppfattning synes mig icke bygga på lagens lydelse och vad vid statsmakternas lagstiftningsverksamhet förekommit, utan på den anda och mening som Svennegård anser borde vara den riktiga. Såsom argument för en ändrad lagstiftning på området torde hans uttalanden mycket väl kunna ha fog för sig, men icke såsom en utveckling av vad gällande rätt innehåller. Här föreligger icke, såsom Svennegård gör gällande, en lucka i lagen som måste igenfyllas, utan lagstiftaren har fullt medvetet ansett en särskild reglering av förhållandena i det ifrågavarande hänseendet obehövlig och hänvisat till vad de allmänna rättsreglerna i nyttjanderättslagen innehålla.

Det är obestriddigt, att hyresgästen icke genom nyttjanderättslagen skyddas i den omfattning, som en tolkning av hyresregleringslagen enligt Svennegårds uppfattning skulle medgiva och som måhända också vore önskvärd. Framhållas må emellertid, att ju mer hyresvärdet av en lägenhet sjunker på grund av uppkommande brister, desto större möjligheter har hyresgästen att jämlikt nyttjanderättslagen i domstolsväg erhålla nedsättning av den avtalade hyran och desto mindre blir behovet av en särskild hyresreglering i detta hänseende. Därtill kommer, att — ehuru hyresregleringslagen icke preciserar den hyresvärdens prestation, som grundhyran skall motsvara — stadgandet i 27 § hyresregleringslagen om förtäckt hyreshöjning är tillämpligt i åtskilliga fall av bristande överensstämmelse mellan hyresförmånerna och grundhyran. Hyresregleringsmyndigheterna ha också enligt lagens 22 § möjlighet att, då väsentligt ändrade förhållanden inträtt, upptaga avgjort ärende till ny prövning. I flera av de fall, som beröras i de i ärendet avgivna yttrandena och som enligt hyresrådets praxis medfört sänkning av grundhyra, skulle rättelse i stället ha kunnat vinnas med stöd av nämnda paragrafer. Så torde exempelvis vara förhållandet, då avtal träffats om att trappstädning eller andra sådana prestationer, som den 1 januari 1942 ålegat hyresvärderna, skola övertagas av hyresgästen eller då, efter det en grundhyra höjts med anledning av vissa nyinstallationer, hyresvärdet minskats på grund av att dessa installationer borttagits eller blivit obrukbara.

Enligt Kungl. Maj:ts för statens hyresråd den 19 juni 1942 utfärdade instruktion skall det särskilt åligga hyresrådet att, i den mån föreskrifter angående tillämpningen av lagen om hyresreglering m. m. icke utfärdas av Kungl. Maj:t, meddela dylika föreskrifter. Svennegård synes hysa den uppfattningen att sådana föreskrifter lämnats genom den av hyresrådet utgivna handboken för hyresnämnderna. Det torde emellertid vara uppenbart, att med föreskrifter i instruktionens mening avses anvisningar beträffande förvaltningsverksamhetens utformning eller praktiska handhavande och icke direktiv rörande lösningen av rena rättsfrågor.

Även om en i hyresrådet tillämpad praxis kan tjäna till ledning vid avgörandena, åligger det dock varje ledamot att pröva om en antagen rättstillämpning är lagligen grundad och kan av honom godtagas. Genom det ifrågavarande utslaget har den hyresrådets praxis, mot vilken jag i det föregående riktat anmärkning, pressats till ytterlighet, då en lägenhet, som endast företett vissa lätt avhjälpta brister i målning m. m., förutsatts vara en annan än den, som var uthyrd den 1 januari 1942. Utslaget synes mig utgöra ett talande exempel på den hos kristidsmyndigheter stundom iakttagna benägenheten att i sin strävan efter effektivitet icke hålla sig inom de gränser, som statsmakterna utstakat för myndighetens handlande.

Med hänsyn till vad jag sålunda anfört finner jag, att hyresrådet genom att i det påtalade utslaget på sätt som skett nedsätta grundhyran för den av Nilsson förhyrda lägenheten på grund av försummat underhåll överskridit sin befogenhet och följaktligen förfarit felaktigt.

Emellertid är uppenbart, att hyresrådets för utslaget ansvariga ledamöter vid grundligt övervägande ansett den tolkning, de givit de ifrågavarande bestämmelserna i hyresregleringslagen, överensstämmande med lagens syfte och vara ägnad att främja allmänt och enskilt väl. De ha därvid handlat efter bästa förstånd och kunnat stödja sin tolkning på vissa uttalanden i den av hyresrådet år 1945 utgivna handboken för hyresnämnderna samt på en inom hyresrådet sedan åtskillig tid tillbaka tillämpad praxis.

På grund härav och då jag — efter det klarläggande av hithörande rättsfrågor som skett i förevarande ärende — anser mig kunna utgå från att hyresrådet i framdeles uppkommande fall av liknande beskaffenhet skall taga den här omhandlade principfrågan under förnyat övervägande, har jag vid prövning av ärendet funnit mig kunna låta bero vid att giva hyresrådet del av mina nu gjorda uttalanden, varjämte jag i framställning till Konungen ifrågasatt, huruvida icke talan mot hyresrådets beslut med anledning av därstädes anförda besvär borde i viss omfattning få fullföljas till Kungl. Maj:t i regeringsrätten. (Jfr s. 275 o. f.)

Ärendet var därmed av mig slutbehandlat.

III. Framställningar till Konungen.

1. Framställning angående ändring av vissa bestämmelser om rättegångskostnad i mål, vari part åtnjutit fri rättegång.

Den 2 december 1954 avlät jag till Konungen följande framställning:

Enligt stadgandena i 17 kap. 11 § och 18 kap. 14 § rättegångsbalken äger domstols laga kraftvunna dom i tvistemål rättskraft rörande rättegångskostnadernas fördelning mellan parterna i målet. Part har att förteckna de kostnader, för vilka han vill yrka ersättning av motparten. Ersättningskyldighetens omfång bestämmes sedan i domen och någon ny rättegång om kostnaderna får ej föras av någondera parten. Ej heller kan parten, om han fullföljer talan, i överrätten fordra annan eller högre ersättning för sina kostnader i underrätten än den han där yrkat.

Skall vittne, sakkunnig eller annan tredje man erhålla ersättning i målet, blir enligt rättegångsbalken förhållandet följande. Det tredje mannen tillkommande ersättningsbeloppet bestämmes av rätten och i rättens beslut utsäges tillika, vilkendera parten som i första hand skall gälda ersättningen. Om beslutet vinner laga kraft, är därmed rättsförhållandet mellan tredje mannen och den i första hand ersättningsskyldiga parten slutgiltigt reglerad. Denna part äger sedan att före domen i målet framställa anspråk att motparten skall till honom återgälda det till tredje mannen utdömda beloppet. Skulle tredje mannen icke ha av rätten tillerkänts hela det belopp han yrkat, kan därvid den i första hand ersättningsskyldiga parten självfallet icke fordra mer än vad tredje mannen tillerkänts. Genom domen i målet regleras därefter frågan huruvida ersättningen till tredje mannen skall stanna å denna part eller i vilken omfattning dessa kostnader skola gottgöras honom av motparten. Vill tredje mannen icke nöja sig med den honom tillerkända ersättningen, har han att mot beslutet föra särskild talan genom besvär inom tre veckor från beslutet. Den slutliga domen i målet, mot vilken part äger anmäla vad inom en vecka, kan då redan ha vunnit laga kraft. En av överrätten i anledning av tredje mannens besvär företagen höjning av ersättningsbeloppet inverkar i så fall icke på förhållandet parterna emellan. Den i första hand ersättningsskyldiga parten har under nu angivna omständigheter ingen möjlighet att av motparten erhålla gottgörelse för vad han av överrätten förpliktats till tredje mannen utgiva utöver vad underrätten tillerkänt denne.

Kostnad för bevisning i tvistemål skall i vissa fall förskjutas av allmänna medel. Rörande skyldigheten att till statsverket återgälda sådan förskjuten kostnad gäller i huvudsak samma regler som i fråga om rättegångskostnader i allmänhet. Statsverket kan följaktligen komma att få slutligen vidkännas en genom besvär av tredje man tillkommen kostnad, som om den fastställts redan av underrätten skolat återgäldas av part.

Den ordning för parts skyldighet att återgälda av statsverket förskjuten rättegångskostnad, för vilken i det föregående redogjorts, gäller icke i mål, vari part åtnjutit fri rättegång. I 18 kap. 13 § och 31 kap. 9 § rättegångsbalken har intagits erinran om att därom är särskilt stadgat. Med denna erinran torde närmast avses bestämmelserna i 6 §, 8 § första stycket och 13 § lagen den 19 juni 1919 om fri rättegång rörande omfånget av den återbetalningsskyldighet, som åligger den part som åtnjutit fri rättegång. Förhållandet mellan dennes motpart och statsverket regleras i 8 § andra stycket, vari stadgas att — där ej part, som åtnjutit fri rättegång, enligt första stycket förklarats skyldig att återgälda kostnad, som där avses — sådan skyldighet skall åläggas motpart eller annan, som enligt lag skulle varit pliktig att gottgöra parten kostnaden. Ordalagen i detta lagrum synas åsyfta en reglering i full överensstämmelse med rättegångsbalkens stadganden om rättegångskostnader i mål i allmänhet. Det oaktat har lagrummet ansetts icke utgöra hinder för överrätt, som på besvär av tredje man höjt dennes av underrätten bestämda ersättning, att — ändock att underrättens dom i målet vunnit laga kraft — förplikta tappande part att till statsverket återgälda vad enligt överrättens beslut sålunda ytterligare skall utgå av allmänna medel. Att så kunnat ske beror uppenbarligen på vad som förekommit vid tillkomsten av lagen den 12 maj 1944 angående ändring i lagen om fri rättegång.

Till grund för denna lagändring ligger ett av sakkunniga år 1942 avgivet betänkande (SOU 1942: 50). De sakkunniga anförde i detta ämne (s. 106) följande: Enligt 8 § andra stycket i lagen om fri rättegång skulle tappande motpart under de i lagrummet angivna förutsättningarna förpliktas återgälda statsverket dess kostnader för den fria rättegången, alltså även biträdesersättning. Hade tappande motpart av underrätt ålagts att gälda sådan ersättning, borde han — om biträdet efter talan mot underrättens beslut hos hovrätten lyckats utverka höjning därav — vara pliktig att gottgöra statsverket även ökningen. Enligt vad de sakkunniga erfarit syntes emellertid — åtminstone i fall då enbart biträdet fullföljt talan — ej alltid föreskrivas skyldighet för den ersättningspliktiga motparten att återbetala det belopp, varmed ersättningen höjts. Enligt de sakkunnigas uppfattning måste det anses oriktigt att, då hovrätt i anledning av förd klagan höjde biträdesersättningens belopp, enligt 8 § andra stycket ersättningskyldig part ej förpliktades återgälda statsverket även ökningen.

Vad de sakkunniga sålunda uttalat beträffande biträde enligt lagen om fri rättegång synes i samma mån böra gälla även annan tredje man i fri rättegång.

Vid den ifrågavarande lagändringens behandling vid 1944 års riksdag anförde chefen för justitiedepartementet i proposition nr 12 (s. 50) följande: Med anledning av de sakkunnigas berörda uttalande ville departementschefen framhålla, att frågan om åläggande av ersättningskyldighet enligt

8 § andra stycket hörde till själva domen i målet. Denna dom kunde icke ändras med anledning av besvär som biträde, vittne eller annan kunde anföra över beslut om beloppet av den ersättning av allmänna medel, som tillkomme honom. För att säkerställa att vederbörande part bleve ersättningskyldig även för de ökade belopp, som högre rätt kunde tänkas komma att utdöma, borde i stället iakttagas, att domen formulerades så att den omfattade allt vad som enligt lagen skolat gäldas av allmänna medel. Denna fråga syntes böra beaktas vid utfärdande av tillämpningsföreskrifter. Iakttoges vad nyss sagts, komme även att inbegripas statsverkets kostnad för protokoll, som med anledning av fri rättegång i underrätt utskreves för parten efter det utslag meddelats.

Dessa de sakkunnigas och departementschefens synpunkter synas ha efterföljts i praxis. I ett i NJA 1949 s. 599 refererat rättsfall hade en vadesvarande i ett tvistemål i hovrätten haft fri rättegång med en advokat såsom biträde. I samband med hovrättens dom hade rättegångsbiträdet tillerkänts ersättning med lägre belopp än biträdet begärt, varjämte vadekäranden förpliktats återgälda statsverket beloppet. Sedan rättegångsbiträdet fullföljt talan mot hovrättens beslut i ersättningsfrågan men domen i övrigt vunnit laga kraft, ändrade Kungl. Maj:t i beslut den 8 november 1949 såtillvida beslutet, att vad biträdet ägde att av allmänna medel utfå bestämdes till ett med 25 kronor förhöjt belopp. Kungl. Maj:t förpliktade därjämte vadekäranden att återgälda statsverket jämväl det belopp, med vilket den biträdet tillkommande ersättningen sålunda ökats.

Frågan om vem som slutligen skall bära kostnaden för tredje mans verksamhet i rättegången blir alltså beroende på om den part, som blivit ersättningskyldig till tredje man, beviljats fri rättegång med påföljd att ersättningen förskotterats av allmänna medel. Genom att statsverket på ovan angivet sätt kommit i förmånligare ställning än enskild kan det för part vara till nackdel att hans motpart har fri rättegång. Enligt mitt förmenande kan en sådan ordning icke anses tillfredsställande. De fiskaliska intressena — annan grund för den åsyftade olikheten torde icke kunna åberopas — synas mig böra träda tillbaka för de vedertagna rättsprinciper, som bestämma utgången i rättegångsmål i allmänhet. Något åläggande att i annan ordning än rättegångsbalken medgiver gottgöra statsverket den förhöjning av ersättning, som tredje man enligt lagen om fri rättegång kan bli tillerkänd av överrätt, bör därför enligt min mening icke ifrågakomma.

Den tillämpning av lagen om fri rättegång, rörande vilken jag sålunda anser mig böra föreslå ändring, har möjliggjorts genom det av departementschefen rekommenderade förfarandet att i domen i målet icke utsättes det belopp, med vilket part är ersättningskyldig till statsverket, utan att i domen endast helt allmänt föreskrives, att parten är skyldig ersätta statsverket de kostnader, som därifrån utgått eller komma att utgå i anledning av den fria rättegången. Jämväl i detta hänseende står tillämpningen i

strid mot de enligt rättegångsbalken vedertagna principerna. I rättegångsmål i allmänhet har rätten i regel att i domen bestämma det belopp, som part har att utgiva till motparten, statsverket eller annan. Till grund härfor ligger bland annat, att de utdömda rättegångskostnaderna ofta äro av betydelse för parterna vid bedömandet av huruvida de skola överklaga domen i sak.

Enligt min mening bör rättegångskostnadernas belopp fastställas i domen även i fråga om parts ersättningsskyldighet till statsverket i anledning av fri rättegång. Samma skäl för att man i domar i allmänhet anger omfånget av tappande parts ersättningsskyldighet för rättegångskostnad föreligga givetvis även om motparten har fri rättegång. Med de stora belopp, till vilka rättegångskostnaderna numera kunna uppgå, bör den tappande parten vid sitt övervägande av fullföljdsfrågan kunna omedelbart av domen inhämta summan av sina förpliktelser. Erinras må också om svårigheten att underlåta att i domen fixera ett bestämt belopp i de fall, då den tappande parten ålägges att gälda endast en del av de av statsverket förskjutna kostnaderna. Så kan exempelvis jämkad ersättningsskyldighet förekomma jämlikt 18 kap. 4 och 6 §§ rättegångsbalken.

Vid mina inspektioner av underrätterna har jag iakttagit, att häradsrätterna ofta bruka i domen angiva det belopp som part förpliktas till statsverket återgälda i anledning av den fria rättegången, medan däremot rådhusrätterna mera allmänt följa departementschefens anvisning. Denna skiljaktighet i tillämpningen torde ha sin grund däri, att expeditionslösen alltjämt utgår i stadsdomstolarna men ej i häradsrätterna samt att beställning av expedition i målet ej sällan efter domens meddelande men innan den vunnit laga kraft göres av den part, som åtnjutit fri rättegång. Därest den av mig här ovan föreslagna ändringen rörande ersättningen till tredje man vid fullföljd av talan skulle vinna bifall, uppstår icke någon svårighet att utsätta ersättningsbeloppet i domen annat än beträffande dessa lösenavgifter vid stadsdomstolarna. Denna svårighet synes mig emellertid icke behöva hindra en ändring i det ifrågavarande hänseendet. Den närmast till hands liggande möjligheten torde vara ett upphävande av rätten till expeditionslösen av den, som åtnjuter fri rättegång. Det inkomstbortfall för städerna, som en sådan begränsning av rätten till expeditionslösen skulle medföra, skulle måhända behöva kompenseras. Storleken av inkomstbortfallet är svår att utan särskild undersökning uppskatta, men den torde endast i fråga om de största rådhusrätterna uppgå till mera beaktansvärda belopp. Skulle denna väg icke befinnas framkomlig, kunde — intill dess rådhusrätterna förstätligas — ersättningsskyldighetens belopp fastställas i domen med undantag för lösenkostnaderna, rörande vilka domen då endast skulle innehålla, att den tappande parten förpliktades återgälda vad av allmänna medel utgått eller kunde komma att utgå i sådant hänseende.

Med stöd av den befogenhet min instruktion lämnar mig får jag härmed i underdånighet för Eders Kungl. Maj:t framlägga ovanberörda spørsmål och synpunkter för den åtgärd Eders Kungl. Maj:t må finna framställningen föranleda.

2. Framställning angående införande av rätt att fullfölja talan mot statens hyresråds beslut i vissa fall.

I detta ämne avlät jag den 20 december 1954 till Konungen en så lydande skrivelse:

I de administrativa mål, vari förekommer en partsställning liknande den som föreligger i tvistemål vid allmän domstol, äger som regel sakägare möjlighet att draga beslut av central myndighet under Kungl. Maj:ts prövning. Undantag från denna regel finnas dock. Så t.ex. må jämlikt lagen om försäkring för olycksfall i arbete klagan ej föras över beslut av försäkringsrådet. Likaså är statens hyresråd sista instans i dit fullföljda mål.

I 21 § lagen den 19 juni 1942 om hyresreglering m.m. stadgas sålunda, att talan ej må föras mot hyresrådets beslut med anledning av anförda besvär. Detta stadgande äger tillämpning också med avseende å ärende enligt lagen samma dag om kontroll av upplåtelse och överlåtelse av bostadsrätt m.m. Till grund för denna beskärning av fullföljdsrätten torde ligga dels den omständigheten att hyresrådet ansetts huvudsakligen komma att avgöra värderings- och skälighetsfrågor, vari utrymme måste lämnas för en fri skönsmässig bedömning, dels det förhållandet att hyresrådet erhållit en sammansättning, som är ägnad att garantera speciell sakkunskap och kompetens i sådant hänseende.

I sin verksamhet har hyresrådet emellertid ofta att pröva rena rättsfrågor och de rättsprinciper, på vilka av hyresrådet tillämpade lagar äro grundade. Dessa frågor äro ofta av svårlöst beskaffenhet. Av utredningen i ett här anhängiggjort ärende, nr 459/1952, angående klagomål mot hyresrådet (jfr s. 233 o. f.) ha framgått åtskilliga omständigheter, vilka tala för att de rättsfrågor, som hyresrådet har att avgöra, böra kunna hänskjutas till prövning av regeringsrätten. Ärendet har föranlett mig att taga del av förhållandena inom hyresrådet och i viss mån göra mig underrättad om hyresrådets praxis. Denna undersökning har bibragt mig den uppfattningen att det med fog kan ifrågasättas, huruvida icke spørsmålet om hyresrådets egenskap av sista instans i besvärmål måste i rättssäkerhetens intresse tagas under omprövning.

Enligt min mening har hyresrådet i ett i sagda ärende omförmålt utslag den 26 juni 1952, utan stöd av lag och i strid mot statsmakternas klart uttalade ståndpunkt, nedsatt grundhyran för en bostadslägenhet på grund av eftersatt underhåll och därigenom överskridit gränserna för hyresregle-

ringslagens tillämplighetsområde. De närmare omständigheterna i ärendet framgå av min i avskrift bifogade, denna dag till hyresrådet avlätna skrivelse i saken. Jag har i ärendet inhämtat yttranden ej blott från hyresrådets för utslaget den 26 juni 1952 ansvariga ledamöter utan även från flertalet övriga ledamöter av hyresrådet. Hyresrådets ordförande uttalade därvid en mening av innebörd att utslaget var oförenligt med hyresregleringslagens stadganden och grunder. De flesta av de ledamöter, som yttrat sig, ha hävdad den principen — vilken jämväl tidigare kommit till uttryck i hyresrådets praxis — att minskning av grundhyra kunde ske på grund av eftersatt underhåll, men frågan hur långt denna princip kunde utsträckas och hur beloppet av grundhyreminskningen skulle beräknas voro föremål för delade meningar. Några ledamöter ha uttalat tvivel om, huruvida principen överhuvud vore riktig. De för utslaget ansvariga ledamöterna synas icke ha haft fullt klart för sig, på vilken bestämmelse i hyresregleringslagen de stött sitt beslut. Att döma av de motiveringar, som lämnats i ett par av hyresrådets senare utslag i mål om grundhyra, synes den omförmälda principen icke ha legat till grund för avgörandena i dessa mål. Vad i ärendet förekommit visar således, icke blott att en oriktig rättstillämpning förekommit, utan också att det inom hyresrådet funnits betydande meningsskiljaktigheter och en viss osäkerhet rörande hyresregleringslagstiftningens omfattning och grunderna för lagstiftningen.

Jämväl i ett annat fall synes hyresrådet ha till grund för sitt utslag i ett hyresmål lagt synpunkter, vilka stå i strid mot de riktlinjer som statsmakterna under förarbetena till hyresregleringslagstiftningen uppdragit. Vid prövning av frågan om giltigheten av en skedd uppsägning hade hyresrådet i utslag den 23 september 1952 utgått från att en omfördelning efter behovsprövning hyresgäster emellan kunde ske av redan uthyrda lägenheter. Sedan resning söktes i hyresrådets utslag, avtog visserligen högsta domstolen denna ansökan men förklarade samtidigt, att den rättstillämpning som låg till grund för utslaget stode i mindre god överensstämmelse med hyresregleringslagens grunder (NJA 1953 s. 124). Enligt vad jag har mig bekant har hyresrådet icke därefter grundat något sitt avgörande på den sålunda av högsta domstolen underkända rättstillämpningen.

Att hyresrådet vid sin behandling av några enstaka rättsfrågor visat sig ha förfarit felaktigt eller att djupgående meningsskiljaktigheter rörande till grund för hyresregleringslagstiftningen liggande betydelsefulla principer förekommit bland hyresrådets ledamöter kan naturligtvis, ehuru allvarligt nog, icke ensamt för sig påkalla en lagändring, som skulle giva sakägare möjlighet att fullfölja sin talan till Kungl. Maj:t. Emellertid föreligga jämväl andra omständigheter, som framhäva behovet av en sådan lagändring.

Hyresrådet består i ordinarie sammansättning av en ordförande, som skall vara lagfaren och erfaren i domarvärv, samt sex ledamöter. Två av ledamöterna skola representera fastighetsägarna och två hyresgästerna. För

de två övriga ledamöterna äro inga kompetensföreskrifter meddelade. För ordföranden och ledamöterna skola finnas suppleanter. Vid avgörandet av besvärsmål är hyresrådet beslutsmässigt med fem ledamöter, nämligen ordföranden, en representant för fastighetsägarna och en för hyresgästerna samt två ledamöter utan intresserepresentation. På grund av ökningen av hyresrådets arbetsbörda ha ett stort antal suppleanter måst förordnas. För närvarande finnas 41 suppleanter, därav 10 för ordföranden, 10 för fastighetsägarerepresentanterna, 6 för hyresgästrepresentanterna samt 15 för de två ledamöterna utan intresserepresentation. De sistnämnda 15 suppleanterna ha med få undantag domarutbildning och äro till övervägande delen hovrättsdomare. Hyresrådet arbetar nu vid avgörandet av besvärsmål på 11 fem-mansavdelningar, därvid ledamöterna i varje avdelning växla från sammanträde till sammanträde.

Hyresrådet har alltså en allsidig sammansättning med ett mycket starkt inslag av kvalificerade jurister. På grund av det stora målantalet är hyresrådets praxis emellertid svår att överblicka. Antalet hittills av hyresrådet avgjorda mål torde uppgå till omkring 50 000. Därtill kommer, att hyresrådets motiveringar till sina utslag ofta äro bristfälliga. I det förut omförmälda resningsmålet anförde hyresrådet i ett till högsta domstolen avgivet yttrande härutinnan följande: "Hyresrådets utslag innehålla endast sällan någon principiell motivering. Ofta ges ingen egentlig motivering alls. De avgörande omständigheterna få utläsas ur handlingarna. Emellanåt har läget varit det att hyresrådets alla eller flesta ledamöter enats om själva slutet men sinsemellan lagt olika vikt vid särskilda omständigheter." Såsom framgår av handlingarna i det förut omförmälda, hos mig anhängiggjorda ärendet nr 459/1952 händer det, att beslut av hyresnämnd fastställas av hyresrådet utan att hyresrådet därvid fäster något avseende vid om den av hyresnämnden lämnade motiveringen är riktig eller ej. Den omständigheten att bristande motivering i hyresrådets utslag förekommer i stor utsträckning torde åtminstone till en del vara förorsakad av den stora arbetsbörda, som åvilar hyresrådets ledamöter. Hyresrådets balans av oavgjorda besvärsmål uppgick vid årsskiftet 1953/1954 till 2 915 mål. Ett betydande antal mål, främst uppsägningsmålen, äro av synnerligen brådskande beskaffenhet. Sedan hyresrådet under år 1954 erhållit en viss förstärkning, har man beräknat, att balansen skall, om tillströmningen av mål håller sig konstant, kunna avarbetas på tre år. Det ligger under sådana omständigheter i sakens natur, att hyresrådets intresse inriktas på att målen avgöras så snabbt som möjligt, medan arbetet med utslagens utformning får stå tillbaka. Enligt vad jag inhämtat torde man dock under senare tid ha sökt att i större utsträckning än tidigare åstadkomma fullständig motivering av utslagen, särskilt i vad det gällt principfrågor.

Redan från början av sin verksamhet har hyresrådet haft sin uppmärksamhet riktad på angelägenheten av en enhetlig och fast rättstillämpning.

Hyresrådet lät fördenskull år 1945 från trycket utgiva en handbok för hyresnämnderna. Denna handbok är dock i vissa avseenden föråldrad, och hyresrådet torde därför ha i åtskilliga stycken måst frångå handbokens anvisningar. Det är ju också självklart, att under årens lopp nya rättsfrågor ständigt uppkomma, vilka icke behandlas i handboken. — Vidare har hyresrådet till ledning för ledamöterna upplagt en minnesbok. I denna införs beslut av två slag, nämligen dels principbeslut, som av hyresrådet i dess ordinarie sammansättning fattas i frågor av principiell innebörd, och dels sådana beslut i besvärsmål, som äga prejudicerande eller eljest principiellt intresse. Några föreskrifter om minnesbokens förande ha ej lämnats — arbetsordning för hyresrådet saknas — men den regeln anses ha gällt, att beslut av det senare slaget böra, sedan de införts i minnesboken, i fortsättningen följas av hyresrådets avdelningar. Skulle en fem-mansavdelning vid överläggningen i ett mål finna, att avdelningens mening står i strid mot ett i minnesboken infört rättsfall, anses avdelningen böra, utan att någon slutgiltig omröstning företages i sakfrågan, hänskjuta målet till avgörande i ordinarie plenum. Ny eller ändrad praxis skulle på detta sätt icke införas av en avdelning med tillfällig sammansättning, utan praxis skulle ändras endast av ordinarie plenum. Det bör i synnerhet på den fungerande ordföranden ankomma att tillse, att hyresrådets rättstillämpning blir konsekvent. Minnesboken är, såsom avsedd för internt bruk inom hyresrådet, föga känd av hyresnämnderna och icke alls av allmänheten. Fördenskull fick nuvarande revisionssekreteraren Hans Fredrik Ringdén uppdrag av hyresrådet att undersöka möjligheterna att redigera en fullständig minnesbok, som kunde utgivas till ledning för hyresnämnder och enskilda. Ringdén avlämnade den 15 december 1951 ett yttrande i saken, men hyresrådet har ännu icke tagit ställning till frågan.

Med anledning av vad som förekommit i det oförmälda ärendet nr 459/1952 har jag tagit del av minnesboken för att om möjligt bilda mig en uppfattning om dess värde. Endast fyra principbeslut, alla från åren 1944 och 1945, ha intagits i minnesboken. Ett av dessa beslut har hyresrådet sedermera frångått på föranledande av vissa av chefen för justitiedepartementet vid 1945 års riksdag gjorda uttalanden. Referaten av besvärsmål uppgå till ett antal av 226. Efter att till en början 25—30 rättsfall om året intagits i minnesboken, har antalet referat under de senaste åren blivit allt färre. Således intogos år 1952 8 och år 1953 7 referat. Under år 1954 har endast ett referat intagits i minnesboken. Ett stort antal referat avse mål, som avgjorts av fem-mansavdelning och således icke av hyresrådet i dess ordinarie sammansättning. Tiden har icke medgivit mig någon mera ingående granskning av referaten, men jag har dock kunnat konstatera, att de i minnesboken intagna utslagen i flera fall stå i strid mot varandra eller synas vara byggda på mot varandra stridande grunder. Hyresrådets praxis synes av minnesboken att döma ha, åtminstone tidvis, varit

osäker och vacklande. Särskilt torde tvekan kunna råda om vilka gränslinjer hyresrådet uppdragit för sin kompetens i förhållande till allmän domstol.

Att hyresrådet i vissa fall saknat fast praxis framgår av ett i ärendet nr 459/1952 av en erfaren ledamot av hyresrådet fällt yttrande. Ledamoten anförde, att motstridiga eller svårförenliga utslag från olika fem-mansavdelningar inom hyresrådet verkat upplösande på rättstillämpningen vid hyresnämnderna och att de också kunde vålla allmänheten rättsförluster. Flera ordförande i hyresnämnder ha också för mig uttalat den uppfattningen att de icke sett sig i stånd att utröna hyresrådets praxis i åtskilliga frågor och att en jämförelse mellan hyresrådets utslag i likartade mål stundom väckt deras förvåning eller förvirring. Också parter och intresse-sammanslutningar ha, enligt vad jag erfarit, haft samma inställning. Jag vill dock härutinnan erinra om vad jag förut sagt om hyresrådets ofullständiga motivering av sina utslag. Det kan därför tänkas, att hyresrådets praxis är mera fast och bestämd än vad minnesboken och utslagen giva vid handen.

Minnesboken utgör otvivelaktigt en god vägledning, icke minst genom de problemställningar den innehåller, men den kan icke anses utgöra en klar sammanfattning av hyresrådets praxis. Hyresrådet torde ha meddelat en hel del utslag av principiell innebörd, som icke intagits i minnesboken. Att hyresrådet självt är medvetet om minnesbokens brister framgår av dess önskan att grundligt genomgå och revidera densamma. En sådan revision, som uppenbarligen måste ske under direkt medverkan av hyresrådets ordinarie ledamöter, synes med hänsyn till tid och kostnader svår att åstadkomma, särskilt som minnesboken därvid torde behöva i stor omfattning kompletteras med däri nu ej refererade utslag. Trots det värde minnesboken har, synes den mig icke kunna i sitt nuvarande skick anses uppfylla de krav, som böra ställas på en godtagbar rättsfallssamling.

Ytterligare en omständighet är i nu förevarande hänseende värd beaktande. Enligt 14 § Kungl. Maj:ts instruktion för statens hyresråd den 19 juni 1942 skola av ordföranden efter föredragning av byråchefen eller annan befattningshavare som därtill förordnats avgöras sådana besvärsmål, som hyresrådet genom beslut in pleno överlämnar till ordförandens avgörande. Med stöd härav har hyresrådet den 9 mars 1943 meddelat delegation till ordföranden av vissa besvärsmål. Enligt detta beslut avgör ordföranden ensam uppenbart deserta mål samt meddelar beslut om återförvisning, som icke innebär avgörande i sak, samt om avskrivning efter återkallelse. Jämväl övriga mål äro ordförandemål under förutsättning *att* hyresnämnden varit enhällig, *att* föredraganden ej föreslagit ändring av nämndens beslut, *att* ordföranden ej finner tvekan råda om fastställelse av nämndens beslut *och att* ordföranden ej finner målet vara av betydelse för enhetlig rättstillämpning. År 1953 utgjorde antalet ordförandemål 564 men har vissa ti-

digare år uppgått ända till ett tusental. Utslag i ordförandemål meddelas ej blott av hyresrådets ordinarie ordförande utan även av hans suppleanter.

Även om antalet ordförandemål numera är jämförelsevis ringa — något över en tiondel av alla avgjorda besvärsmål — är det enligt min mening knappast lämpligt, att hyresmål i sista instans avgöras av endast en person, låt vara en kunnig domare. Visserligen kunna i allmänhet målen icke avgöras av ordföranden mot föredragandens reservation, men målen föredragas ofta av nyanställda amanuenser, som icke kunna ha någon mera ingående kännedom om hyresregleringslagstiftningen eller om hyresrådets praxis. Ordförandens verksamhet i dessa mål synes närmast innebära en prövning av fråga, huruvida tillstånd skall lämnas en klagande att hos hyresrådet få fullfölja talan mot hyresnämnds beslut. Ett fall är i detta sammanhang värt uppmärksamhet. En suppleant för ordföranden hade i ett mål funnit en hyresvärd icke vara berättigad att fullfölja talan mot hyresnämnds beslut att icke till prövning upptaga hyresgästs framställning om ogiltigförklaring av uppsägning och därför lämnat hyresvärdens talan utan avseende. I senare inkomna mål, som behandlats in pleno, har hyresrådet kommit till motsatt uppfattning och upptagit hyresvärdens besvär till prövning.

Vad jag i det föregående anført kan sammanfattas sålunda: På grund av att hyresrådet arbetar på ett flertal avdelningar kan det vara svårt att vinna enhetlighet i hyresrådets rättstillämpning. Det stora antalet mål som avgjorts av hyresrådet medför, att hyresrådets praxis i rättsfrågor ej lätt kan överblickas. Hyresrådets motivering av sina utslag är ofta bristfällig. Utslagen äro ej sällan motstridiga eller svärförenliga och en klar praxis synes i åtskilliga fall icke ha utformats, särskilt i fråga om de principer, som ligga till grund för avgörandena. Försök att genom utarbetande av en pålitlig rättsfallssamling nå ökad stadga i hyresrådets praxis har icke lett till resultat. I ett par fall av stor principiell betydelse har hyresrådets rättstillämpning måst betecknas såsom oriktig. Hyresrådets rättstillämpning har icke givit hyresnämnderna och allmänheten erforderlig ledning. I hyresrådet såsom sista instans avgöras vissa mål av ordföranden ensam.

Enligt min mening böra de sålunda rådande förhållandena medföra, att frågan om hyresrådets lämplighet såsom sista instans i besvärsmål tages under överbäggande. För att tillbörlig rättssäkerhet skall vinnas synes mig talan mot hyresrådets beslut böra få fullföljas hos Kungl. Maj:t i regeringsrätten, så framt beslutet avser avgörandet av en rättsfråga eller avgörandet av en sådan fråga är bestämmande för beslutets innehåll. Däremot torde hyresrådet alltjämt böra vara sista instans i vad dess prövning avser värderings-, billighets- eller skälighetsfrågor och således beträffande avgöranden, där utrymme mer eller mindre lämnas åt det fria skönet. Genom att därigenom rättsfrågorna skulle kunna komma att prövas av regeringsrätten kan en fast och i allo rättsenlig praxis i dessa mål utformas och komma

till allmän kännedom. Den egenartade form av fullföljdstillstånd, som gäller i fråga om beslut av pensionsstyrelsen och riksförsäkringsanstalten, torde icke böra ifrågakomma beträffande beslut av hyresrådet.

Hyresregleringslagstiftningen har visserligen endast temporär giltighet, men dess upphävande synes så mycket mindre vara att förutse inom en nära framtid som hyresregleringskommittén i sitt den 23 oktober 1954 framlagda betänkande angående hyran för omöblerade lägenheter föreslagit ett utsträckande av regleringen. Därest kommitténs förslag antages, komma nya rättsfrågor att fordra sin lösning, i all synnerhet som de föreslagna bestämmelserna beröra och kanske också fordra ändring av gällande bestämmelser i allmänna hyreslagen.

Med stöd av den befogenhet min instruktion lämnar mig får jag härmed i underdanighet för Eders Kungl. Maj:t framlägga ovan berörda förhållanden och spörsmål för den åtgärd Eders Kungl. Maj:t må finna framställningen föranleda.

3. Framställning angående tillgodoseende av lantbruksnämndernas behov av ökad juridisk sakkunskap.

Den 28 december 1954 skrev jag till Konungen följande:

Under senare år ha genom anmälningar från enskilda personer hos mig anhängiggjorts åtskilliga ärenden, som avsett lantbruksnämnds handläggning och avgörande av på sådan nämnd ankommande frågor. De i anmälningarna påtalade förhållandena ha ej sällan varit av beskaffenhet att föranleda erinringar och påpekanden av mig angående fel och misstag från nämndernas sida. Med hänsyn till vad sålunda förekommit har jag ansett det påkallat att genom inspektion hos olika lantbruksnämnder och även eljest under min ämbetsutövning närmare granska denna gren av statsförvaltningen. Jag har därvid ägnat min uppmärksamhet företrädesvis åt handläggningen inom nämnderna av frågor rörande jordbrukets yttre rationalisering samt av frågor i övrigt, vilka för sitt avgörande tarva rättsligt övervägande. Min granskning har föranlett talrika anmärkningar och erinringar från min sida, särskilt vad angår lantbruksnämndernas tillämpning av lagen den 17 juni 1948 om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet (jordförvärvslagen) samt lagen den 30 juni 1947 om kronans förköpsrätt (förköpslagen).

Jämlikt 1 § jordförvärvslagen må jordbruksfastighet, där ej annat följer av vad i lagen stadgas, ej förvärfvas genom köp, byte eller gåva utan tillstånd av den lantbruksnämnd, inom vars verksamhetsområde fastigheten är belägen. Tillstånd skall sökas inom tre månader från det fångets skedde. Sökes icke tillstånd inom nämnda tid eller avslås ansökningen, är fångets ogillt. Har emellertid lagfart meddelats å fång, må den omständigheten att tillstånd ej sökts eller ansökan därom ej bifallits icke inverka å fångets gil-

tighet (2 §). De materiella hindren för tillstånd till jordförvärv angivas i lagens 3 §. I första stycket av denna paragraf stadgas absolut förbud mot förvärv av jordbruksfastighet i vissa fall. Tillstånd må sålunda icke meddelas, om anledning föreligger till antagande att fastigheten skulle bli van-skött i sökandens ägo eller att sökanden med förvärvet huvudsakligen åsyftar att utan nytta för visst jordbruk i orten tillgodogöra sig skogstillgång, som är behöfvlig såsom stöd för ortens jordbruk, eller bereda sig vinst genom snar avyttring av fastigheten, del av densamma eller andel däri eller genom bortförande av byggnader, kreatur, inventarier eller annat som tarvas för fastighetens brukande. Andra stycket i samma paragraf innehåller vissa villkorliga inskränkningar i rätten till förvärvstillstånd. Föreligger nämligen ej sådant fall som nämnts i första stycket men kan det antagas, att sökanden vill förvärva fastigheten huvudsakligen för kapitalplacering eller, vad angår fastighet med jordbruk, i annat syfte än att själv ägna sig åt detta, eller äger sökanden redan jordbruksfastighet eller avser ansökningen förvärv från olika fångesmän av fastigheter, som förut icke utgjort en brukningsenhet, må ansökningen icke bifallas med mindre sökandens innehav av egendomen kan väntas medföra övervägande nytta för jordbruket eller för näringslivet i orten eller egendomen för sökanden har synnerligt värde utöver det ekonomiska eller eljest särskilt skäl därtill föreligger. Jordförvärvslagen har rent allmänt angivits åsyfta säkerställande av förekomsten inom landet av ett starkt och bärkraftigt jordbruk, som handhas av en självägande jordbruksbefolkning, och förhindrande för sådant ändamål av jordbruksfastigheters övergång i icke jordbrukande personers ägo. I överensstämmelse härmed anförde chefen för jordbruksdepartementet i den till grund för lagen liggande propositionen (nr 194/1948), att lagen borde användas allenast för att motverka i och för sig olämpliga förvärv av jordbruksfastigheter samt att för främjande av jordbrukets yttre rationalisering endast borde tillgripas de medel som toge direkt sikte på detta ändamål, nämligen — förutom de frivilliga åtgärder som i första hand borde komma i fråga — lagarna om kronans förköpsrätt och om expropriation.

Enligt förköpslagen äger vid försäljning av jordbruksfastighet kronan för att underlätta bildandet av bärkraftiga brukningsdelar lösa till sig fastigheten till det pris som köparen utfäst (1 §). Förköpsrätten utövas av lantbruksnämnd. Skyldighet stadgas för lantbruksnämnden att efter framställning från ägare av jordbruksfastighet meddela beslut, huruvida fastigheten är behöfvlig för bildandet av bärkraftiga brukningsdelar; sådant beslut skall meddelas för viss tid, minst två och högst fem år; har nämnden funnit dylikt behov av fastigheten ej föreligga, må förköpsrätten ej göras gällande under den tid beslutet avser (4 §). Beslutar lantbruksnämnden att göra bruk av kronans förköpsrätt, åligger det nämnden vid äventyr av talans förlust att instämma köparen inom tre månader från det lagfart söktes å dennes fång (6 §). Anmäler köparen, med överlämnande av köpehandling-

en i bestyrkt avskrift, sitt fång för lantbruksnämnden, åligger det denna vid äventyr av talans förlust att inom en månad från det anmälan skedde instämma sin talan (7 §). Enligt avgörande av högsta domstolen (NJA 1952 s. 93) är sådan anmälan att anse såsom fullgjord, när köparen, med överlämnande av köpehandlingen eller avskrift därav, bringat fångtet till lantbruksnämndens kännedom, även om detta skett exempelvis vid ansökan om lånegaranti eller eljest utan hänvisning till angivna stadgande. Beslutar nämnden att förköpsrätten skall begagnas, må nämnden tillika samtidigt förordna, att rätten skall tillkomma annan än kronan; i dylikt fall skall vad i lagen sägs om bland annat lantbruksnämnden gälla den, som sålunda satts i kronans ställe (13 §).

Ikke sällan har jag uppmärksammat, att lantbruksnämnderna vid prövning av jordförvärvsansökningar obehörigen grundat sina avgöranden på rationaliseringssynpunkter. Såsom ett exempel bland många kan anföras följande fall. En person, som icke tidigare ägde jordbruksfastighet, hade hos en lantbruksnämnd ansökt om tillstånd till förvärv av en sådan fastighet. Ansökningen avslogs på förslag av nämndens delegation för yttre rationalisering. Delegationen anförde såsom motivering till sitt avstyrkande, att fastigheten vore ett ofullständigt jordbruk som på grund av sitt läge och sin storlek samt med hänsyn till byggnadsbeståndets beskaffenhet lämpligen borde sammanföras med viss annan fastighet. Sökandens förvärv hade därför syntts delegationen leda till mindre lämplig fastighetsbildning och kunna förväntas icke bli till övervägande nytta för jordbruket i orten. Då sökanden emellertid ej tidigare ägde jordbruksfastighet och då ej heller eljest förelegat förhållande som i 3 § andra stycket jordförvärvslagen avses, hade förvärvstillstånd kunnat vägras sökanden allenast på någon av de grunder som anges i paragrafens första stycke, grunder som enbart hänföra sig till sökandens person och hans avsikter med förvärvet. Lämpligheten av att fastigheten disponerades för rationaliseringsändamål hade således icke bort få inverka på frågan om förvärvstillstånd, varemot givetvis på sådan grund utövande av kronans förköpsrätt kunnat övervägas.

Understundom har i jordförvärvsärenden obehörig hänsyn tagits till rationaliseringssynpunkten genom att ansökan om tillstånd till förvärv av fastighet såsom tillskottsjord lämnats utan bifall under motivering att annan person, som också ansökt om förvärvstillstånd, vore i större behov av salufastigheten såsom tillskottsjord till sin fastighet. I vissa fall ha därvid förhållandena varit sådana, att sökandens förvärv i och för sig kunnat bedömas icke komma att lända till övervägande nytta för jordbruksnäringen i orten. I några fall har emellertid blott den omständigheten kunnat åberopas, att det ur rationaliseringssynpunkt vore mera fördelaktigt om viss annan person än sökanden finge förvärva fastigheten. Jordförvärvslagen innehåller icke något stadgande, enligt vilket på sådan grund tillstånd kan vägras person, mot vilkens förvärv hinder icke möter på grund av föreskrift i 3 §.

Vid några tillfällen har jag vidare kunnat iakttaga, att förvärvstillstånd vägrats, enär giltig köpehandling ej kunnat företes eller den fastighet ansökningen avsåg — enligt vad som vore känt inom lantbruksnämnden — ej var till salu. Förvärvstillstånd kan emellertid meddelas i form av förhandsbesked, oberoende av om köpeavtal kommit till stånd eller ej. Sökandens utsikter att verkligen få köpa fastigheten är därvid en omständighet, varmed nämnden icke har att skaffa. I ett fall har t. o. m. ansökan på skäl, varom nu är fråga, förklarats icke upptagas till prövning. Det upplystes, att nämnden valt denna form att skilja sig från ärendet bland annat för att komma ifrån ett materiellt bedömande av tillståndsfrågan, vilken sades ha varit ytterst svårlöst. Förfaringssättet röjer brist på insikt om nämndens självklara skyldighet att till saklig prövning upptaga varje hos densamma i laga ordning anhängiggjort ärende, som faller inom området för dess verksamhet.

En förutsättning för att utövande av kronans förköpsrätt skall kunna äga rum är, att giltigt fång kommit till stånd och att således i förekommande fall lantbruksnämnden lämnat tillstånd till förvärvet enligt jordförvärvslagen. Upprepade gånger har jag iakttagit, hurusom ansökan om tillstånd enligt jordförvärvslagen bifallits endast för att därigenom förutsättning skulle kunna skapas för utövande av förköpsrätten vid förvärvet. Besluten ha i dessa fall uppenbarligen icke, såsom rätteligen bort ske, grundats på ett från förköpsfrågan fristående bedömande enligt jordförvärvslagen av sökandens kvalifikationer och förvärvets art.

Ett gott exempel på ett enligt min mening riktigt tillvägagångssätt utgör följande fall. En jordbruksfastighet hade gått i köp och utövande av kronans förköpsrätt vid köpet hade varit i hög grad angeläget. Köparen hade emellertid icke till fullo uppfyllt kvalifikationerna för att kunna få jordförvärvstillstånd. Sådant hade därför vägrats honom av lantbruksnämnden, oaktat nämnden — då fångtet därigenom blivit ogiltigt — samtidigt satt sig ur stånd att utöva förköpsrätten.

Ett fall som i detta sammanhang förtjänar närmare redogörelse är följande. En lantbruksnämnd hade genom sitt ortsombud erhållit kännedom om att viss jordbruksfastighet försåls. Därefter hade förmedlaren av försäljningen med insändande av köpehandling i avskrift skriftligen hos nämnden anhållit om besked, huruvida köparen ”finge köpa nämnda fastighet”. I anledning av vad sålunda förekommit beslöt nämnden att utöva kronans förköpsrätt vid fångtet. I anslutning därtill beslöt nämnden vidare — utan ansökan av köparen — att ”för talans fullföljande i förköpsmålet” meddela köparen tillstånd till förvärvet enligt jordförvärvslagen. Köpehandlingen hade inletts med orden ”Under förutsättning av vederbörligt tillstånd för köparen att förvärva viss fast egendom upplåta vi och försälja — — —”. Vederbörande lantbruksdirektör upplyste på min fråga, att nämnden funnit sig med hänsyn till återgivna uttryckssätt i köpehandlingen kunna be-

handla denna såsom innefattande jämväl ansökan om förvärvstillstånd. Förmedlarens förfrågan hade i förevarande fall upptagits och behandlats såsom sådan anmälan som i 7 § förköpslagen sägs. Häremot synes intet vara att invända. Förvärvstillstånd kan emellertid icke meddelas annorledes än efter ansökan. Någon formlig ansökan om förvärvstillstånd hade icke ingivits till nämnden, och nämnden hade uppenbarligen icke ägt att av köpehandlingens lydelse fingera, att en sådan ansökan gjorts. Då vidare förfrågningen från förmedlaren måste antagas endast ha haft till ändamål att utröna, huruvida köparen kunde räkna med att vid förvärv av fastigheten få behålla densamma, hade nämnden saknat befogenhet att ingå på frågan om förvärvstillstånd. Befogenhet därtill hade nämnden emellertid saknat också av annan grund. Även om skäl förelegat att i köpekontraktet se en ansökan om förvärvstillstånd, hade nämligen ansökningen icke gjorts av förvärvaren, och förmedlaren hade — såvitt handlingarna utvisade — icke ägt behörighet att å köparens vägnar ansöka om förvärvstillstånd.

Konsekvensen av det anförda är, att utövningen av kronans förköpsrätt kan förhindras genom att en köpare — sedan han anmält sitt köp enligt 7 § förköpslagen och erhållit besked att lantbruksnämnden beslutat utöva förköpsrätten — underlåter att göra ansökan om förvärvstillstånd, varigenom köpet bringas att förfalla. Detsamma är emellertid också händelsen, om innan köp slutits förhandsbesked inhämtas från nämnden enligt 4 § förköpslagen. Förhållandet är en följd av lagstiftningens utformning och kan icke bringas ur världen annorledes än genom lagändring. Att, såsom i förevarande fall skett, söka undgå nämnda, för rationaliseringsarbetets effektivitet förvisso mindre gynnsamma följd av lagstiftningen genom att utan i jordförvärvslagen förutsedd ansökan därom meddela förvärvstillstånd och såmedelst mot köparens önskan fylla den brist i förutsättningarna för förköpsrätten, som frånvaron av förvärvstillstånd utgör, kan icke vara tillåtet.

I två fall har jag iakttagit hurusom tjänstemän vid lantbruksnämnd på ett anmärkningsvärt sätt åvägabragt förutsättningar för förköpsrättens utövande. Fallen äro av den beskaffenhet, att en mera ingående redogörelse synes erforderlig.

I det ena fallet hade från en köpare av en jordbruksfastighet till lantbruksnämnden inkommit ansökan om förvärvstillstånd enligt jordförvärvslagen. Vid ansökningen hade fogats avskrift av fångeshandlingen. Sökanden hade emellertid försuttit den i 2 § jordförvärvslagen angivna tiden för sökande av förvärvstillstånd, i följd varav köpet förfallit. I promemoria till nämnden hade en av dess tjänstemän, vilken besiktigat fastigheten, uttalat att denna borde förvärfvas av kronan. Då frågan om förvärvstillstånd förehades i nämndens delegation för yttre rationalisering, beslöt delegationen bordlägga ärendet under hänvisning till att köpet förfallit. En hos nämnden anställd lantbrukskonsulent avlät därefter med återsändande av

köpehandlingen en skrivelse till sökanden, vari denne meddelades, att bordläggning skett ”i avvaktan på att köpehandlingen förnyades”. Skrivelsen innehöll i anslutning härtill följande anvisning: ”I det fall Ni alltfört önskar förvärvstillstånd å ifrågavarande fastighet får jag sålunda anmoda Eder att med återställande av bifogade köpehandling vederbörligen förnyad inkomma med förnyad ansökan om förvärvstillstånd.” Om den redan inom nämnden väckta frågan om utövande av kronans förköpsrätt nämndes intet i skrivelsen. Sedan sökanden med anledning av innehållet i skrivelsen ombesörjt förnyelse av köpet, upptogs ärendet ånyo av delegationen för yttre rationalisering, som därvid beslöt hänskjuta detsamma till avgörande i plenum med förslag att tillstånd till förvärvet borde lämnas och samtidigt beslut meddelas om utövande av kronans förköpsrätt vid det på grund av förnyelsen nu giltiga fånget. Nämnden fattade därefter i plenum beslut i överensstämmelse med delegationens förslag och väckte sedermera vid domstol talan mot sökanden om kronans förköpsrätt till fastigheten.

I det andra ärendet förekom följande. Två makar hade försålt vissa jordbruksfastigheter till två andra personer gemensamt. Köparna hade därefter hos lantbruksnämnden ansökt om förvärvstillstånd enligt jordförvärvslagen. Ansökningen hade också i detta fall inkommit först efter utgången av den i 2 § jordförvärvslagen stadgade tremånaderstiden, varför fånget saknat giltighet. Nämnden beslöt likväl dels att meddela sökandena tillstånd till förvärvet, dels ock att utöva kronans förköpsrätt vid fånget. Underrättelse därom delgavs sökandena. Nämnden ingav därefter till vederbörande häradsrätt ansökan om stämning å köparna med yrkande om förköpsrätt till fastigheterna. Då emellertid på grund av fångets ogiltighet förutsättning saknats för utövande av förköpsrätten, avlät lantbruksdirektören samma dag stämmningsansökningen ingavs till rätten en skrivelse till säljarna av — med utelutande här av kontrahenternas och fastigheternas namn — följande lydelse: ”Då köpet — — — för att vara fullt giltigt måste förnyas, översänder jag blanketter på sådan förnyelse. Ett exemplar skall ni sända till — — — (köparna) — — — och ett skall Ni behålla. Det sista emotser lantbruksnämnden åter.” Säljarna undertecknade förnyelsehandlingarna och tillställde nämnden ett exemplar därav. Nämnden framställde därefter i ny stämmningsansökan samma yrkande mot köparna som i den tidigare ansökningen. Vid rätten bestredo köparna nämndens talan. De gjorde därvid gällande, att säljarna, därest de förstått nämndens syfte med att begära förnyelse av köpet, icke skulle ha undertecknat förnyelsen och att fördenskull denna såsom tillkommen under oriktig förutsättning icke vore giltig. Säljarna bekräftade i rättegången såsom intervenienter på köparnas sida, att de, om de haft kännedom om nämndens beslut att utöva förköpsrätten, icke skulle ha medverkat till förnyelse av köpet, samt framhöllo vidare, att de hyst den uppfattningen att de genom förnyelsen skolat hjälpa köparna att undanröja föreliggande hinder mot dessas förvärv

av fastigheterna. I sin dom fann häradsrätten — enär förnyelsen icke tillkommit under sådan medverkan av köparna att därigenom träffats giltigt avtal innebärande upplivande av det förfallna köpet — förutsättning saknas för utövande av förköpsrätten och ogillade fördenskull käromålet. Sedan lantbruksnämnden vädjat mot domen, upphävde hovrätten häradsrättens dom och biföll på anförda skäl käromålet. Hovrätten fann emellertid ”med hänsyn till beskaffenheten av de rättsfrågor som uppstått genom det sätt på vilket lantbruksdirektören åstadkommit förutsättning för förköpsrättens utövande” köparna böra trots denna utgång erhålla full gottgörelse av kronan för sina kostnader å målet såväl vid häradsrätten som i hovrätten.

De åtgärder, som i dessa båda fall från lantbruksnämndens sida vidtagits till åstadkommande av förnyelse av köpen, ha uppenbarligen haft till syfte att skapa förutsättning för utövande av kronans förköpsrätt vid fången. Att denna omständighet varit av beskaffenhet att — därest den varit till sin innebörd känd för kontrahenterna — på ett avgörande sätt inverka på deras vilja att förnya köpen kan icke ha varit främmande för nämnden. Det synes därför ha bort vara nämnden angeläget att i samband med förslagen om förnyelse av köpen också giva sina avsikter otvetydigt tillkänna, i all synnerhet som nämndens medverkan till köpens förnyelse kunnat förutses eljest komma att hos kontrahenterna väcka föreställningen att nämnden icke ämnade lägga hinder i vägen för köparna att få behålla fastigheterna. I det förstnämnda ärendet synes emellertid nämndens avsikt att utöva förköpsrätten i stället ha dolts för sökanden, på vilken den i ärendet avlåtna skrivelsen måste ha i detta hänseende verkat direkt vilseledande. I det senare ärendet hade sökandena visserligen erhållit del av nämndens beslut att utöva förköpsrätten. Mot bakgrunden av vad som förekommit under rättegången framstår det emellertid såsom uppenbart, att varken köparna eller säljarna haft någon klar uppfattning om nämndens avsikt med förnyelsen, vilket synes så mycket mer naturligt som den av lagstiftningens utformning nödvändiggjorda kombinationen av förvärvstillstånd och förköpsrätt måste vara ägnad att för allmänheten fördunkla innebörden av nämndens åtgärder. Såsom särskilt anmärkningsvärd framstår lantbruksdirektörens åtgärd att med förbigående av sökandena vända sig direkt till säljarna, vilka icke underrättats om förköpsavsikten, för att av dem utverka förnyelsen. Hovrättens uttalande i rättegångskostnadsfrågan synes innebära, att hovrätten funnit lantbruksdirektörens förfarande klandervärt. Gemensamt för båda fallen är, att en tjänsteman hos nämnden i avsikt att därigenom möjliggöra ett utövande av förköpsrätten synes ha med öppna ögon främjat tillkomsten av en under oriktig förutsättning angående denna avsikt avgiven — och allenast därigenom uppnåelig — viljeförklaring från enskild person, innefattande förmögenhetsrättsligt förfogande. Ett dylikt

förfaringssätt, som med fog kan karakteriseras såsom mindre uppriktigt, är ägnat att hos allmänheten allvarligt rubba förtroendet för nämnden.

Vid sin befattning med ärenden angående kronans förköpsrätt ha lantbruksnämnderna ofta visat bristande förtrogenhet med gällande rättegångsordning. I denna del kunna anföras följande exempel.

Sedan köparen av en jordbruksfastighet vägrats tillstånd till förvärvet enligt jordförvärvslagen och fånget i följd därav blivit ogiltigt, hade säljarna, två makar, överlåtit fastigheten till köparens son, vilken därefter erhållit lagfart å fastigheten. Vederbörande lantbruksnämnd hade sedermera beslutat utöva kronans förköpsrätt och vid häradsrätten väckt talan mot sonen med yrkande om sådan rätt. Samtidigt hade säljarna instämt sonen till häradsrätten med yrkande om köpets återgång. Denne hade bestritt lantbruksnämndens talan men medgivit återgångsyrkandet. Lantbruksnämnden hade begärt att få inträda som intervenient i återgångsmålet och samtidigt framställt yrkande att återgångstalan måtte ogillas. Häradsrätten hade avslagit nämndens interventionsbegäran samt dömt till återgång av köpet. Nämnden hade därefter fullföljt talan mot domen i hovrätten men, sedan nämnden lyckats träffa uppgörelse med säljarna om förvärv av fastigheten, under hänvisning därtill återkallat sin fullföljda talan, i följd varav hovrätten avskrivit målet. Nämnden begärde därefter hos häradsrätten, att förköpsmålet, som under tiden varit vilande, måtte avskrivas, samt yrkade förpliktande för motparten i detta mål att ersätta kronan dess kostnader å målet. Såsom grund för sistnämnda yrkande anförde nämnden att, därest icke i återgångsmålet fastigheten frångått motparten, nämndens talan i förköpsmålet skulle ha bifallits. I sitt därefter meddelade avgörande avskrev häradsrätten målet i huvudsaken samt förpliktade kronan att gälda svarandens kostnader å målet. Lantbruksnämnden har i detta fall mot enskild person framställt ett uppenbarligen fullständigt obefogat anspråk på ersättning för rättegångskostnad, vilket i betraktande av att nämnden är ett statligt förvaltningsorgan måste te sig särskilt stötande.

I ett annat fall hade, sedan en lantbruksnämnd meddelat beslut om utövande av kronans förköpsrätt och i vederbörlig ordning väckt talan därom mot köparen, nämndens beslut blivit på besvär av köparen undanröjt av lantbruksstyrelsen. Över styrelsens beslut hade utomstående person besvärat sig hos Kungl. Maj:t under påstående att förköpsrätten i verkligheten varit avsedd att utövas till hans förmån, ehuru nämnden av olika skäl icke formellt gjort bruk av den i 13 § förköpslagen stadgade möjligheten att i samband med beslutet om utövande av förköpsrätten förordna, att rätten skulle tillkomma klaganden. I meddelande till styrelsen, som haft att yttra sig över besvären, bekräftade vederbörande lantbruksdirektör klagandens uppgift samt framhöll, att klaganden på anförda skäl ägde sådan anknytning till ärendet att besvärsmålet syntes böra tillkomma honom ävensom att

lantbruksdirektören ämnade "undersöka möjligheten att ändra stämningen därhän att klaganden insattes i kronans ställe". Uttalandet synes mig vittna om att lantbruksdirektören saknat närmare kännedom om processrättsliga regler.

Det sist sagda gäller i ännu högre grad om förfaringssättet i följande fall, där dessutom genom försummelse från lantbruksnämndens sida en av förutsättningarna enligt förköpslagen för talans prövning icke blivit behörigen iakttagen. Vissa jordbruksfastigheter hade genom köp förvärvats av två makar, vilka erhållit lagfart å fastigheterna, varefter lantbruksnämnden fattat beslut om utövande av kronans förköpsrätt till fastigheterna. Nämnden — företrädd av lantbruksdirektören — ansökte därefter hos vederbörande domstol om stämning å mannen med yrkande om sådan rätt. Mannen delgavs stämningen inom den i 6 § förköpslagen föreskrivna tiden av tre månader från det lagfart sökts. Vid sammanträde för förberedelse i målet yrkade mannen, att nämndens talan måtte ogillas enär allenast han instämts men icke hustrun, ehuru makarna förvärvat fastigheterna gemensamt. Mannen hänvisade därvid till en bestämmelse i 3 § förköpslagen att förköpsrätt ej må utövas allenast i fråga om del av den försålda egendomen, med mindre denna del utgör självständig brukningsenhet och utan olägenhet kan skiljas från återstoden av egendomen. Lantbruksdirektören invände häremot, att genom den å mannen utfärdade stämningens delgivning med honom även hustrun måste anses ha fått del därav och nämnden fördenskull vore bevarad vid sin talerätt även mot hustrun. Likväl ingav lantbruksdirektören å nämndens vägnar därefter ansökan om stämning jämväl å hustrun med samma yrkande som mot mannen. Tiden för talans anställande hade emellertid då redan utlupit. Under den fortsatta förberedelsen, vid vilken också hustrun bestred nämndens talan, meddelade domstolen på makarnas begäran mellandom i frågan om förköpsrättens bestånd och förklarade därvid nämnden ha förlorat sin talan mot makarna, enär hustrun icke instämts inom den i förköpslagen stadgade tiden samt förköpsrätt icke kunde tillerkännas kronan allenast till mannens andel i fastigheterna. Det bör givetvis icke få förekomma att offentlig myndighet på detta sätt anställer rättegång mot enskild person utan att dessförinnan på betryggande sätt ha gjort sig underrättad om de formella förutsättningarna för talans prövning. Ännu mera anmärkningsvärt är emellertid, att icke nämndens talan omedelbart nedlagts, då i rättegången framkommit, att jämväl hustrun varit ägare till fastigheterna och att tiden för anställande av kronans talan mot henne gått till ända. Åtgärden att instämma hustrun i rättegången innebär — då ju den lagstadgade tiden för väckande av talan utgått — ett fullständigt meningslöst förfarande. Lantbruksdirektörens åtgöranden i detta fall ha haft till följd en redan från början utsiktslös rättegång, varigenom besvär och omgång orsakats motparten och kostnad åsamkats statsverket.

Jordförvärvslagen innehåller intet stadgande, ur vilket kan härledas befogenhet för nämnden att vid meddelande av förvärvstillstånd uppställa villkor, som vid uraktlåten efterlevnad skulle kunna föranleda tillståndets ogiltighet. Det oaktat har i flera fall förekommit, att på detta sätt villkorade tillstånd meddelats. Så skulle exempelvis enligt beslut av en lantbruksnämnd tillståndet "anses upphävt om sökanden förvärvar annan jordbruksfastighet".

Ett exempel på otillåtet villkor av i viss mån annat slag erbjuder följande fall. En köpare av en jordbruksfastighet hade ansökt hos lantbruksnämnden om tillstånd till förvärv av fastigheten och samtidigt till nämnden hembjudit en jordbruksfastighet, som han redan ägde. Sedan i nämndens protokoll antecknats, att anledning saknades till avslag å förvärvsansökningen samt att den hembjudna fastigheten borde användas för framtida rationaliseringsändamål, beslöt nämnden meddela sökanden tillstånd till förvärvet under förutsättning att dessförinnan överenskommelse träffades om sådant pris för den hembjudna fastigheten, att anbudet kunde antagas av nämnden. På föranstaltande av lantbruksdirektören, som icke deltagit i det sammanträde vid vilket detta beslut fattats, beslöt nämnden sedermera, att nämnda villkor för förvärvstillståndet skulle "utgå ur protokollet". Ett villkor av detta slag innebär i realiteten ett köpslående med sökanden om förvärvstillståndet, något som uppenbarligen icke under några omständigheter är tillåtligt.

Understundom har jag kunnat iakttaga förhållanden, som tytt på att lantbruksnämnd också i andra hänseenden än varom hittills varit fråga brustit i förmåga att rätt bedöma räckvidden av sina befogenheter. Belysande härutinnan är särskilt följande fall. Genom lag den 20 april 1951, som trädde i kraft den 5 maj 1951, ändrades jordförvärvslagen så, att tillstånd av lantbruksnämnd blev erforderligt jämväl för förvärv genom gåva. Äldre bestämmelser skola dock fortfarande tillämpas beträffande fång, som skett före ikraftträdandet av lagändringen. I mål vid en häradsrätt mellan två makar, kärande, samt tre syskon, svarande, hade kärandena yrkat, att häradsrätten måtte ogiltigförklara gåva från kärandena till svarandena av vissa jordbruksfastigheter. Som skäl för att gåvan icke skulle vara giltig hade kärandena angivit, att gåvan ägt rum efter ikraftträdandet av ovanberörda ändring i jordförvärvslagen samt att lantbruksnämnden icke givit svarandena tillstånd till förvärvet, vilket fördenskull vore ogiltigt. I målet hade varit ostridigt, att gåvan skett efter lagändringen samt att gåvobrevet felaktigt daterats dag dessförinnan. Lagfart hade meddelats å fånget. Häradsrätten hade i sin dom funnit utrett, att antedateringen av gåvobrevet skett uteslutande i avsikt att kringgå jordförvärvslagens bestämmelser och att det vid sådant förhållande vore stridande mot lagens mening, därest den meddelade lagfarten likväl medförde att fånget bleve giltigt. Häradsrätten hade fördenskull bifallit käromålet. Sedan målet av svarandena förts

under hovrättens prövning, hade hovrätten — vid det förhållandet att lagfart meddelats å fånet — funnit kärandenas talan icke kunna bifallas och ogillat käromålet. I skrivelse till lantbruksstyrelsen framställde därefter lantbruksdirektören förfrågan, huruvida lantbruksnämnden finge — i betraktande av utgångens betydelse ur prejudikatsynpunkt — med anlitande av för nämndens verksamhet anslagna medel biträda svarandena med överklagande hos högsta domstolen. Förfrågningen besvarades av styrelsen nekande. Tanken att offentlig myndighet skulle i rättegång mellan enskilda, däri myndigheten icke själv uppträder och för talan, kunna lämna ena parten bistånd, som icke jämväl kommer motparten till del, i syfte att därmed främja avgörande i viss riktning är uppenbarligen helt oförenlig med kravet på oväld i förvaltningsverksamheten.

I ett annat fall hade en lantbruksnämnd först meddelat en sökande tillstånd enligt jordförvärvslagen till förvärv av viss jordbruksfastighet, dock med förklaring tillika att tillståndet skulle gälla först sedan sökanden visat sig genom giltig köpehandling ha försålt honom förut tillhörig annan jordbruksfastighet, ett villkor som i den suspensiva form det här givits läser kunna tillåtas. Sedermera förklarade nämnden — med ändring av sitt tidigare beslut — att tillståndet skulle gälla först sedan sökanden visat sig ha försålt ej blott sistnämnda fastighet utan även ytterligare en jordbruksfastighet, vartill han jämväl varit ägare. På talan av sökanden undanröjde Kungl. Maj:t det sista beslutet. Nämnden hade här icke ägt att, såsom skett genom det senare beslutet, ändra sitt ursprungliga beslut.

Esomoftast har det visat sig, att de i gällande instruktion för lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnderna föreskrivna reglerna för ärendenas formella behandling inom nämnderna blivit av dessa oriktigt tillämpade. Ett vanligt fel har varit, att ärenden angående tillstånd enligt jordförvärvslagen avgjorts i delegation, ehuru — då fråga ej varit om tillskottsjord för bildande av bärkraftig brukningsdel — avgörandet enligt 38 § i instruktionen varit förbehållet nämnden i plenum. Lantbruksstyrelsen har i skrivelse den 25 november 1952 till samtliga lantbruksnämnder framhållit nödvändigheten av att gällande bestämmelser härutinnan iakttagas, särskilt med hänsyn till att skyldigheten jämlikt 66 § instruktionen att i vissa fall understå Kungl. Maj:ts prövning de ärenden, däri delade meningar föreligga inom nämnden, eljest lätt kan elimineras.

Vid sammanträde inom en lantbruksnämnd nedlade två ledamöter sina röster vid omröstning till beslut angående meddelande i visst fall av tillstånd enligt jordförvärvslagen. Ledamot äger emellertid icke undandraga sig att deltaga i omröstning, vid vilken han är närvarande, med mindre han kan åberopa laga jäv eller därmed jämförligt skäl. Såvitt handlingarna utvisade hade i detta fall icke någon omständighet förelegat, som utgjort giltig anledning för de båda ledamöterna att icke deltaga i omröstningen.

Ett förhållande som ofta givit anledning till påpekande från min sida är,

att motivering icke lämnas till beslut i jordförvärvsärenden. I något fall har det förekommit, att tillfredsställande upplysning icke givits om skälen till avslagsbeslut ens efter särskild framställning därom från sökanden. Besluten böra enligt min mening, i vad de gå sökande emot, innehålla de skäl varpå de grundas. Sökanden måste nämligen förutsättas vara i behov av kännedom därom för sitt ställningstagande till frågan om överklagande av beslutet. Under alla förhållanden måste sökande på därom gjord framställning kunna få del av skälen till lantbruksnämndens beslut. En nämnd har då jag påtalat detta genmält, att "det ibland kan vara mindre tilltalande att för en sökande utveckla den speciella omständighet, som föranlett avslaget", vilket — framför allt om bifall till ansökningen vägrats på grund av föreskrift i 3 § första stycket jordförvärvslagen — "många gånger måste anknyta till antaganden som — hur fullständig utredningen än är — endast kan bygga på sannolikhetens grund". Det är emellertid ur allmän rättssäkerhetssynpunkt av vikt — särskilt då beslutet grundats på nämndens bedömning av förhållanden, hänförande sig till sökandens person och hans avsikter med förvärvet — att de verkliga skälen för beslutet klart angivas.

I åtskilliga fall har framgått, att det inom lantbruksnämnderna i betänklig grad brustit i kunskap om de privaträttsliga regler, som gälla för de rättshandlingar på förmögenhetsrättens område, vilka nämnderna ha att vidtaga som normala led i sin verksamhet. Härav föranledda felaktigheter eller olämpliga dispositioner ha kunnat iakttagas särskilt i fråga om köp och försäljning av fast egendom.

I ett fall hade i ett köpekontrakt, varigenom en lantbruksnämnd förvärvat vissa fastigheter jämte ännu ej genom lantmäteriförrättning utbruten del av en annan fastighet, intagits en bestämmelse av följande lydelse: "Köpebrev, ställt på de personer lantbruksnämnden förordnar, skall utfärdas i samband med lantmäteriförrättningen under förutsättning att köpeskillingen blivit till fullo gulden." Enligt vad som upplystes å nämndens expedition hade avsikten med bestämmelsen varit, att köpet vid behov skulle kunna skrivas direkt mellan säljaren och person, till vilken nämnden ämnade överlåta egendomen i rationaliseringssyfte. En bestämmelse av detta innehåll synes emellertid medföra, att köpekontraktet icke kan betraktas annorledes än som en utfästelse om framtida försäljning till köpare, som av nämnden anvisas. Dylik utfästelse äger icke rättslig giltighet. Detsamma gäller om en bestämmelse i ett köpekontrakt, enligt vilken lantbruksnämndens försäljning av viss fastighet — vid tiden för kontraktet ännu ej ens av nämnden förvärvat — skulle vara utan verkan, därest icke nämnden senast viss angiven dag fattat beslut om den försäljning kontraktet avsåg.

I ett annat fall hade i köpekontrakt, varigenom lantbruksnämnden förvärvat två fastigheter, intagits föreskrift att från köpet undantoges ett å

den ena fastigheten befintligt men ännu ej färdigbyggt hus. Nämnden har här tydligen förbisett, att byggnaden utgjorde tillbehör till den fasta egendomen och att särskild äganderätt till byggnaden fördenskull icke kunnat stiftas med verkan mot tredje man. Risk har därigenom uppkommit för rättsförlust för säljaren.

Såsom exempel på uppenbart olämpligt innehåll i köpehandling utfärdad av lantbruksnämnd kan ytterligare anföras ett fall, där nämnden som köpare "ställt i utsikt", att säljaren skulle senare få av nämnden köpa "för sågverksanläggning lämplig tomtmark", varjämte nämnden lovat "att taga i övervägande" en begäran från säljaren att erbjudas tillfälle till återköp av den försålda fastigheten eller till förvärv av annan liknande fastighet "efter genomförd yttre rationalisering av byn". Meningsskiljaktighet uppstod därefter mellan säljaren och nämnden angående omfattningen och innebörden av nämndens berörda åtaganden. Det är givetvis av utomordentlig vikt, att privaträttsliga avtal mellan kronan och enskild person icke tillåtas innehålla dylika svävande utfästelser, vilkas rättsliga betydelse icke låter sig klart fastställas. Synnerligen olämpligt är också, att en förvaltningsmyndighet i den angivna formen på förhand gör uttalanden i frågor, som ännu icke blivit av myndigheten i laga ordning prövade.

Icke sällan har jag uppmärksammat, att i köpehandlingar, varigenom lantbruksnämnd sålt eller köpt fastighet, intagits förbehåll om köpets återgång under vissa angivna förutsättningar. En lantbruksnämnd lät vid försäljning av en fastighet i köpehandlingen intaga följande villkor: "Därest köparen icke i vederbörlig ordning infriar sina förpliktelser enligt detta kontrakt skall köpet återgå om säljaren så påfordrar. Av köparen guldet belopp är i ty fall förverkat." Liknande bestämmelser ha intagits i andra av samma nämnd utfärdade köpehandlingar. Det är givetvis uppenbart olämpligt, att statlig myndighet uppställer förverkandevillkor av detta slag i sina mellanhavanden med enskilda.

Hos en lantbruksnämnd har jag iakttagit, att ett köpebrev, varigenom nämnden förvärvat viss fastighet, bevittnats av lantbruksdirektören. Vidare hade å ett arrendekontrakt, som å nämndens vägnar underskrivits av lantbruksdirektören, denne även bevittnat arrendatorns namnteckning. Uppenbart är, att nämnden härigenom försatt sig i ett ur bevisningssynpunkt oförmånligt läge, därest i framtiden tvist skulle uppkomma vid domstol angående avtalen, eftersom ju lantbruksdirektören därvid icke skulle kunna uttala sig såsom vittne utan — i egenskap av ledamot av nämnden och ställföreträdare för densamma — måste uppträda såsom part i tvisten. Vad köpeavtalet angår synes detta kunna leda till att, om säljaren bestrider att köp kommit till stånd, köpet på grund av bristfällig bevittning kan förklaras ogiltigt. Här har tydligen kravet på god ordning blivit eftersatt.

Under riksdagsbehandlingen av förköpslagen blev kraftigt understruket, att jordbrukets rationalisering i största möjliga utsträckning borde genomföras på frivillighetens väg. En dylik ståndpunkt, anförde särskilda utskottet (utlåtande nr 2/1947), vore en förutsättning för att rationaliseringsverksamheten skulle framstå som en jordbrukets egen verksamhet och för att de statliga åtgärderna på detta område skulle omfattas med förtroende av jordbrukarna och av dessa uppfattas såsom ett stöd i strävandena att förbättra jordbrukets ställning. Såvitt vid mina inspektioner kunnat bedömas, ha lantbruksnämnderna i allmänhet förmått att väl anpassa sin jordpolitiska verksamhet efter dessa riktlinjer. Felaktigheter, brister eller olämpliga tillvägagångssätt, som jag kunnat iakttaga, hänföra sig till stor del till den formella behandlingen inom nämnderna av olika ärenden och synas framför allt ha sin grund i avsaknaden inom nämnderna av erforderlig kunskap om förvaltningsverksamhetens former och medel. I några av de fall, för vilka jag ovan redogjort, ha uppenbarligen för verksamhetens främjande anlitats medel, som mera än att grundlägga tillit och samarbetsvilja synas ägnade att försätta nämnden i en för verksamheten olycklig motsatsställning till allmänheten. Även eljest ha på sina håll kunnat förmärkas vissa tendenser hos lantbruksnämnderna att utsträcka sina befogenheter längre än som förutses i de författningar, som ligga till grund för nämndernas verksamhet. Ovana och bristande förmåga att bedöma frågor av rättslig natur ha vidare understundom lett till oriktiga beslut eller mindre lämpliga överenskommelser, varigenom enskild rätt inkräktats eller icke behörigen tillvaratagits. Uraktlåtenhet att i erforderlig grad beakta innehållet i gällande instruktion har slutligen varit orsak till allehanda felaktigheter i tillvägagångssättet vid handläggning och avgörande av olika på nämnderna ankommande frågor.

I det av 1947 års centrala lantbrukskommitté avgivna betänkandet med utredning och förslag rörande organisationen av verksamheten för jordbrukets yttre och inre rationalisering (SOU 1948: 2) anförde kommittén, att lantbruksnämndernas behov av juridisk sakkunskap tillsvidare syntes kunna tillgodoses på så sätt, att nämnderna skulle bemyndigas anlita utomstående jurister mot arvode. För dylika uppdrag borde, ansåg kommittén, anlitas hos länsstyrelsen anställd jurist eller ock, där lantbruksnämnden icke hade sitt säte i residensstad, jurist på platsen. För rättegångar borde i mån av behov yrkesadvokater anlitas. I proposition till 1948 års riksdag (nr 149) anförde chefen för jordbruksdepartementet i denna del, att han i likhet med kommittén ansåge, att lantbruksnämndernas behov av juridisk sakkunskap tillsvidare borde tillgodoses genom att nämnderna bemyndigades anlita utomstående jurister mot arvode. Det borde dock enligt departementschefens mening ej förutsättas, att lantbruksnämnden under alla förhållanden i första hand skulle söka erhålla sådan arbetskraft från länsstyrelsen. Uttalandet lämnades utan erinran av riksdagen. Dessa rikt-

linjer synas i allmänhet ha följts av lantbruksnämnderna. Såsom juridisk rådgivare har man sålunda vanligen anlitat rättsbildad befattningshavare vid länsstyrelsen. I något fall har advokat betrotts med uppdraget att vara nämndens rådgivare. Att utföra nämndens talan vid domstol uppdrages i allmänhet åt advokat. I några fall har talan brukat utföras av lantbruksdirektören. Detta har, såsom framgår av den lämnade redogörelsen, under stundom utfallit mindre lyckligt. Ett allmänt klagomål från nämndernas sida har varit, att anslagen för anlitan av juridiskt biträde varit alltför knappa.

De förhållanden, för vilka jag ovan redogjort, synas mig vara av beskaffenhet att föranleda förnyat övervägande, huruvida icke till lantbruksnämndernas disposition borde i permanent form ställas kvalificerad juridisk sakkunskap. Vad särskilt angår den — icke sällan invecklade — lagtillämpning, som innefattas i nämndernas olika beslut som statsförvaltningsmyndigheter, synes det oegentligt och föga lämpligt att biträde anlitas av person, som icke i sin verksamhet för nämnden är underkastad tjänstemannansvar. Vidare innehålla jordförvärvs- och förköpslagarna bestämmelser, som till följd av de ingrepp i avtalsfriheten och den enskildes dispositionsrätt över sin egendom de kunna medföra ställa stora krav på en ur rättsliga synpunkter övervägd och med lagstiftningen på ett flertal andra rättsområden förenlig tillämpning. Också i övrigt förekomma inom lantbruksnämndernas verksamhet en mängd spörsmål och angelägenheter, vilka tarva bedömande från rättsliga synpunkter. Icke minst viktiga äro härvidlag de mångskiftande rättshandlingar på privaträttens — särskilt fastighetsrättens — område, vilka ingå såsom normala led i verksamheten och vilkas företagande ofta direkt beröra enskild rätt. Såväl lantbruksstyrelsen som ett flertal landshövdingar och lantbruksdirektörer ha också — stundom med skärpa — för mig framhållit betydelsen av att nämnderna erhålla juridiskt skolad arbetskraft. Därvid har påtalats den osäkerhet, som den bristande erfarenheten i rättsliga frågor merendels framkallar hos nämndernas tjänstemän icke blott i fråga om den direkta lagtillämpningen utan även beträffande verkningarna i framtiden under olika förutsättningar av nämndernas förmögenhetsrättsliga dispositioner.

Hos en lantbruksnämnd, där bland ledamöterna finnes en hypoteksombudsman och såsom rådgivare anlitas en stiftssekreterare, vilken tillika brukar vara närvarande vid nämndens sammanträden, har jag icke funnit anledning till någon anmärkning av de slag, som upptagits i min redogörelse härövan. Inom nämnden förekommande frågor av rättslig natur hade här erhållit en utmärkt förtjänstfull handläggning. Detta exempel synes mig, mot bakgrunden av mina iakttagelser på andra håll, utgöra det måhända bästa vittnesbördet om angelägenheten av juridisk sakkunskap inom lantbruksnämnderna. Behovet därav synes mig icke komma att bli mindre vid en omgestaltning av de nuvarande reglerna i jordförvärvs- och

förköpslagarna enligt de förslag som innehållas i det av jordbruksrationeringsutredningen i detta ämne avgivna betänkandet (SOU 1954: 16). Det torde fastmera ytterligare accentueras därest, såsom utredningen föreslagit, bland annat också tillståndsgivningen enligt nuvarande lag om förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom överföres till lantbruksnämnderna. Endast genom att nämnderna tillföres kvalificerad lagfarenhet synes mig betryggande garanti kunna uppnås för en enhetlig och ur rättssäkerhetssynpunkt tillfredsställande lagtillämpning på förevarande område.

Med stöd av den befogenhet min instruktion lämnar mig får jag härmed i underdånighet för Eders Kungl. Maj:t framlägga ovan berörda förhållanden och spörsmål för den åtgärd Eders Kungl. Maj:t må finna framställningen föranleda.

IV. Anmärkningar angående lagskipningen m. m.

1. Undersökning rörande länsstyrelsernas praxis i fråga om återkallelse av körkort.

Enligt 33 § 1 mom. vägtrafikförordningen den 28 september 1951 skall körkort av den länsstyrelse, som utfärdat körkortet, återkallas i följande fall, nämligen:

1. om föraren gjort sig skyldig till brott mot 1 § andra stycket eller 4 § lagen om straff för vissa trafikbrott (d. v. s. grov vårdslöshet i trafik respektive rattfylleri eller annan onycterhet vid förande av motordrivet fordon);

2. om föraren eljest vid färd med motordrivet fordon i något för trafiksäkerheten väsentligt hänseende grovt åsidosatt honom såsom förare åliggande förpliktelser;

3. om föraren genom upprepade förseelser mot de bestämmelser, som i trafikens eller trafiksäkerhetens intresse meddelats för förare av motordrivna fordon, i väsentlig mån visat bristande vilja eller förmåga att rätta sig efter dessa bestämmelser; eller

4. om föraren med hänsyn till onyktert levnadssätt eller personliga förhållanden i övrigt icke bör betros med att inneha körkort.

Återkallelse av körkort på grund av straffbelagd förseelse får enligt nämnda lagrum icke äga rum, förrän frågan om straff för förseelsen blivit avgjord genom lagkraftvunnen dom, såvida ej länsstyrelsen finner uppenbart, att föraren är olämplig att föra körkortspliktigt fordon. Vid prövning av fråga om återkallelse får avseende icke fästas vid förseelse, för vilken föraren dömts mer än två år före begäendet av förseelse, som ger anledning

till att frågan upptages till prövning. Tiden för återkallelse av körkort på nu angivna skäl utgör minst tre månader och högst två år. I fråga om fall, som härövan under 1 punkten sägs, gälla dock i sistnämnda båda hänseenden särskilda bestämmelser.

I 34 § vägtrafikförordningen stadgas att, därest mot körkortsinnehavare förebragts sådan omständighet, som jämlikt 33 § 1 mom. 2—4 punkterna kan föranleda återkallelse av körkortet, men det kan antagas, att han skall låta rätta sig utan sådan åtgärd, varning i stället må meddelas. Sådan varning får — till skillnad från beslut om återkallelse — icke överklagas.

I det av 1944 års trafikförfattningssakkunniga avgivna, till grund för vägtrafikförordningen liggande betänkandet (SOU 1948: 34) framhålls, att återkallelseinstitutet, trots vanskligheten att finna en lämplig utformning av bestämmelserna, icke syntes kunna undvaras som ett verkningfullt medel för det allmänna till skydd mot förare, som uppenbarligen utgjorde en fara för trafiksäkerheten. Institutet borde enligt de sakkunniga jämväl kunna tillgripas, då en förare genom upprepade förseelser mot bestämmelser, som meddelats i trafikens intresse, visat sin oförmåga eller bristande vilja att iakttaga dylika bestämmelser. Å andra sidan — uttalade de sakkunniga — borde en återkallelse ej ske mer eller mindre automatiskt vid varje fall av överträdelse av de i förevarande hänseende gällande bestämmelserna och således icke vid engångsförseelser av mindre allvarlig natur. Åtgärden borde, såvitt anginge trafikförseelser, förbehållas de fall, då föraren åsidosatt trafiksäkerhetens krav eller gällande bestämmelser på sådant sätt att utdömt straff ej kunde anses tillfyllest för hans rättelse eller förnyad prövning av hans lämplighet som förare vore påkallad. Vidare kunde förarens personliga förhållanden vara av sådan art, att han uppenbarligen ej borde få behålla sitt körkort, exempelvis vid allmän opålitlighet i nykterhetskänseende eller dylikt.

Beträffande tillämpningen av varningsinstitutet — vilket i vägtrafikförordningen utformats i huvudsaklig överensstämmelse med vad som gällt enligt 1936 års motorfordonsförordning — yttrades i motiven till sistnämnda förordning att, med hänsyn till de svåra ekonomiska konsekvenser, som körkortsindragning kunde medföra för särskilt en yrkeschaufför, varning syntes ur humanitär synpunkt böra användas i stället för körkortsindragning i alla de fall, då vederbörande myndighet funne författningens syftemål kunna uppnås även med dylik disciplinär åtgärd. Uttalandet underströks sedermera av andra lagutskottet i utlåtande över vissa till 1938 års riksdag avgivna motioner.

Prövningen av frågan huruvida vad mot en körkortsinnehavare förekommit är av beskaffenhet att böra föranleda återkallelse av körkort, eventuellt meddelande av varning, måste — fränsett de fall, då återkallelse på grund av visst begånget brott är obligatorisk — uppenbarligen ske med hänsyn

till omständigheterna i det särskilda fallet. Detta utesluter emellertid icke att man kan i den praktiska rättstillämpningen, med utgångspunkt från mera klart avgränsade typfall, uppställa vissa generella riktlinjer för bedömandet. Regeringsrättens avgöranden i dit hänskjutna körkortsärenden äro givetvis ägnade att åstadkomma en viss likformighet i länsstyrelsernas praxis härvidlag. Det är emellertid att märka, att regeringsrättens verksamhet är begränsad till en prövning, huruvida anledning föreligger att upphäva eller mildra meddelat återkallelsebeslut, och att den överhuvudtaget icke omfattar länsstyrelsernas tillämpning av varningsinstitutet. Garanti för riktiga och enhetliga avgöranden föreligger således, när det gäller att bestämma den övre, strängare gränsen för länsstyrelsernas ingripande genom körkortsåterkallelse. För de enskilda körkortsinnehavarna är det emellertid ett befogat intresse, att icke heller ingripande i form av varning eller genom verkställande av viss den enskilde berörande utredningsåtgärd sker utan bärande skäl. Å andra sidan är ur det allmännas synpunkt av stor vikt, att behöriga åtgärder mot olämpliga körkortsinnehavare icke underlåtas. En såvitt möjligt enhetlig rättstillämpning hos länsstyrelserna — vilka enligt gällande kompetensregel ha att pröva frågan om ingripande även mot körkortsinnehavare, som avflyttat till eller eljest vistas å ort utom det egna länet och där gjort sig skyldig till förseelse — är följaktligen i hög grad påkallad.

Den praxis, som inom de olika länsstyrelserna tillämpas i ärenden rörande återkallelse av körkort, har i skilda lagstiftningssammanhang, senast av 1944 års trafikförfattningssakkunniga, betecknats såsom i viss mån ojämn. I några hos mig under senare tid anhängiggjorda ärenden ha även framkommit omständigheter, som synts mig tyda på att handläggningen och bedömningen inom länsstyrelserna av vissa uppkomna frågor rörande körkortsåterkallelse icke alltid följa enhetliga linjer. I ett av dessa klagörenden har Kungl. Automobil Klubben i avgivet yttrande påtalat, att vissa länsstyrelser redan vid förstagångsförseelse av ringa natur och ibland även vid rena ordningsförseelser plägade anmoda körkortsinnehavaren att inkomma med förklaring för att därefter avskriva ärendet. Ett sådant förfarande åsamkade förarna obehag, besvär och även kostnader, då de inför hotet att få körkortet indraget ofta anlidade rättsligt biträde. I yttrandet anfördes vidare, att åtskilliga länsstyrelser syntes, i strid mot författningsbestämmelserna, använda varning som ett mildare korrektiv i de fall, då begångna förseelser icke ansåges tillräckliga för återkallelse.

Vad sålunda förekommit och vad jag i övrigt rörande förevarande spörsmål iakttagit vid min inspektionsverksamhet har givit mig anledning att från ÖÄ och samtliga länsstyrelser införskaffa vissa upplysningar rörande myndigheternas praxis på området. Uppgiftslämnandet har därvid begränsats till att avse riktlinjerna för myndigheternas handlande i fem angivna

typfall av begångna förseelser, nämligen vårdslöshet i trafik, överskridande av maximihastighet, överskridande av maximilast, otillåten parkering samt fylleri jämlikt 11 kap. 10 § strafflagen. Dessutom har uppgift begärts angående antalet under åren 1952 och 1953 meddelade beslut om återkallelse och varning ävensom antalet förekomna ärenden som, efter infordrande av körkortsinnehavarens förklaring, befunnits kunna avskrivas från vidare åtgärd.

Av det sålunda införskaffade materialet inhämtas följande.

Frågan huruvida *vårdslöshet i trafik* — här avses renodlade fall av ovarsamhet vid förande av motorfordon — är av beskaffenhet att aktualisera körkortsåterkallelse, bedömes enligt yttranden från tolv länsstyrelser med utgångspunkt från domstolarnas straffmätning. De gränser, som därvid tillämpas, äro i viss mån skiftande. När det gäller en förstagångsförseelse upptages körkortsfrågan till prövning hos två länsstyrelser vid straff å lägst 20 dagsböter, hos fyra länsstyrelser vid lägst 25 dagsböter och hos sex länsstyrelser vid lägst 30 dagsböter, varvid i allmänhet kompletterande utredning införskaffas och förklaring från körkortsinnehavaren infordras. I fråga om den åtgärd vari prövningen därefter utmynnar — avskrivning, varning eller återkallelse — framhålles i flera yttranden, att på grund av skiftande domstolspraxis någon avgörande hänsyn icke tages till straffmätningen och att beslutet grundas på länsstyrelsens egen bedömning av varje särskilt fall. Av yttrandena synes kunna utläsas, att sådan förstagångsförseelse, som enligt angivna normer föranleder körkortsfrågans upptagande till prövning, i allmänhet medför varning. En av de länsstyrelser, som upptaga körkortsfrågan redan vid straff å 20 dagsböter, framhåller dock, att avskrivning brukar ske i det stora antal fall, där endast 20—30 dagsböter utdömts, såvida icke vid av länsstyrelsen verkställd utredning framkommit att föraren visat annan olämplighet. Återkallelse vid förstagångsförseelse ifrågakommer enligt vissa yttranden endast i mycket svåra fall. I tre yttranden har viss dagsbotsgräns för återkallelse angivits, utgörande respektive 35, 40 och 50 dagsböter.

Upprepning inom tvåårsperioden av förseelse av den svårhetsgrad, som hos nu nämnda länsstyrelser föranleder körkortsfrågans upptagande till prövning, synes ofta medföra återkallelse, i varje fall om varning följt på den första förseelsen. Upprepning inom sagda period av förseelse av lägre svårhetsgrad kan enligt yttrandena även föranleda åtgärd, i regel då varning. Någon bestämd undre gräns för straffmätningen angives därvid i allmänhet icke. I ett par yttranden framhålles dock, att hänsyn icke tages till förseelser som förskyllt lägre straff än 15 dagsböter.

Vad härefter angår praxis hos de länsstyrelser, som i sina yttranden icke sagt sig taga vissa dagsbotschabloner till ledning för sitt bedömande, kan av de allmänt hållna uttalandena knappast mera utläsas än att åtgärd i form av varning eller återkallelse förekommer vid förstagångsförseelse av

särskilt grov eller allvarlig beskaffenhet och i övrigt först vid upprepade förseelser, därvid återkallelse i allmänhet synes följa först efter förutgången varning.

I några av de avgivna yttrandena ha vissa omständigheter berörts, som ansetts förtjäna särskilt beaktande vid körkortsfrågans bedömning. Sålunda framhålles från flera håll, att den omständigheten att omfattande skador å person eller egendom uppkommit föranleder bedömande i strängare riktning. Vidare anföres i fråga om arten av den begångna förseelsen, att särskild reaktion anses påkallad vid förande av fordon mot rött ljus vid järnvägsövergång, hållande av en med hänsyn till omständigheterna väsentligt för hög hastighet samt företagande av omkörning vid skymd sikt. Det framhålles även, att man vid bedömandet av den ådagalagda ovarsamheten söker skilja mellan fall, då föraren medvetet åsidosatt någon trafikregel och därigenom givit upphov till trafikfara, samt fall, då olyckan berott på att förarens sinnesnärvaro i en trängd situation svikit honom. Den omständigheten att körkortsinnehavaren är yrkeschaufför kan, enligt vad från något håll uttalas, medföra en mildare bedömning vid valet mellan återkallelse och varning samt i fråga om återkallelsetidens längd.

I fråga om *överskridande av maximihastighet* framgår av yttrandena, att det övervägande antalet länsstyrelser i normalfallen meddelar varning först vid andra förseelsen inom tvåårsperioden, varefter återkallelse följer vid ytterligare förseelse. I en del yttranden framhålles, att för meddelande av varning vid förstagångsförseelse kräves, att fråga varit om ”mera avsevärt” eller ”betydande” hastighetsöverskridande — av en länsstyrelse preciserat till minst 20 kilometer i timmen — eller att förseelsen avsett förande av buss i trafik. Som lägsta dagsbotsgräns för varning vid förstagångsförseelse har en länsstyrelse angivit 25 dagsböter och tre länsstyrelser 30 dagsböter. I ett yttrande framhålles, att körkortsfrågan upptages till prövning redan vid straff å 15 dagsböter. Hos två länsstyrelser förekommer ingripande först om körkortsinnehavaren fällts till ansvar för tre förseelser av förevarande slag, därvid förseelserna enligt den ena länsstyrelsen skola ha begåtts inom loppet av två år och enligt den andra inom ett år.

Enligt flertalet yttranden följer vid *överskridande av maximilast* ingripande i form av varning vid andra eller tredje förseelsen inom tvåårsperioden, såvida överlasterna äro av någon betydelse, därvid enligt ett yttrande fråga skall vara om överlast å mer än 20 procent och enligt ett annat straffpåföljd å tillhoppa lägst 30 dagsböter. En grupp av dessa länsstyrelser meddelar i allmänhet varning vid andra och en lika stor grupp först vid tredje förseelsen. Endast i ett mindre antal yttranden angives, att åtgärd brukar förekomma vid förstagångsförseelse. Enligt ett yttrande skall i så fall fråga vara om överlast å mer än 50 procent och enligt två yttranden straffpåföljd å lägst 20 respektive 25 dagsböter. En länsstyrelse uppger, att åtgärd vidtages först vid fjärde eller femte förseelsen.